

ZLATÝ VĚK

MICHAL
AJVAZ

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Zlatý věk

Michal Ajvaz

Znění tohoto textu vychází z díla [Zlatý věk](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Druhé město v Brně v roce 2011. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Michal Ajvaz: Zlatý věk), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 17. 10. 2020.

OBSAH

1. KAPITOLA Druhá cesta	8
2. KAPITOLA Ostrov	12
3. KAPITOLA Šumy a světla	17
4. KAPITOLA Labyrinty, zrcadla, drahokamy	22
5. KAPITOLA Horké zdi	26
6. KAPITOLA Tajná válka	31
7. KAPITOLA Skrytý král	36
8. KAPITOLA V královském paláci	41
9. KAPITOLA Slova a šelesty	46
10. KAPITOLA Panoptikum gramatiky	50
11. KAPITOLA Dobrodružství písmen	54
12. KAPITOLA Kavárna v rue des Beaux-Arts	59
13. KAPITOLA Ínó s krásnými kotníčky	65
14. KAPITOLA Střechy Paříže	70
15. KAPITOLA Rozlitá omáčka	75
16. KAPITOLA Jména skvrn	80
17. KAPITOLA Berlínský mistr	85
18. KAPITOLA Ztroskotání jachty Zefyros	90
19. KAPITOLA Leibniz a hermafrodit	95
20. KAPITOLA Tance v ohni	100
21. KAPITOLA Tříště a celky	104
22. KAPITOLA Hrací desky	108
23. KAPITOLA Labyrinty chutí	113
24. KAPITOLA Poslední ostrov	116
25. KAPITOLA Houba a ulita	120
26. KAPITOLA Mlha	126
27. KAPITOLA Čekání na knížete	131
28. KAPITOLA Zločin a trest	137
29. KAPITOLA Setkání s knihou	143
30. KAPITOLA Dějiny knihy	148

31. KAPITOLA Život strážek	153
32. KAPITOLA Hledání začátku	158
33. KAPITOLA Na vršovickém nádraží	164
34. KAPITOLA Nemoc královny	169
35. KAPITOLA Světelné písmo	175
36. KAPITOLA Stříbrná koule	180
37. KAPITOLA Achilleus a Bríseovna	184
38. KAPITOLA Hlas za zdí	189
39. KAPITOLA Cesta za drahokamem	194
40. KAPITOLA Kalifovo bloudění	198
41. KAPITOLA Královská pokladnice	203
42. KAPITOLA Foův palác	206
43. KAPITOLA Zrození světa	211
44. KAPITOLA V lesním srubu	215
45. KAPITOLA Spiklenci ve vauzu	220
46. KAPITOLA Atentát	224
47. KAPITOLA Okulár dalekohledu	228
48. KAPITOLA Foův návrat	233
49. KAPITOLA Lesní divadlo	237
50. KAPITOLA Setkání nad Neckarem	242
51. KAPITOLA Taalův úkol	246
52. KAPITOLA Stan na nádvoří	250
53. KAPITOLA Zlé ryby	256
54. KAPITOLA Puč	260
55. KAPITOLA Nový sochař	264
56. KAPITOLA Představení	269
57. KAPITOLA Teror a invaze	274
58. KAPITOLA Konec cesty	280
Ohlasy z USA a Francie	286

Metafyzika se bezpochyby zabývá celkem toho, co existuje. Ale celek toho, co existuje – včetně toho, co existovalo a co bude existovat –, je nekonečně malý ve srovnání s celkem předmětů poznání; důvodem, proč na to tak snadno zapomínáme, je patrně to, že k naší přirozenosti patří obzvláště silný zájem na skutečném, který podporuje přehánění, jež pojímá nesku-
tečné jako pouhé nic, přesněji řečeno jako něco, na čem by poznání nemohlo najít buď vůbec žádné, anebo alespoň žádné cenné opěrné body. (...) Je tedy nepochybné, že má-li být něco předmětem poznání, naprosto kvůli tomu nemusí existovat.

— ALEXIUS VON MEINONG
O teorii předmětu

Tu pak jsou mezi sebou jiné vždy po množném počtu; neboť jednotlivě tak nemohou být, když jedno není. Ale, jak se podobá, každý jednotlivý jejich shluk jest co do množství neomezený, a když někdo uchopí to, co se zdá nejmenší, tu se jako ve snu okamžitě ukáže, že místo toho, co se zdálo jedno, je tu mnohost a místo něčeho nejmenšího něco velmi velikého proti částčkám z něho drobeným.

— PLATÓN
Parmenidés

Jako celek je to sice nesmyslné, ale svým způsobem uzavřené.

— FRANZ KAFKA
Starost hlavy rodiny

1. KAPITOLA

Druhá cesta

Když jsem přátelům vyprávěl o ostrově v Atlantském oceánu, na němž jsem v době svých cest pobýval téměř tři roky, stávalo se, že mě můj posluchač vybídl, abych podal písemnou zprávu o tomto málo známém ostrově, který jeho obyvatelé nenazývali žádným jménem a který cestovatelé v různých dobách křtili podle povrchních dojmů, nostalgických nálad a podle nutkání lichotit rodinám svých vládců. Cítil jsem vždy rozmrzelost, když jsem si představil, že bych měl psát o společenství, jehož mravy a záliby jsem příliš nechápal ani v době, kdy jsem žil v jeho středu (třebaže jsem se za svého pobytu stačil nakazit všemi nemocemi jeho ducha), připadalo mi příjemnější a ohleduplnější k této krajině, když ji ponechám osudu ostatních krajin, kterými jsem prošel, když jen budu spokojeně sledovat, jak se její obrysy zvolna rozplývají v oparu, který vytvořila směs paměti, zapomínání a snu, ve šťastné mlze, která změkčuje tvary, nechává mezi nimi bloudit přízraky smyslu a prosycuje je dechem smíření, třeba spočívajícího na omylu a dávno nepotřebného. Myslel jsem si, že bude zcela v pořádku, když ostrov bude přežívat jen v podobě bezejmenných ech, probouzejících se v gestech, tlumených tónů zaznívajících ve významu slov a vět, přízračných tváří, které se mihnou v konturách vnímaných věcí: když chvění času rozpustí vzpomínky a jejich tekutá trest' prosákne krajiny přítomnosti.

Jestliže se nyní přece jen odhodlávám k tomuto podniku, k této druhé cestě na ostrov, není to proto, že bych začínal cítit lítost nad tím, že se poslední vzpomínky brzy rozplynou (obrazy musí zemřít, aby mohly pracovat na zrodu nových obrazů a činů). Chuť a odvaha k nové cestě se zrodily z jiného důvodu. Až teď, když obrazy zarostly nepřehlednou džunglí minulého času, když se takřka dokonale ztra-

tily v deštném pralese minulosti, který zabírá největší část území našeho vědomí, až teď mě láká vydat se na cestu, která slibuje, že by mohla být stejně dobrodružná jako putování po mořích, na cestu do exotické země minulého, do tropů paměti a zapomínání, kde se mísí záblesky skutečnosti se sny a představami, obrazy s rytmy a vířením sil, drolící se slova s neustávajícím šumem vědomí a vytrvalá záře někdejších drahokamů s bolestně oslnivými paprsky vnitřního slunce.

A tak cílem této výpravy není dobývání obrazů, záchrana bortícího se tvaru, ani nalezení řádu či smyslu prožitého. Putování má důvod samo v sobě. Jestli má tato cesta nějaký cíl, spočívá v její marnosti. Cílem návratu na ostrov je jen soukromá radost z nesmyslného zmrtvýchvstání, z parodických pašijí, v nichž rozplývající se fantomy paměti ožívají jako ještě neskutečnější a strašidelnější přízraky jazyka, radost z komedie, v níž se stále spletitější labyrint minulosti mění ve stejně spletitý a neproniknutelný labyrint vět a v níž se podezřelé radosti jazyka sytí nedůvěryhodnými slastmi paměti a zapomínání. Buď vítán na představení, čtenáři. Možná bude slavení slastných rituálů marnosti někomu připadat jako činnost nedůstojná literatury; takovému čtenáři mohou jen připomenout, že existuje mnoho knih naplněných moudrými myšlenkami a hlubokými psychologickými postřehy, které jeho potřeby jistě uspokojí, a že není žádný důvod, proč by měl číst zrovna cestopis pojednávající o neznámém ostrově s podivínskými obyvateli.

Ostrované by tomu rozuměli; a já bych jistě nepodnikal takovou cestu, kdybych se za svého dlouhého pobytu na ostrově nenakazil tamějším vnímáním světa. Na ostrově platila smysluplnost za něco nízkého a takřka neslušného, a ostrované znali mnoho odstínů slasti z nesmyslného. A tak zatímco jiní budují ze slov složité stavby smyslu, já se chci věnovat radostným dějinám, v nichž se labyrint ostrovního života bez řádu a bez centra nejprve proměňuje v ještě fantastičtější ruinu paměti, připomínající spícího Leviata-

na, a ta nakonec zarůstá džunglí řeči a mizí v ní. Přitom mě také, příznávám, vede k psaní stesk a tichá naděje, že ze záhybů vět na mne možná znovu na chvíli zavanou vůně ostrova, kde jsem kdysi nechával odjíždět jednu loď za druhou; právě proto, že slova nás příliš neposlouchají a přicházejí k nám, nezvaná a matoucí, z neznámých krajin, může jejich světlo na okamžik ozářit ztracené poklady, ukryté před pamětí.

Když jsem se několika známým svěřil s úmyslem, že přece jen napíšu o ostrově, dostalo se mi různých rad. Jedni mi radili, abych nepodléhal předsudkům společnosti, ve které žiji, a osobní náklonnosti nebo nevraživosti a zaujímal vždy od látky chladný odstup. To není obtížný úkol, obyvatele ostrova jsem si ani nezamiloval, ani mi nebyli odporní (třebaže byly chvíle, kdy jsem je obdivoval, a chvíle, kdy jsem k nim cítil pohrdání a snad i nenávisť); ostrované mi také nikdy neublížili, ale když jsem odjížděl, nikdo z nich necítil obzvláštní smutek. Nevím, jestli má lhostejnost – která je ostatně také plodem pobytu na ostrově – bude stačit k tomu, aby ustavila vědecký odstup etnologa, ale snad alespoň zaručí, že budu spravedlivý k lidem, mezi nimiž jsem po tři roky žil a s nimiž dosud rozmlouvám jejich řeči v nočních snech.

Obtížnější bude nezklamat naděje, jež někteří chovají, naděje, že vyprávění o ostrově bude poutavé. Život na ostrově se jistě hodně lišil od našeho života, ale těžko by se v jeho rysech našla nějaká barvitost či pitoresknost. Ostrov se nevyznačoval přírodními krásami ani cennými historickými památkami, nepyšnil se slavnými dějinami, cestovatel se tu nesetkával s pestrostí svátků a krojů, ani s ryzostí mravů a svéráznými charaktery obyvatel. Asi bychom život na ostrově mohli označit jako exotický, byla to však exotika spleteného ornamentu nebo orientální hudby, které v prvních okamžicích zaujmou nezvyklými tvary a zvuky, ale za chvíli začnou nudit, protože neposkytují žádný návod k překladu do jazyka našich tvarů a jazyka našich zvuků. Zklamou i ty, kteří

rádi čtou o dobrodružných příhodách, jaké cestovatelé zažívají ve vzdálených zemích – na ostrově se už několik set let, od doby, kdy se na něm vylodili dobyvatelé z Evropy, nic nedělo. Bylo to jedno z nejbezpečnějších míst na světě, ale – pro ty, kdo nechápali zvláštní radosti ostrovanů – také nejnudnějších.

Někdy bývá zvykem popisovat cizí země s přiznaným nebo utajovaným záměrem předvést a kritizovat vady vlastní společnosti. Mohu čtenáře ubezpečit, že se v mé zprávě o ostrově s takovými špatnými literárními mravy neseťká. Jednak se mi nezdá, že by ostrovní život nějak přispěl k poznání našeho světa, a jednak opravdu necítím pokušení, abych setkání s jiným světem využil k něčemu tak nezajímavému, jako je společenská nebo morální kritika naší společnosti. (Právě jsem sice vyjádřil obavy, že líčení života na ostrově nepřinese čtenáři příliš vzrušení, myslím však, že poznání i toho nejnudnějšího cizího světa je stále ještě zajímavější než lekce morální filosofie.) A už vůbec čtenář nemusí mít strach, že mu bude pod záminkou líčení neznámého společenství lstivě předkládán nějaký společenský nebo mravní ideál. Kdybych nějaký takový ideál měl a chtěl jej sdělit druhým, jistě bych kvůli tomu nepopisoval cesty po vzdálených mořích. A kdybych se přece jen z nějakého důvodu rozhodl své vize přestrojit za cestopisné líčení, určitě bych nepsal cestopis pojednávající o tomto bezejmenném ostrově, jehož obyvatelé byli naštěstí k vyjadřování ideálů nepoužitelní; k jejich ctnostem patřilo, že bylo nemožné z nich učinit občany jakékoliv Utopie.

2. KAPITOLA

Ostrov

Ostrov má v průměru asi dvacet kilometrů a leží v Atlantském oceánu na obratníku Raka mezi Kapverdskými a Kanárskými ostrovy. Tvar ostrova jsem za svého pobytu jen uhadoval, na mapách vždy vypadal jen jako drobný kroužek; zdá se, že tato oblast světa nestojí žádnému nakladateli za to, aby vydal její pečlivou mapu. První podrobnější zobrazení ostrova – v měřítku 1 : 300 000 – jsem uviděl až po svém návratu, v útlé anglické brožurce z konce devatenáctého století, jež o tomto ostrově pojednávala (z nějakého důvodu jej v ní nazývali ostrovem svatého Jiří). Knížečku, z níž neustále padaly listy nebo kolem ní alespoň poletovaly papírové vločky, jsem objevil v jednom antikvariátu v mnichovské Schellingstrasse; šel jsem si s ní pak sednout do malé italské kavárny v nedaleké Türkenstrasse; upíjel jsem sladké espresso a prohlížel si přitom mapu.

Ostrov na ní připomínal medúzu vlnící mnoha chapadélky, jež na mapě vytvořily mysy a skalní výčnělky, oddělené širokými oblými zátokami. Východní strana ostrova byla skoro celá vyšrafovaná s láskyplnou pečlivostí starých kartografů; šrafovaní, připomínající zmuchlanou tkaninu, věrně modelovalo svahy a rokle pohoří, u jehož nejvyššího vrcholu – obvykle se k němu tiskl bílý obláček – byla na mapě uvedena výška 3400 stop. Jak pohoří na východě prudce klesalo do moře, šrafovaní houstlo, až jeho tkanivo přetála silná černá linka pobřeží. Ve středu ostrova zase šrafy náhle mizely v místech, kde se prostírala kamenitá náhorní planina, porostlá nízkými keříky. Kartograf na ní malým oválem zobrazil chladné jezero, které leží v její mělké prohlubni, ale tři horské potoky, jež pramení na svazích pohoří a jejichž vody jezero sbírá, mu asi připadaly příliš nicotné a jejich koryta, jež si v období dešťů proud tápavě hledá

vždy znovu, příliš nejistá na to, aby je zaznamenal. Zato řeka, jež z jezera vytéká a na níž leží obě města ostrova, byla svědomitě zachycena se všemi záhyby, které vytváří zlenivělý tok, když se blíží k moři, a které na mapě vypadaly jako záchvěvy nejisté rytcovy ruky. Na západ od jezera se opět objevovalo šrafování, tentokrát řidší než na východě; to byly svahy, kterými náhorní planina klesá k přímořské rovině a které tvoří nejúrodnější část ostrova. Často jsem se tu procházel pod stromy, mezi jejichž šedavými kmeny bylo napjato tmavomodré plátno moře a jejichž tmným listím prosvítaly žluté, červené a oranžové plody, ze kterých ostrované vyráběli své proslulé rosoly a pasty.

Toho, kdo nebyl na ostrově, by patrně zarazilo místo na mapě, kde se šrafování západní strany ostrova protíná s čarou řeky. Asi by nedokázal říci, co znamená; snad by jej napadlo, že se dívá na nezahlazenou stopu po nějakém náhlém kartografově záchvatu pomačenosti. Na tomto místě šrafování náhle houstne, linie řeky se třepí do stále tenčích vláken, jako by se řeka rozhodla zmizet, ale pak se jemné linie postupně zase spojují; a do této spleti šrafů a nitek je ještě vsazeno černé kolečko, jakým se na mapách označují města. Prostor, který tato změř čar znázorňovala, byl ještě podivnější než jeho zobrazení na mapě. Mírné a úrodné západní svahy tu přecházejí v skalnatý sráz, kterým se prodírá řeka vytékající z jezera; skalní výběžky ji přitom rozdělují do mnoha ramen. Na kamenitých ostrůvcích mezi těmito rameny postavili obyvatelé ostrova horní město, jakési téměř vertikální Benátky. Pod ním se vody řeky zase spojují do jednotného proudu, jenž pak už teče poklidně přímořskou rovinou – vroubí jej tu vysoké rákosové houští, kývající se ve větru, který na ostrově takřka nikdy neutichá –, protéká dolním městem a v jeho přístavu ústí do moře. Mé nohy si v mnichovské kavárně vzpomněly na horkou písčitou půdu přímořské roviny, do níž se bořily boty a kde pod podrážkami pořád praskala suchá trnitá stébla; a když jsem zvedl pohled od knížky, uviděl jsem na

bílé zdi jako vybledlý film obrazy písku, který neustále zvedal vítr, jako by se nad zemí vlnily plavé závoje.

Jediná silnice ostrova spojuje dolní a horní město; v posledním úseku se mění v pouhou širší stezku, vytesanou do skály. Na přímořské rovině silnice sleduje tok řeky a v některých úsecích je obtížné ji najít pod pískem, který přes ni sune vítr. Protože ale na ostrově nejsou žádné automobily, nikomu to nevadí; technika ostrovanům nic neříká, nemají rádi hluk, rychlost a prudké pohyby. Kromě dvou rozbitých motorových člunů, které nechali námořníci na písku v přístavu, nalezne návštěvník na ostrově jediné svědectví o moderním světě: jednoho dne připlula k ostrovu loď vlekoucí za sebou kabel; od té doby stojí na kamenném molu v přístavu telefonní budka. Používají ji však jen námořníci z lodí; na ostrově jiné telefony nejsou a ostrované nemají žádné známé v cizině, kterým by telefonovali.

S výjimkou západních svahů, prostírajících se mezi přímořskou rovinou a náhorní plošinou, není ostrov příliš úrodný, ale jeho půda skrývá na mnoha místech hned pod povrchem vzácné barevné kameny. Těžba drahokamů a polodrahokamů a obchod s nimi je hlavním zaměstnáním ostrovanů, a v přístavu dolního města takřka vždy kotví nějaká loď s anglickou nebo americkou, italskou, španělskou či řeckou vlajkou, často také s pestrou vlajkou nějakého afrického státu. Ostrované získávají většinu věcí, které potřebují, výměnou za drahokamy; kromě toho se z ostrova vyvázejí kulinářské speciality a jemný papír, vyráběný z rákosí.

Peníze na ostrově neexistují. Tato skutečnost podnítila v šedesátých letech jednoho francouzského levicového spisovatele k napsání článku, v němž nadšeně líčil ostrovní společnost jako předobraz budoucího světa nezištného bratrství. To byl směšný omyl, filantropie a humanismus byly ostrovanům zcela vzdálené, obyvatelé ostrova neměli ve svém jazyce ani slova, která by tyto pojmy označovala. Naprostý nedostatek smyslu pro hromadění peněz

byl úctyhodný a stále projasňoval činy ostrovanů, ale byl také spjat s nesnesitelnými rysy jejich povahy, které mě často rozčilovaly. Peníze jsou přece jen shrnující paměť a předjímáním, v nichž se odpoutáváme od světa danosti, hromadění peněz je askesí, která zadržuje síly, aby později mohly vybudovat nové tvary a činy. Čas na ostrově neznal žádné takové přehrady, neznal odmlky a strádání sil, byl monotónním vířením mnoha slabých energií, jež se všechny ihned vybíjely v přítomných okamžicích. Děň se tu podobalo nekonečnému přeskupování barevných střípků v kaleidoskopu; tyto obrazce mi v některých chvílích připadaly fascinující a krásnější než všechno, co jsem kdy viděl v Evropě, ale v jiných chvílích zase povrchní, protivné a nudné.

Už jsem řekl, že obyvatelé ostrova jej nenazývali žádným jménem. Neměli rádi stálá jména a sami si svá jména často měnili, každý z nich měl za život desítky jmen. Ke zrození nového jména docházelo kupříkladu tak, že přijali zkomolenou výslovnost svého dosavadního jména, kterou někde zaslechli, nebo jméno, kterým je někdo oslovil omylem. Přitom chápali jméno jako něco, co vede jakýsi rozhovor s věcí, kterou pojmenovává. Jména prosakovala vlastnostmi věcí, ale také působila na věci a přetvářela je. V tomto rozhovoru jména i věci uzrávaly, měnily se a zanikaly. Někomu by se mohlo zdát divné, že ostrované, připisující jménům takovou moc, tak lehkomyšlně přijímali za své jméno slova, jež zrodila náhoda. Ale obyvatelé ostrova věřili, že právě jména, jež vznikla jako omyl, přeřeknutí a přeslechnutí, při svém rozhovoru s věcí ji překvapují z nečekané strany, zaryjí se do jejího nechráněného boku, a tím z ní vymámí její nejzajímavější hlas.

Když ostrované přijali nějaké jméno, měnili obvykle své chování tak, aby novému jménu odpovídalo. Měli také období, kdy žili beze jména. Myslím, že i ostrov měl v minulosti různá jména a ještě mnoho jmen bude mít, ale pobýval jsem na ostrově zrovna v době, kdy jeho poslední jméno vyhaslo a nové se ještě nezrodilo. Ostro-

vané minulé jména ostrova zapomněli, stejně jako zapomínali svá vlastní jména z dětství a mládí. Také já jsem měl na ostrově několik jmen a také já jsem je zapomněl, dnes si vzpomínám na jediné z nich, bylo to slovo, jež v jejich jazyce označovalo ptáka podobného pelikánovi, a dostal jsem je asi proto, že mé evropské jméno bylo tomuto slovu podobné. V době, kdy jsem se tak jmenoval, jsem v sobě začal objevovat vlastnosti tohoto ptáka; byl jsem už natolik prosáklý ostrovními zvyky, že jsem se přistihl, že začínám napodobovat jeho zvláštní chůzi a zabarvení hlasu. Vnutilo mi tyto rysy jméno, anebo už ve mně byly přítomné a nové jméno je jen objevilo a obnovilo? Ale ostatní o takových věcech nepřemýšleli, a tak jsem si s nimi nelámal hlavu ani já.

3. KAPITOLA

Šumy a světla

V brožurce z mnichovského antikvariátu jsem se dočetl, že předkové dnešních ostrovanů postavili horní město do míst, kde řeka stéká po prudkém skalnatém svahu a třepí se do spleti mnoha pramenů, kvůli nedostatku vody, jenž na ostrově po velkou část roku vládne, a také kvůli obraně proti pirátům, kteří kdysi pravidelně plenili pobřeží. Myslím, že to mohly být skutečně důvody založení města, ale hlavní příčinou, proč ostrované v tomto obtížně přístupném a nevlídném místě bez vegetace zůstávají, je to, že mají rádi jemnou vodní hudbu, která život v horním městě v každém okamžiku doprovází, tak jako v ulicích a bytech dolního města je stále slyšet šumění moře. Ostrované nepili alkohol a nežívali drogy (s jednou výjimkou, o které se ještě zmíním), ale jejich láska k šelestům a tichým zvukům, které my obvykle ani nevnímáme, se trochu podobala drogové závislosti; vydrželi celý den naslouchat mořskému příboji anebo hlasu větru ve skulině zdi.

Horní město je vestavěno do vodopádu. Nepředstavujte si ale burácející masy vod, prudké proudy a divoké víry. Skalní útvary rozdělují proud, vytékající z jezera nad městem, do mnoha pramenů, které klikatě stékají po kamenitém svahu, padají ze skalních říms a cestou se pořád dál rozčleňují. V dolní části města se zase začnou splétat, až se na počátku přímořské roviny opět spojí do jediného toku; řeka tak v horním městě vytváří jakousi dvojitou deltu. Proud řeky není příliš silný ani v období dešťů a je na území horního města rozdělen do tolika slabých pramenů, že voda protékající městem jen šeptá, jejími hlasy jsou chrčení, kapání, šeleštění a bublání. Na počátku mého pobytu v horním městě mi všechny zvuky splývaly do nerozlišitelného šumu, ale jak jsem se v něm postupně učil rozeznávat jednotlivé hla-

sy – hlas vody stékající po kamenném svahu a po skalních schodech, hlasy vodních sloupků a vodních stěn, fontánek a osamělých kapek dopadajících na kámen a na vodní hladinu –, proměňovalo se monotónní šumění jakoby nějakým kouzlem v hudební skladbu, kterou hrál celý orchestr nejrůznějších nástrojů, v nekonečnou symfonii, jejíž věty se vyznačovaly jemnými rozdíly ve stylu, vyjadřovaly celou stupnici nálad a pocitů fantomatického skladatele, a dokonce se mi zdálo, že v nich slyším i různé filosofické myšlenky. Vodní skladba měla kolísavou úroveň, někdy přinášela nečekané akordy a originální postupy, jindy spíše opakovala už známé kombinace tónů, ale nikdy neupadala do banalit a sentimentality, kterými je prosyceno tolik slavných evropských skladeb. (Na ostrově jsem si někdy představoval inverzní svět, kde by se v koncertních sálech naslouchalo zvukům deště a šelestům větru, zatímco v korunách stromů, v říčních jezech a za zdmi továren by zvučely sonáty a symfonie; v tomto světě by patrně také vlhkost psala na omítkách souvislé texty, zatímco stránky knih by byly pokryty neurčitými skvrnami.)

Domy horního města jsou postaveny na skalnatých ostrůvcích mezi větvičkami se proudy. Zadní části domů jsou přilepené ke skále; rameno řeky se nad střechou domu rozdvojuje, a jak obě nová ramena obtékají stavení, rozdělují se do dalších ramen, z nichž některá se vzdalují a setkávají se na své cestě s potůčky vyrostlými z jiných proudů, jiná se pod domem znovu splétají, a uzavírají tak kolem stavení vodní kruh. Někdy obyvatelé vpouštějí jedno z ramen řeky dovnitř domu, kde se dál třepí. Myslel jsem si zpočátku, že je to proto, aby proud někde ve skrytých prostorech domu vykonával nějakou práci, ale ostrované by zřejmě pokládali za potupu živlu, který uctívali, kdyby měli jeho tichou sílu využívat k nějakému výkonu, a tak se jen těšili z chladu vody a z jejích hlasů, nebo do ní kapali barvy a pozorovali pak měnící se a rozplývající písmo (ostrované někdy připomínali Japonce, ale lišili se od nich tím, že necítili vůbec žádnou potřebu vytvářet krásné předměty).

Obyvatelé mnoha domů vedli vodu po střeše tak, aby ve chvíli, kdy přepadala přes její okraj, vytvářela řadu sloupků, třpytivý vodní závěs, v jehož šňůrkách slunce probouzelo dokonalou iluzi jiskřících korálků, nebo souvislou vodní stěnu. (Možná se tímto prvkem ostrovní architektury inspiroval Frank Lloyd Wright ve svém ne-realizovaném návrhu na dům v arizonské poušti, ve kterém také použil motiv vodní stěny.) Takovou vodní stěnou bylo samozřejmě snadné projít; tak mohl kdokoliv vniknout do domu, vetřelec by se jen trochu zmácel. Ale na ostrově se neloupilo ani nevráždilo. Morálka a humanita sice ostrovanům nic neříkaly, ale také neznali egoismus, a byli příliš zasnění a leniví, než aby páchali zlo.

Měl jsem na ostrově přítelkyni, o které budu mluvit jako o Krael, protože to bylo jméno, které měla v době, kdy jsem ji poznal. Také ložnici v jejím domě oddělovala od vnějšího prostoru šumící vodní stěna. Když jsem v noci nemohl spát, díval jsem se, jak magicky září měsíčním světlem, a naslouchal jsem tichému crčení vody, dokud jsem zase neusnul. Anebo jsem z pokoje pozoroval vodní stěnu v době, kdy zapadalo slunce a kdy se zdálo, že je vytvořena ze zkapalněné rudé záře. Tyto noční a denní chvíle mi připadaly jako vrchol štěstí, zapomínal jsem na Evropu a na všechno, co jsem chtěl ještě udělat, na rozepsané povídky a články, na přátele a na země, které jsem chtěl navštívit, zapomínal jsem i na své neustálé výtky ostrovanům, že nedokáží nic jiného než se lenivě koupat ve snadném absolutnu, v blaženém moři, jež vytvářejí světla a šumy předtím, než upadnou do tvarů a slov, a říkal jsem si, proč bych měl chtít ještě něco jiného než toto čisté světlo, než tuto skvělou a neplodnou záři přítomnosti.

Někteří obyvatelé horního města rozváděli po domě vodu systémem úzkých koryt, táhnoucích se u stropu; voda přetékala přes jejich okraje, a vytvářela tak vodní stěny i uvnitř domu. Místnosti v takových domech byly od sebe odděleny jen těmito průsvitnými chladnými přepážkami; drážky v podlaze pak odváděly vodu

z domu. Tyto napůl průhledné stěny pokojů sice vydechovaly ještě do horkých nocí osvěžující chlad, přesto však ve mně dlouho vyvolávaly nepříjemné pocity, protože tomu, kdo za nimi žil, pochopitelně nezaručovaly žádné soukromí; za vodní stěnou byly vidět deformované a chvějící se tvary věcí a těl v sousední místnosti. Zaráželo mě, že ostrovanům nedělá žádné potíže zabývat se za průhlednými stěnami těmi nejintimnějšími činnostmi i v okamžicích, kdy na druhé straně stěny byla místnost plná lidí.

Když jsem si na to stěžoval Karael, divila se, proč mi to vadí; říkala, že nás přece ve skutečnosti nikdo nevidí, lidé, kteří jsou za vodní stěnou, pozorují jen chvějící se tvary na jejím povrchu, které jsou nám sice trochu podobné, ale trochu podobné je nám leccos, kupříkladu někteří jiní lidé, nebo naše stíny, obrazy a fotografie, aniž bychom se s těmito věcmi ztotožňovali. Později jsem pochopil, že ostrované vnímají obrazy na vodních stěnách nebo odrazy v zrcadlech jinak než my, dívají se na ně jako na samostatné věci, jež sice nějak souvisejí s věcmi, které jsou za vodní stěnou nebo před zrcadlem, ale tento vztah se nijak zvlášť neliší od toho, jak spolu souvisejí všechny věci.

Ostrovanům stačila vlastní přítomnost věcí. Zdálo se jim, že nejvlastnější touhou tvarů a barev je vytvořit zářivý koberec a že se jim děje dost velká křivda už tím, že je náš pohled nutí stávat se součástí věci a lepší k nim všelijaké pochybné fantomatické vnitřky a neprokazatelné zadní strany; a jako nepřípustná hrubost a neslušnost jim připadalo ukládat ještě k tomu barvám a tvarům za úkol, aby zastupovaly nějaké jiné, vzdálené věci. Když mi po mém odjezdu Karael telefonovala z budky na molu, mám podezření, že neztotožňovala tak úplně hlas ve sluchátku, rozpáleném sluncem, s cizincem, kterého znala na ostrově.

Ostrované nepoutali obrazy a odrazy k věcem, propouštěli je, dopřávali jim samostatný život, a myslím, že vztahy mezi věcmi a obrazy chápali jako oboustranné, věřili, že tvary a gesta těl také

povstávají z dění na zrcadlových plochách a hladinách vody, i když třeba ne v úplně stejné míře, v jaké tvary v zrcadlech napodobují skutečné věci. A tak věci a jejich obrazy, obrazy a jejich věci spolu na ostrově vedly podobný rozhovor jako věci a jména; a všiml jsem si, že nejen některá Karaelina gesta, některé neklidné hry jejích prstů měly patrně svůj počátek v chvění obrazů na vodní stěně, ale že se dokonce od doby, kdy si opatřila osmihranné zrcadlo ze zeleného skla, objevil v její snědé pleti olivový nádech (nechci řešit, jestli příčinou tohoto jevu byla skutečnost, že mě zrcadlo upozornilo na něco, co tu bylo už dřív, jestli se Karaelina barva pleti změnila v důsledku psychosomatického pochodu, nebo jestli existuje nějaká neznámá magie zrcadel).

Také já jsem se na ostrově po čase naučil nedělat příliš velký rozdíl mezi věcmi a obrazy, a napodobování obrazů věcmi mi připadalo jako celkem banální jev. Neschopnost bránit se moci obrazů už mi bohužel zůstala; když se kupříkladu vracím domů pozdě v noci, vidím v zrcadle v předsíni, že se má tvář podobá matnému odrazu ve skle prázdné noční tramvaje, a dokonce se mi zdá, že se v ní rýsují lehké náznaky temných fasád domů, které mým obličejem po celou dobu jízdy tramvaj proudily; a do labyrintu křivých zrcadel na Petříně by mě nikdo nedostal.

4. KAPITOLA

Labyrinty, zrcadla, drahokamy

Vodní stěny měly ještě jeden účel: sloužily jako hodiny. Voda vtékající do domu se nejprve dostávala do nádržky, do níž byl ponořen válec skládající se ze čtyřiaadvaceti vrstev. Každou z nich tvořila tuhá vonná esence a voda protékající nádržkou rozpustila každou hodinu jednu vrstvu; vodní stěny tak vždy vydechovaly vůni příslušné hodiny a obyvatelé horního města v každém okamžiku bdění věděli, jaký je čas. To bylo příjemné obzvláště v noci. Když jsem se uprostřed noci probudil, ucítil jsem vlhký vzduch prosycený kupříkladu vanilkovou vůní a řekl si: „Jsou teprve dvě hodiny, ještě mohu dlouho spát“, anebo jsem ucítil pomerančovou vůni a věděl jsem, že už bude brzy svítat. Ještě dnes se mi stává v mém pražském bytě, že se v noci probudím a větrím v polospánku, kolik je hodin, zaráží mě směs městských pachů, která do bytu proniká pootevřeným oknem, ptám se, jaká je to divná hodina, ale to už mě můj neklid probouzí nadobro a já se rozpomínám, kde jsem.

Jak bych byl rád, kdyby tyto řádky někoho přiměly, aby začal vonné hodiny vyrábět! Jsem přesvědčen, že by to nebylo tak obtížné. Je tolik lidí, kteří se probouzejí uprostřed tmy, které hned po probuzení zalehne beztvářá hmota noci a začne je dusit, spáček nemůže dýchat, pořád na něm leží blátivá, nečleněná masa, a ani pohled na svítící ciferník hodinek jej nezachrání, protože černé tekuté bláto, které se mu cpe do plic, do uší a do mozku, odmítá mít s fosforeskujícími číslicemi cokoliv společného. Proti vůni, která by se rozlila do tmy a pronikla do všech jejích zálivů, by se noc nemohla bránit, musela by se tomuto přátelskému nepříteli a laskavému vítězi poddat, musela by přijmout členění, které vůně nabízí, podrobit se její rozpití, a přesto zcela exaktní aritmetice; tím

by ztratila nad bdícím svou moc a propustila by jej do vytoužené říše spánku.

Voda, která vytékala z horského jezera, se tedy nad městem rozdělovala do několika ramen, jež se pak dále členila a třepila, až se proud na některých místech – na skalních plošinkách, v mechu nebo v hloubce domů – proměnil, než se opět začal shromažďovat, v jemnou vlásečnicovou síť. Často jsem pozoroval tato místa, kde se řeka téměř rozplývala v nicotě, tyto labyrinty drobných, takřka neviditelných, ztrácejících se vodních nitek, klikatících se, kapajících, prosakujících podloží, vracejících se, vzlínajících a vypařujících se, a připadalo mi neuvěřitelné, že se vodní tok, který se nahoře nad městem i dole na planině spořádaně pohyboval jedním směrem a který přes mělkost svého koryta přece jen v každé roční době zasluhoval, aby se o něm mluvilo jako o řece, na čas proměnil v toto zamotané tkanivo na prahu nicoty. Připadalo mi, že v těchto zmatených a mizících pohybech vyzradil svou skutečnou povahu, skryté tajemství své jednoty a svého klidu. Vlásečnicový labyrint byl srdcem dvojité delty prostupující městem, byl tajným srdcem celého toku řeky.

Pokoje v bytech obou měst byly takřka bez nábytku, ale obyvatelé horního města si oblíbili zrcadla; zrcadla tvořila velkou část nákladu lodí, jež přijížděly na ostrov. A tak u kamenných i vodních zdí v horním městě stála malá i velká, oválná, kulatá a obdélníková zrcadla, v nichž se odrážela spleť ramen dvojité delty, která sama připomínala zrcadlový odraz; a zrcadla tento labyrint znásobovala, vplétala do něho nová ramena, zdálo se, že některé proudy odtékají do nějakého temného moře, skrývajícího se v hloubce zrcadla, a že jiné zase vyvěrají ze snových pramenů v zrcadlech a teprve během své cesty pozvolna nabývají skutečnosti, a tak vodu ztrácející se v zrcadlech stále nahrazují proudy přitékající do skutečnosti ze světa odrazů.

V pokojích horního města bylo těžké nedívat se na svět pohledem ostrovanů, který příliš nerozlišoval mezi věcmi a obrazy. Srdce dvojité delty, mizící vlásečnicový labyrint, který byl sám na hranici nebytí, nebyl o mnoho skutečnější než jeho odrazy v zrcadle; zmatené pohyby pramínek nebyly jiného řádu než pohyby, jež se rodily z chvění zrcadel zavěšených v průvanu, voda vzlínající po závěsech jako by mířila do téhož fantastického vznášejícího se jezera, do jakého stoupaly z hlubin i imaginární obrácené vodopády, jež bylo vidět na vodorovných hladinách pod skutečnými stěnami padající vody, skleněná zrcadla odrážela vodní stěny, které samy vypadaly jako jen napůl zhmotnělé obrazy. Vyznat se v tom, co je skutečná voda a co její odraz v zrcadle, bylo obtížné, a kdo žil mezi zrcadly, ve světě, kde odrážené věci byly tak slabé a neskutečné a obrazy tak odpoutané od věcí, přestal po čase mezi obojím dělat příliš velký rozdíl.

Horní město bylo také hlavním střediskem těžby drahokamů. O proslulých drahokamech z ostrova jsem něco slyšel ještě předtím, než jsem vystoupil z lodi na jeho břeh. Dole v přístavu jsem byl svědkem obchodů mezi námořníky a ostrovany, v bytech horního města jsem viděl ornamenty složené z drobných barevných kamínků, které byly zasazeny do kamenných zdí, a chvějící se obrazce z drahokamů zavěšených na různě dlouhých nitkách do vodní stěny. Zaráželo mě, že jsem na ostrově neviděl nic, co by se podobalo dolu, nesetkal jsem se s žádnými stopami po kopání v zemi. Když jsem se seznámil s Karael, poprosil jsem ji, aby mi ukázala nějaké místo, kde se drahokamy těží. Seděli jsme tenkrát na terase jejího domu v horním městě, Karael mě vzala za ruku, a když jsme prošli vodní stěnou, zavedla mě do jednoho z pokojů v zadní části domu, která se opírala o skálu. Otevřela dveře ve zdi, které jsem předtím mnohokrát viděl a o kterých jsem si myslel, že vedou do nějaké komory nebo spíže, a když rozsvítila lampu, uviděl jsem těsnou vlhkou jeskyni.

Karael mi vysvětlila, že takové dveře ve zdi nebo dvířka v podlaze mají v každém domě v horním městě. Ostrované dobývali drahé kameny doma; neměli žádnou pravidelnou pracovní dobu, jen čas od času, obvykle několikrát denně, zašli do bytové sloje a otukávali kameny kladívkem. Drahokamů už se dnes nenachází tolik jako kdysi, skála už pozvolna umlká, ale ostrovanům skrovný výtěžek stačil, a ještě mohli mnoho barevných kamenů použít k výzdobě svých příbytků. Nedá se říci, že by se příliš nadřeli, a práci jim ještě usnadňovalo to, že dobře rozuměli znamením kamene a dovedli z jeho rysů vyčíst, jaké drahokamy a v jaké vzdálenosti skála ukrývá. Řekl bych, že snadnost obživy vysvětlovala mnoho dobrých i špatných povahových rysů ostrovanů, jejich velkodušnost a noblesu i nezáměr něco tvořit nebo o něčem hluboce a soustavně přemýšlet.

5. KAPITOLA

Horké zdi

Když jsem připlouval k ostrovu a díval se s paluby lodi na rovné široké ulice a rozlehlé paláce dolního města, nepochyboval jsem o tom, že to musí být hlavní město. Když jsem pak procházel těmito ulicemi a viděl, že jsou zaváté pískem, že vnitřky paláců jsou prázdné, v patkách roste křoví a šlahouny popínavých rostlin se plazí po fasádách, myslel jsem si zase, že jsem se octl v mrtvém městě bez lidí. Později jsem se dozvěděl, že dolní město je skutečně sídelním městem krále, a tedy metropolí ostrova, tato výsada však v důsledku nezvyklého politického zřízení činila život města spíše ještě snovějším a jeho ulice ještě pustšími, přítomnost krále, této ztrácející se postavy, prohlubovala prázdnotu dolního města. Poznám jsem také, že město není zcela neobydlené, jak se mi při první návštěvě zdálo, žilo se tu však jen v několika domech, roztroušených po městě, a obyvatelé tu pobývali jen dočasně, kvůli obchodu, kvůli blízkosti moře nebo potřebě samoty.

Nikdo neměl v dolním městě stálé sídlo – v každé době tu byly skoro všechny domy prázdné a stačilo si některý vybrat a usadit se v něm. Kdyby se tu kdokoliv chtěl v nějakém obydlí usídlit nastálo, nikdo by mu v tom nebránil, ale myslím, že to žádného ostrovana nenapadlo, dokonce se při svých pobytech v dolním městě málokdy vraceli do stejných domů. Také já jsem žil předtím, než jsem se seznámil s Karael, nejprve v prázdném domě na rozlehlém čtvercovém náměstí, v jehož středu se tyčil jezdecký pomník – seděl jsem celé dny u okna a díval se, jak se po horké dlažbě sune stín kamenného jezdce jako rafije velkých slunečních hodin –, pak se mi na jedné z procházek zalíbil dům na samém okraji města, s okny vedoucími na písčnou pláž, a hned jsem se do něj přestěhoval.

A ještě poté co jsem bydlel v domě své přítelkyně, jsem se na dlouhá období do dolního města vracel; tak to dělali všichni ostrované, svazky mezi mužem a ženou nebyly na ostrově příliš pevné a bylo běžné, že jeden z partnerů se na dlouhou dobu ztrácel v dolním městě a zase se vracel.

Jednotvárnost a šířka ulic vyvolávala dojem, že je dolní město velmi rozlehlé, ale ve skutečnosti bylo možné se dostat z jednoho konce na druhý za čtvrt hodiny. Město bylo postaveno na pravidelném šachovnicovém půdorysu; návštěvník procházel dlouhými, rovnými třídami, na nichž nikoho nepotkával, ze spár dlažby vyrůstala pichlavá stébla, jaká rostla všude na přímořské rovině, na každém rohu se mu otevřel pohled na monotónní perspektivu dalších prázdných a rovných tříd, přerušovaných v pravidelných intervalech ústími příčných ulic, ponořených do stínu. Zdálo se mu, že rovné linie spěchají do dálky, jako by jej chtěly co nejrychleji dovést k nějakému důležitému cíli, ale na konci všech ulic viděl jen vlny bledého písku nebo skalní stěnu. Míjel kolonády, vyschlé fontány, jejichž kovové mísy zarostly trnitými stonky, oprýskané fasády domů a paláců se žlutou travou a keříky vyrůstajícími na drolicích se římsách. Procházel podél horkých zdí, podél řad vysokých oken beze skel, jimiž na něj vanuly příjemné pachy prázdných pokojů prohřátých sluncem. Do města pronikl z planiny pás vysokého rákosí vroubící břehy řeky; když se návštěvník odhodlal vstoupit do této husté vlhké džungle, s překvapením v ní po chvíli objevil zarostlé sochy sfing a mohutných ležících lvů, pokryté povlakem z písčité hlíny a shnilých listů, široká schodiště, sestupující k řece, velké kovové kruhy zasazené do žulových desek.

Dolní město nepostavili předci ostrovanů, vybudovali je na místě přístavní vesnice dobyvatelé, kteří se na ostrově před mnoha lety vylodili. Připadalo mi, že ve výzdobě fasád, v architektonických člancích, obrušovaných po staletí písčným větrem, nacházím proměněné prvky benátské architektury, pokřivené rysy římského

a španělského baroku. Z těchto stop jsem si sestavoval příběh města, přemýšlel jsem, jací asi byli lidé, kteří se kdysi vylodili u břehů ostrova a kteří tyto domy a paláce postavili, a viděl jsem mořské vojáky se špinavými krajkovými límci, kteří se plavili po mořích napůl jako piráti, napůl ve službách svého krále, představoval jsem si postavy, z nichž každá byla současně cestovatelem, lupičem, technikem, vynálezcem a geografem, zdálo se mi, že leckdo z nich pochytil v pařížských nebo londýnských salonech něco z nové filosofie.

Stýskalo se jim po vlasti, ale už by v ní nedokázali žít, zvykli si na nedozírnou mořskou hladinu, na horko, které rozpouští myšlenky jako alkohol, na lákavá pobřeží, která se rozvírají před přídí jako zázračné květy. Objevovali nové země a loupili pro slávu krále, kterého bylo snadné uctívat, protože byl daleko, ale nedokázali by už být něčím poddanými a poslouchat zákony. Když přistáli u břehů tohoto ostrova, jehož mírní obyvatelé neměli sílu se bránit, když jim před očima po celé dny ve žhavém slunci jiskřily barevné drahokamy a když ženy, které potkávali, byly krásné a povolné, usmysleli si, že na ostrově zakotví nadobro a vybudují tu své království, nový domov, který patrně nazvali jménem své země nebo svého krále.

Pozoroval jsem přehnaně zkroucené voluty zavíjející se do sebe, přebujelá houští kamenných akantů na hlavicích sloupů a bizarně zohýbané boltce a zdálo se mi, že tyto památky stále ještě prozrazují, že se stavby rodily ze stesku po vlasti, že však stavitelé po letech bloudění po mořích zapomněli na řád a míry domova. Dech jihu snově protáhl a zohýbal tvary do přízračného a neradostného tropického rokoka. Zdi paláců dodnes vydechují pýchu, stesk, zlo, snění a bolest. Vnitřní zahrady paláců s arkádovými ochozy, které jsou teď zarostlé rákosím, prozrazovaly, jak cizinci nenáviděli tuto zemi, v níž se stali pány, a jak se snažili se svými vzpomínkami skrýt ve vnitřcích domů.

Široké rovné třídy a pravoúhlé křižovatky měly být výrazem triumfu řádu, Evropané chtěli, aby obyvatelé horního města, které-

mu se vysmívali jako divošskému labyrintu, užasli při pohledu na pravidelnou šachovnicovou síť města, jež leželo dole na pláni pod jejich skalními doupaty, chtěli, aby domorodci cítili pokoru, kdykoliv budou procházet těmito velkolepými ulicemi. Ale sama geometrie a symetrie v oslepujícím žhavém slunci nabývaly halucinativní povahy a přispívaly ke snovému vzhledu města neméně než klamné ráje vnitřních zahrad a rozbujelé ornamenty na fasádách, které se za zády svých tvůrců zrádně přátelily s tvary domorodých skal a stromů.

Ostrované se proti vetřelcům nebránili. Jejich mírnost mě po celou dobu mého pobytu na ostrově mátl, jednou se projevovala jako takřka heroický klid v okamžicích ohrožení majetku a života, jindy jako otupělá lenost a nedostatek odvahy, i když ostrované ve skutečnosti zbabělí nebyli: jejich poklady, zasazené do přítomnosti, jim nikdo nemohl vzít a oni to věděli; nebylo tedy čeho se bát, šumy, kterým naslouchali, a změti tvarů, jejichž písmo četli, nacházeli všude, myslím, že i smrt si představovali jako jakýsi šum, a proto z ní necítili strach. Přesto jsem z jejich povolnosti neměl dobrý pocit. Je ale třeba mít na paměti, že nakonec nad dobyvateli zvítězili, a myslím, že o svém budoucím skvělém vítězství věděli od samého počátku. Jejich poddajnost tak byla součástí velmi úspěšné strategie; nevím ale, jestli se tím jejich postoj stává snesitelnějším a více hodným úcty.

Když jsem lépe poznal povahu ostrovanů, dokázal jsem si představit, jak vypadala tato skrytá válka, která byla zřejmě tak nenápadná, že dobyvatelé dlouho vůbec neměli tušení, že se nějaký boj vede – a že je v něm už od počátku rozhodnuto o jejich neslavné prohře. Vidím cizince, kteří ostrovanům blahosklonně líčí příběhy a dogmata svého náboženství, vyprávějí o posledních vědeckých novinkách z Evropy, mluví o přírodních vědách, o zákonech mechaniky a o nové nauce o jasných a zřetelných ideách, předvádějí jim své stavební a válečné stroje. Představuji si, jak jim ostrované naslouchají, jak po nich opakují jejich pojmy a teorie, jak odříkávají jejich modlitby. Cizinci cítí, že se s jejich myšlenkami a jejich vírou

něco děje, že se podivně proměňují, ale nemohou postihnout, v čem tato proměna vlastně spočívá, vždyť obyvatelé ostrova jen doslova opakují jejich věty, a tak se Evropané nemohou bránit, nevidí žádné místo, na které by mohli udeřit, nevědí, co by měli zakázat a vyhladit, o čem by měli polemizovat a co vyvracet. Domorodci dokonce neměli ani žádného boha, kterého by bylo třeba jim vzít. A ostrované po nich vše opakují, pořád mluví, Evropané se před nimi zavírají do svých patí s fontánami, ale zdá se jim, že i přes silné zdi k nim doléhají jako bzučení hmyzu hlasy domorodců, opakující jejich vlastní slova.

Když ostrované opakovali teorie Evropanů, nezměnilo se v nich jediné slovo, jediný pojem, nechyběl žádný článek důkazu, nebyla porušena pravidla logiky. Cizincům ale připadá, že v tomto opakování se sama logika, kterou dosud používali, vyjevuje jako snová hra a logické konstrukce jako labyrintické stavby. Metodický postup nebyl v ničem narušen, ale proměnil se v magický rituál. Stále platilo, že je-li člověk smrtelný a Sokrates je člověk, je Sokrates smrtelný, ale najednou se zdálo, že mechanismus, který přenáší do závěru prostřednictvím středního členu predikát z horní premisy, je uváděn do chodu neznámou silou, které si dobyvatelé z Evropy dříve nikdy nevšimli; teď jim připadalo, že vidí, jak se za figurami úsudků rýsují zcela jiné mechanismy, které by tato síla poháněla se stejnou ochotou a vytrvalostí, zdálo se jim, že zahlédli obrysy fantastických sylogismů, v jejichž soudech vystupovaly namísto Sokrata páchnoucí šupinaté nestvůry a v jejichž závěru se vynořovaly záblesky jedovatých světél a zastřené výkřiky, které podivným způsobem, jemuž se však nedalo odporovat, vyplývaly z barev hlásek a z rytmu premis. Bylo by zlé, kdyby tato proměna byla jen nemocí, která logiku postihla v tropech, ale Evropané cítí se stále rostoucí úzkostí, že ve skutečnosti se děje něco ještě horšího; dostali se do pasti, na tomto zakletém místě, odkud už nemohou nikam utéci, logika sňala masku a odhalila s ironickým šklebem svou pravou povahu, kterou dosud skrývala.

6. KAPITOLA

Tajná válka

Evropané teď také litovali marnivosti, s jakou se domorodcům chlubili svými stroji. Ostrované točili klikami přístrojů a strojů, které přivezli cizinci, všechny součástky se pohybovaly v určených drahách, a přece vše bylo jinak. Stroj vykonával činnost, pro kterou byl sestrojen, něco zvedal, zatloukal, vymršťoval, drtil nebo něčím otáčel, ale tato činnost najednou nebyla důležitější než všechny ostatní pohyby stroje, které ji umožňovaly, a tyto pohyby zase nebyly významnější než množství drobných bezúčelných pohybů, které se k nim družily – viklání, klepání a drnčení dílů, různá chvění, pro něž nebylo jména (a Evropané to náhle cítili jako nedostatečnost svého jazyka). Účelné pohyby najednou nebylo možné od těchto pohybů ani oddělit, a jednotný děj, do něhož se všechny pohyby stroje slily, zase nebyl důležitější – a nebyl ani jiného druhu – než pohyby a děje v okolí přístroje, než pohyb větve kývající se ve větru, než šelestivé přelévání písku. Všechny tyto pohyby se staly součástmi jakéhosi kosmického baletu, na němž se podílely stejnou měrou, v němž byly všechny stejně významné, stejně nesmyslné a stejně nadané znepokojivou a uhrančivou teatrálností.

Evropané z toho dostávali těžké migrény, které je zaháněly do přítmi pokojů a vnitřních dvorů. Začínali si s úzkostí uvědomovat, že se sami začínají dívat na svět očima ostrovanů. Cítili nevolnost ze světa, který se jim začínal zjevovat, ze světa, kde se všechny zvuky změnilý ve snovou hudbu a všechny pohyby v monotónní, nesrozumitelný a depresivní balet. Zažívali tak na ostrově mnoho strašidelných zkušeností, ale patrně se nejvíce ze všeho děsili toho, že tomuto nevidanému světu v hlubině svého vědomí rozumějí a že se jim líbí. Uchýlili se k nejzazším jistotám matematiky a víry, ale

tím ve skutečnosti jen urychlili katastrofu, protože k těmto domnělým pevnostem přilákali pozornost démonů, kteří požírali jejich svět, a ti se s chutí pustili do nové potravý. Když padla matematika a víra, sesunul se tiše zbytek světa.

Evropané se ještě přidržovali matematiky, ale už vnímali matematické rovnice a výpočty jen jako bizarní dramata, jako stopy po působení téže slepé síly, která rozvíjela logické dedukce a která protékala stroji, síly nutící k neustálému monotónnímu rozdělování a spojování. Násobení v nich vyvolávalo nevolnost, protože je nyní vnímali jako jakési chorobné bobtnání, jako bujení, jež je dřívější než jakýkoliv smysl a řád, růst, k němuž dochází prostřednictvím tupého opakování stejných počtů a jejich odevzdaného srůstání v celek, děsili se dělení, protože v něm viděli rozpad, který byl o to hrůznější, že se celky nepřírozeně rozkládaly na stejně velké části. Sčítání bylo ještě horší, protože znamenalo postupující zánik v nových jednotách, směřující k zničení všech vydělených tvarů a k nastolení Jednoho, které je ničím, k vítězství monstra Celku; a odčítání bylo vůbec nejsmutnější, viděli v něm odpadání ochablých kusů, jakousi aritmetickou lepru, drolení proměňující tvary v prach a vedoucí jinou cestou k nicotě. Počítali, protože se chtěli zachránit v prostoru exaktnosti, a přitom si s hrůzou uvědomovali, že vnímají matematické úkony jako pohyby jakéhosi nestvůrného těla, a namísto toho, aby mysleli na výsledek výpočtu, přemýšleli Evropané o choreografii tohoto odporného tance, který se podobal tomu, který tančily zrádné stroje.

Když je zradila matematika, obraceli se v modlitbách ke svým světcům, ale teď se jim zase zdálo, že hlásky modliteb jsou vytvořeny z jakési temné materie, kterou nestvořil jejich bůh a která s ním má tak málo společného, že mu ani neklade odpor, je jí lhostejný, jen si v jeho slovech šumí svou pradávnu melodii, jež zněla v prázdnu před slovem, jež tiše bzučela v prvním slově a v níž se významy slov dodnes rozplývají. A tváře svatých na obrazech se ztrácely

v labyrintech záhybů draperií, stávaly se samy jen záhyby v jakési látce, vlnící se v kosmickém větru, jako ve snu se řasící a zase roztažující, nořily se do pavučinového síťoví jemných prasklin, které je pohlcovalo a stravovalo a ze kterého se vynořovala tvář jakéhosi neznámého boha nebo ďábla.

Ostrované měli rádi nezachytitelné tvary mořských vln a listí pohybujícího se ve větru, ale geometrie města, které na jejich ostrově postavili cizinci, jim nedělala žádné potíže, přímé linie a pravé úhly jim připadaly jako rozepjaté touž silou, jaká kreslí a zase smazává bílé obrazce pěny na hladině a jaká probouzí v korunách stromů stříbřitý příboj. Tato síla vytvářela všechny tvary a všechny tvary ji vydechovaly; byla to táž síla, ať si hrála s prchavými křivkami dýmu, nebo ať rozpínala přímku a lámala rovnou linii do pravého úhlu. Pohled ostrovanů proměňoval perspektivu přímek dolního města v snovou pavučinu, jejíž linie zvučely jako tenké struny tichou hudbou prázdného, nikam nesměřujícího, otupělého či osvozeného času. Tak město, které už v době, kdy vznikalo, prosákl snem, nyní ztrácelo poslední zbytky skutečnosti, proměňovalo se v sen ve snu. Stalo se pro cizince trýznivým labyrintem horkých zdí, z něhož nebylo úniku, zatímco domorodci se v dolním městě zabydlovali, procházeli se po jeho náměstích, vysedávali ve stínu vysokých kolonád a na honosných žulových nábřežích se sochami sfing a lvů.

Domorodé ženy se podvolovaly cizincům, ale ti přejímali jejich zvyky a gesta a jejich děti mluvily lépe domorodou řečí. Zdá se, že už ve třetí generaci dobyvatelé splynuli s domorodci, zapomněli svůj jazyk, opustili své knihy, své stroje a svého boha a naslouchali šumění moře a šelestu písku, anebo pozorovali za horkého odpoledne stín sunoucí se po zdi. Zbyly po nich některé rysy ve tvářích ostrovanů jako písmena zapomenuté abecedy, z nichž už vyprchal smysl. Z jejich jazyka zůstalo několik slovních kořenů, které řeč domorodců vstřebala a použila je ke svým hrám, posloužila si

vznešenými metafyzickými pojmy tak, že z nich nadělala předpony a koncovky. A tvary přístrojů, které dobyvatelé přivezli na ostrov, je dodnes možné zahlédnout v ornamentech na fasádách – zjednodušené, pokřivené, donekonečna se opakující. Tak dobyvatelé zmizeli; zůstalo po nich dolní město, jejich sen o domově a tíživý labyrint, město, které od řeky zarůstá rákosím a které zasypává písek.

Myslím, že tento pád v myslích cizinců po letech trýzně, stesku a úzkosti vyvolal neočekávaný, silný pocit štěstí a že jej v poslední fázi sami urychlili. S údivem a radostí začali chápat, že labyrint, který si sami postavili a který je pevně držel, je přece jen jejich domovem, po kterém toužili na moři, je více jejich vlastní než vzdálená města v Evropě, jejichž řád se rozplynul v dechu tropů a nebylo už možné jej obnovit. Byl to pohled domorodců, který z města vzpomínek, jež tu kdysi cizinci budovali, vytvořil jiné město, město-labyrint, v němž, jak se najednou ukázalo, se dalo žít a nechat se prostoupit klidným štěstím, Ithaku a zároveň ostrov Lotofágů. Ale na zrodu tohoto města se podílel už i jejich vlastní pohled, jejich gesta a cesty po městě, neboť už se sami dívali na svět očima domorodců, pro něž byly všechny tvary stejně důležité, a jejich nohy tkaly v geometrii města spletitou mandalu marnosti, jeho nový půdorys. Pochopili, že sílu, která se ozývala v pohybech strojů i v matematických a logických postupech, je možné přijmout a slastně se v ní koupat, že kosmický balet, jehož se děsili, je možné sledovat jako nepřetržité úchvatné představení. Myslím na to, jak seděli v patii svých paláců a pozorovali, naplnění rostoucím štěstím, jak zarůstá plevelem a křovím z navátých semen, jak do bytů sahá jemnými závěsemi poušť. Asi nezapomněli na Evropu, ale města na severu se proměnila v šťastný sen přítomné chvíle, který se vznášel mezi horkými zdmi a který patřil k tomuto prostoru stejně jako hučení moře; začínal zlatý věk skvrn, šelestů a bezcílných cest.

Rozuměl jsem jim, neboť i já jsem na ostrově okusil lotos šumícího chaosu; a snad to nebyl ani chaos, ale cosi, co je ještě za chaosem,

prostor klidného víření sil, z něhož vyvstávají tvary, obrazy a řády a zase se do něho bez lítosti a vzpomínek ponořují. Skoro denně jsem říkal Karael, jak mě dráždí netečnost a lenost ostrovanů, a přece jsem nechával odjíždět jednu loď za druhou, až do okamžiku, kdy jsem si uvědomil, že má proměna postoupila tak daleko, že za několik týdnů nebo dnů už nebudu moci ostrov opustit vůbec. A tak jsem se vrátil, ale pobyt na ostrově už mě navždy poznamenal, cítím, že je ostrov ve mně stále přítomný jako nevy léčitelná nemoc, kterou si cestovatel přináší z tropů ve své krvi, jako ztlumená horečka, jež tiše poznamenává každé gesto a každý pohled, a vím, že už navždy se budou všechny tvary ztrácet v odpudivém a slastném síťoví zmatených, zašmodrchaných linií, navždy budou slova jen o něco vyššími vlnami na nekonečné, nepřetržité hladině šelestů.

7. KAPITOLA

Skrytý král

Už jsem se zmínil o tom, že v dolním městě se nacházelo sídlo krále. Pojmenovat politické zřízení ostrovanů je obtížné. Vládce ostrova byl určován na neurčitou dobu pomocí instituce, která byla něčím mezi volbami, sněmem, referendem, společenskou konverzací a šířením klepů. V rozhovorech, které ostrované vedli v rodinném kruhu nebo mezi blízkými přáteli, se mluvilo také o tom, kdo by mohl být králem; někdo z těch, kteří se rozhovoru účastnili, pak byl přítomen jiným rozhovorům s jinými lidmi, kde se také mluvilo o vhodných kandidátech na krále. Názory, které se tu projevovaly, se vytvářely zase v jiných rozhovorech, ovlivňovaných opět jinými rozhovory, a samy se vlévaly do dalších rozhovorů, a v tomto přelévání konverzace se vynořovala a zase mizela jména, jednou znělo nějaké jméno skoro v každé větě a brzy nato je nikdo nevyslovil, anebo je jen rychle zašeptal, jména byla vyslovována hlasitěji a zase tišeji, jednoznačně a v nejasných náznacích nebo zmatených narážkách, soustřeďovaly se shluky jmen a zase se rozptylovaly, a to vše se dělo, aniž by přitom došlo k setkání více než tří nebo čtyř lidí.

Řekl jsem už, že se jména ostrovanů často měnila, a tyto proměny jmen činily volební proces ještě spletitějším, neboť se často přesně nevědělo, o kom se vlastně mluví; dalo by se říci, že mnoho jmen bylo uváděno omylem, kdyby ovšem v této spleti ozvěn bylo možné určit nějakou pravdivou skutečnost, kterou by tento omyl překrucoval, a kdyby ostrované nepokládali omyl za vcelku dobrý důvod existence věci, která se z něho zrodila. V důsledku takových omylů docházelo také k tomu, že se po nějaký čas mluvilo jako o kandidátovi na krále o někom, kdo ve skutečnosti vůbec neexistoval, ale ani to ostrovany nijak neznepokojovalo.

Rozhovorů se pochopitelně účastnili i navrhovaní kandidáti, ti se buď více, nebo méně bránili; myslím, že se nikomu z ostrovanů do královského úřadu příliš nechtělo. To vše se rozšiřovalo jako klepy, vyprávěním, nepřímými zprávami, jež úmyslně i bezděčně zkreslovaly, co se vlastně stalo a řeklo. Ale toto zkreslení ostrované nechápali jako poruchu volebního mechanismu, nýbrž jako něco, co k volbě krále patří; na jmenování krále se podílel nejen měnící se tok jmen v rozhovorech, ale i náhoda a osud, přeřeknutí bylo stejným argumentem jako rozprava o charakteru a zásluhách.

Nedá se říci, že by série rozhovorů měly nějaký konec. Nastávaly pouze okamžiky, kdy se tento proces dostal do fáze, v níž se všechny síly, které v něm působily, octly přechodně v rovnováze; mnoho různých směrů, jež se v něm rýsovaly, se protnulo v jediné osobě, na krátký čas se vyrovnal nátlak přemlouvajících a odpor či únava přemlouvovaných, síla argumentů, omyly a přeřeknutí. Fáze křehké rovnováhy bylo třeba využít k nastolení krále; když se tato příležitost promeškala – což se ovšem často stávalo –, začalo se zauzlení opět rozvíjet a znovu vznikala nepřehledná spleť s mnoha centry, bylo třeba opět čekat na novou rovnováhu, na to, až se jazýčky hvězdicových vah s mnoha rameny a miskami opět všechny na krátkou chvíli setkají a ukáží na nějaké jméno. Ostrovan, který nabyl dojmu, že se stal tímto středem dočasné rovnováhy sil, se odebral do královského paláce v dolním městě a úřadoval tam tak dlouho, dokud nezačal mít z nových rozhovorů pocit, že jeho vláda skončila.

Také zpráva či domněnka o nástupu nového vládce se šířila sítí ozvěn, klepů a matoucích zrcadlových odrazů; tak se stávalo, že volební konverzace stále ještě probíhala, a nový vládce už několik týdnů seděl v královském paláci, anebo naopak zavládl pocit, že volba dospěla k závěru, a konverzace začínala slábnout, přitom však královský palác zůstával prázdný. Není divu, že za takových okolností ostrované nikdy nevěděli s jistotou, kdo je v přítomné době jejich králem a jestli ostrov vůbec nějakého krále má. Protože

králové sami nikdy příliš nerozhlašovali, že jsou králi (myslím, že se za to vždy trochu styděli), a protože obvykle nepobývali v královském paláci nepřetržitě – někteří jej navštěvovali třeba jen jednou týdně –, stávalo se, že ostrovan vůbec netušil, že králem je někdo z jeho blízkého okolí, nebo dokonce z jeho rodiny. Mohlo se stát, že žena nevěděla o svém muži, že je už několik let vládcem ostrova.

K takové nevědomosti ovšem přispívalo také to, že ostrované neměli příliš smyslu pro rodinu, žili ve volných svazcích, které nikdy netrvaly příliš dlouho a které nemusely vždy být jen dvoučlenné. To neznamená, že neznali lásku, nedokázali však příliš vydělovat těla z krajin, a tak do jejich lásky bylo přimíšeno příliš mnoho z prostoru a chvíle; a tato zasazenost do krajiny sice prosycovala okamžiky lásky vzácnými esencemi, ale také měla za následek, že se city lásky nikdy nesoustředily do silnějšího plamene a netrvaly příliš dlouho. S tím souvisela i ta skutečnost, že ostrovanům a ostrovankám nic neříkala věrnost a své vztahy k jiným ženám a mužům před svými partnery nijak netajili. Když Karael viděla, že mě trápí, když kupříkladu při nějaké sépiové hostině – o té vám budu ještě vyprávět – odešla do ložnice (která ještě ke všemu byla jen za vodní zdí) s někým s hostů, byla tím překvapena. Myšlenka, že by mi byla věrná, jí asi připadala příliš výstřední, ale aby mi nepůsobila bolest, alespoň se s nikým jiným neobjímala v mé přítomnosti, tak jak to běžně dělaly před svými partnery jiné ženy na ostrově.

Moc krále byla v jistém smyslu absolutní, ale v jiném smyslu zase král neměl moc takřka žádnou. S nikým se o svých rozhodnutích neradil, ale jeho výnosy se rozšiřovaly stejnou sítí tiché pošty, v jaké byl zvolen, a je samozřejmé, že to, co se v této síti zrodilo, často s původním královským příkazem nemělo mnoho společného. Výnosy vládců uváděli do oběhu přátelé a příbuzní vladaře, kteří jej navštěvovali v královském paláci anebo kterým své výnosy svěřoval v době, kdy žil ve svém domě. Celkem obvyklé bylo, že se výnos

změnil ve svůj opak, protože zápor vyjadřovali ostrované jen krátkým *ul* před slovem, a tuto částici bylo v šumech ostrova snadné přeslechnout, anebo ji naopak slyšet tam, kde ji nikdo nevyslovil. Tak se smysl mohl během konverzace mnohokrát proměnit, a jestli byl počet změn náhodou sudý, bylo nakonec tvrzení či příkaz stejné jako slova, která vyslovil sám král.

Měl jsem však pocit, že tato divná stejnost, závislá na sudém nebo lichém počtu omylů, zprostředkovaná mnoha přeslechnutími, jež zavinilo crčení vodních stěn a hukot moře, vlastně vzdalovala věty, které jsem nakonec slyšel, od původních vět více, než by to činila třeba vědomá lež nebo záměrné překroucení, neboť ty přece jen mohly být prostoupeny nadějí (třeba klamnou), že je možné vypátrat původní královské znění, zatímco v této síti nahodilých, lhostejných změn a přesunů mezi kladem a zápolem se ukazovalo, že vlastně na totožnosti se slovy krále nebo na různosti od nich nezáleží, do sítě klamu tak byla vtažena i původní věta, i ona se stávala přeslechnutím a omylem. A tak nebylo co hledat, jediné, co se dalo dělat, bylo tiše naslouchat slovům rodícím se z přeslechnutí a zanikajícím v šumu vody a větru, a poté co zmlkla, naslouchat tomuto šumu samému a snít přitom sen o králi, na jehož dvoře je možné najít asyl, sen, který byl tak opojný proto, že nemohl být nikdy naplněn.

V šumech se ovšem dalo zaslechnout leccos, obzvláště když ostrované mluvili tak tiše. Bylo obvyklé, že podobně jako se za soumraku začaly míhat v prasklinách a skvrnách zdí v dolním městě příkrčené, protáhlé, vyzáblé, roztékající se, křehké a lámající se postavy, rodily se také z šumů věty, které nikdo nevyslovil a které ostrované nazývali „řeč vody“; tak byla každá rozmluva spletena ze skutečných vět, z vět, jejichž znění se proměnilo v šelestech ostrova, a z halucinativních vět, jež vyslovila voda nebo vítr a v nichž často vyvstávala zlá slova a vyplouvaly temné obrazy. Proto také mohla jako výnos krále vstoupit do konverzace slova, která král nikdy ne-

vyslovil. Na tom, jestli měl výnos svůj počátek v králových slovech, ovšem příliš nezáleželo, protože věty, které skutečně pronesl, se většinou proměňovaly tak radikálně, že ty, které vznikly z řeči vody, mohly být nakonec bližší jeho záměrům – dokonce i těm, o nichž sám ještě ani nevěděl.

Proměny královských výnosů ovšem nekončily tím, že by se v konverzaci ustavila nějaká konečná verze. Výnosy se měnily tak dlouho, dokud obíhaly v síti konverzace, dokud se v ní nerozpustily a nezmlkly. A tuto dlouhou řadu proměn nebylo možné rozdělit na fázi utváření a fázi rozkladu; zákony se rodily tak, že v jediném ději zrály a hnily. Nemohl jsem se smířit s tím, že ostrovanům nevadí, že do sousedního domu došel výnos ve změněné podobě nebo přímo v opačném smyslu, rozčilovalo mě, že vůbec necítili potřebu pátrat, která z verzí je pravá, anebo alespoň která je bližší vlastním slovům krále, divil jsem se, že se nepokoušeli obě verze nějak sjednotit. Z toho by mohl vzniknout dojem, že poměr ostrovanů k zákonům byl volný a že si s jejich dodržováním nedělali moc starostí. Tak tomu ale nebylo, ostrované potřebovali zákony a měli pro ně silně vyvinutý smysl. Naprosto nepokládali znění zákona ani jeho výklad a způsob jeho plnění za libovolné. Úzkostlivě dbali na to, aby interpretovali zákon správně, ale tato správnost byla správností dané fáze jeho proměny, a nejen že vůbec nevylučovala možnost, že v další fázi nabude zákon zcela jiné podoby, ale dokonce tuto proměnu přímo vyžadovala.

8. KAPITOLA

V královském paláci

Z toho je také zřejmé, proč vlastně bylo celkem jedno, jestli někdo obýval královský palác, nebo jestli bylo sídlo vladaře prázdné. V konverzaci se vždy nějaké výnosy a zákony zrodily, ať už na jejich počátku byla slova krále, nebo hučení moře. Za těchto okolností mi ovšem instituce krále připadala do značné míry zbytečná. Přemýšlel jsem o tom, co ostrovany vedlo k tomu, že se jí už dávno nezbavili. Důvodem určitě nebyl konzervativismus – ostrované neznali úctu k dějinám a k tradici; měli svým způsobem rádi minulost, ale pouze jako snový kout přítomnosti, osídlený zajímavými rozostřenými přízraky. Nejprve jsem si myslel, že instituce krále je snad výrazem podvědomé touhy obyvatel ostrova po nějakém středu a smyslu, která vytrvale pulsuje na dně jejich lásky k chaosu. Když jsem však ostrovany lépe poznal, došlo mi, jak jsem se mýlil; uvědomil jsem si, že na dně odporu ostrovanů k pevnému řádu je jen ještě hlubší odpor k řádu a stará nevykořenitelná nechuť ke smyslu.

Skutečným důvodem, proč ostrované udržovali instituci krále, byl zřejmě pocit, že nepřítomnost středu se sama stává jakýmsi středem, když je zajištěna, když není současně také popírána a ohrožena. Konverzace sice k vytváření výnosů a zákonů žádného krále nepotřebovala, ale kdyby vládl pouze šum konverzace, mohla by se časem vetřít do vědomí iluze, že tento stav je pouhou přípravou na ustavení nějakého středu a počátku, že nepřítomnost krále je vlastně čekáním na krále. Ale protože už tu byl střed, protože v rozlehlém paláci v dolním městě sídlil král, ukazovalo se neustále, že tento střed nemůže existovat jinak než jako prázdné místo, v němž se každý počátek rozplyne; protože tu král byl, bylo zjevné, že nikdo nemůže čekat na příchod krále, na zaplnění prázdn-

na, že král může existovat jen jako tato zastřená, mizící tvář a jeho zákony jen jako snová řeč, přízraky slov chvějící se na dně ozvěny a v šumění vody, bylo zřejmé, že není v co doufat a není čeho se bát.

Když jsem o ostrovní monarchii vyprávěl v Praze, mí posluchači někdy toto zřízení, v němž bylo možné se spojit s neznámým vládcem jen přes nekonečnou síť klamných ozvěn, pokládali za usku-tečněnou vizi nějakého atlantického Franze Kafky. Snažil jsem se jim vysvětlit, že ostrovní zřízení bylo naprostým opakem Kafkova světa. Když jsem Karael vyprávěl děj Zámku, nebyla vůbec s to jej pochopit. Pokládala skrytost vládce za něco jednak zcela banálního, a jednak velice příjemného, za něco, co patří k dobrému fungo-vání státu i ke spokojenosti obyvatel, a s údivem se mě ptala, proč zeměměřič vyplýtvával tolik sil na to, aby tuto běžnou a žádoucí situaci změnil, v čem byl skutečný hrabě Westwest lepší než přízrak imaginace v K.-ově mozku a předmět rozhovorů ve vesnici.

Vzpomínám si, že jsme o Zámku mluvili na pikniku, který jsme si udělali na skalnatém mysu u dolního města. Seděli jsme na horké a voňavé skále nad mořem; díval jsem se dolů na první domy města, nahlížel jsem do prázdných stinných pokojů, jejichž okna byla vzdá-lena od kamenitého svahu jen dva nebo tři metry, na širokou třídu, která nesmyslně končila u úpatí skály, sledoval jsem ji pohledem, jak somnambulně prochází stále tímž směrem přes celé město, až se v dálce na druhé straně zabořila do písečné duny, a vyprávěl jsem přitom Karael o bloudění zeměměřiče zasněženou vesnicí. Přemýš-lel jsem, co bych na Karaeliny námitky odpověděl. V té době už jsem trochu rozuměl povaze ostrovanů, a tak jsem věděl, že nemá smysl, abych mluvil o touze uslyšet původní slovo zákona, a řekl jsem, že přinejmenším K.-ovo úsilí podněcovala touha vykonávat ve vesnici práci zeměměřiče; Karael se však divila, proč mu zeměměřičství připadalo o tolik lepší než místo školníka, které mu přidělili.

Řekl jsem jí: „Dobře, jsem už na ostrově natolik dlouho, abych ti rozuměl, když říkáš, že královským výnosem je to, co se vytvoří

v konverzaci, a že nás nemusí zajímat, jaká slova král vyslovil, rozumím i tomu, že to nemusí být důležité ani pro krále samého, že i on nachází své pravé výnosy až ve slovech, která se zrodila z ozvěn jeho slov a z šumění vody a větru. To ale nic nemění na tom, že dole v královském paláci žije – alespoň občas – skutečný člověk, kterého nemůžeš poznat. Možná je hlavním důvodem touhy setkat se s vládcem zvědavost, a řekl bych, že zvědavost není nejhorším důvodem nějaké touhy.“

Karael se usmála. „Chtěl bys krále dnes navštívit?“

„Co to říkáš za hlouposti?“ divil jsem se. Král ostrova mi připadal tak mlhavý a vzdálený, že mě nikdy nenapadlo, že bych se s ním mohl setkat.

„Až se najíme, můžeme se vypravit do paláce.“

Nerozuměl jsem tomu, ale rychle jsem spolykal svou porci ulitového závinu (o něm si přečtete v kapitole o ostrovní kuchyni) a netrpělivě jsem čekal, až se nají Karael. Má nějakou zvláštní propustku do královského paláce? Věděl jsem, že zrovna bylo období, kdy nikomu nebylo příliš jasné, kdo je vlastně králem, a setkal jsem se s nejrůznějšími dohady o osobě vladaře. Jak bychom se mohli do blízkosti této tajemné postavy tak lehce dostat? Když Karael konečně dojedla, seběhli jsme po pěšině vinoucí se v úbočí útesu, která tvořila jakési parodické pokračování široké prázdné třídy procházející celým městem, a za chvíli už jsme přicházeli do ulice, jejíž celou jednu stranu tvořila fasáda královského paláce, která byla nyní ponořená do stínu.

Palác se obracel do ulice jednotvárnou řadou vysokých oken, která – stejně jako okna všech domů v dolním městě neměla skla; když jsme šli podél nekonečného průčelí, jako na bezhlučně se pohybujícím pásu v jejich otvorech projížděla okna na druhé straně prázdných pokojů, naplněná jasným mořským horizontem a oslnivou modrou oblohou. Trvalo dost dlouho, než jsme došli ke klenutému průjezdu, z kterého zavanul chlad. Po kamenném

schodišti jsme vystoupili do prvního patra, procházeli jsme řadou stejných pokojů, všechny byly bez nábytku, v koutech ležel navátý písek, z něhož vyčnívaly okraje starých listin z dávných dob, kdy se zprávy pro krále a královské příkazy ještě šířily písemně. V šikmých sloupcích slunečních paprsků vířil prach.

Zeptal jsem se Karael, jestli v paláci už někdy byla. „Nebyla, ale doufám, že krále najdeme,“ řekla. A zatímco jsme procházeli pokoji, v nichž vonělo rozeschlé dřevo starých podlah a kde se na zdech jako přeludy zjevovaly stopy po zašlých malbách, vysvětlovala mi, že do paláce smí každý, ale nikdo to nedělá, protože král nikoho zase tolik nezajímá. Je pravda, říkala, že o tom, kdo je králem, se teď v horním městě hodně mluví, ale skutečnost, že otázka krále byla zajímavým tématem pro konverzaci, ještě neznamenal, že by v někom vzbudila touhu jít se do královského paláce podívat, obzvláště když bylo takové horko.

„Možná tu král dnes není,“ říkala mi. „Ale můžeš se sem kdykoliv přijít podívat sám.“

Ale měl jsem štěstí. V jednom z pokojů stál u okna těžký psací stůl, který určitě pocházel z některé lodi, a za ním seděla zády k nám mladá žena a dívala se zamyšleně na moře. Když zaslechla naše kroky, otočila se a usmála se na nás. Poznal jsem dívku, s kterou jsem se několikrát setkal na večírcích v domě Karael. Usmál jsem se na ni také a Karael jí zamávala. Zdálo se mi, že je dívka ráda, že nás vidí, vládnutí na ostrově asi bylo trýznivě nudné, myslím, že by byla ráda, kdybychom se u ní zastavili, ale ostýchala se nás pozvat. Když jsem se v dalším pokoji Karael zeptal, jestli věděla o tom, že její přítelkyně je královnou, řekla mi, že to trochu tušila.

Setkal jsem se pak s královnou v horním městě hned příštího dne, a potom jsem s ní mluvil ještě mnohokrát, ale nikdy jsem se o setkání v paláci nezmínil. Připadalo mi, že by to bylo netaktní, zdálo se mi, že v jejím pohledu cítím stud, a uvědomil jsem si, že být králem na ostrově znamená být tím nejnicotnějším, nejméně

existujícím, být tím, kdo má nejméně moci, protože je nejvíce vzdálen od konečného znění zákonů; privilegiem krále bylo jen to, že mohl celé dny procházet dlouhou řadou pokojů provoněných sluncem, dívat se na mořskou hladinu a na bílé lodě připlouvající do přístavu a vyplouvající na moře. Myslím, že královna byla ráda, že jsme o jejím úřadě nemluvili. Osoba krále požívala na ostrově určité úcty, byla to však úcta spojená se soucitem a myslím, že i s jistým opovržením.

9. KAPITOLA

Slova a šelesty

Zvuky jazyka, kterým mluvili ostrované, patřily k tomu, co jsem měl na ostrově nejraději. Ještě předtím, než jsem mu začal rozumět, jsem rád naslouchal plynulému toku hlásek, v němž jako by se ohladily všechny ostré hrany a ztlumily všechny nárazy, jenž se na pobřeží pokojně mísil do šumění moře a listí palem a v horním městě do tichého crčení a kapání vody. Šumy a šelesty ostrova tyto zvuky do sebe jemně přijímaly. Když zazněla slova, nikdy to nebylo jako u nás na severu; v našich městech a krajinách hlas buď náhle a bez předznamenání vniká do prázdného ticha, kde na něj nic nečeká a kde se nemá na čem zachytit, anebo se vrývá do cizího, nepřátelského hluku, který musí přehlušit a potlačit. Na ostrově se slova rodila spíše tak, že krystalizovala z hladin šelestů, a zněla, jako by se dlouho připravovala v jejich nitru; konečný krystal slova jako by tak nebyl z jiné látky než ostatní zvuky. Slova také neříkala nic podstatně jiného než ony.

Z toho by mohl vzniknout dojem, že posluchač byl pro toho, kdo mluvil touto řečí, lhostejný, že mluvení tu nebylo skutečným rozhovorem. Ve skutečnosti to bylo složitější; je pravda, že jsem měl pocit, jako by ostrované vždy mluvili spíše sami pro sebe a jako by naslouchali více okolním zvukům než tomu, co říkal člověk, s nímž rozmlouvali. To ale mělo za následek, že ve slovech uzrálo a ztuhlo tolik sladkých šťáv krajiny a okamžiku, které svými dráždivými výzvami a kouzelnými nápodobami mluvícího stále vytrhávaly z říše hotových, a tedy už umírajících myšlenek, že posluchač byl nakonec slovy vsazenými do krajiny zvuků obdarován více, než jak tomu bývá v našich rozhovorech, kdy posloucháme jen slova druhého, odervaná od kořenů a usychající, a lhostejně smazáváme všechny

ostatní zvuky. A jsme tak zaujati touto dětinskou směnou hotových myšlenek a vysušených slov, že bychom si nevšimli, ani kdyby kolem nás zněla nádherná hudební skladba, v jejíchž tónech by se tajily zárodky magických odpovědí na naše otázky a z níž bychom se mohli dozvědět, co si o našich záležitostech myslí andělé a démoni. Ostrované byli přesvědčeni, že taková zázračná hudební skladba, v níž se chvějí prameny otázek, které jsou současně zárodky odpovědí, kolem nás zní neustále, a v každém okamžiku rozhovoru byli připraveni sklonit se k této jasně zvučící hladině.

A tak, i když jsem měl často pocit, že muž nebo žena, s nimiž jsem na ostrově rozmlouval, mě příliš neposlouchají, nacházel jsem kupodivu ve slovech rodících se z šepotu místa a chvíle více odpovědí na své otázky než při debatách, na jaké jsem byl zvyklý na severu. Bylo to asi tak, že ostrované nenaslouchali přímo slovům druhého, nezabývali se jeho myšlenkami v jejich konečném stavu, ale stále se obraceli ven, k šumům – a také tvarům – krajiny, uprostřed níž se rozhovor vedl; v těchto šumech a tvarech však slova a myšlenky druhého znovu nacházeli v proměněné podobě. Hlasy, linie a barvy krajiny rozleptaly myšlenky, v setkání s hudbou krajiny a s magickým písmem syrových tvarů, které dosud nebyly zajaty do pastí věcí, se slova a myšlenky rozpadly, uvolnily se z nich staré rytmy, které byly u jejich zrodu; rozvinuly se pohyby, jejichž neklid byl počátkem otázky a jejichž tajemná gravitace byla zárodkem odpovědi.

To, že řeč byla ze stejné látky jako ostatní zvuky ostrova, mělo za následek, že významy, které slova nesla, byly jen výzvou, jež pocházela od materie zvuků. Řeč byla snem hluků a nevzdalovala se od nich příliš daleko. Ostrované věděli, že šумы se ve skutečnosti skládají ze stovek, tisíců současně vyslovovaných vět, že se zrodily z odvíjení nekonečného množství příběhů, vyprávěných v téže chvíli. Uvědomovali si, že šum je slastnou moudrou plností, která pohrdá slovy a uzavírá se před nimi, ale cítili také, že se v každém šumu

ozývá naléhavá touha po tom, aby se alespoň jedna linie z příběhů, jež v něm splývají, osvobodila, aby byla vyslovena, aby z tkaniva šumu byla vypárána nit alespoň jednoho děje. Proto ostrované naslouchali mlčky tichým ostrovním zvukům a proto mluvili.

Tato sourodost řeči a ostrovních zvuků však měla ještě jeden důsledek, totiž to, že na ostrově neexistoval žádný zvuk, který by nenesl sdělení, jež by nebylo nějak blízké řeči. Zvuky ostrova byly zárodkem řeči anebo stopou po ní, dozníváním slov, které nebylo pouze zánikem a mizením významu, ale také jeho osvobozením a očištěním, jako když se v rozbité, zpuchřelé, už nepoužitelné věci probouzejí skryté vůně, jež vyslovují pravdu jejího života. Proto na ostrově neexistovalo ticho. I já jsem se naučil po nějaké době vnímat to, co jsem do té doby pokládal za ticho, jako pláň jemných zvuků, jako řeč, šepot boha bez tváře.

Proto mi na ostrově připadalo, že rozhovory nemají žádný začátek a konec, a také že v nich nejsou žádné pomlky. Rozmluva byla pokračováním hluků a šumů, vetkávala svou trochu tmavší nit do jejich tkaniva, a chvíle mlčení byly jen místy, kde se tato nit na chvíli ztrácela, aniž by se v souvislém tkanivu objevila nějaká trhlinka. A dokonce i ve chvílích, kdy ustaly i ty nejtišší zvuky, jsem cítil, že se dál odvíjí tkanina, která byla nyní celá bílá, ale byla stále ze stejné hebké látky bez mezer. Slova se na čas rozpustila do šumů, aby jim předala své významy a nasýtila je jimi, slastně v šumech zanikla a nechala pak jejich tichý proud vykrytalizovat do nových slov. Ostrované nemluvili, aby zaplnili ticho, protože žádné ticho neznali, mluvili proto, že v řece šelestů našli zárodky slov, vět a obrazů, proto, že v okolních zvucích našli svou nejvlastnější myšlenku – myšlenku, o níž do té doby nevěděli.

Nikdy jsem si však nemyslel, že obyvatelé ostrova našli nějaký rajský stav řeči. Tolik se báli, že ztratí živý pramen myšlenek, že se od něho nikdy příliš nevzdalovali, klenutí jejich myšlenek nebylo poznamenáno odvahou, zoufalstvím slepého tápání a trýzní práce;

zněly v nich hlasy hlubin a svítil v nich třpyt života, ale přesto jsem se nemohl ubránit tomu, abych jimi nepohrdal. Hudbu počátků je třeba ztratit, aby se vrátila jako snová ozvěna v architektuře myšlenky. Jazyk ostrovanů byl krásný, byla to však krása, která unavovala.

Ticho, které se na ostrově ztratilo, už se nevrátilo ani potom, co jsem odjel na sever. Schopnost vnímat nepřetržitou tkaninu zvuků bez mezer mi zůstala a stala se zdrojem trápení i pramenem podivného štěstí. Ve dne je do tkaniny zvuků vetkáno tolik obrazů, které upoutávají mou pozornost, že si příliš neuvědomuji dotek její látky, ale když v noci nemohu spát, cítím, jak mi pomalým, klouzavým pohybem přejíždí po tváři, po celém těle, chtěl bych se z ní aspoň na chvíli vymotat, vstoupit do neznámého prostoru, který je za ní, zoufale toužím po tichu. Ale v látce není žádný otvor, žádná skulina, teď v noci už na ní nejsou žádné obrazy, které by odváděly pozornost od tkaniva, je tu jen tříšť drobných, nevýrazných a neurčitých tvarů, připomínajících vzorky na povlečení peřiny. V noci si uvědomuji, jak všechno brumlá a šeptá, jak šelestí věci světa, které rozezvučel tok času, uvědomuji si, že všechny zvuky, denní i noční, nesou stejné, jednotvárné a nesmyslné sdělení.

Ale někdy se protivný pocit, že nemohu protrhnout tkanivo zvuků, do kterého jsem zabalený jako mumie, proměňuje v slast, zdá se mi, že šumění bytí je nejkrásnější hudbou, jakou mohu slyšet, a cítím štěstí a vděk, že smím tomuto koncertu naslouchat. Neslyším už sice krásné zvuky ostrova, hlas vln a crčení vodních pramínek padajících ze skály, slyším teď ve tmě hlasy deště, vzdálených tramvajů a automobilů, hukot letadla a také hlasy nočního domu, jeho chrčení a sténání, ale na ostrově jsem se také naučil, že na povaze zvuků tolik nezáleží, že všechny hlasy jsou součástí jediné hudební skladby.

10. KAPITOLA

Panoptikum gramatiky

Jazyk ostrovanů překypoval neuvěřitelným množstvím předpon a přípon, jimiž se zepředu i zezadu obalovaly kořeny slov, a tyto předpony a přípony označovaly podivné rysy skutečnosti, které jsem zprvu vůbec nechápal, anebo jsem nerozuměl tomu, proč takové nicotnosti jsou pokládány za natolik důležité, aby musely zakládat zvláštní jazykové formy. Jedna přípona kupříkladu říkala, že věc, kterou označuje kořen slova, vydává těžkou, zahnívající vůni; k ní mohla být přilepena další přípona, poukazující na to, že povrch věci je sice napjatý, ale brzy začne ochabovat; a zepředu se třeba na slovní kořen tlačila předpona, jež oznamovala, že věc je ponořena do stínu, který má buď nafialovělou, nebo nazelenalou barvu.

Tak se slovní kořen dusil mezi předponami a příponami a vypadal sám jako pouhý jejich přívěšek, sama věc mizela pod všemi určeními, pod všemi stíny, světly, vibracemi a rytmy, pachy, stupni napětí a uvolněnosti, k nimž poukazovaly předpony a přípony. Předpony a přípony, jež se v určitém slově setkaly, už samy o sobě přinášely tolik určení, že se zdálo, že to stačí k označení věci a že už není zapotřebí slovního kořene. Určení, na které ukazoval slovní kořen, se jevilo jako nepodstatný a pomínutelný rys; a skutečně, když někdo v rozhovoru slovní kořen přeslechl, vlastně to nijak zvlášť nevadilo. (Slovní kořeny byly pro ostrovní lexikon asi tak stejně důležité jako král pro politickou organizaci ostrova.)

Myslím, že jazyk ostrovanů se nacházel v přechodném stadiu a směřoval k tomu, že z něho slovní kořeny vymizí úplně, že slova budou utvořena jen ze shluků předpon a přípon, jež se budou srážet uprostřed slova, kde možná krátká pomlka nebo zastřená samohláska bude jakýmsi pomníčkem, připomínajícím zaniklý ko-

řen. Nedomnívám se ale, že by tendence k hubení kořenů ovládala celé dějiny ostrovního jazyka. Na ostrově se neustále měnily nejen věci, ale také způsoby proměn. Je pravděpodobné, že poté co jazyk ostrovanů dospěje do stadia, v němž budou slova tvořit jen shluky předpon a přípon, probudí se v něm zase jiné touhy a sny, možná se dlouhé proměnlivé spletnice předpon a přípon zborť a nahradí je krátká hutná slova, ke kterým žádnou předponu ani příponu nebude možné připojit, protože všechno, co by mohly označit, už bude ve slovech nějakým způsobem zavinité.

A jako by toho nebylo dost, na konci z řady přípon ještě rašily trsy pádových koncovek. Dodnes nevím přesně, kolik vlastně měl ostrovní jazyk pádů. Zdálo se mi, že jeho pádový systém bobtná, napočítal jsem sedmáct pádů, ale po roce pobytu na ostrově jsem objevil další pád, jako by flexe náhle vyrašila novým výhonkem. Nevím, jestli znovu vyplula na povrch stará, málo používaná gramatická forma, nebo jestli si někdo tento pád vymyslel, protože jej potřeboval anebo protože se mu prostě líbil. Některé pády ale zase odumíraly, a tak patrně nehrozilo, že by se pádový systém rozrostl do nepřehledného houští koncovek.

Mezi souvislostmi, k nimž poukazovaly ostrovní pády: chyběly ty, které nám připadají jako nejdůležitější a které označují naše pády. Pádové koncovky ostrovního jazyka vyjadřovaly vztahy, které se mi v době učení tomuto jazyku zdály být zcela bizarní, například do jednoho z pádů se kladla jména, která označovala věci, jež byly předmětem obav, spojených s nejasnými a patrně ne zcela čistými úmysly některého blízkého příbuzného, do jiného pádu zase jména poukazující k věcem, jež byly pokládány na měkký povrch, který pod tíhou předmětu trochu poklesl a vytvořila se v něm hvězdice mělkých záhybů. S časováním to nebylo o nic lepší, slovesné koncovky nevyjadřovaly, které osoby se týká děj a kolik je jeho původců; například koncovka -vi určovala, že dění označované slovesem probíhá na písčitém mořském pobřeží, zatímco koncovka -ark říkala,

že jde o děj odehrávající se na povrchu chladného zrcadla, a když ke slovesu byla připojena koncovka *-ut*, znamenalo to, že děj se nějak týká zelených a rudých drahokamů. Slovesné koncovky se mohly také spojovat, například slovo *izarkut* znamenalo, že v zrcadle je vidět, jak se cosi, na čem se třpytí drahokamy, pomalu noří do vody. Tak ze skloňování i časování vystupoval zvláštní svět, síť podivných vztahů a rolí, předcházející logiku.

Na podivuhodné ostrovní gramatice mě nedráždilo především to, že se stará o nepodstatné rysy a vztahy skutečnosti a podle jejich vzoru odlévá své formy. Bláznivá gramatika ostrova ve mně vyvolávala úzkost spíše tím, že s jakýmsi šklebem, jak mi připadalo, samu skutečnost vytváří, že modeluje jsoucna jako bizarní sochy tím, že materii, z níž je skutečnost udělána a jež se objevuje na hranici nicoty, nalévá do svých podivných kadlubů. Nedalo se říci, že gramatika pokřivovala skutečnost, protože cíhala na skutečnost už před jejím zrodem, pronikala do zárodků skutečnosti a přizpůsobovala je svým temným snům. Nemoc ostrovní gramatiky zasahovala pohled, sluch a gesto, v nichž skutečnost vyvstávala, a způsobila tak, že skutečnost byla opravdu spletena z toho všeho, co nabízel výstřední a takřka nekonečný katalog předpon, přípon a koncovek, z přízračných rytů, pulsací, napětí, nádechů, záblesků, sunoucích se stínů a také z dění uvnitř věcí nebo na jejich povrchu, pro která my nemáme ani žádné jméno.

A vůbec nejpodivnější bylo to, že po nějaké době mi ostrovní gramatika i skutečnost, kterou vytvořila, začaly připadat přirozené. Je to jedna z nemocí, které jsem si přivezl z ostrova a ze kterých už se zřejmě nevyлéčím. Někdy se přistihnu, jak při poslechu českých vět cítím nutkání přeložit si je do ostrovního jazyka, abych jim porozuměl; a připadá mi, že čeština a všechny evropské jazyky toho říkají o skutečnosti na jedné straně tak málo, a na druhé straně zase tolik přebytečného: slyším, jak někdo vyslovuje větu „právě přicházejí“, a už se nespokojeně ptám, proč mi sloveso sděluje svou

koncovkou zrovna to, že přicházejících je několik, když je to přece nezajímavé a kromě toho se to za chvíli tak jako tak ukáže, a vadí mi, že ke slovesu není připojeno něco jako třeba *-rao*, slovesná koncovka, která v ostrovní řeči prozrazovala, že jde o děj, jež zrychluje netrpělivost, a současně zase zdržuje a tlumí neurčitá obava z cíle, kterého se má dosáhnout. To jsou věci, které mě zajímají na přicházejících, věci, které stojí za to, aby byly vysloveny, a ne taková banalita, jako je počet příchozích.

A tak mi v hlavě prorůstá čeština s ostrovním jazykem, do sedmi českých pádů vrůstají jako dotěrný plevel ostrovní pády, a když jsem sám, přemýšlím touto podivnou řečí, které by nerozuměli ani v Čechách, ani na ostrově. Stává se mi, že se v obchodě ve frontě před pokladnou zamyslím a nevšímnu si, že na mne už přišla řada, prodavačka mě osloví a já ve zmatku odpovím svým jazykem. Dívá se na mne jako na blázna, a mně je trapně, předstírám, že jsem se přeřekl, anebo se vydávám za cizince a mluvím schválně s přízvukem. Když jsem se rozhodl napsat zprávu o ostrově, uvažoval jsem zpočátku o tom, že bych ji napsal v tomto svém soukromém jazyce. Takovou knihu by jistě nikdo nečetl, a především by ji nikdo nevydal, ale snil jsem o tom, že si ji vydám sám, že založím edici, v níž budu vydávat pouze své romány v tomto jazyce, třeba si někdo jednou některý z nich koupí a začne luštit jeho text, třeba pak na jeho základě vymyslí vlastní jazyk s novými úžasnými pády a gramatickými kategoriemi, například se slovesnou koncovkou označující, že v dění už zvolna začíná uhasínat planutí sil plných skvělého jedu a že toto dohasínání vyvolává úlevu, stesk a jakousi mrazivou hudbu.

11. KAPITOLA

Dobrodružství písmen

Současné písmo ostrovanů jsem znal z jejich Knihy, o které promluví v některé z dalších kapitol. Působilo na mne dojmem, že je to směs fragmentů nejrůznějších písem. Byla tu skupina písmen, která vypadala jako malé schematické obrázky věcí, zvířat a lidských postav, pak tu byla písmena, která se žádným věcem ani tělům nepodobala; tato písmena se ale opět rozdělovala do několika skupin, nacházel jsem jednoduché znaky, vytvořené ze dvou nebo tří rovných linek, vedle složitých spletenců kroutících se křivek, které připomínaly ptačí hnízda, a vedle písmen vytvořených ze shluků mnoha nepatrných bodů, zhušťujících se a zase rozvolňujících. Můj první dojem byl, že písmo ostrovanů vzniklo tím způsobem, že je jeho vynálezce tvořil ve spěchu, narychlo si vypůjčil písmena z mnoha zdrojů, aniž by se je pokusil nějak sjednotit, a pak už tato nesourodá směs přetrvávala silou zvyku.

Tato odpověď mě ale příliš neuspokojila, a když mě podivná různorodost ostrovního písma nepřestávala dráždit, začal jsem chodit do královského paláce a snažil se dozvědět něco o minulých osudech písmen ze starých listin. Vzpomínám na odpoledne, která jsem proseděl na podlaze některé z prázdných komnat, kde jsem vyhrabával zpod horkého písku staré papíry a pročítal je. Ať jsem seděl kdekoliv, v oknech na jedné straně místnosti byla vždy vidět drolící se fasáda neobývaného domu a okna naproti nim vyplňovala oslnivá modř oblohy; když jsem vstal z podlahy, magický mechanismus vždy zvedl až do poloviční výšky oken zářící azurovou roletu mořské hladiny. V kterémsi vzdáleném pokoji se ozývaly kroky královny, zamyšleně přecházející po místnosti, někdy jsem ji na okamžik zahlédl v prázdném rámu dveří, jednom z desítek

prázdných rámu, z nichž hravá perspektiva vytvořila vroubkovaný ornament, řadu do sebe vložených, stále se zmenšujících písmen *pí*, občas zazněla z přístavu siréna lodi.

Za těchto tichých odpolední jsem zjistil, že příčinou chaotické různorodosti liter ve skutečnosti nebyly zvyk a setrvačnost, ale naopak neklid písma, který působil, že se neustále proměňovalo, jako by samo sobě unikalo a snažilo se dohnat, připadalo mi, že snilo o jakési dávné ztracené minulosti anebo o skvělé budoucnosti, o jakémsi prastarém nebo přislíbeném magickém písmu, které by už samo o sobě bylo sdělením, o nějakých zářících písmenech, a hledalo je v nekonečných proměnách, sledovalo různé stopy, vyráželo rozmanitými směry, ale vždy nakonec ve svém úsilí ztroskotalo.

I potom mi ještě trvalo dost dlouho, než jsem si uvědomil pravou povahu ostrovního písma. Poté co jsem opustil hypotézu, podle níž bylo spleteno z různých soustav znaků a udržováno setrvačností, domníval jsem se nějaký čas, že jsem odhalil jeho původ, když se mi podařilo najít piktogramy, z nichž se většina písmen vyvinula. Jaké ale bylo mé překvapení, když jsem rozhrabal písečné závěje v královském paláci o něco hlouběji a objevil listiny psané ještě starším písmem: zjistil jsem, že domnělé obrázkové prapísmo samo vzniklo interpretací spletitých znaků, které nic nezobrazovaly.

Zdálo se, že písmem procházejí vlny proměn, které nemají jednotný směr. V minulosti se zřejmě mnohokrát obrázkové písmo změnilo v abstraktní znaky – ať už tak, že se obrázky zjednodušily do schémat, z nichž už se jejich předloha nedala vyčíst, anebo naopak tak, že zarostly spleť linií, v nichž se ztratily – a mnohokrát se abstraktní znaky zase proměnily v obrazy, když schémata začala ožívat a růst, když se ze spletenců čar začaly vynořovat postavy lidí a démonů, zvířata, ptáci a nestvůry, které byly dosud přítomny v tvarech písmen jen jako sen a ozvěna ozvěny, jako vzpomínka a tušení. Zdálo se mi, že v současnosti jsou ostrovní litery na počátku takové proměny v obrazové písmo, několik znaků se už změnilo

v podoby zvířat a ptáků, ale z většiny písmen se obrazy ještě nevyklubaly. Viděl jsem, jak se v písmenech chvějí tvary, které se už už chystají zrodit, a tyto rodičí se, dosud zastřené tváře nestvůr, které někde ze spleť linií mžouraly lstivýma očima nebo nedočkavě vystrkovaly zobák, už teď vyvolávaly úzkost. A také jsem si přitom uvědomoval, že *všechna* písma vydechují úzkost, neboť nesou jakési tajné – neznámé a tušené – sdělení; každý text je palimpsestem, každé písmo je tajnou šifrou.

Proměny obrázků v abstraktní znaky a abstraktních znaků v obrázky přitom nebyly jedinými cestami vývoje písma, písmena měla zřejmě období, kdy se kupříkladu jejich linie třepily do stále tenčích nitek, a období, kdy se čáry slévaly dohromady, a vytvářely tak hutné plošné tvary, nebo kdy se linie prodlužovaly jako lodyhy popínavých rostlin a musely zatáčet své konce do spirály anebo je ohýbat do sinusoid, aby se vůbec vešly do mezery mezi řádkami, do níž pronikaly; pak byla období, kdy se linie zase drotily na stále menší kousky, až se proměnily v obláčky inkoustového prachu; listiny z těchto dob vypadaly jako obrazy bílé oblohy poseté černými souhvězdími. Byla období, kdy se písmena, ať obrázková, nebo abstraktní, stávala tak složitými, že psaní jednoho písmene trvalo třeba několik hodin. Tímto způsobem se toho ovšem moc nenapsalo; nezdá se však, že by to někomu na ostrově příliš vadilo. Myslím, že písíciho potěšilo, když na cestě řádkem narazil na takové písmeno; mohl se zastavit a blaženě se ponořit do psaní jediného znaku.

Takové písmeno také nebylo možné přečíst jediným letným pohledem, bylo třeba jím procházet a sbírat distinktivní rysy, kterých bylo mnoho a byly skryté v zašmodrchaném síťoví linií (stávalo se, že dvě písmena měla devětadvacet stejných distinktivních znaků a lišila se až třicátým). Tak se čtenář slastně brouzдал v jediném písmeni, čtení jednoho písmene tohoto labyrintického písma zabralo třeba celé odpoledne; čtenář se přitom obvykle vůbec nedostal k významu

slova, jehož bylo písmeno součástí, ale ostrovnímu čtenáři to určitě nevadilo, byl odškodněn tím, že se setkal s významem litery, který vždy přesahuje odkaz k hlásce, s magickou zprávou písma. Když jsem se rozhodl napsat tuto knihu, přemýšlel jsem, jak by měla vypadat; jeden čas jsem také uvažoval o tom, jestli by nebylo lepší místo vyprávění o ostrově vydat knihu skládající se jen z několika takových složitých písmen a nechat čtenáře, aby si v nich četli. Na námitku, že čtenáři nevědí, k jakým hláskám tato písmena odkazují, by obyvatel ostrova jistě odpověděl: „Tím lépe.“

Kromě toho se ostrovní písmo vyvíjelo stykem s jinými písmi. Ostrov měl díky drahokamům vždy vztahy s okolním světem. Někdy se mi zdá, že v evropské kultuře nacházím stopy ostrovního vidění a myšlení, například v Novalisově hloubání nad tvary, které vytvářejí zvuky v pilinách, při vzniku abstraktního malířství anebo v Kleeových písmenech-obrazech. Najít projevy evropského ducha na ostrově je mnohem obtížnější, neboť ostrované sice vždy všechno ochotně přejímali, ale se vším to nakonec dopadlo jako s jazykem, vědou a náboženstvím někdejších dobyvatelů z Evropy – všechny tyto výpůjčky dokonale prosáklly ostrovními rytmy, a proměnily se tak v nerozlišitelnou součást ostrovního života. Přesto je možné v ostrovním písmu nalézt zaváté stopy toho, že se několikrát setkalo s latinskou abecedou a pokaždé vstřebalo některá její písmena. Latinská písmena čekaly mezi ostrovními znaky podivuhodné osudy, rozrůstala se, vyrážely z nich do všech stran agresivní šlahouny, objevovaly se v nich obrazy tygrů, ptáků a zázračných stromů (nebyl to návrat k jejich magickým počátkům a poodhalení jejich trvajících skrytých mocí?). Když ostrovní písmo takové písmeno pohltilo, obvykle je strávil a proměnilo tak dokonale – v obrazy zvířat, v spleť linií, v geometrický tvar –, že v okamžiku, kdy se s tímto písmenem setkalo podruhé, už je nepoznalo, přijalo je znovu a znovu je začalo proměňovat, zdálo se, že toto písmeno srůstá s ostrovním znakem, který mu byl vzdáleně

podobný, a přitom ve skutečnosti bylo pohlcováno tím, co kdysi vyrostlo z něho samého, svou vlastní rozbujelou podobou, které nabylo poté, co bylo znetvořeno ostrovní nemocí.

Všechny tyto proměny ale ještě nevysvětlovaly podivnou roztržitost ostrovního písma, která byla jeho nejnápadnějším rysem. Tato nejednotnost vznikla jako důsledek toho, že působení neklidné spleti sil, která litery pudila k neustálým proměnám, nebylo rovnoměrně rozloženo na všechna písmena, kupříkladu síla směřující k proměně písmen v roztřepané a všelijak zohýbané tenké nitky prudce vyrazila na jednom místě písma – v jednom písmeni nebo ve skupině písmen – a začala litery zuřivě třepit a muchlat, aniž by brala ohled na to, že ve stejném okamžiku působila v jiné části písma síla, která písmena stloukala do hutných špalíků, v další části zase písmena průsvitněla a proměňovala se v matné šmouhy (ale tato síla už se vyčerpávala), a konečně v jednom místě se hlásila o slovo jakási dosud neurčitá síla, která snad směřovala k symetrickému ornamentu. Tak písmem v každé chvíli cloumaly různé síly v různých stadiích vývoje, některé se ozývaly s počáteční nejistotou, jiné byly v plném vzmachu, další uhasínaly. A tyto síly se na hraničních územích svých působností srážely, vyrovnávaly se a ovlivňovaly, brzdily se a posilovaly.

A konečně zřejmě také byla dlouhá období, kdy všechny síly usínaly a písmo na dlouhý čas zmrzlo – aby se pak probudilo a proměňovalo ještě divočeji. A tak v současnosti sice převládalo směřování k obrázkovému písmu, ale pod hladinou textů také doznívalo a rodilo se mnoho jiných směřování. Ostrované měli i jakousi literaturu, měli svou knihu (k tomu se snad ještě dostanu), někdy se mi ale zdá, že příhody ostrovního písma byly zajímavějším dramatem než všechny příběhy z tohoto literárního díla.

12. KAPITOLA

Kavárna v rue des Beaux-Arts

Litery ostrovanů byly tak neklidné, že v nich čas od času vyvstávala i touha po překročení hranic písma, že zpochybňovaly i hranice mezi tím, co je a co není písmenem. Tak se stávalo, že vývoj písma procházel obdobími, kdy se nedalo s jistotou říci, zda jeho obrazce jsou ještě písmeny, zda je třeba je číst, nebo se na ně dívat jako na obrazy. Byla však také období, kdy písmo zpochybnilo ještě vzdálenější hranici, hranici mezi znakem a věcí. Litery se rozpomínaly na svou hloubku a zvýrazňovaly ji, proměňovaly se v trojrozměrné útvary, jež zachovávaly stopy po starém životě písmene, ale byly už současně také věcí, rodily se v nich vztahy k místům a k jiným věcem a jakési účely – ty jimi zpočátku jen probleskly, ale pak se v nich pozvolna usazovaly a srůstaly s nimi. A jako ozvěna tohoto pohybu se probouzel jiný pohyb; ve věcech světa – v kamenech, stromech, nástrojích i tělech – se začal ozývat zárodek schopnosti být písmenem, který v nich dosud klidně dřímал, a věci najednou vytvářely aleje textů, podivné věty, jež kupodivu nebyly zcela nerosozumitelné.

S rozplýváním hranic mezi písmenem a obrazem jsem se v evropské a asijské kultuře čas od času setkal, ale srůstání písmen a věcí je asi děj, jehož slasti znají jen obyvatelé bezejmenného ostrova. Vlastně jsem v Evropě o podobném splynutí písmen a věcí slyšel jen jednou, a bylo to ve vyprávění, jehož pravdivost jsem si nemohl nikdy ověřit. Stalo se to několik let po mém návratu z ostrova; zúčastnil jsem se tehdy v Českém centru v pařížské rue Bonaparte vernisáže výstavy Josefa Váchala, a tam jsem potkal asi šedesátiletého muže, který pocházel z Prahy, ale žil už zřejmě mnoho let v Paříži. U bufetu jsme se dali do řeči; ukázalo se, že se zvláště

zajímá o podivuhodnou Váchalovu typografii, pak jsme mluvili o Kleeových a Michauxových písmenech-obrazech a já jsem si vzpomněl na ostrovní písmo; zmínil jsem se o tom, jak v jeho literách čas od času propukala touha proměnit se ve věci. Zamyslel se a řekl mi, že jeho pařížský přítel, který se také narodil v Praze, zažil hned dvě události, jednu v Čechách a druhou v Paříži, v nichž – pokaždé jiným způsobem – splynula písmena s věcmi. To mě docela zajímalo, a tak jsem jej poprosil, aby mi o tom něco pověděl. Řekl, že to bude delší vyprávění a pozval mě do malé kavárny, která byla hned za rohem v rue des Beaux-Arts.

Když nám číšník přinesl kávu, začal mi můj nový známý vyprávět příběh svého pařížského přítele. Samozřejmě mě hned napadlo, že použil banálního manévru a bude mluvit o sobě, ale bylo také možné, že – podobně jako ve známém židovském vtipu o vlacích – mluvil o někom jiném s úmyslem, abych si myslel, že mluví o sobě, ale ve skutečnosti mluvil přece jen o třetí osobě. Hrdina jeho vyprávění někdy v polovině šedesátých let skončil studia na pražské filosofické fakultě a začal pracovat jako asistent na katedře estetiky. Vypravěč mi neřekl jeho jméno, a tak mu budu říkat třeba Baumgarten. Začal psát knihu, protože se to od mladého vědeckého pracovníka čekalo, téma knihy si vybral nahodile, bylo to nejspíš něco jako „Krása přírody v dějinách umění a estetiky“, „Umění a společnost“, „Dějiny zlatého řezu“ nebo „Kant a Schiller“. To, že zůstal hned po skončení studia na škole jako učitel, pro něj především znamenalo prodloužení života bez kořenů, na jaký si zvykl za doby studií, života, který se skládal z mnoha rozsvěcujících se a zhasínajících setkání s lidmi, věcmi, místy a myšlenkami; jeho světem byla neklidná, stále znovu se splétající a zase rozplétající síť vědeckých, přátelských, společenských, erotických vztahů, jež se proměňovaly jedny v druhé a mizely.

Po prověrkách v sedmdesátém roce jej vyhodili z univerzity; neskončil v kotelně nebo ve vrátnici, seděl v malých kancelářích ve

vědeckých ústavech a ve světle blikajících zářivek, jejichž bzučení bylo bezútešnou hudbou, která mu pak vždy vyvstala při vzpomínce na ta léta, sestavoval bibliografie, psal resumé k článkům a překládal statě z časopisů, které mu položili na kraj stolu. Spletenec jeho světa, navazovaný v každé situaci stále znovu, se rozpadl; zůstala po něm jen prázdnota.

Pokoušel se tuto prázdnotu zaplnit tím, že pokračoval v psaní své knihy, i když věděl, že mu ji nikdo nevydá. S překvapením si všiml, že se jeho práce začíná zvláštním způsobem proměňovat. Viděl teď v estetických teoriích, kterými se zabýval – ať už pokládaly krásu za výraz ideje, života, nebo formálních vztahů –, setřené stopy po setkání s jakýmsi strašidelným dějem. Snad to byla nová zkušenost prázdnoty, ve které se právě musel učit plavat, co v něm probudilo smysl pro pomalé pohyby, nepovšimnuté rytmy a drobné víry. Pozoroval teď v myšlenkách a gestech stejně jako ve věcech chvění, kterého si dříve nevšímal. Bylo obtížné určit, o co vlastně jde – ani ne tak proto, že by se toto chvění bránilo vyslovení, jako proto, že v životě pojmů, které je měly zachytit, probouzelo příbuzné, nebo dokonce stejné vibrace, a pojmy se pak namísto práce, která jim byla uložena, natřásaly spolu se svým předmětem v opilém kolovém tanci. Snad tyto děje byly pohyby jakési larvy bytí, slepé svíjení, mrskání, stahování bytí předtím, než se zrodí známé a pojmenované děje světa a než se z nich ustálí věci, anebo to bylo křečovitě cukání rodícího se, syrového času, vtékajícího do těla věcí jako průzračné palivo jejich pouti krajinami světa. Tyto pohyby byly docela odporné, připadalo mu, že se dívá do temného akvária, zakaleného slizem; přicházely však také chvíle, kdy zasvítily oslnivou září. Ale ať cítil odpor, nebo slast, pozorovat toto dění bylo v každém okamžiku zajímavé, a Baumgarten si říkal, že to není nejhorší zábava, jakou mu ubohá doba mohla poskytnout.

Připadalo mu, že krása, o níž četl tolik duchaplných teorií, je jen tato záře, která se rodí ve středu hny, aniž jej v sobě kdy zcela po-

tlačí, že umění je nekonečným, proměnlivým zpěvem o odporném měkkém zárodku skutečnosti, že je ódou, kterou bezejmenná bílá larva bytí skládá na sebe samu. Někdy si ve svém koutě kanceláře představoval, jak by se asi tvářili jeho nadřízení, kdyby jim předložil úryvek z knihy, kterou psal, a tyto představy roztahovaly jeho ústa do pobaveného šklebu, jenž uváděl jeho kolegy ve zmatek.

Zdalo se mu, že mnoho umělců i myslitelů zažilo setkání s těmito pohyby, ale že se jej všichni zalekli, že se snažili uchopit nějaký řád, který by krása vyjadřovala (a to bylo svým způsobem snadné, v blízkosti krásy se vždycky nacházel nějaký řád, jenž jí byl podobný, protože použil za půdorys své stavby konstelaci, kterou slepý pohyb krásy rozestřel), i když tušili stejně dobře jako on, že krása je hukotem vystávání, proměňování, setrvávání, tuhnutí a rozpadu řádů, že lhostejnými figurami jejích her, uzavřených do sebe samých, jsou symetrie i chaos, zrání i hnutí, organizace i rozpad; že krása je jedem, který koluje systémy, dodává jim sílu k pořádní chaosu (chaos může zvládnout jen síla, která má stejně temné kořeny jako on a která prýští ze stejného pramene), a současně je rozežírání a ničení, fascinuje je slastnou vidinou smrti, a tím je ochromuje i podněcuje k nejzazším výsledkům jejich plamene. A Baumgarten věděl i to, že krása natolik splývá s tímto neustálým unikáním, že zakrývá i sebe samu, že ji vždy zahlédneme v nějaké konstelaci v okamžiku, kdy právě mizí; a v příští chvíli už máme před sebou pouze její věrnou kopii, masku vyrobenou z její vlastní kůže, kterou nás chce oklamat.

Snil o knize, kterou předem nazval O původu krásy, o knize, která by byla zpěvem o fascinujícím hnusu krásy a současně katalogem figur temných pohybů bytí, pokusem o stanovení principů jejich choreografie. Rodící se kniha se stala jedinou náplní jeho života bez rodiny, bez milenky a přátel. A protože cítil, že pohyby, o nichž psal, zároveň tajně ovládají i samo jeho psaní, že rozechvívají špičku pera klouzající po papíře, uzavíral se kruh a v jeho životě se rodila jakási jednota, která sice připomínala jednotný pohyb planktonu

ve stojaté vodě a nejspíše byla dílem nějakého ďábla, ale která mu přesto přinášela nepřetržitou tichou radost, neboť po dlouhé době se v jeho životě objevilo něco, co se podobalo harmonii. Zvykl si teď chodit na dlouhé procházky po pláních nad městem, po silnicích okolo Prahy a promýšlet na těchto bezcílných cestách svou knihu. Larvální pohyby vládly i v říši zraku a chvěly se v pláních povrchu viděných věcí i v liniích jejich obrysu; to mělo za následek, že odpověď na otázku, kterou si kladl, mu často napověděl pohled na strom u silnice nebo na hromadu starých krámů na zahrádce.

Pak najednou chvění světa ustalo, nezrozená kniha se zavřela, krajina přestala plodit myšlenky. Už se seznámil se světem larválních pohybů natolik, že věděl, že k jejich životu patří i dlouhá strnulost a že je spolu s nimi třeba přijmout i tento klid, ale přesto neměl odvahu vzdát se toho posledního, co ještě naplňovalo jeho život. Baumgarten stále chodil po pláních nad Prahou a doufal, že se nějaké rezavé harampádí u zdi nebo roztrhané barevné plakáty na dřevěné tabuli stanou tak jako dřív prameništěm myšlenek. Věci ale zůstávaly němé.

Na jedné takové beznadějně procházce se vzdálil od města více než jindy; uvědomil si to, až když si všiml, že domky dostaly jiný výraz, už je nerozptylovala blízkost velkého sídla, nedívaly se za horizont k městu, ale obracely se dovnitř ke svým dvorům a současně přemítaly o krajině, která je obklopovala, na návsích už nestály zastávky městského autobusu s tabulemi matného skla, ale boudy z vlnitého plechu, který obrůstaly kopřivy. V hospodě v jedné z vesnic mu řekli, že žádný autobus do Prahy toho dne už nepojede. Naštěstí byla sobota a ráno nemusel do práce; zeptal se, jestli se dá ve vesnici sehnat nocleh, a jeden z mužů u stolu mu řekl, že může přespat na slámě ve statku na protější straně návsi. Baumgarten byl unavený a ospalý, a tak dopil druhé pivo a vyšel ven z hospody. Za vypuštěnou betonovou nádrž, na jejímž dně leželo zapáchající černé bláto, se doširoka rozvírala vrata statku. Vešel

na rozježděný dvůr, na jedné straně stála velká stodola, na druhé straně se táhla bílá zed' stavení bez oken, o kterou se opíralo různé zemědělské nářadí a staré krámy; na dvůr ještě přicházeli muži a ženy v montérkách a stavěli ke zdi další lopaty, hrábě a motyky. Vešel do stodoly, lehl si do slámy a okamžitě usnul.

13. KAPITOLA

Ínó s krásnými kotníčky

Když se probudil, teprve se rozednívalo, všichni na statku asi ještě spali. Za chvíli začali křičet kohouti; byl to jediný zvuk, který se ve vesnici ozýval. Baumgarten ležel na slámě a díval se otevřenými dveřmi stodoly na dvůr, nějaký čas přemýšlel o knize, ale pak toho nechal, nemyslel na nic, jen přejížděl pohledem po věcech, jež byly opřené o slepou zeď stavení, byly to většinou zemědělské nástroje, jejichž jména ani neznal, nebo trosky věcí, u nichž nebylo jasné, čeho byly kdysi součástí. Nahoře na zdi už ležel pruh růžového světla, ale všechno náčiní bylo ještě ponořené do chladného stínu, který pokrýval dvůr. Docela vlevo u vrat vedoucích na náves stál jakýsi zrezivělý nástroj, skládající se ze čtyř snýtovaných tyčí, z nichž čněly hroty obalené kusy hlíny; řekl si, že to jsou snad brány, ale moc se v tom nevyznal. Napravo od nich se opíraly o zeď dva zkřížené tmavé trámy, uprostřed stlučené dlouhými hřebíky, vypadaly jako velké X; pomyslel si, že je to patrně část podpěry sloužící k řezání dřeva. Zpuchřelého ondřejského kříže se dotýkaly chatrné trosky dveří, na kterých se chvěly šupinky krémového laku, jímž byly kdysi dveře natřené, na konci prostřední desky byla stále ještě připevněná mosazná klika; Baumgarten si řekl, že správce statku je asi hodně šetrný, když schovává takové staré krámy, a současně ho napadlo, že zbytek dveří vypadá jako velké E. Hra na čtení zemědělského náčiní a rozbitých věcí ho začala bavit, podíval se na další předmět, bylo to trojúhelníkové drátěné síto na písek, přemýšlel, kterému písmenu by se mělo podobat, ale nic ho nenapadlo. Vedle síta stála násada od lopaty, to bylo jasné I, a pak následovala jakási konstrukce z rezavých lešenářských trubek, která docela obstojně napodobovala H. Jako poslední v této skupině věcí se opírala o zeď

tři prkna, stlučená z nějakého neznámého důvodu dohromady; prkna se s trochou dobré vůle dala přečíst jako N.

Hra přestala Baumgartena bavit; nepodařilo se mu všechny věci proměnit v písmena, a XE ani IHN stejně nedávalo žádný smysl. Už se chystal, že vstane a odejde ze statku, ale pak si najednou uvědomil: brány a drátěné síto sice nepřipomínají žádné písmeno latinské abecedy, ale je možné v nich vidět celkem dokonale zpodobenou *sigmu* a *deltu*. Pak by ovšem X bylo vlastně CH, a H z lešenářských trubek by bylo É, a tak se celá skupina starých věcí dala přečíst jako „schedián“, to je akusativní tvar řeckého slova, které znamená „vor“. A Baumgarten se pustil znovu do hry; tentokrát četl věci-písmena řecky. První věcí v další skupině byl kovový stojan, který byl dole zpevněný příčnou tyčí a nahoře k němu byla připevněná kovová cívka, na níž bylo navinuto ocelové lano s roztřepenými konečky, to všechno bylo pokryté rzí, jako všechny kovové věci na dvoře; stojan dost vzorně představoval písmeno A. Vedle dvě dřevěné tyče, jež byly šikmo spojené červenou bužírkou a jejichž účel si neuměl představit, tvořily písmeno N (už druhé v tomto podivném nápisu), napravo od něho stálo rozbité víko bedny ve tvaru E a ve dvou sloupcích z jakéhosi plastu, které byly spojeny prověšeným gumovým pásem, se docela dobře dalo vidět M. Teď se Baumgarten zarazil, v hlavě se mu začal ozývat šepot jakéhosi textu, který přicházel z hlubiny paměti. Zavřel oči a snažil se zachytit slova, která říkal zastřený hlas.

A pak mu to došlo, se zavřenýma očima zašeptal: „Schedián anemoisi feresthai kallipe...“ Otevřel znovu oči; vlastně ho nepřekvapilo, že vedle plastových sloupků, tvořících M, stálo kulaté betonové skruží (O), pak tyč (I), nástroj, jehož účel neznal (*sigma*), a další tyč (I). Vrcholků věcí-písmen se dotklo růžové světlo. Za tyčí byla mezera, kus bíle omítnuté zdi, která mu teď připomínala list papíru, vyčnívající z obřího psacího stroje a pokrytý úvodní řádkou strojopisu; pak následovala další skupina věcí: *fí* představovala jaká-

si svise postavená závora s kulatým kusem poškrábaného plechu, na němž byly patrné zbytky nápisu „Zákaz vjezdu“, další E tvořil kus okna, všech třicet písmen a tři mezery byly na svém místě, pěkná byla *théta* udělaná z dřevěného poklopu, z něhož byly vytrhané všechny latě až na prostřední, nebo *pi* z jakéhosi kladkostroje.

Schedién anemoisi feresthai kallipe: Zanech vor, ať jej odnesou větry. Když bozi přikázali nymfě Kalypsó, aby propustila Odyssea, a když z jejího ostrova odplul na voru, rozpoutal Poseidón strašlivou bouři. Odysseus se z posledních sil držel voru, kterým zmítaly vlny. Náhle uslyšel uprostřed burácení vln ženský hlas. Snese se k němu Ínó Leukothée, bohyně s půvabnými kotníky. Odysseus patrně od ní očekával pomoc; když ji uviděl, doufal, že ztiší bouři, že spraví rozpadající se plavidlo, nebo že jej odnese na břeh, ale k jeho překvapení na něm Ínó žádala tu nejnesmyslnější věc, jakou mohl v té chvíli udělat. Vybídla jej, aby opustil vor, který byl jeho poslední nadějí, a aby se odevzdal divokým vlnám. Odysseus ji neposlechl; váhal, uvažoval, zda to není lest bohů; nakonec za něj rozhodl Poseidón, který roztrástil prám a shodil Odyssea do vln. Nebyl Poseidón, který Odyssea nechal bloudit po mořích, ve skutečnosti jeho přítelem? Na to je těžké odpovědět; v každém případě moře vyneslo Odyssea na břeh ostrova Fajáků, kde se setkal s Nausikaou a odkud odplul na Ithaku, kde čekali Pénélope, Télémachos a Argos.

Baumgarten se usmál. Nemusel dlouho přemýšlet o tom, co by tento vzkaz, s nímž se tak podivně setkal, mohl pro něj znamenat. Na rozdíl od Odyssea jím ani nebyl překvapen, protože zprávu, kterou mu zpuchřelý a rezavý nápis sděloval, vlastně znal. To, co se mu přihodilo, bylo docela prosté: kniha, kterou psal, vyrůstala z chvění prázdnoty a postupně prázdnotu zaplnila, tím však také zničila půdu, ze které brala své živiny, a zemřela; takové věci se dějí. Jednoduché bylo i řešení; stačilo vrátit se do prostoru prázdna, nechat se nést jeho vlnami a čekat. A tak spíše než o obsahu zprávy přemýšlel o tom, kdo mu ji posílá. Bylo zbytečné z něčeho podezírat lidi z vesnice.

Byl skeptik, a tak si říkal, že šlo jen o podivnou náhodu, nepravděpodobnou, ale ne nemožnou; přece jen však snil o tom, že ho oslovilo nějaké místní božstvo, pán smutných vesnic v okolí Prahy, démon opuštěných autobusových zastávek. Nakonec se rozhodl, že bude nápis z věcí pokládat za vzkaz od Ínó s krásnými kotníčky, dcery Kadma, zakladatele sedmibranných Théb, která se kdysi proměnila v mořskou bohyni a která teď kvůli němu slétla na dvůr statku.

Rozhodl se také, že hned uposlechne radu, kterou mu Ínó dala, hodil rozepsanou knihu do popelnice, za nějaký čas nechal všechny knihy a všechny papíry s poznámkami a výpisky v pražském bytě, a odejel ze země. Usadil se v Paříži, protože mu připadalo, že to je místo, kde je snadné být ztracen, a on se chtěl ztratit. Neměl zrovna v úmyslu stát se clochardem, ale chtěl žít v cizím městě, zkusit být znovu věrný prázdnotě, kterou už jednou zradil, čekat, jestli v prostoru prázdnoty nezahledne nějaké nové pohyby, jestli z tohoto prostoru nevyvstane znovu nějaký úkol, který by byl tak nesmyslný a skvělý jako zpěv o embryologii bytí, jež skládal na zaprášených silnicích kolem Prahy a ve venkovských hospodách.

Rodila se v něm nová radost, když procházel pustinou velkého města, když kolem něho na ulicích pluly cizí obličeje mužů a žen jako lhostejné ryby, když jeho pohled putoval po fasádách domů a vstupoval do oken bytů, z nichž vyhlížel hranatý nepřátelský nábytek, když cítil na tváři jako chladivou masku vítr prosycený nerozumitelnými pachy a vůněmi. Vystřídal mnoho zaměstnání, byl poslíčkem a zřízcem v galerii, hlídačem v muzeu, prodavačem. Nezahlédl nic, co by vypadalo jako zárodek nějakého úkolu, naučil se jen radosti z čistoty prázdna, z jeho vzdušných sálů, kterými lehce procházel. Poznal, že důležitý vlastně není ani úkol, třeba zrozený z prázdnoty a uchovávaný v sobě její jemnost a její vůně, její neposkrvněnost smyslem a cílem, ale jen pokojná tišina čekání na nic; v této tišině zněl tón štěstí a stále sílil. Možná že právě toto poznání bylo jeho úkolem ve velké hře.

Jednoho dne večerel v laciném čínském bistru v rue d'Odessa na Montparnassu, když se v zrcadle, před kterým seděl, zjevil známý obličej. Byl to docent ze Sorbonny, se kterým se setkal v Praze ještě v době, kdy pracoval na univerzitě. Chvíli se bavili, a docent si vzpomněl, že shání někoho, kdo by přeložil do francouzštiny výbor ze statí Jana Mukařovského; Baumgarten se rozmýšlel, ale nakonec přikývl. Tak začala jeho pařížská kariéra. Vydal výbor z Mukařovského a pak uspořádal vlastní výbory z českého strukturalismu a napsal k nim obsáhlé úvody. Začal sám vyučovat na Sorbonně estetiku, oženil se s Francouzkou, narodil se mu syn; bydleli v rozlehlém mansardovém bytě na jednom z velkých bulvárů. Královský zámek prázdnoty se rozplynul. Knihu, kterou chtěl napsat v Praze, už nenapsal; na larvální pohyby bytí, na zmizelé trosky Původu krásy a na období osamělých cest kolem Prahy si vzpomněl jen málokdy.

14. KAPITOLA

Střechy Paříže

Když se přibližovalo patnáctileté výročí svatby, koupil v klenotnictví pro svou ženu drahocenný náhrdelník z briliantů. Bylo to v lednu, manželka se synem lyžovali v Savojských Alpách a měli se vrátit za tři dny. Toho večera pracoval pozdě do noci ve svém pokoji. Než šel spát, otevřel okno, aby vyvětral cigaretový kouř, chvíli se díval na bláznivě se točící vločky sněhu osvětlené lustrem a na čerstvý sních ležící na šikmé střeše, do níž bylo okno zasazené, pak zhasl a šel spát.

Měl lehký spánek, a tak jej v noci probudil tichý šramot, který přicházel z vedlejšího pokoje. Pootevřenými dveřmi uviděl v slabém přísvitu sněhu štíhlou ženskou postavu v černé kombinéze, nadouvající se na nejrůznějších místech kapsami; nad hlavou, přes kterou měla žena přetaženou černou kuklu se třemi světlými otvory pro oči a ústa, se v chladném vzduchu, který proudil dovnitř otevřeným oknem, pomalu vlnila bílá záclona. Černá žena se skláněla nad skříňkou, do které večer uložil náhrdelník, a opatrně šátrala v jejích útrokách; v příštím okamžiku se ze skříňky vynořila ruka v černé kožené rukavici a Baumgarten uviděl, že od zakuklených prstů visí tenká třpytivá šňůrka. Obraz, na který se díval, mu připomněl scénku ze špatného kriminálního filmu. Vytáhl ze zásuvky nočního stolku revolver a vyskočil z postele. Černá lupička jej uviděla, zasunula náhrdelník do jedné z kapes, vyskočila na rám okna a zmizela. Baumgarten si rychle navlékl přes pyžamo župan, který ležel na křesle vedle postele, obul si boty na bosé nohy a vylezl z okna na šikmou zasněženou střechu.

Po pravé straně stoupalo z propasti bulváru žluté světlo neviditelných lamp jako sírové výpary z kráteru sopky, nalevo rozeznával

ve tmě a chumelenici černý les antén na hřebeni střechy, před ním se rozlévalo po sněhu světlo z okna souseda, trpícího nespavostí. Černá postava běžela vysokým čerstvým sněhem. Drzost lupičky Baumgartena rozzuřila, a tak za ní vyrazil, i když hrozilo, že ve svých polobotkách uklouzne a zřítí se do hloubky bulváru, a i když teď měl ještě silnější a ještě trapnější pocit než dřív, že se octl ve špatném filmu; dokonce se přistihl, že dělá pohyby, jaké postavy honící se ve filmech po střechách obvykle dělají.

Po chvíli se černá lupička dostala na konec střechy. Vedlejší budova byla odbočka obchodního domu; za šikmou střechou domu, kde bydlel Baumgarten, začínala úzká římsa, na níž svítila velká písmena nápisu *Galleries Lafayette*; fialové světlo neonu leželo na sněhu a obtahovalo stopy, které v něm zanechaly boty lupičky, ostrými stíny. Žena teď musela přelézt po úzké zasněžené římse s neonovým nápisem. Baumgarten viděl, jak se černá postava chytla oběma rukama horního oblouku písmene *G* a opatrně položila špičku pravé nohy do mělkého důlku na dně písmene, kde se neon ztrácel ve sněhu, jímž prozařovalo fialové světlo. Lupička se posadila na úzkou vodorovnou čárku, do níž se lomil spodní oblouk *G*, jako na zasněžené sedátko, pustila se vršku písmene a chytla se rychle pravou rukou horního obloučku malého *a*, který se k ní natahoval jako zobák zvědavého zasněženého ptáka.

Baumgarten vytáhl z kapsy županu revolver a vystřelil, aby lupičku postrašil. Mířil na horní konec *G*, a s uspokojením viděl, že se mu jej podařilo ustřelit, písmeno se rozdrnčelo a zhaslo, s jeho vrcholu se snesla na hlavu lupičky malá sněhová lavina. Postava v černém se chytla *l*, to se s ní nebezpečně naklonilo nad bulvár – přitom se opět sněhová čepice z jeho vrcholku vysypala ženě do obličeje a zřejmě ji na chvíli oslepila, protože si musela jednou rukou protřít oči –, písmeno ale vydrželo a žena se stačila zachytit vodorovné čáry uprostřed *e*, která vypadala docela pevně. Sklouzla se po oblině *e* a zachytla se růžků *r* jako držadla.

To už ale dospěl k nápisu i Baumgarten, zastrčil revolver zpátky do kapsy, aby měl volné ruce, a vrhl se do prvního slova. Když opatrně lezl do zhaslého *G*, lupička celkem bez problémů zvládla *i*, *e* a *s* na konci slova. Na chvíli se zastavila; zřejmě řešila otázku, jak překonat mezeru mezi oběma slovy. Zatím Baumgarten opatrně prolézal slovem *Galeries* se zhaslou verzálou na začátku, měl to lehčí, protože šel ve stopách lupičky, nemusel už tápavě hledat pod sněhem obrysy písmen, a tak se pohyboval rychleji; vzdálenost mezi ním a lupičkou se zmenšovala. Zato byl těžší, a tak se s ním písmena s hrozivým skřípáním nakláněla, zejména pochroumané *l* se vyklonilo ještě víc a jeho horní konec se úplně vytrhl ze zdi, objevily se jakési kabely, které zajiskřily, písmeno zhaslo a čnělo do sněhového víření jako černá žerd' bez praporu. Nebyla to moc příjemná cesta, Baumgartena oslňovalo fialové světlo písmen a do tváře ho bily prudké údery vánice, kalhoty od pyžama už měl promočené; jejich nohavice zledovatěly a ztěžkly.

Už to vypadalo, že šťastně překoná první slovo, když udělal vážnou chybu: zachytil se rukama tečky nad *i*; zakrýval ji sníh, a tak nebylo vidět, že není připevněná ke zdi jako těla písmen, nýbrž jen spojená s dolní částí písmene tenkou hliníkovou tyčkou. Tyčka se pod vahou jeho těla začala naklánět jako vadnoucí květ, Baumgartenovi sklouzly nohy s úzké římsy, a už visel nad hlubinou bulváru, držel se zoufale oběma rukama tečky, ale ta se nakláněla pořád víc nad propast, v níž ve světle lamp vířil sníh. Z posledních sil se mu podařilo zachytit se jednou rukou dolního obloučku sousedního *e* a vysoukat se zpátky na římsu; lupička už se držela oběma rukama čárky protínající písmeno *f* a šátrala pravou nohou v dutině vedlejšího *a*. Baumgarten se vzpamatoval, riskantním skokem překonal vzdálenost mezi oběma slovy a chytil se strohé, ale naštěstí pevné verzály.

Když se lupička snažila položit nohu do zasněženého klínu tvrdého *y*, jež se nacházelo přesně ve středu druhého slova a jehož

spodní část dole opouštěla římsu a trčela do vzduchu, sklouzla jí noha a Baumgarten s hrůzou viděl, jak žena sjíždí po ypsilonu do propasti. Držela se zoufale oběma rukama písmene, ale jeho povrch byl příliš kluzký, a tak se klouzavý pád zastavil, až když se její ruce zachytily o bambulku na samém dolním konci ypsilonu, na nejnižším místě celého nápisu. Ještě že použili patkové písmo, pomyslel si Baumgarten, a hlavou se mu mihla vzpomínka na článek o typografii, publikovaný v předválečném avantgardním časopise, kde Karel Teige tvrdil, že moderní doba vyžaduje bezserifová písma, a zasazoval se o to, aby byly písmenům odebrány patky, zobáčky, bambulky a jiné přežití měšťácké ozdoby. Naštěstí se to nestalo, a tak Baumgarten mohl spěchat fialově svítící alejí písmen na pomoc lupičce, která se žalostně houpala nad bulvárem. Když dorazil doprostřed slova, chytil se levou rukou *a*, sklonil se nad propast, kde sníh vířil ve světle luceren, a podal lupičce ruku. Naštěstí byla mrštná, a tak se jí podařilo s jeho pomocí za nějaký čas vyšplhat po ypsilonu nahoru. Když se soukala do vidlice písmene, stáhl jí s obličejem kuklu, promáčenou sněhem.

Vyklouzla tvář asi dvacetileté dívky; zavlnila se osvobozená světlá kadeř. Lupička se posadila na zadní patku ypsilonu, opřela se lokty o přední patku a těžce oddechovala. Nepokoušela se znovu si zakrýt obličej. Rozepnula suchý zip kapsy a podala Baumgartenovi náhrdelník, snad z pocitu vděčnosti za záchranu života, snad jako trofej odměňující vítězství v závodu po pařížských střeších. Estetik jej uložil k revolveru do kapsy županu. Byl také vyčerpaný, seděl na oblém vrcholku *a* a supěl. Jestli nás teď vidí zezdola z bulváru pozdní chodec, řekl si v duchu, musí mu naše těla připadat jako dvě záhadné kaňky ve svítícím textu vepsaném do noci.

Milý čtenáři, možná by tě zajímalo, o čem si povídali Baumgarten a pařížská lupička na zasněžené střeše. Byla to dlouhá rozmluva, můj pařížský známý mi ji celou zopakoval v příjemném teple kavárny v ulici Krásných umění, my už jsme se ale zabývali přího-

dami českého estetika v cizině dost dlouho a obě scény, ve kterých splynula písmena a věci a kvůli kterým jsem o českém emigrantovi vyprávěl, jsem už vylíčil. Jistě sis všiml, že to byla scéna na dvoře statku (věci se proměňují v písmena) a scéna na střeše obchodního domu (písmena se proměňují ve věci); a tak se zase vrátíme na ostrov.

15. KAPITOLA

Rozlitá omáčka

Na ostrově jsem se často setkával se zvláštním tvarem, asymetrickou skvrnou, z níž vyrůstalo několik různě širokých a dlouhých laloků; tento tvar připomínal útočícího bizona se skloněnou hlavou, ale možná ještě více než bizona zplihlou dámskou rukavičku. Viděl jsem ploché kameny, které byly ztesané do tohoto tvaru a postavené na podstavec tak, že se jej dotýkaly koncem nejužšího z výběžků vyčnívajících z dolní strany; tyto pomníčky, jakési sochy skvrn, čeřily proud vody uprostřed fontánek v horním městě anebo se tyčily na vrcholcích skalnatých mysů. V dolním městě se tento tvar objevoval na štítech paláců jako reliéf nebo vybledlá freska, a obyvatelé horního města zasazovali drobné barevné kamínky do zdí a zrcadel takovým způsobem, aby vytvořily tvar připomínající bizona a rukavičku. Ptal jsem se na tento tvar několika ostrovanů a slyšel jsem jednou, že je to obluda, která v dávných dobách pustošila ostrov, a jindy zase, že je to obrys magické zářící květiny, která jedné noci vyrostla z podlahy ložnice dávné královny, na jejíž jméno se už zapomnělo.

Nepochyboval jsem o tom, že si tato vysvětlení vymýšlejí na místě. Ostrované jistě neznali původ tohoto tvaru; nebylo by však přesné říci, že mi lhali, spíše pro ně byla minulost něčím, co patřilo do stejné říše jako sen a fantazie, a proto pokládali fabulaci, snění nad nejistými přítomnými stopami, za legitimní prostředek, jak proniknout do světa minulosti, z něhož se věci vynořovaly a jež stále vydechovaly jako příjemnou vůni; tomuto přístupu byl ostatně vlastní požadavek jisté exaktnosti, třebaže jiného druhu, než je ta, kterou se pyšní naše věda. Ostrovany naopak pohoršovalo historické bádání, pokládali je jednak za neslušné, takřka obscénní chování k minulosti, jednak

za podivínského jednání, jež se komicky míjí s cílem, který si klade. Karael, která jako většina ostrovanů uměla také anglicky, si jednou dlouho prohlížela jakousi historickou knihu v angličtině, kterou jsem měl s sebou, pak ji odložila a řekla: „Připomíná mi to výpravu, jež se vydala ulovit zvíře, které neexistuje, a ještě si jako lovecké nástroje vzala na cestu kuchyňské nádoby.“ Starost o dobrou pověst mě donutila, abych před ostrovany své výzkumy týkající se historie ostrova tajil, i když nedostatek pramenů a také nakažlivost ostrovního pohledu na svět měly za následek, že v mém bádání bylo asi víc snění než srovnávání, třídění, úsudku a důkazu.

Bylo zřejmé, že předměty opakující záhadný tvar měly kdysi sakrální význam. Skutečnost, že na ostrově existovalo náboženství, mi připadala kuriózní. Ostrované byli národem, který necítil vůbec žádnou potřebu duchovna a transcendence, a představit si věřícího ostrovana bylo pro mne hodně obtížné. Na ostrov pořád přijížděli misionáři různých náboženství; ostrované jim samozřejmě ochotně naslouchali a byli připraveni po nich leccos opakovat (a to znamenalo zatáhnout to do svých her); když misionáři viděli, co se s články jejich víry a s totožností jejich boha v těchto hrách děje, raději z ostrova odjížděli. Pro mnohé to byl Ďáblův ostrov.

Pokusil jsem se zrekonstruovat osudy někdejšího ostrovního náboženství, které zaniklo dávno před invazí Evropanů, takže mi v mém pátrání nepomohly ani listiny zasypané pískem v královském paláci. Mohl jsem vycházet jen z několika málo stop: z jistých současných zvyklostí ostrovanů, ze záhadné primitivní kresby muže s rybí hlavou, vyryté do kamene, který se naklání nad hladinu horského jezera, ze stručných zpráv středověkých arabských cestovatelů, které jsem četl ještě před příjezdem na ostrov, a z poznámky v jednom méně známém Averroově traktátu. Těchto stop je tak málo a jejich dokumentární hodnota je tak pochybná, že i má rekonstrukce dějin ostrovního náboženství, jeho zrodu, vývoje a zániku, je spíše snem a vizí než odhaleným fragmentem ostrovní historie.

Arabové píší, že obyvatelé ostrova Fénix (tak ostrov z nějakého důvodu nazývali) pokládají skvrny na zdech za písmo, jímž jim bůh sděluje své zprávy a příkazy. Tato sdělení jsou prý někdy důležitá, týkají se podstaty vesmíru a základů etiky, jindy překvapivě nicotná nebo trapná, stává se, že to jsou jen jakési drby, indiskrece, týkající se tajných domácích návyků a nevyslovených myšlenek obyvatel, a některé boží nápisy by se dokonce daly nejspíše charakterizovat jako pomluvy. V arabských cestopisech se také nachází osamělá podivná zmínka o tom, že prorok, který založil ostrovní náboženství, bojoval na útesu nad mořem s bohem či démonem s rybí hlavou a zabil jej.

Pokusil jsem se na základě těchto útržků zpráv si představit, jak ostrovní náboženství vzniklo. Mohlo to být tak: ostrované kdysi uctívali božstvo s rybí hlavou; dějiny tohoto archaického náboženství se ztrácejí, zbyla jen kresba vyrytá do kamene stojícího v horské pustině a zrcadlícího se na hladině jezera. Představuji si, že prorok nového náboženství žil v době, kdy původní víra ztrácela sílu a proměnila se v řadu dogmat; vítězství nad ní zanechalo stopy v arabských pohádkách o prorokově zápasu s rybím démonem. Prorok mohl být původně knězem starého náboženství; naslouchal modlitbám, jež se proměnily ve zvuky beze smyslu, díval se na písmena posvátných textů, která oněměla. Ticho němého světa, který opustili bozi, na něj doléhalo tak tíživě, že jednoho večera v zoufalství přemýšlel o tom, že si vezme život. V zamyšlení se mu stalo, že převrhl misku s červenou omáčkou na rozevřené stránky posvátné knihy. Omáčka se vsákla do papíru a vytvořila skvrnu, která připomínala trochu bizona, trochu rukavici. Díval se na skvrnu a s údivem si uvědomil, že skvrna není němá jako ostatní tvary, že mu cosi naléhavě šeptá. Připadalo mu, že červená skvrna je otvor propálený do chladného tkaniva světa. Co se stalo? ptal se sám sebe. Objevil snad tajné boží písmo?

A pak si uvědomil, že šepot skvrny není jediným hlasem, který slyší, že začaly mluvit i ostatní skvrny na zdech a na věcech, bzučely

praskliny v suché zemi a rýhy na kamenech. Tím ale toto velké probouzení světa neskončilo; vzápětí se od skvrn naučily řeči všechny tvary, neboť každý z nich byl vlastně skvrnou, jen na to pozapomněl nebo mu to lidé vymluvili. Červená skvrna na stránce knihy se vymkla jazyku, který lidé tvarům vnutili, a připomněla starší řeč tvarů; ta zničila známý smysl, znovu rozevřela svět a naplnila jej štěstím.

Tehdy začala prorokova misie. Učil ostrovany naslouchat hlasu skvrn; možná za ním viděl boha, možná si nové božstvo, jež je autorem textu skvrn, přimysleli až ostrované, kteří prorokovi naslouchali a kteří si tenkrát ještě nedokázali představit to, co jim dnes jde podivuhodně dobře, že by mumlavý text skvrn psal a smazával donekonečna sám sebe. Snad už tehdy se začala zobrazovat a uctívat Skvrna Probuzení, tvar, který vytvořila omáčka, tajemná alfa, iniciála božího textu.

Myslím, že po prorokově smrti se nové náboženství proměnilo. Zřejmě se zbavilo některých výstředních rysů a přiblížilo se ostatním náboženstvím. O tom, že se v něm rozvinuly jakési představy o posmrtném životě, které původní náboženství neznalo, snad svědčí zmínka, jež se zachovala v Averroově textu, ve kterém córdobský myslitel popírá nesmrtelnost individuální duše; anekdota z ostrova mu v této polemice slouží jako jakási *reductio ad absurdum*. Averroes vypráví: prorok, jenž žil na ostrově Fénix, jednou navštívil svého souseda a zastihl ho, jak se právě chystá vybělit svůj příbytek. Prorok se rozplakal a prosil ho, aby od svého záměru upustil. Když se ho udivený soused zeptal, co mu na malování bytu tolik vadí, ukázal prorok na zaschlou skvrnu na zdi a řekl: „Poznal jsem v ní tvář svého zemřelého otce. Chodil jsem tě navštěvovat jen proto, abych mu byl nablízku a aby mě můj otec mohl vidět a slyšet můj hlas. Teď, když ho zamaluješ, bude jeho duše muset zmateně bloudit prostorem a hledat si jinou skvrnu, třeba se bude muset usídlit na nějakém nedůstojném místě, anebo najde novou tvář až na zdi stojící na vzdáleném konci světa, a už se nikdy neuvidíme.“

Averroes psal, že obyvatelé ostrova věří, že duše zemřelých přežívají ve skvrnách na zdech, a dokazují to pomocí podivného důkazového řetězce: duše jsou netělesné, proto musí sídlit v něčem, co nemá tělesný objem, objem postrádají dvojrozměrné útvary, skvrny na zdech jsou dvojrozměrné, tedy duše nepochybně sídlí ve skvrnách. Ostrované si touto logikou asi sami nebyli úplně jisti, a proto jako druhý důkaz posmrtného života ve skvrnách uváděli tu skutečnost, že se nám v přítmí často zdá, že ve skvrnách poznáváme obrysy lidí nebo zvířat.

Tato historka může mít pravdivé jádro, i když je to zjevně parafráze vyprávění Diogena Laertského o Pythagorovi (zlomek B 7 z Dielse); z ostrova do Córdoba nebylo tak daleko, ale než se původní zpráva změnila v anekdotu a než ji uslyšel Averroes, prošla asi mnoha ústy, a dovedu si představit, co z ní udělala fantazie námořníků a kupců, sytící se orientálními pohádkami.

16. KAPITOLA

Jména skvrn

Když ostrované neměli před očima příklad prorokovy odvahy, s níž se nořil do zářivě nesmyslného světa šumů a skvrn, znejistěli a začali se ohlížet po překladatelích a interpretech, potřebovali teď gramatiku a lexikon skvrn, aby jejich řeči porozuměli. V té době začaly vznikat katalogy či slovníky skvrn. Tam, kde my vidíme jen říši nerozlišených přechodů, nacházeli ostrované podobnosti a rozdíly; tehdy vznikla klasifikace skvrn, pro různé typy skvrn byla ustavena jména a byly k nim přiřazeny pevné významy. Zdá se, že ostrované měli v té době ke skvrnám osobní vztah, některé milovali, jiné nenáviděli; tyto postoje ovšem podléhaly náhlým a prchavým módám, a často nějaká okrajová, nikým nepovšimnutá skvrna se přes noc začala objevovat na všech zdech a oděvech a zdobila povrch desítek věcí. Privilegované a neotřesitelné postavení si ovšem stále uchovávala Skvrna Probuzení, a tvar, který vytvořila omáčka na listu posvátné knihy, byl tesán do kamene, skládán z barevných drahokamů a tetován do kůže.

Ostrované v té době chodili se slovníky v ruce a s jejich pomocí četli texty skvrn a nahodilých tvarů. Jistý arabský kupec vypráví, že přišel na dohodnutou obchodní schůzku do domu jednoho ostrovaná a zastihl jej, jak na dvoře svého příbytku napjatě sleduje prostěradlo, které se sušilo na šňůře a vzdouvalo se a pleskalo v silném větru; přitom čas od času nahlédl do tlustého slovníku, který držel v ruce. Ostrovan poprosil kupce, aby chvíli počkal, a když vítr utichl, omlouval se; říkal, že příběh psaný prostěradlem byl napínavý a že se chtěl dozvědět, jak dopadne. Když se kupec divil, vysvětlil mu, že ostrované běžně čtou tvary, kterých nabývají kusy látky ve větru, jako hieroglyfy vytvářející souvislý text.

Nevím, jak dlouho trvala tato fáze ostrovního náboženství, ale myslím, že ostrované postupně přestali vnímat skvrny jako vzkazy od boha, proměny skvrn se pro ně staly hrou, která k ničemu neodkazovala. Tehdy také odložili lexikony a gramatiky skvrn a přestali tvary skvrn spojovat s pevnými významy. Skvrny však neoněměly, vrátily se k svému původnímu hlasu, k slastnému šepotu beze smyslu. Tak se stal zánik náboženství jeho triumfem, jeho návratem k počátku. Někteří cestovatelé psali o ostrovanech s pohrdáním nebo pohoršením; podle nich bylo uctívání boha skvrn, které snad na ostrově ještě doznívalo, sice modlářstvím, ale současně bylo alespoň pokusem, třeba temným a zmateným, o rozhovor s bohem, zatímco nynější naprostý nedostatek smyslu pro jakoukoli transcendenci pokládali za nejhlubší úpadek. Necítím oprávnění ani potřebu obyvatele ostrova za jejich bezbožnost kárat nebo chválit, musím jen na jejich obranu říci, že mnoho z toho, co se o nich napsalo, byly nespravedlivé pomlavy, ateismus ostrovanů měl svou zvláštní mystiku povrchu a blízkosti a vytvářel prostor, v němž se rozvíjela jemná a skoro ušlechtilá gesta. V tomto prostoru bez naděje, obav a smyslu se mnohdy rozsvěcela tichá radost, jakou jsem v Evropě zažil jen málokdy, a tvary skvrn i věci zářily jasným světlem. Ostrované neznali vášeň a opravdovou srdečnost, ale v jejich jednání vždy zněl tón zdrženlivosti a noblesního taktu; a připadalo mi, že by z těchto tónů mohla vyrůst laskavost, jež by dokázala jemně chránit zrající obrysy věcí a jež by byla silnější než laskavost, jakou známe my, protože by se ve svém díle nepotřebovala opírat o smysl a řád, které nakonec vždy směřují k násilí a zlu.

Je pravda, že jsem se za svého pobytu na ostrově nikdy nesetkal s ničím, co by naznačovalo, že se taková blahodárná proměna přibližuje. K tomu, aby k ní došlo, by bylo asi zapotřebí, aby zárodky budoucí laskavosti byly vyživovány jinými skutečnostmi, než byly narkotické šumy a záblesky ostrova, monotónní třepení proudů a jejich splétání, pozvolné rozpouštění tuhého a krystalizace te-

kutého. Je pravděpodobné, že k takové proměně nikdy nedojde, je dokonce možné, že to, co mi připadalo jako zárodky nového světa, bylo ve skutečnosti dozníváním minulosti, že ostrované už mají své lepší období, svou éru laskavosti a dobroty za sebou, a teď z ní zbyla jen problematická ctnost zdrženlivosti, v níž se spojuje takt s lhostejností.

Řekl jsem jednou Karael, že mi připadá, že ostrovní život možná směřuje k proměně, ale mé přítelkyni se vize, v níž vývoj spěje k nějakému cíli, nelíbila. Nic jsem nenamítal, neměl jsem na to právo. Byla jen jediná postava, od které jsem mohl žádat, aby se pokusila uskutečnit alchymistickou proměnu ostrovní lhostejnosti, a tou postavou jsem byl samozřejmě já. Snad jsem se o to po návratu z ostrova pokoušel, ale myslím, že se mi tato alchymie vymkla z ruky jako čarodějnickému učni: jejím výsledkem byl kentaur s tělem člověka a koňskou hlavou, směs ostrovní nechuti k velkým stavbám, zbavená ostrovní lehkosti a radosti, s evropskou potřebou smyslu, připravenou o pevnou půdu pod nohama, s níž je v našem světě pevně spojena.

Lexikony skvrn se ztratily a obyvatelé ostrova na ně zapomněli, ale klasifikace, které mají v těchto slovnících původ, hluboce poznamenaly jazyk a vidění ostrovanů. Skvrny různých tvarů patří k různým druhům, jsou pro obyvatele ostrova rozdílnými věcmi, jako pro nás židle a stůl. A tak, i když na ostrově chybí mnoho nástrojů, které se neustále nacházejí v naší blízkosti, mnoho předmětů, které přinesla civilizace, obklopuje ostrovany daleko větší množství věcí než nás. Ostrované žijí mezi skvrnami stejně jako my mezi věcmi a mezi písmeny. Cítí se dokonce na pláních skvrn více doma než ve světě věcí, skvrny jsou pro ně více jsoucnem než běžné věci. My přirovnáváme tvary skvrn k věcem a tělům a říkáme třeba: „Podívej, tahle skvrna vypadá jako mrož“, ale když ostrované chtějí popsat tvar nějaké věci, třeba lodi, která se právě objevila v přístavu, řeknou: „Vypadá jako tnaeb“; tnaeb je podlouhlá, prohnutá skvrna

s několika výčnělkou na horní straně. Ostrované se dívají na svět věcí a těl jako na jakýsi Rorschachův test naruby.

Klasifikace skvrn vrostla do vědomí ostrovanů tak hluboko, že ve skvrnách jsou nejen hledána přirovnání, která mají přiblížit tvar věcí, ale typy skvrn dokonce vědomě nebo nevědomě při vzniku věcí působí. Mnoho předmětů z domácnosti a mnoho staveb má na ostrově tvar skvrn. Zejména štíty domů a paláců, které byly postaveny v dolním městě v posledním období jeho výstavby, napodobují různé druhy skvrn. Bylo poučné sledovat architekturu dobyvatelů z období, kdy už prohrávali válku s duchem ostrova; bylo na ní vidět, jak se stavitelům tvary skvrn pletly do jejich vizí, například průčelí kostela, které zřejmě mělo být replikou římského chrámu Il Gesù, se ve skutečnosti spíše než jezuitskému kostelu podobalo skvrně amamr. Dovedu si představit, do jak hluboké sklíčenosti upadl stavitel chrámu, když si tento výsledek své práce uvědomil.

Oslavovat boha skvrnou bylo rouhání (bůh, který by takovou poctu přijal, by se proměnil v jiné božstvo), ale před skvrnami nebylo možné utéci. Skvrny ostrovanů cíhaly na stavitele všude jako lstivé šelmy, nejen v temných mezerách mezi tvary (tyto prostory by ještě bylo možné jim ponechat jako jakousi rezervaci), ale vkrádaly se i do zdánlivě bezpečného území uznaných tvarů a tam páchaly škodu, hubily tvary a usazovaly se na jejich místech anebo je alespoň tak uhranuly a zmátly, že se jim známé tvary začaly podobat. Hlavice pilastrů a voluty štítů nemohly odolat nutkání, aby se staly skvrnami grm a mupu, a samy postavy světců se stávaly jen obrazy a sochami skvrn; nemohly přinést žádné spasení, anebo – a to bylo ještě horší – nabízely neustále jakousi strašlivou spásu, obludný ráj skvrn.

Bylo dojemné pozorovat zoufalou snahu architektů uniknout skvrnám, které je pronásledovaly, hrůznější než mytologické obludy. Zdálo se mi, že fasády domů vyprávějí o děsu stavitelů ze strašné a vysilující nemoci, kterou bych nazval nemožnost být neurčitým:

neurčitost a beztvarost jim stále unikaly, protože každý nahodilý cákanec malty byl hned buď irao nebo ladae; když chtěli uniknout ede, které jim rostlo pod rukama, zjistili, že vytvářejí alopo. Možná by se mohlo zdát podivné, proč tak toužili zachránit beztvarost, neurčitost beze jména a vzoru. Stavitelé hledali beztvarost především proto, aby zachránili svět tvarů, tvary potřebovaly neurčitou mlčenlivou látku, které by mohly dávat své příkazy a která by jim sloužila. Když na ostrově tvar vstupoval do látky, nenacházel takovou poklidnou úslužnost, setkával se s horečným bujením figur, a v tomto nepohodlném houští nemohl najít místo, kde by se usadil. Byl zvyklý překonávat odpor látky, ale tady mu jeho síla a tvrdost nebyly k ničemu, tady byl látce tak lhostejný, že mu ani nekladla odpor, jen ho strhávala do svého vířivého tance a oslabovala ho svým jedovatým dechem. Nejohrovenější bylo, že obludné a pohoršující figury skvrn, které se tvaru všude pletly do cesty, mu byly podobné a podivně povědomé. A tvar s hrůzou zjišťoval, že to není tím, že by ho skvrny napodobovaly a chtěly zaujmout jeho místo, důvodem bylo, že on sám je z jejich rodu a že zapomněl na svět svého zrození, že je stejně přízračný a obludný jako ony, že je stejným plodem divokého bujení látky a nemá vůči nim žádné privilegium.

Víme už, jak úzkostný zápas cizinců s démony ostrova dopadl: po dlouhé době nesnesitelného napětí se vzdali, pustili se, a to se projevilo i v jejich vztahu k nebezpečí skvrn; s náhlým přívalem slasti, který je zaplavil, se vrhli do ráje, po němž už dlouho toužili, třebaže se báli si to přiznat. V dolním městě se zachovaly stavby i z tohoto období slastné prohry; bylo na nich vidět, jak si architekti užívali dosud zapovězených neřestí skvrn, jak se takřka vyvalovali ve skvrnách, před kterými předtím dlouhá léta prchali, jak je triumfálně nechávali čnít nad ostrovem a hlásat Zborcení Tvaru.

17. KAPITOLA

Berlínský mistr

Milý čtenáři, možná že si myslíš, že je při psaní má mysl až po okraj naplněna vizemi ostrova, že pro ni nemá váhu nic kromě úsilí vylovit z paměti obrazy ostrovních krajín s co nejjasnějšími obrysy a že ty jsi pro mne jen vzdálenou, neskutečnou nebo obtížnou figurou, která ruší mé sny a kvůli které se musím namáhat s potupným převáděním zářivých obrazů do temných nemotorných slov a svazovat těsnými pouty gramatiky a syntaxe volné a lehké pohyby vln, písku a listů ve větru paměti, v němž pokračují a doznívají ostrovní vánky. Možná že si myslíš, že tě kvůli tomu nenávidím, že se domnívám, že jsi příčinou mého neštěstí, a že nad klávesnicí počítače, jejíž tiché praskání pod mými prsty se proměňuje ve zvuky šterku, který se drolil pod nohama na vyprahlých skalních stezkách ostrova, sprádám plány, jak bych ti ublížil, jak bych tě polapil do pastí jazyka.

Jak se mylíš, milý čtenáři! Celou dobu myslím na tebe, jsem ti vděčný za to, že rozhovor s tebou mi umožňuje vykřesat ostrými hranami slov z vybledlých obrazů alespoň slabý plamen. Tvá tvář se na mne dívá mezerami mezi všemi slovy, pořád trpím obavami o tvou dobrou pohodu, bojím se, jestli se při čtení nenudíš. Byl bych nejraději, kdyby se tento cestopis prodával v kazetě, v níž by byly přibaleny doplňky četby – jemná houpací síť, lahvičky se sladkými likéry, flakony, orientální cukrovinky –, a ty by sis četl v mé knize pohodlně rozvalený v houpací síti, pojídal bys sladký rahat a popíjel likér, vzduch by voněl esencemi z cedrového dřeva a myrhy; byl bych dokonce ochoten zdarma pomáhat při balení těchto kazet.

Řekl jsem ti, že se na ostrově nic nedělo, ale ty jsi mi patrně nevěřil, myslel sis, že přeháním a že se přece jen nějakého vzrušujícího příběhu dočkáš. Musím tě bohužel zklamat, opravdu se s ničím

takovým do konce této knihy nesetkáš. Mohl bych si sice vymýšlet, vyprávět ti o zápasech s krutými šelmami, o nalezení vzácné sochy v potopené galérii, o probuzení sopky, o zbytcích dávného magického kultu, do něhož jsem byl zasvěcen, o tajemných zjeveních v prázdných horkých ulicích dolního města... Chci ti však říkat jen pravdu, a pravda je ta, že se na ostrově za tři roky, které jsem tam strávil, nic nestalo, nestalo se tam nic zajímavého za všechna staletí od vpádu dobyvatelů z Evropy. Ale když jsem si dnes ráno s myšlenkou na tebe sedal k počítači, dostal jsem nápad: jestli tolik toužíš po příběhu, mohl bych ti alespoň dovyprávět historku o českém emigrantovi v Paříži; zdá se mi teď, že jsem na tebe byl příliš příkrý, když jsem o loupeži náhrdelníku odmítal dál mluvit. Vraťme se tedy zase zpátky do Paříže, snad si vzpomínáš, že jsme Baumgartena zanechali sedícího na neonovém písmenu *a*, na zasněžené střeše vedle lupičky, které právě zachránil život.

„Musíte páchat zločiny zrovna v takovém počasí?“ zeptal se vyčítavě, když konečně nabral dech. Dívka se začala omlouvat; ujišťovala ho, že by za takové nevlídné vánice také raději seděla doma; musí ale nutně sehnat do zítřejšího dopoledne peníze, aby si v aukci, která začíná v jedenáct hodin, mohla koupit obraz, po němž už dlouho touží.

„Co je to za obraz, kvůli kterému se málem zřítíte se střechy? Vyloupili vaši přátelé Louvre?“

„Ne, galerie, která pořádá aukci, je solidní podnik. A obraz, který si chci koupit, namaloval německý malíř, který nedávno zemřel, utopil se vloni v létě při koupání ve Wannsee. Zanechal po sobě jen několik málo děl a málokdo ho zná. Ten obraz jsem objevila náhodou v malé galerii v berlínském Kreuzbergu, ale tenkrát jsem na něj bohužel neměla peníze.“

„To se, jak se zdá, nezměnilo...“

„To se nezměnilo, jsem na tom vlastně ještě hůř, protože po smrti malíře cena jeho obrazů stoupla, ale přestala jsem pracovat v bance a našla si nové povolání, a teď si umím peníze obstarat.“

„Ano, umíte docela dobře lézt po střeše. Ale proč je obraz berlínského utopence tak úžasný?“ Baumgarten se zeptal spíše ze zdvořilosti; začínalo mu být chladno a myslel teď víc na to, aby už zase ležel ve své teplé posteli, ale dívka zřejmě čekala na podobnou narážku a rozhovořila se o obraze.

„Obraz je vlastně velkou knihou příběhů,“ řekla. „Najdete na něm stovky spletitých, na různých místech se křížících, spojujících nebo rozvětvuujících dějů. Obraz sice znázorňuje jediné místo v jediném bezrozměrném časovém momentu, ale do prostoru, který se v tomto okamžiku rozprostírá, malíř zasadil mnoho znaků, které tvoří jakási písmena, mezi nimiž je třeba najít souvislosti, seskupit je do slov a vět jednotlivých příběhů.“

„Jsou to nějaké symboly?“ zeptal se Baumgarten, který právě na univerzitě vedl seminář o sémiotice.

„Ne, těmi znaky jsou tělesná gesta, výrazy tváře, pohlednice a dopisy, fotografie, obrazy a sochy, novinové články a rozevřené knihy s poznámkami a podtrhanými pasážemi. Já sama jsem za jeden týden, po který byl v Berlíně obraz vystavený, stačila poznat jen malou část dějů zapsaných pomocí takových písmen, ale luštění obrazu mě uchvátilo a už tenkrát jsem pocítila touhu si obraz dočíst, i když vím, že s tím možná nebudu hotová do konce života. Ale bude úžasné, až bude obraz viset u mne doma a já si jej budu každý den prohlížet poté, co se vrátím ze svých nočních cest po cizích pokojích a opuštěných střeších. Bude to skvělý život, už se na něj těším.“

„Zapomněla jste, že už na obraz zase nemáte peníze. Nebo budeme ještě zápasit o náhrdelník?“

„Nebojte se, tady na střeše už jsem skončila. Ale do rána je ještě daleko.“ Dívka se odmlčela, zřejmě čekala, až ji Baumgarten vybídne, aby mu ještě něco o obraze řekla. Estetik ale mlčel, a tak začala vyprávět sama.

„Kdybych vám měla vylíčit všechno, co jsem na obraze objevila, tak bychom tu zmrzli. Také není moc času, mám, jak víte, v noci ještě

práci, ale ráda bych vám vynahradila nepříjemnosti, které jsem vám způsobila. Pokusím se vám popsat obraz aspoň ve stručnosti.“

Baumgarten se smířil s tím, že bude muset vyslechnout dívčino vyprávění, a usadil se pohodlněji na vrcholku písmene *a*; lupička si opatrně přesedla z pravé patky ypsilonu na levou, aby mu byla blíž. Tiše bzučely neonové trubice; jejich zvuk Baumgartenovi připomínal něco z minulosti, ale nechtělo se mu o tom přemýšlet. Když dívka mluvila, unikaly z jejích úst obláčky páry, obarvené fialovým světlem, a rozplývaly se ve tmě. „Obraz byl čtyři metry dlouhý a metr a půl vysoký. Tři čtvrtiny jeho plochy pokrývalo lehce se čeřící teplé moře a modrá obloha nad ním, v pravé čtvrtině malíř zobrazil přístavní město. Patrně leželo někde u Středozemního moře; byla doba odpolední siesty, zdi domů byly rozpálené sluncem, po přístavním molu se procházeli opálení turisté, v restauracích pod širým nebem v přístavu seděly ve stínu pod roztaženými plachtami postavy v šortkách a barevných tričkách, na stolcích ležely vedle sklenic s ledovou kávou široké slaměné klobouky, barevné magazíny a rozepsané pohlednice...“

„Říkala jste, že budete stručná,“ ozval se mrznoucí Baumgarten.

„Proto nemluvím o tom, co bylo vytištěno na jídelních lístcích, o titulcích časopisů, o textech na pohlednicích a o zápisu v prázdninovém deníku americké studentky dějin umění, který ležel na proutěném křesle na terase kavárny, i když to byly nesmírně důležité věci. Například na jedné pohlednici bylo napsáno zelenou propisovací tužkou...“

„Dobře, v pořádku, už vás nebudu ve vyprávění přerušovat,“ řekl rychle Baumgarten, který se bál, že mu bude lupička podrobně líčit, o čem všem nemluví.

„V úzkých uličkách, které stoupaly od přístavu k ruinám mohutných hradeb, seděly na židlích přede dveřmi, jež vedly přímo do pokojů, ženy v černých šatech, ve stínu otevřených výčepů bylo vidět vrásčité opálené domorodce, kteří usrkávali kávu a anýzovku. Jak už jsem řekla, když jste pozorně sledoval scény namalované na

obrazu, objevil jste mezi některými z nich souvislosti, které vytvářely příběhy.“

„Pořád si to nedokážu dost dobře představit,“ řekl Baumgarten, kterého vyprávění začalo trochu zajímat.

„Nejlepší asi bude, když vám budu na ukázkou vyprávět některý z příběhů, které jsem z obrazu vyčetla, třeba příběh o turbíně, arašídovém másle a nečistých snech. V okně jednoho z bytů byli vidět tři muži, nejstarší z nich byl zabořený do hlubokého křesla a ukazoval nejmladšímu list papíru, třetí muž seděl na okně a díval se do sešitu, v zrcadle, které viselo vzadu na zdi, se odrážel kout vedlejšího pokoje, zalitého sluncem, kde na stolku ležela kovová součástka ve tvaru válce, pomazaná medem... Ne, příběh o nečistých snech je moc dlouhý a složitý, budu vám raději vyprávět příběh o zlaté helikoptěře, anebo ne, řeknu vám příběh o ztroskotání Zefyra. Jedna z jacht kotvicích v přístavu měla na boku napsáno Zefyros, poslední písmeno nápisu se dotýkalo velké skvrny cihlově rudého nátěru ve tvaru motýla, anebo možná spíš můry...“ (Baumgarten se podíval na lupičku vyčítavě, ale dívka zřejmě neměla pocit, že její popisy jsou příliš rozvláčné.) „Zdálo se, že jachtu natřeli prozatímním lakem po nějaké nehodě. Na molu před jachtou stál šlachovitý neoholený domorodec v kostkované košili, ukazoval jednou rukou na jachtu, druhou opisoval ve vzduchu rozmáchlé gesto a cosi vzrušeně vyprávěl měkkému růžovému turistovi, který byl oblečený do bermud, vyzdobených obrázkem palmových hájů a surfařů na modrých vlnách.“ (Baumgarten měl radost, že dívka nepopisuje, jaké obrázky měli na plavkách surfaři.) „Zdálo se, že ho vyprávění domorodého staříka opravdu zajímá. To znamená...“

„To znamená, že jachtu asi v nedávné době potkalo nějaké nevšední dobrodružství, při kterém se poškodil její trup, a pověst o tomto dobrodružství už se roznesla po městě,“ pokusil se Baumgarten interpretovat scénu z obrazu, aby dívčino vyprávění popohnal kupředu. Pozoroval přízračné, fialově svítící vločky, za chvíli mu připadalo, že už zná repertoár všech jejich tanců, který se pořád opakoval.

18. KAPITOLA

Ztroskotání jachty Zefyros

„Správně,“ přikývla lupička spokojeně. „V jedné z ulic nad přístavem bylo možné otevřeným oknem nahlédnout do skromně zařízeného pokoje; na polici, která visela na zdi, jsem viděla několik exotických sošek, za psacím stolem seděl asi třicetiletý opálený muž se světlými vlasy; vypadal jako cizinec, který už dlouho žije na jihu. Na pravé straně desky stolu stál psací stroj s kulatými klávesami, na jehož černém plášti bylo zlatými ozdobnými písmeny napsáno Underwood a pod tím menšími písmeny Standard Four Bank Keyboard. U zadní hrany desky bylo rozestavěno několik hrníčků s tužkami a pery, o jeden z nich se opíral rámeček z umělé hmoty, do něhož byla vložena černobílá fotografie rozesmáté mladé ženy, sedící na plátěném rozkládacím křesle u bazénu. Na levém okraji stolu ležely desky, z jejichž dolní i horní strany vyčnívaly okraje hustě popsaných papírů, na deskách byl nápis Cesta, který se ztrácel v nekonečné perokresbě, jaké lidé nevědomky kreslí v zamyšlení; byly tu kresby slonů, krokodýlů, rajek a groteskních tváří a také několik jmen a telefonních čísel, prostor mezi tím do posledního místečka vyplňovala spletitá ornamentální síť, která vypadala jako pavučina, do níž se všechna ta těla, písmena a čísla polapila. Vedle počmáraných desek ležela skleněná koule na rozepsaném dopise, z něhož bylo možné ve skle těžítka přečíst prohnutá a různě veliká písmena, skládající slova ‚Černý Hermafrodit už k Tobě brzy dorazí...‘

Všechny tyto předměty tvořily jakousi hradbu, která vroubila desku psacího stolu ze tří stran; v prostoru, který tato hradba vymezovala, bylo rozloženo jako karty při pasiánsu třicet osm barevných fotografií formátu 9 × 13, nad nimiž se muž zamyšleně skláněl. Na mnoha z nich byl vidět Zefyros. Na fotografiích v levém

horním rohu psacího stolu kotví v městském přístavu a jeho nepoškozený bílý lak svítí v ranním slunci; na dalších snímcích pak bylo mnoho různých záběrů mořské hladiny, zářící i temné, zprohýbané a ploché, neklidně vířící a malátně nehybné, tříštící se do malých vlnek s ostrými hřbety a sbírající se do těžkopádných oblých mas, neuroticky napjaté a tupě spící, a všechny tyto tváře hladiny byly přeškrtnuty světlými liniemi lodních lan. Na některých snímcích jsem viděla na palubě jachty muže, který teď seděl za stolem, zdálo se, že použil samospoušť; cestoval tedy zřejmě na lodi sám.

Na jedné z fotografií pak bylo vidět jachtu, jak žalostně leží s dírou v boku na písčné pláži, vroubené vzadu tmavou stěnou palmové džungle; na dalších snímcích byly různé záběry z pobřeží i vnitrozemí jakéhosi ostrova, zřejmě neobydleného. Několik fotografií zachycovalo vchod do jeskyně, zarostlý liánami; většinu snímků ležících na stole tvořily záběry vnitřku jeskyně, v ostrém světle elektrického blesku se objevovaly různé kouty ponurého prostoru, který patrně nějaký dávný obyvatel ostrova proměnili ve skalní chrám, vyvstávaly obrazy bohů, vyryté do kamenných zdí, nápisy v neznámém hranatém písmu, oltáře, na nichž se tísnilo mnoho soch a předmětů, jejichž smysl jsem nedokázala určit; všimla jsem si, že mezi nimi byly i sošky, které teď stály na polici za mužovými zády. Ze všech těch věcí jsem usoudila, že muž za psacím stolem je majitelem Zefyry, vydal se s ním na osamělou výpravu po mořích...”

„... ztroskotal na neobydleném ostrůvku a objevil tam v džungli neznámý skalní chrám; teď o svých dobrodružstvích a objevech, o kterých už vykládají obyvatelé města turistům, píše knihu. V okamžiku, kdy zachytil město berlínský mistr, právě vybírá fotografie pro její obrazovou přílohu,” doplnil lupičku Baumgarten, v němž se během dívčina vyprávění střídaly chvíle apatie s okamžiky probouzejícího se zájmu o monstrózní obraz.

„V cestovatelově pokoji jsem už nic zajímavého neobjevila, a tak jsem pátrala dál v ulicích města,” pokračovala dívka. „Když můj

pohled doputoval spletitými uličkami přístavní čtvrti ke skupině domů, jež byly na návrší přilepeny ke zbytkům mohutných městských hradeb, rozpoznala jsem v jednom z oken za pootevřenými okenicemi tvář dívky, kterou jsem viděla na černobílé fotografii na psacím stole cestovatele. Dívka ležela v posteli se zavřenýma očima, přes její obličej procházel proužek světla, který propouštěly okenice a který se táhl tmavým pokojem; nalevo od spící tváře osvětloval zavřenou knihu na nočním stolku, její název jsem nemohla přečíst, protože na něm ležela otevřená krabička s třemi cigaretami, ale všimla jsem si, že z knihy vyčnívá růžek papíru popsaný čínskými znaky, napravo světelná stružka protékala přes zarostlou hrud' mladého obtloustlého muže, který napůl seděl a napůl ležel v posteli vedle ženy z fotografie. Jeho tvář už se rozpouštěla v přítmí, do něhož se nořil zbytek pokoje a z něhož zářila jen dvě slabá světla: červený bod na mužově tváři – zřejmě žhavý koneček cigarety a potom podezřelý šedý lesk v pootevřené kabelce spící dívky – nebyla to snad hlavně malého dámského revolveru?

Další scénu, která patřila do řady obrazů souvisejících s cestou Zefyry, jsem uviděla v okně domu, který vypadal jako starý benátský palác, zpustlý a pak přestavěný na obytný dům. Oknem byla vidět místnost, jejíž zadní stěnu pokrývaly police s knihami. V pokoji byli tři muži. Muž s pěstěným šedivým plnovousem seděl v hlubokém křesle, na jehož potahu se střídaly obrazy romantických hradů s obrazy růží, a ukazoval hubenému mladíkovi v brýlích, který se k němu částečně zvědavě, částečně servilně skláněl, list papíru, na jehož levé straně byla napsána pod sebou špičatá písmena, která jsem viděla na fotografiích skalního chrámu, a na pravé straně latinská písmena. Na rámu okna nedbale seděl třetí muž, jemuž nebylo vidět do obličeje; četl se zájmem text, který kdosi vepsal drobným písmem do velkého sešitu. Byl napsaný latinkou, ale u některých slov byly otazníky; za takovými slovy byly závorcky, v nichž se opět nacházely skupiny hranatých písmen.“

„Ale o tomhle pokoji jste už mluvila, říkala jste, že patří do příběhu o turbíně a margarínu,“ vzpomněl si Baumgarten, v jehož nitru bojovala ospalost a pocit chladu se zvědavostí, jaký mohou mít všechny sáhodlouhé popisy, které slyšel, smysl.

„O arašídovém másle, ne o margarínu. Alespoň vidíte, jakým způsobem se různé příběhy v jednotlivých prostorech protínaly. Pokusila jsem se nakreslit schéma, které by znázorňovalo, jak jsou jednotlivé scény spojeny do řad, a vyšlo mi něco, co se dost podobalo plánu pařížského metra; prostory, kde se křížily různé příběhy, odpovídaly přestupním stanicím. Děje, které se rozvíjely z namalovaných scén, přitom patřily k nejrůznějším žánrům, našla jsem v obraze příběhy dobrodružné, milostné, detektivní, surrealistické, moralistické, nemorální, mystické, pornografické, humanistické, sadomasochistické, didaktické, lartpoulartistické, satanistické, socialistické, buddhistické, rafinované, dětinské, incestní, cynické, sentimentální a naturalistické. Do příběhu o turbíně patřil v této místnosti jen odraz vedlejšího pokoje v zrcadle, který zase nehrál vůbec žádnou roli v příběhu o ztroskotání Zefyry.

Nemohla jsem rozluštit droboučká písmena v sešitě, který držel v ruce muž sedící v okně, a tak jsem poprosila majitelku galerie o lupu. S její pomocí jsem si pak přečetla část mytologického příběhu o bohyni lesku zlata a chudém rybáři. Muž v křesle byl patrně lingvista nebo historik, snad univerzitní profesor, a ostatní dva mohli být jeho asistenti nebo studenti. Myslím, že majitel Zefyry profesorovi odevzdal fotografie textů ve skalním chrámu, badatelovi se podařilo rozluštit jejich písmo a některé z nich přeložit, a teď pozval kolegy nebo žáky, aby je seznámil s výsledky své práce.

Text vytesaný do skály, jehož překlad byl zapsán do sešitu, vyprávěl o bohyni lesku zlata, která se zamilovala do rybáře. Rybář ji odmítl, protože miloval dívku ze sousední vesnice. Uražená bohyně se rozzlobila a proměnila dívku v hejno třiceti tří krabů. Dívka si dlouho nemohla zvyknout na život v tolika tělech, pobíhala zma-

teně na svých dvou stech šedesáti čtyřech nohách po písku pobřeží, zoufale k sobě tiskla všechna svá krabí těla, jako by doufala, že srostou, ale těla zůstávala stále oddělená. Přicházela k rybářově chýši a pozorovala ho, otáčela za ním smutně šedesát šest očí na stopkách, žalostně a něžně k němu natahovala všechna dlouhá tykadla. Rybář si na kraby zvykl a vždycky, když se vracel z lovu, jim hodil několik ryb ze svého úlovku.

Dívka se nechtěla dát poznat, protože se styděla za svou krabí podobu a ještě více za ztrátu své jednosti. Jednoho večera ale pocítila takový stesk, že už nedokázala dál žít s milovaným mužem v krabí anonymitě. Když se rybář vrátil z lovu, krabi přišli před jeho chatrč a utvořili před ním na písku ze svých těl písmeno a pak druhé a třetí; a užaslý a dojatý rybář četl v krabím písmu smutnou zprávu o osudu své milenky. Od té chvíle žila dívka proměněná v kraby s rybářem v jeho domku, naučila se dělat drobné domácí práce, aby mu byla aspoň trochu užitečná, trpělivě celý den čekala, až se vrátí z moře, a když večer připlul, běžela mu naproti; pak si spolu dlouho do noci povídali jako v dobách, kdy ještě dívka byla člověkem a měla pouze jedno tělo, jen s tím rozdílem, že dívka teď své odpovědi psala písmeny, jež vytvářela ze svých krabích těl, rychle přebíhající na vratkých nožkách z místa na místo. Když se to bohyň dozvěděla, rozzlobila se a pomstila se rybáři tím, že ho proměnila v levé ucho malého lesního králíčka. Text končil v polovině věty, příběh pokračoval na další stránce sešitu, která už nebyla vidět, a tak jsem se nedozvěděla, jestli třicet tři krabů a levé králíkové ucho našli nějaký způsob, jak se dorozumívát a vyznávát si lásku.“

19. KAPITOLA

Leibniz a hermafrodit

„Trvalo mi dost dlouho, než jsem objevila další scénu, která patřila k příběhu ztroskotané jachty. Ve staré přístavní čtvrti stál dům, který byl vestavěný do zříceniny kláštera. Sloupy bývalého kláštera, které už nic nenesly, stály v nepřilíš udržované vnitřní zahradě domu mezi keři s velkými barevnými květy. Do této vnitřní zahrady také vedly dveře a široké okno sochařského ateliéru, který se nacházel v přízemí domu. Obrisy soch byly vidět v přítmi ateliéru, několik soch stálo přímo v zahradě; na podstavcích některých z nich byly připevněné cedulky s názvy. Na bustě stojící na torzu kamenného sloupu byla cedulka s nápisem ‚Autoportrét‘; busta zobrazovala majitele Zefyra: v době, kdy se neplavil po mořích, byl tedy sochařem a pracoval v zahradním ateliéru.

Mezi keři se leskla ve slunečních paprscích pronikajících listím bronzová socha, na jejímž podstavci jsem si přečetla nápis ‚Leibniz objevuje infinitezimální počet‘ – a skutečně socha zobrazovala v životní velikosti zamyšleného Leibnize v paruce; filosof seděl na nízké stoličce, jednou rukou si podpíral bradu a v druhé držel Pascalovo Pojednání o sinech čtvrtkruhu, jehož četba jej podle jeho vlastního svědectví přivedla k teorii infinitezimálního počtu; ‚Nalezl jsem zde světlo, které autor vůbec nezahlédl,‘ napsal Leibniz Guillaumovi de l’Hospital. Filosof v zamyšlení uvolňoval sevření prstů a knížka mu z nich pozvolna vyklouzávala, což snad mělo také symbolizovat postupné odpoutávání se od původní Pascalovy matematické teorie. Malý chundelatý psík napjatě čekal, až kniha vypadne Leibnizovi z ruky, aby se jí zmocnil...“

„Trochu se mi to plete – byl pes skutečný, nebo bronzový?“

„Samozřejmě patřil k soše, a tak byl bronzový. Byl bronzový a namalovaný na obraze. Socha originálním způsobem zobrazovala Leibnizovy myšlenky; podobně jako bývají někdy na obrazech spolu s postavami namalovány jejich vize a myšlenky tím způsobem, že je malíř umístí do prostoru u hlavy postavy (obvykle se široce vizionářsky rozevřenýma očima, anebo naopak se sklopeným pohledem, ponořeným do vnitřního světa), před Leibnizem se vznášelo ve vzduchu (ve skutečnosti ovšem bylo připevněno na tenkých drátcích) geometrické schéma, čtvrtkruh ohraničený vodorovnou přímkou x a svislou přímkou y (přímky byly znázorněny kovovými tyčkami a písmena k nim byla přiletována), v bodě I , ležícím na horní části čtvrtkruhu, byla vedena tangenta a z ní v bodech A a B vycházely dvě kovové úsečky, jedna rovnoběžná s přímkou x a druhá s přímkou y , protínaly se v bodě C uvnitř čtvrtkruhu, a tvořily tak odvěsny pravoúhlého trojúhelníku, jehož přeponou byl úsek AB na tangentě...“

„Já tomu vůbec nerozumím a neumím si to představit, nevyznám se v matematice,“ protestoval Baumgarten.

„To je jednoduché, ukážu vám to,“ řekla lupička, sundala si černou rukavici a nakreslila ukazováčkem do sněhu čtvrtkruh, ale jak se natáhla, aby popsala jeho základnu a výšku, ypsilon pod ní začalo hrozivě praskat a dívka se zděšeně chytla Baumgartena za župan. Ten ji prosil, ať mu raději nic nevysvětluje; pro pochopení příběhu ztroskotané lodi asi není nutné, aby se posluchač vyznal v infinitezimálním počtu.

„Máte pravdu,“ připustila dívka. „Řeknu vám tedy jen tolik, že pravoúhlý trojúhelník ABC hraje v celé záležitosti podstatnou roli a že Leibniz si uvědomil, že zmenšujeme-li vodorovnou základnu tohoto trojúhelníku, zmenšuje se odpovídajícím způsobem i druhá odvěsna a trojúhelník si zůstává stále podobný, vztah obou odvěsen si zachovává konstantní hodnotu, která je charakteristikou ohybu křivky v bodě I . Toto nekonečné zmenšování, o kterém Leibniz

přemýšlel, vyjadřovala socha tím, že z vrcholů trojúhelníku byly vedeny tři tenké drátky, které se k sobě pozvolna přibližovaly a přitom se stáčely do spirály, mezi nimi se objevovaly stále menší a menší trojúhelníky; na jednom z oblouků této spirály ze stále se zmenšujících trojúhelníků, která se ztrácela v koruně stromu, seděl sochařův ochočený papoušek, zelený s červenou hlavou, a držel v zobáku datli.

Z hlediska příběhu o ztroskotání lodi byla podstatná socha, která stála hned vedle Leibnize. Byla vyřezaná z ebenového dřeva a znázorňovala hermafrodita, který vystupuje z mořských vln a drží v rukou rozevřenou velkou knihu. Této sochy se jistě týkala slova v dopise, který ležel na psacím stole v sochařově bytě.“ (Baumgarten se sice nepamatoval, jaká to byla slova, ale byl příliš unavený, a tak se na nic neptal.) „V knize bylo možné číst báseň, která byla napsána písmeny z perel, zasazených do černého ebenu stránek. Byla to báseň, kterou sochař napsal pro ženu, kterou miloval a která v této chvíli ležela v posteli s jiným mužem. Představuji si, že sochař a cestovatel chtěl ženě darovat perly, které našel ve skalním chrámu na ostrově, napsal pro ni báseň a pracoval na soše hermafrodita, která měla být také darem pro ni (a která snad měla symbolizovat jejich ideální splnutí), ale pak ho napadlo, že by mohl milovanou ženu obdarovat originálním způsobem, kdyby tyto tři dary spojil do jediného.

Báseň zapsaná perlami v ebenové knize ale kupodivu příliš nepřipomínala milostnou poezii. V pečlivých rýmech a pravidelných strofách se v ní psalo o tom, že zemřelí se nezjevují v noci na hřbitovech nebo ve starých domech, jak se lidé bláhově domnívají, mrtví mají rádi slunce, světlo a teplo, a tak chodí na písčné pláže, mnoho lidí se se zesnulými blízkými lidmi setkalo na pláži Waikiki na Havaji, na kalifornských plážích, na Epiplage nebo na pláži Tahiti u Saint-Tropez, dokonce na oblázkové městské pláži v Nice. Epická perlová báseň vyprávěla příběh o tom, jak jakýsi podnikatel

ve středním věku odjel na dovolenou poprvé bez manželky, která musela zůstat doma kvůli pracovním povinnostem. Jel s cestovní kanceláří na ostrov Mykonos v Egejském moři; hned první den na pláži Paradise na něj zavolala opálená dívka v plavkách, a podnikatel v ní s úžasem poznal ženu, kterou kdysi miloval a která před dvaceti lety zahynula při automobilové nehodě.

Setkávali se pak každý den na pláži a mrtvá dívka mu na lehátku pod slunečníkem nebo v plážovém baru pod stříškou z rákosí vyprávěla o životě v podsvětí, ukazovala mu, kdo z návštěvníků pláže patří k zesnulým – zdravila se s ostatními mrtvými, jako by se setkávala s členy stejného klubu –, říkala, že život v podsvětí není příliš zábavný, ale ani nijak zvlášť depresivní, obrovské podsvětní prostory jsou sice trochu nevlídné a neoplývají zvláštním pohodlím, ale jsou čisté a vždy uklizené. Tvrdila, že se takový život dá docela vydržet, řekla by dokonce, že je přece jen o něco lepší, než byl život před smrtí; režim v podsvětí není nijak přísný, zesnulí mohou každé ráno Erebos opouštět, a když večer přetáhnou povolenou dobu vycházky, vyřídí se to obvykle jen pokáráním. Na zemi mohou jít kamkoliv, ale mnoho z nich miluje teplé písčné pláže a tráví celé dny na horkém písku.

Vlastně si není jistá, jestli je v pekle, nebo v ráji; říkala, že je to časté téma debat mezi zemřelými, každý má na to jiný názor, ale v podsvětí není žádná vyšší instance, která by v jejich sporech mohla rozhodnout. Dozorci, kteří hlídají bránu, jsou zemřelí, kteří jsou v podsvětí už dlouhou dobu, a také kapitán lodi mrtvých, jež je každé ráno přiváží na břeh, je jen jedním ze zesnulých. Podnikatel s ní každý večer čekal na chladnoucí pláži, na níž zůstali většinou jen ostatní zemřelí, až uslyší vzdálené bzučení motoru lodi mrtvých a až do zátoky vpluje rychlý bílý člun, pak se políbili, dívka spolu s ostatními nastoupila na palubu, zamávala mu ještě a vzápětí člun zmizel za útesem. Když se po dvou týdnech loučili, dívka se ptala, jestli se ještě někdy na Mykonu uvidí, a podnikatel řekl, že se mu

asi už nepodaří jet na dovolenou bez manželky. ‚To nevadí,‘ řekla dívka, ‚nic si z toho nedělej, navštívíš mě, hned jak zemřeš, dám ti svou adresu – podsvětí je rozlehlé a složité a nemusel bys mě najít. Pak si všechno vynahradíme, už se na to těším, budeme spolu moci chodit na pláž Paradise každý den, můžeme navštívit všechny pláže v Egejském moři...‘ Haló, neusínejte, nebo spadnete dolů.“

20. KAPITOLA

Tance v ohni

Poslední slova už neříkala zesnulá žena na Mykonu, nýbrž platila Baumgartenovi. Po jeho těle už se skutečně rozlévala příjemná malátnost, zavíraly se mu oči a za řasami orosenými roztáhlým sněhem se roje vloček proměňovaly v pěnu vln na egejské pláži, o níž vyprávěla lupička. Když dívka viděla, jak se usínající estetik nebezpečně kymácí na vrcholku a, zatřásla jím. Baumgarten tvrdil, že vůbec nespal a že ji pozorně poslouchá, ale vzápětí mu hlava znovu začala klesat do dívčina klína. Dívce se moc nechtělo přerušovat vyprávění o svém oblíbeném tématu, ale usoudila, že už ji podřimující Baumgarten stejně neslyší a že už je tedy přece jen čas jít.

Vzala Baumgartena za ruku a prováděla ho zbytkem slova *Lafayette* ke konečnému *e*; přitom využila toho, že se Baumgarten na chvíli vzpamatoval, a pokoušela se říci mu ještě cestou něco o obrazy. Baumgarten, ponořený do polospánku, se nechal pokojně vést, prolézal teď písmeny s lehkostí somnambula a dívčino vyprávění, měnící se ve snovou hudbu, ho nijak nerušilo.

„Myslela jsem si, že příběh o ztroskotání Zefyra je historií pokladu na ostrově a nešťastné lásky,“ vykládala lupička blaženě se usmívajícímu Baumgartenovi, „ale to byly ve skutečnosti jen vedlejší motivy v jemném tkanivu příběhu. Berlínský obraz byl plný takových matoucích znaků a nenadálých zvrátů. Když mě napadlo podívat se lupou na automobil, který stál před domem, kde bydlela sochařova nevěrná milenka, uviděla jsem, že v automobilu sedí čtyři agenti čínské tajné služby...“

Baumgarten si chtěl na chvíli sednout na krátkou vodorovnou čáru protínající druhé *t*, která mu připomínala sedátko, lupička ho ale vlekla pryč.

„Musíte to vydržet, za chvíli budete doma. Jeden z čínských agentů mířil puškou s tlumičem a dalekohledem na hlavu muže, který ležel se sochařovou milenkou v posteli; svaly na Číňanově ukazováčku, spočívajícím na spoušti, se začínaly napínat. A já si najednou uvědomila, že červený bod, který jsem pokládala za žhavý konec cigarety, je ve skutečnosti světélko zaměřovače pušky, bloudící po tváři mladého muže. V příštím okamžiku jej může zasáhnout náboj z Číňanovy pušky; kdyby malíř zobrazil přístavní město o vteřinu později, snad by v pokoji byla vidět zkrvavená tvář a polštář potřísněný rudými skvrnami. A jak s tím vším souvisí čínské znaky na papíru, který vyčnívá z knížky na nočním stolku? Je to náhoda, nebo sochařova milenka ví o hře tajných služeb víc, než se zdá? A o jakých výstřelech sní revolver v její kabelce? Asi by vás zajímalo, jak to dopadlo,“ obrátila se dívka k Baumgartenovi, i když estetik nic neříkal, protože se právě v tom okamžiku propadal do snu, v němž se fialová neonová písmena měnila v zářící těla rusalek, tančících na lesní pasece.

„Obraz neprozrazoval, jestli se záhadnému muži v posteli podaří vyváznout životem, na obraze se sice proplétaly tisíce dějů a mnoho z nich se táhlo do hluboké minulosti, ale všechny končily v okamžiku, v němž bylo město zobrazeno, a nebylo jisté, co se v každém z příběhů stane v příštím zlomku vteřiny. Vidíte, už jsme na konci slova, teď půjdeme ještě kousek po střeše vedlejšího domu a můžeme slézt po požárním žebříku světlíkem na schodiště, mám to už vyzkoušené. K odpovědím na otázky, které jsem si kladla, mě kupodivu přivedl potrhaný plakát na baletní představení, visící na zdi v přístavní čtvrti. Mezi věcmi, které sochař v jeskynním chrámu objevil, byly dva rituální obleky, ve kterém kněží při náboženských slavnostech tančili posvátné tance v jezeru rozžhavené lávy, bublající v jícnu sopky uprostřed ostrova. Obleky byly utkané ze zvláštního vlákna, které, jak se zdálo, odolávalo jakékoliv teplotě a dokonale izolovalo tělo. O obleky se pochopitelně začaly zajímat mezinárodní

koncerny i generální štáby armád mnoha států. Nepraktický sochař vůbec nepomyslel na to, že by se obleky mohly stát předmětem takového zájmu a že by na nich mohl vydělat obrovské peníze. Věnoval obleky svým přátelům, členům avantgardního baletního souboru, kteří v nich tančili v působivém závěrečném dějství baletu na motivy Plótínových *Ennead*; celé dějství se odehrávalo v ohni Jednoho, který na jevišti představoval skutečný pozemský oheň.

Dlouho jsem si lámala hlavu tím, kdo je muž, jenž leží v posteli se sochařovou milenkou a na nějž míří čínské zbraně. Už jsem skoro přestala doufat, že se to dozvím, když jsem objevila jeho fotografii v novinách, z nichž si složil papírovou čepici muž, který stříkal červený lak na karosérii automobilu v autoopravně na kraji města. Novinový titulek pod fotografií prozrazoval, že sochařův sok je ředitelem pobočky jedné gigantické zbrojařské firmy. Byla s ním sochařova milenka spolčená, zradila ho čínským agentům, anebo hrála svou vlastní hru proti všem?“

Baumgarten šel opět po zasněžené střeše, trochu se probudil, ale už příliš nevnímal, co dívka říká, slyšel jen něco jako „... při tajné schůzce všech stran v Singapuru vyšlo najevo...“ „... tělo amsterdamského obchodníka s diamanty našli příštího dne ráno v zátocě u Villefranche-sur-Mer...“ a „... v telefonním seznamu bylo zakroužkováno číslo doktora Xiang Liu...“; tak Baumgartenova ospalost znovu rozkouskovávala celek, který dívka v Berlíně pracně složila z nesouvislých fragmentů. Došli na jakousi plošinku, kde lupička chvíli šátrala pod sněhem, pak zvedla kovový poklop a strkala napůl spícího estetika do tmavého otvoru, který se objevil. Za chvíli scházeli mlčícím domem po neosvětleném schodišti, za jedněmi z dveří se ozývalo chrápání. Brzy se octli na prázdné ulici, Baumgarten viděl výlohy obchodního domu, které osvětlovaly tance vloček nad chodníkem, a za nimi domovní dveře, jimiž denně procházel. Bylo mu divné, jak jsou blízko, na střeše mu cesta přes průčelí obchodního domu připadala delší než výprava napříč Grónskem.

Trochu se probral a řekl dívce: „Jděte už spát, už si také potřebujete odpočinout. Přijdu zítra do galerie a půjčím vám peníze na obraz, s vrácením dluhu nebudete muset spěchat.“

Lupička chvíli váhala, ale pak mu řekla adresu galerie na levém břehu Seiny. Doprovodila Baumgartena ke dveřím jeho domu, zamávala na taxík, jehož světla se objevila ve sněhových vírech, a zmizela. Estetik se doma převlékl do suchého pyžama a nařídil si budík, pak padl do postele a okamžitě usnul. Příštího dne přišel před jedenáctou hodinou do galerie, o které dívka mluvila. Dozvěděl se, že se tam žádná dražba nekoná, o obrazu přístavního města nikdo nic nevěděl. Lupička do galerie nepřišla a Baumgarten už ji nikdy neuviděl. Vyptával se pak na obraz kolegů z univerzity, kteří přednášeli o současném malířství, ti ale jen krčili rameny, popisoval jej výtvarným kritikům z Berlína, kteří přijeli do Paříže na jakési sympozium, ale všichni naslouchali jeho vyprávění o Leibnizově soše, krabech, čínských agentech a baletních *Enneadách* s úžasem. Obraz nikdo neviděl a utopeného malíře nikdo neznal... Když můj pařížský známý skončil vyprávění, podíval se na hodinky, omluvil se, že už musí odejít, a zanechal mě v kavárně samotného s příběhem bez pointy a bez morálky.

21. KAPITOLA

Tříště a celky

Když jsem si teď znovu připomněl celý příběh z rue des Beaux-Arts, dospěl jsem k názoru, že asi není pravdivý, i když nedokážu uhodnout důvod, proč si jej můj pařížský známý vymyslel. Nejen že děj příběhu byl nepravděpodobný, ale byly v něm příliš cítit francouzské literární vlivy, kupříkladu popisy nehybných věcí a komentáře k nim v poslední části podezřele připomínaly Roussele nebo Pereca. Když vypravěč kouzlil v kavárně obrazy sněhových vloček vířících ve fialovém světle neonu, omámil mě tak, že jsem v té chvíli o pravdivosti jeho příběhu nepochyboval, ale má důvěra poprvé zakolísala hned příštího dne, kdy jsem si všiml, že písmo nápisů na obchodních domech Galeries Lafayette vůbec neodpovídá tomu, co vypravěč líčil. Teď už si takřka jsem jist, že se nic z toho, co jsem v kavárně slyšel, nikdy nestalo.

A co je horší, obávám se, že příběh nebyl ani moc dobře vymyšlený. Už jsem se zmínil o tom, že se v něm vyskytovalo dvojí, zrcadlově obrácené ztotožnění věcí a písmen – na dvoře statku se věci změnilly v písmena, zatímco na střeše obchodního domu se písmena změnila ve věci –, z nichž každé zavedlo hrdinu do nového světa; a myslím, že setkání s novým světem bylo radikálnější v neonovém labyrintu na střeše. Mohlo by se sice zdát, že rezavý homérský nápis z náradí zcela rozbíjí logiku a řád našeho světa, ale ve skutečnosti byla na dvoře statku podivnost jiného světa zastřena tím, že ji bylo přece jen možné zařadit do známých kategorií zázračnosti, fantastičnosti nebo nadpřirozenosti; ty jsou však stále součástí tkáně našeho světa (a proto jsou také velkou pastí pro hledače jiných světů), zatímco věčná moc písmen, která se probudila při honičce na střeše, pootevřela podivný prostor mezi věcmi

a písmeny, který se vymyká kategoriím, prostor, který není ani ve světě, ani mimo svět, je na podivném a nemožném místě, jež se spolu s touto mocí otvírá; touto průrvou je možné zahlédnout jakési znepokojivé dění, které snad dosahuje k pramenům dějů v našem světě, dění, které je rozením a zánikem všech světů. V tomto smyslu byla také epizoda na střeše bližší ostrovnímu ztotožňování věcí a písmen než epizoda na statku. Ostrovany nadpřirozeno vůbec nevzrušovalo; kdyby se na pusté ulici dolního města objevil anděl, obyvatele ostrova by příliš nezajímal, jen by se zálibně dívali na vlnění jeho řízy a naslouchali šumu jeho křídel.

Tyto dva příbuzné motivy byly celkem obratně vsazeny do tkaniva příběhu, ale slibná symetrie dvojího ztotožnění písmen a věcí zůstala bohužel izolovaná a neplodná, ve zbytku vyprávění z ní nic nevyrostlo. Stav, kdy současně vidíme věc, zacházíme s ní a čteme ji jako písmeno, nás vrhá do nepředstavitelného, a přece reálného prostoru, v němž není jasné, jestli se vidění, jednání a čtení spojují do jediné původní činnosti, anebo jestli jejich neslučitelnost jen uvádí do pohybu závratné víry. A tak tento znepokojivý stav, spjatý s motivem věcí-písmen, volal po završení a katarzi, ale k takovému uzrání tohoto motivu v ději příběhu vůbec nedošlo. Motivy krabího a perlového písma na berlínském obraze sice drama písmen a věcí ještě opakovaly, ale ani ony jej nerozvinuly, spíše přinášely jen jeho oslabenou podobu, tak jako ornament zdobící rám někdy opakuje zjednodušené motivy plátna.

Tuto uzavřenost do sebe, izolovanost a fragmentárnost bylo ovšem možné vytknout všem motivům příběhu. Události skončily a byly vystřídány jinými, které s nimi nijak nesouvisely, například bohyně Ínó, na kterou Baumgarten myslel na dvoře statku, zmizela z příběhu a už se v něm neobjevila, i když k tomu měla dost vhodných příležitostí. Jestli si vypravěč vymýšlel, měl už si dát tu práci a spojit v elegantním kruhu začátek s koncem. Mohl říci: „Zatímco lupička, sedící na ypsilonu, popisovala Baumgartenovi berlínský obraz, uvi-

děl estetik v sněhovém víru přelud vlajícího bílého šatu, a po chvíli se před ním ve fialovém světle neonu zjevila bílá ženská postava, několik okamžiků se na něj smutně dívala a zase zmizela ve tmě nad bulvárem; Baumgarten pochopil, že v jejím pohledu byla výčitka, že se neřídil její radou, že na ni v bufetu v rue d'Odessa zapomněl, a že proto dopadl tak špatně: stal se uznávaným vědcem, respektovanou hlavou rodiny a váženým občanem.“ A pak mohl třeba pokračovat: „V návalu zoufalství nad pokaženým životem, nad knihou, kterou nedokázal dopsat, a nad prázdnotou, jejíž čistotu nedokázal udržet, vytáhl z kapsy županu náhrdelník, dal jej lupičce a vrhl se do hlubiny bulváru. Ale než jeho tělo dopadlo na zasněžený chodník, ucítil, jak se kolem něho ovinují jemné ruce a vynášejí ho vzhůru, Ínó ho zachránila a odnesla ho k vzdáleným pobřežím...”

Byl jsem rozpačitý také z toho, jak vypravěč nechal zmizet na konci příběhu dívku. Přitom se nabízelo pěkné řešení: Baumgarten se mohl zamilovat do lupičky, jejíž svět, svět střech, spících domů a podmořských jeskyní cizích bytů, mu připomněl zapomenutý svět prázdnoty a čekání na nic a jeho slasti; postava lupičky by se tak ztotožnila s imaginární postavou Ínó Leukothéé (bylo by samozřejmě lepší, kdyby to nebylo výslovně řečeno a kdyby bylo ponecháno na posluchači, aby si jednotu obou zasvěcujících postav uvědomil), tím by se zdůraznila i analogie mezi nápisem na dvoře a neonovým nápisem, analogie, jejíž silové pole by do sebe vtáhlo i drobné motivy perlového a krabího písma, které by tak přestaly být nadbytečným ornamentem. Kruh dění by mohl být ještě zpečetěn tím, že na obraze, který lupička popisovala, by byl namalovaný pokoj, na jehož zdi visí obraz Odyssea, držícího se prámu zmítaného vlnami.

Milý čtenáři, předchozí odstavec jsem dopsal včera pozdě večer, teď je devět hodin ráno a usedám s horkou silnou kávou k počítači. Byl bych rád, kdyby ses na chvíli pokusil představit si nenápadný předěl mezi odstavci, nepatrnou bílou plochu mezi rezignovanou noční tečkou, k níž už dosahovala šumící pěna spánku, a nedoč-

kavou a napjatou ranní verzálou jako negativ minulé noci, aby sis z tohoto drobného negativu vyvolal celou její černou rozlohu a vsunul ji mezi odstavce; jinak ti můj text bude připadat nesouvislý a nelogický. V noci se totiž leccos změnilo, přemýšlel jsem v posteli o tom, co jsem napsal, a napadlo mi, že jsem vběhl do pasti, kterou mi pařížský vypravěč nastražil.

Ted' si myslím, že jsem příběh nepochopil. Jeho hlavní postava se na počátku setká s pohyby vymykajícími se řádu a chaosu, s pohyby, k jejichž životu patří to, že z každého řádu, který pomáhají ustanovit, unikají. Tím však vytvářejí jakousi podivnou jednotu, a jakákoliv jiná jednota, souvislost a uzavřenost v kruhu by tuto jednotu nastolenou na počátku rušila, a naopak každé narušení jednoty a souvislosti – a příběh se skládal takřka výhradně z takových narušení – ji potvrzuje a naplňuje. To znamená, že v příběhu bylo vše dokonale na svém místě, jeho souvislost byla vytvářena jeho nesouvislostí a jeho jednota jeho roztříštěností.

Ted' si možná říkáš, milý čtenáři, proč ponechávám v knize pařížské vyprávění, když pochybuji o jeho pravdivosti. Bude ti to možná připadat zvláštní, ale právě nepravdivost příběhu je silnějším důvodem pro to, abych jej na tomto místě vyprávěl, než by byla jeho pravdivost. Děje se leccos, a nic zvláštního to neznamená, ale to, že je příběh o písmenech fikcí, znamená přinejmenším překvapivou skutečnost, že někdo v Evropě přemýšlí o stejných věcech jako ostrované, skutečnost, která mi připadá skoro neuvěřitelnější, než kdyby se k hrdinovi příběhu snesla na pařížské střeše řecká bohyně.

22. KAPITOLA

Hrací desky

Ještě si vzpomínám na hry, které ostrované hráli. Měli rádi stolní hry; dobývání drahokamů v domácích dolech jim příliš času nezabíralo, kromě zasněného naslouchání zvukům vody a šelestu listů protkávanému výkřiky ptáků, kromě jídla a občasného čtení a psaní. Knihy znali vlastně jen jedinou zábavu, a tak jsem je často vídal, jak vždy dva a dva sedí v dolním městě ve stínu kolonády anebo v horním městě na skalní terase a sklánějí se nad hrací deskou. Trvalo mi dlouho, než jsem si na tyto hry zvykl, ale pak jsem s nimi rád hrával jejich dlouhé a spletité partie s nespolehlivými a měnícími se pravidly a nejistými konci, a dodnes si ve svém pražském bytě za některých nedělních odpolední, když prší a mně se nechce nikam jít, rozkládám hrací desku, kterou jsem si přivezl z ostrova, a pouštím se do hry sám se sebou, protože jsem dosud nenašel nikoho, koho by ostrovní hry bavily.

I ve hrách se projevovala fascinace ostrovanů tím, co – pro nás – vůbec neexistuje: tvary beztvareho a plochou hraniční čáry; jejich hry jako by zrodilo nutkání zmnožovat hranice, a současně je neustále zpochybňovat. Hranice nebyly rušeny ve jménu nějaké (prvotní nebo konečné) plynulosti. Když jsem mluvil o lásce ostrovanů k beztvaremu, trochu jsem upadl do pasti jazyka, ve skutečnosti ostrované plynulé a beztvaré vůbec neznali, to, čemu my říkáme „beztvaré“, nazývali slovem, které doslova znamená „ranní a večerní tanec démonů a zvířat“. Pro ostrovany byla i bílá plocha vířením rodících se a zanikajících tvarů, byla plná monster, fantastické fauny a flóry, a na druhé straně skutečná lidská a zvířecí těla a skutečné rostliny pro ně byly jen jedním rodem bytostí, který před ostatními rody neměl žádnou zvláštní výsadu. A také mezery

mezi druhy pro ně nebyly jako pro nás prázdným prostorem, do něhož čas od času zabloudí monstrum, byly zabydlené obrovským množstvím bytostí, jejichž těla měla všechny možné přechodné tvary. Ostrované dobře věděli, že se takové bytosti ve skutečném světě nevyskytují, ale to pro ně ještě nebylo důvodem, aby jim připadaly bizarnější než skutečné druhy, s nimiž se setkávali na ostrově (a už vůbec ne než zvířata, o kterých jsem jim vyprávěl: rozdíl mezi existencí ve slovech a existencí ve fantazii jim připadal zanedbatelný).

Zpočátku mě pobuřovalo, že políčka skoro všech šachovnic na ostrově jsou v různém stupni rozmazaná. Hrací desky někdy vypadaly na první pohled jako obyčejné šachovnice, jaké používáme my, jen rozhraní mezi dvěma políčky bylo jakoby rozmyté, a figurka se tak při svém pohybu alespoň na zlomek vteřiny sunula přes sféru, která nebyla ani bílá, ani černá, a přesto nějak patřila do hry a bylo třeba si s ní něco počít. Jindy se na jednom místě šachovnice rozestírala zóna, ve které mělo neostré okraje více políček; připomínala mi kráter, z něhož se valí ven tekutá proměnlivá láva, která tu – předtím, než ztuhla do černobílé sítě políček – sní jakési divoké sny o hrách totožností a rozdílů. Byly také šachovnice, na nichž byly rozmazané všechny hranice, a šachovnice, v nichž se políčka skoro úplně rozpustila; takovou hrací desku tvořila šedivá plocha, na níž tmavší a světlejší místa byla jakousi vzpomínkou na svět hranic.

Některé ostrovní šachovnice do podobného stavu dospěly přirozenou cestou. Častokrát jsem viděl, jak ostrované hrají své hry na desce, která pravděpodobně byla původně docela obyčejnou evropskou šachovnicí, ale na které čas v různé míře smazal hranice, anebo je znejistil, nechal je ztrácet se mezi spleť linií, v močále skvrn; šachovnice oprýskávala, drolila se, mokvala, její políčka bledla na slunečním světle, loupala se, objevovaly se na ní praskliny, její barvy se stíraly, pokrývala se sítí škrábanců po mnoha tazích a skvrnami po všech tekutinách, kterými byla za svého dlouhého života polita a které prosákly do jejích pórů. Hráči seděli nad ta-

kovými šachovnicemi a pohybovali po nich zpuchřelými figurkami, které se prodíraly houštinami plísň, bloudily labyrinty škrábanců a skvrn, a nebylo zcela zřejmé, do jaké míry hledají stopy dávných políček a do jaké svými pohyby a zastávkami ustavují novou, fantastní a nejistou šachovnicovou síť. Figurky se často před koncem hry rozpadly úplně, takže hráči jen přesypali prach, který po nich zbyl, a když jej odvanul vítr, hráli hru s imaginárními figurkami; ke konci hry už bylo víc neviditelných figurek než skutečných, hra se změnila ve hru přízraků, která pak plynule pokračovala ve vírech paměti a v nočním snu.

Hrál jsem také na šachovnicích, jejichž políčka se měnila během jediné hry: tvořily je čtverce tmavšího a světlejšího písku, nasypané na desku; během hry vítr písek přesypával, vytvářel dlouhé písečné jazyky, které pronikaly do písku jiné barvy, až se hrací deska proměnila v rej tmavých a světlých zkroucených vírů, protahujících se a proměňujících, zavinujících se do sebe, připomínajících jaspované vazby knih, které ožily ve snu; mezi nimi bloudily figurky, než se rozdrotily a promíchaly s pískem políček.

Naučil jsem se trochu rozumět podivné slasti z postavení na rozmazané hranici, kdy nepatříme žádné z částí, na něž se dělí prostor, a kdy se náhle setkáváme s existencí něčeho, co není ani vlevo, ani vpravo, co není ani stejné, ani jiné, něčeho třetího, nemožného, a přece skutečného, setkáváme se s prostorem, který není nikde na světě a který znemožňuje jakýkoliv svět, a přesto se dá podivným – a vlastně docela příjemným – způsobem obývat. Myslím, že odleskem magického kouzla tohoto prostoru září všechna území hranic, s nimiž se setkáváme na svých cestách a jež jsou útlukem a nebezpečím, citadelou a pastí – vždy tajemné okraje města, okraj zahrady, obývaný přízraky, jejichž těla jsou utkána z vlhkosti a stínů, pás mezi silnicí a polem, anebo třeba ona neosvětlená noční kavárna na mořském břehu, na kterou jsem narazil v Naousse na Paru a jejíž poslední stolky a židle se už nořily do stoupajících a klesajících vln.

Figurky měly často neurčitou barvu a nadto se při hře měnily. Některé se drolily, roztékaly se v slunečním světle a stávala se z nich jiná figurka; někdy hráč zjistil, že figurka, kterou drží v ruce a kterou chce vést poslední vítězný tah, se proměnila ve figurku soupeře. Přitom figurky při takových proměnách procházely fázemi, kdy se nedalo určit, jaká je to vlastně figurka a komu patří, a přece bylo nutné s takovými monstrózními věcmi hrát, bylo nutné jimi pohybovat po rozpitých políčkách bez hranic. A ještě podivnější bylo, že neexistovala ani přesná hranice mezi figurkou a deskou. Někdy se figurka roztekla a vzniklo z ní políčko, jindy tekuté políčko vodní šachovnice, která byla oblíbená v horním městě, vykryštalizovalo do pevného útvaru, kterým se pak táhlo jako figurkou.

Ani pravidla hry nebyla předem určená. Měnila se během hry; ne najednou, spíše tak, že na jejich okraji bujely dodatky a zevnitř je rozleptávaly výjimky, až se původní pravidla sama stala souborem dodatků a výjimek a rozplynula se. Mělo se za to, že nové situace na šachovnici si vyžadují nová pravidla. Hráči se o nich nedohadovali, seděli nad šachovnicí mlčky, každý hráč se snažil vyčíst nová pravidla z postavení figurek i z tahů soupeře a řídil se pak pravidly, jež tímto způsobem uhadoval, při svých tazích; druhý hráč se zase snažil určit pravidla jednak z konfigurace na hrací desce a jednak tak, že z tahů soupeře uhadoval pravidla, která zase z jeho tahů uhadoval on. Tímto složitým způsobem, jímž cosi mělo vzniknout jen jakoby zrcadlením něčeho mezi dvěma zrcadly, by snad po čase mohlo přece jen dojít k mlčenlivému sladění pravidel, kterými se každý z hráčů řídil, jenže v době, kdy se nová podoba pravidel začala ustalovat, byla už tato rodící se pravidla pocitována jako něco, co neodpovídá nové situaci na šachovnici, a začala se znovu měnit.

Zprvu mě ostrovní hry nudily nebo rozčilovaly. Stávalo se, že jsme seděli s Karael nad hrací deskou, a když jsem po třicátém tahu pořád nic ze hry nechápal, dostal jsem vztek a rozházel jsem figurky po šachovnici. Pak jsem se zastyděl a omlouval se, ale Karael se

smála a říkala, že svým gestem jsem vůbec neporušil hru a nevystoupil z ní, že jsem neunikl hře a jejím pravidlům: pohyb figurek kutálejících se po šachovnici byl jen výrazem nové verze pravidel, verze, kterou hra hned přijala za svou a polapila mě do její sítě.

A tak ostrovní hráči seděli nad hracími deskami s rozmazanými políčky, jejichž mlhavé hranice se během hry ještě posouvaly, táhli figurkami, které se proměňovaly v jiné figurky a rozpadaly se jim v ruku, hráli podle pravidel, která se rodila až ze hry samé a neustále se měnila. Je zvláštní, že i já jsem postupně našel zalíbení v tomto způsobu hraní, který vypadal nekonečně složitý a namáhavý, kdo však do něho pronikl hlouběji, nakonec zjistil, že je v něm jakási snadnost, že se tu pohybujeme na důvěrně známé půdě a že tato snadnost je zdrojem radosti.

Nevím, jak vzniklo ostrovní hraní. Možná že hry přivezli na ostrov Evropané a domorodci si je přetvořili podle svého vkusu. Je ale také možné, že se deskové hry zrodily na ostrově, že způsob, jakým hrají ostrované, je původní formou hraní a že se pak hry rozšířily do Evropy a Asie, kde se proměnlivá pravidla ustálila a hranice mezi políčky nabyly na zřetelnosti a zklidnily se; tímto způsobem snad vznikly naše dnešní hry. Je ale možné i to, že šachovnice v Evropě jen usnuly a že nějaký neklid zrozený moderní dobou je opět probudí k životu; jejich hranice se zase začnou rozpíjet a jejich políčka pulsovat.

23. KAPITOLA

Labyrinty chutí

Jedním z důvodů, proč jsem na ostrově zůstával tak dlouho, byla ostrovní kuchyně. Když jsem mluvil o ostrově jako o území Lotofágů, byl to samozřejmě jen obraz, ale jídlo, které ostrované připravovali, patřilo k tomu nejpříjemnějšímu, s čím jsem se na ostrově setkal. Stalo se mi několikrát, že dole v přístavu kotvila nějaká loď s řeckou nebo španělskou vlajkou a já stál na terase v horním městě a rozhodoval se, jestli mám odejet; nakonec jsem si vzpomněl na hostinu, na kterou jsem byl na příští den pozván, a řekl si: „Pojedu příští lodí, vždyť brzy připluje nějaká další loď.“ (A ona skutečně připlula, jenže pak se zase konala jiná hostina.)

Když mě obyvatelé ostrova začali zvat do svých domů, překvapilo mě, že nikde nevidím kamna nebo pec. Ostrov leží na obratníku Raka a v příbýtcích není třeba topit, ale ptal jsem se v duchu, kde ostrované připravují jídlo. Zato jsem ve všech domech nacházel záhadné místnosti, kde na policích stály skleněné baňky a nádoby nejrůznějších velikostí; všechny byly naplněny tekutinami a pastami, které zářily jasnými barvami. Později jsem se dozvěděl, že tyto místnosti jsou spíží a kuchyní zároveň; na ostrově totiž uchovávání a příprava jídel splývaly v jediný děj. Nejnápadnějším rysem ostrovní kuchyně byla nedůvěra, jakou ostrované chovali vůči ohni. Proměny vyvolané ohněm jim připadaly příliš rychlé a násilné na to, aby z nich mohlo vzejít něco zajímavého. Na námořníky pojídací v přístavu opečené nebo vařené maso se dívali jako na barbary. Připadalo jim, že látky nevydají své nejcennější chutě hrubému násilí ohně, že je na tyto chutě třeba trpělivě čekat a pozorně číhat, učit se rozpoznávat znamení jejich příchodu. Ostrované pokládali chutě za jakési sny nebo dokonce myšlenky látky, za melodii, jíž látka nepřetržitě zvučí dovnitř a kterou nám

při jídle dovoluje na okamžik zaslechnout; a oheň jim připadal příliš prudký a hrubý na to, aby dokázal z látky její vnitřní melodie vymámit. Jen procesy pozvolného uzrávání byly dostatečně jemné, aby mohly v látce její sny probudit, a natolik pomalé, aby nám dávaly naději, že přistihneme látku v okamžiku, kdy zní její nejskvělejší tóny.

A tak ostrované nechávali rozmačkané plody a ovocné šťávy, roztrhané listy bylin a stromů, rozemleté kořeny – buď samotné, nebo smíšené v různých poměrech – uzrávat, rozkládat se, roztékat a krystalizovat, měknout a tuhnout, vysychat, okorávat, srážet se, kvasit a bobtnat. Příprava jídla tak trvala mnoho dní, často oběd či večeře uzrávaly několik týdnů nebo měsíců. Ale výsledek za to obvykle stál, šťávy, rosoly, pasty, kaše a prášky, které z těchto tajemných dějů vzešly, jsou proslavené i mezi evropskými a americkými labužníky, a slyšel jsem, že patří k nejdražším jídlům v luxusních restauracích v Paříži, Londýně a New Yorku.

Je samozřejmé, že v těchto procesech proměny bylo obtížné vést nějakou přesnou hranici mezi zráním a hnitím. Proto ve mně kuchyně ostrovanů zpočátku budila nedůvěru, měl jsem pocit, že všechna jídla na ostrově jsou nahnilá. Trvalo mi dlouho, než jsem si na ostrovní kuchyni zvykl a přišel jí na chuť. Je pravda, že v mnoha případech by se u nás o tom, co se tu s látkami ve spížích-kuchyních dělo, řeklo: Jídlo se kazí.“ Podle jakého měřítko by ale bylo možné spravedlivě rozlišit proces pročišťování látky – anebo jak by řekli ostrované, probouzení jejích skrytých snů či rozezvučování vnitřní melodie – od procesu jejího zakalování a rozkladu? Proč se domnívat, že látky sní ve svém nitru pouze o sladkosti a čistotě a že nemají také temné sny o zániku, o temných říších hnití? I Aristotelés, který nazýval sny látky formami, připouštěl, že je obtížné určit, jestli vznik octa z vína je zrodem formy, nebo jejím zborcením.

Když jsem si na ostrovní kuchyni zvykl, přestal jsem přemýšlet, co je uzralé a co zkažené, přestal jsem úzkostně hledat v chutích tóny zkaženosti a hnití, pátrat po tom, jestli sladkost, která mi zůstávala

na patře, je tónem růstu, nebo jestli se v ní ozývají šťávy smrti. Chuť se pro mne staly radostným labyrintem, a tento labyrint byl snad ještě spletitější a záludnější než bludiště ostrovní gramatiky nebo ostrovního písma. Naučil jsem se bloudit tímto novým labyrintem, v němž se zjevovaly jednotlivé tóny chuti se svými světy, navzájem na sebe odkazovaly, podpíraly se a popíraly. Tyto tóny vytvářely složitý obrazec, jedny se zrcadlily v druhých, a v tomto zrcadlení se zjevoval celý bohatý svět látky, s jejími vnitřními krajinami, jež obývali lidé a zvířata s tekoucími těly a v nichž se rozvíjely děje, které byly pouhým šuměním energií, a přitom, jak mi připadalo, nebyly méně zajímavé než příběhy italských milenců ze zneprátelených rodů nebo váhavého prince na ponurém dánském hradě. Zabloudit v tomto labyrintu bylo slastí; a nebylo možné z něho vytrhnout tóny rozkladu jako něco cizího, i tóny hnutí patřily ke zrání látky, látka zrála a současně se rozkládala, zrála k rozkladu a smrti a rozkládala se do čistých tónů, které zjevovaly její sny.

Po návratu do Evropy jsem byl jednou pozván do restaurace, kde se jako velká vzácnost podávalo jídlo, které pocházelo z ostrova. Způsob, jakým je evropští labužníci vychutnávali, mě pobouřil, ale nesnažil jsem se svým spolustolovníkům vysvětlit, že ostrovnímu jídlu nerozumějí, že jejich interpretace jídla je mylná. Přeložili bezstarostně ostrovní chuť do jazyka evropské kuchyně, a tento překlad dal vzniknout něčemu velmi banálnímu. Interpretovali nahnilé tóny jako cosi, co je asi tak stejného řádu jako chuť zamřelé zvěřiny, chápali přítomnost těchto tónů jako rafinovanost, jež přináší frivolní slast z pohybu na okraji normy, slast z rizika, které se rodí na hranici mezi poživatelným a nepoživatelným. A nemohl jsem jim to mít za zlé, znali jen hrubou kulinární hermeneutiku, která vznikla ve světě vařených, pečených a smažených jídel a která mimo tento svět není k potřebě. Ostrovan by v restauraci jedl něco jiného, i kdyby nabíral jídlo ze stejné mísy. Pro ostrovany nebyl žádný tón chutě na okraji, chuťové tóny se zjevovaly v labyrintu, který žádný střed a okraj neměl.

24. KAPITOLA

Poslední ostrov

Řekl jsem, že jsem se za nějaký čas naučil mít rád ostrovní chutě, i potom však někdy přicházely chvíle, kdy jsem nemohl spolknout ani sousto z jídel, která mi nabízeli, kdy se mi zvedal žaludek, už když jsem cítil pachy linoucí se z kuchyní, chvíle, kdy jsem snil o guláších a řízcích s bramborovým salátem. Podivné bylo, že podobné chvíle hnusu znala i Karael; nevím, jestli je zakoušeli i ostatní obyvatelé ostrova a nechávali si je pro sebe, anebo jestli to byla má blízkost, co způsobilo, že se Karael porouchalo ostrovní vnímání, třebaže to obvykle vypadalo, že je proti cizím vlivům stejně odolná jako ostatní ostrované, kteří dokázali rozžvýkat a strávit křesťanství stejně jako technickou civilizaci, a že jediný, kdo na ostrově zapomíná na základy svého světa, jsem já, že pouze já nacházím stále větší zálibu v nahnilých jídlech, v naslouchání šelestům a v pozorování nesmyslných vlnících se tvarů.

Ať tomu bylo jakkoliv, stávalo se, že Karael při večeři ve svém domě v horním městě náhle odsunula talíř s fialovou kaší nebo rudým rosolem a začala si tiše stěžovat na ostrov, na svět, jak jej modelovala ostrovní gramatika, jak se zjevoval ostrovnímu pohledu, jak jej hmataly ostrovní ruce a chutnaly ostrovní jazyky. Musel jsem se k ní naklonit přes všechny misky a talíře, abych slyšel její tichý nárek. Šeptala: „Všechno pořád jen tuhne a roztéká se, roztéká se a tuhne, jak je to únavné, jak je to strašlivé“ a potom: Jak nenávidím všechny ty hnusné kaše; když není rozdíl mezi hnitím a zráním, stává se hnitím všechno, všechny chutě jsou chutěmi smrti...“

Pak mě obvykle prosila: „Vezmi mě s sebou do Evropy, slib mi, že odjedeme nejbližší lodí. Budu třeba pracovat jako prodavačka nebo budu někde uklízet, nechci už žít na tomhle strašném ostrově,

čas, který tu plyne, je čas hnutí, je to shnilý čas, vytváří minulost a budoucnost tím, že přítomnost mokvá a roztéká se..." Za ní se chvěl svět rozpuštěný do proměnlivého koberce vodní stěny; bral jsem ji do náruče a konejšil ji, říkal jsem, že zítra má z přístavu odplout loď, ráno si sbalíme věci a sejdem do dolního města; už za několik dní budeme v Evropě a ostrov bude jen vzpomínkou. Ale nazítří jsme o večerní rozmluvě nikdy nemluvíli a vyhýbali se pohledem přístavu, v němž kotvila bílá loď.

Často jsme se s Karael přeli, když jsem vyčítal ostrovanům jejich povahu a ona je hájila. Ale o těchto chvílích, kdy jí připadalo, že ostrov je peklem, kde musí žít, jsem se v našich sporech nikdy nezmiňoval, nikdy jsem jí nepřipomínal okamžiky, kdy proti ostrovanům vznášela ještě těžší obvinění, než jaká jsem kdy vyslovil já. Chvíle, kdy se jí ostrované jevíli jako nestvůry, byly temným rubem okamžiků poklidného štěstí, z nichž byl utkán její život na ostrově. Já jsem tak ostrovany nikdy nevnímal. Nijak zvlášť jsem je nemiloval, ale připadalo mi, že mají na svůj způsob života stejné právo jako my, že není ani lepší, ani horší než život, jaký vedeme my v Evropě. Evropský způsob života mi byl bližší, protože jsem v něm vyrůstal od dětství, ale zase ne o tolik. A když jsem pobýval na ostrově už rok, když mi do krve pronikly prameny nových gest a mé oči začaly jinak splétat paprsky světla, cítil jsem, jak se mi jazyk evropského života a evropské kultury vzdaluje ještě víc.

Když jsem se pak vrátil, už jsem mnoha věcem nerozuměl, všechny ty složité syntaxe ustavující role v rodině a ve společnosti mi začaly připadat stejně vzdálené a namáhavé, stejně bizarní a nepochopitelné jako kategorie ostrovní gramatiky a pravidla ostrovních her, jen snad o něco prkennější a neohrabanější. Teprve po návratu do Evropy jsem se octl na pobřeží nejvzdálenějšího a nejpodivnějšího ostrova, ostrova, odkud už není kam se vrátit, protože je domovem, je Ithakou z Odysseje, kterou kdosi přepsal na filmovou grotesku (scénář: Odysseus poté, co se deset let na moři

stýkal s nestvůrami a démony, je sám už více nestvůrou a démonem než člověkem a zjišťuje, že jazyku domova moc nerozumí). Jediné, co v domově, na posledním z ostrovů, zbývá, je role zmateného etnologa, pozorujícího, jak všichni kolem provádějí jakési záhadné rituály, někdy depresivní, někdy prodchnuté dojemnou krásou nesmyslu.

Ale nemá pravdu, kdo si myslí, že si stěžuji. Tuto postavu, která spleť mých gest sahá ke světu, jsem si sice nevymyslel a nevybral, ale jsem s ní spokojený a nehodlám ji vyměnit za žádnou jinou, neboť vyrostla z mých cest a setkání, z prostorů, které se rýsují v paměti a které se možná na nádražích a v přístavech otevřely jen proto, aby pomáhaly jejímu zrodu. Slyšel jsem pomalý růst této postavy uvnitř kokonu krajiny; a nezáleží celkem na tom, jestli toto dlouhé trpělivé dětství bylo postupným zrodem Já v těle cizince, anebo naopak nějakou makabrozní proměnou v nestvůru. Jde o to splynout s rytmem této proměny, poddat se času, kdy se rodíme na ostrovech, v městech a v zemích, které navštěvujeme, a nepřemýšlet o oprávněnosti pohybu, který má smysl jen sám v sobě, v rozvíjení svých rytmů, v melodii, jež nesměřuje k žádnému finále. Tento pohyb nemůže přijmout ospravedlnění od ničeho mimo sebe, neboť patrně patří k počátečnímu svazku proudů, jež protékají nicotou a vytvářejí na své cestě vesmír hvězd, kamenů, rostlin, těl a vědomí.

Možná že se psycholog a psychiatr domnívají, že by k mému středoevropskému ostrovu mohli něco říci, ale oba se mýlí. Uvolňování a rozplétání tkaniva světa, klesání do jakéhosi klína pod ním je pohybem, který je starší než člověk, a myslím, že je i starší než život. Patří k pohybům, které vysvětlují mezi jinými věcmi i psychologii a psychiatrii; určitě tomu ale není naopak.

A kromě toho je groteskní Ithaka opravdu skvělým místem k životu, čím dál víc si uvědomuji, jak se mi na tomto posledním ostrově líbí, a říkám si, že bych nechtěl žít nikde jinde, ani kdyby bylo možné ještě někam odjet. Nic tu sice nemá žádný smysl, ale

to není žádné velké neštěstí; od ostrovanů jsem se naučil, že smysl není nic zvlášť důležitého, že dokonce jeho přítomnost ruší čisté linie jistých obrazů a zakaluje jejich jemné světlo, a rozmazené nářky nad absurditou bytí mi byly protivné už před pobytem na ostrově. Když si na terén vyčištěný od smyslu trochu zvyknete, poznáte, že je tu dost zábavy a že pouze v jeho prázdnotě se mohou zrodit magické krystaly krásy. A v tomto prostoru se zjevuje tichá důstojnost lidí, zvířat, rostlin a věcí, která je s to probudit laskavost, soucit a úctu.

25. KAPITOLA

Houba a ulita

Ale chvíle, kdy se pro mne nebo pro Karael měnily večere v těžký sen, byly vzácné. Obvykle ostrovní hostiny přinášely radost, těšil jsem se na ně dlouho dopředu a dodnes na ně rád vzpomínám. Uprostřed tabule často ležela pružná bílá hmota, o které jsem si nejprve myslel, že je to houba. Ve skutečnosti to byl ztuhlý výměšek jednoho druhu sépie; tato sépie se lovila v mělkých teplých vodách nad korálovými útesy, jejichž pás obepínal břehy ostrova.

Několikrát jsem se výpravy za bílým sépiovým inkoustem zúčastnil. Lovec pluje průzračnou vodou nad pestrou korálovou zahradou a v ruce drží jakousi řehtačku. Když uvidí sépii, začne rychle řehtačkou otáčet; její zvuk sépii vyleká a zvíře prchá, ale předtím ještě vypustí oblak bílé tekutiny, ten se ve vodě kroutí a vlní, vysílá výběžky a stáčí je zpět, a přitom rychle tuhne. Tuhnutí postupuje od středu a za několik vteřin dostihne i ty nejbližší bílé proudy, ty zpomalují svůj pohyb, mění se pozvolna v kaši a pak v tuhé výčnělky, zastavují se, až zcela ustrnou v gestu unikání nebo navracení.

Hned první lov, kterého jsem se účastnil, mi přinesl nezapomenutelný zážitek. Když jsme s Karael obepluli korálový útes, vyplašili jsme hejno sépií, a poté co sépie bleskurychle zmizely, vznášely se všude kolem nás jako duše utopenců bílé chuchvalce, mezi nimiž jsme proplouvali. Chuchvalce se stále proměňovaly, připadalo mi, že se v jejich tvarech zjevují a hned zase mizí známé lidské tváře, až proměny ustaly, ztuhlé obláčky začaly zvolna klesat a my je s Karael chytali a navlékali jako velké měkké korále na šňůru zakončenou stříbrným bodcem, kterou jsme měli každý omotanou kolem pasu.

Bílá inkoustová houba se upravuje různým způsobem. Někdy se nařeže na tenké plátky, ze kterých se připravuje sépiový salát

(v Paříži jsem viděl, jak tyto plátky kladli na krajíčky bílé večky, lehce opečené na grilu a polité olivovým olejem), jindy se protláče nástrojem, který připomíná velký lis na česnek a z něhož pak dole vylézají dlouhé bílé špagety. Sépiové špagety se polévají rudou omáčkou, ta vzniká ve spížích z plodů rostliny, která roste v bytech dolního města v těsném a temném prostoru mezi zdí a zadní stranou zpuchřelých skříní, jež tu zbyly ještě z dob evropské invaze; obyvatelé ostrova mají v bytech nejen dům, ale i zahradu. Ze ztuhlého sépiového inkoustu bylo ovšem snadné vyřezat jakýkoliv tvar. Ostrované se mě často vyptávali na jídla mé vlasti, a tak jsem jim jednou vyřezal z několika sépiových hub stůl v české hospodě: talíře, na kterých byl guláš a knedlíky, menší talíř s tlačenkou, ošatku s rohlíky, několik půllitrů piva a sklenky s rumem, a když už jsem byl ve vyřezávání, přidal jsem k tomu ještě otevřenou krabičku cigaret a popelník s nedopalky. Když si ostrované můj výtvar prohlédli, společně jsme ho snědli.

Sépiová houba však nejčastěji tvoří součást pokrmu, kterému se říká „růžový dikobraz“. K přípravě tohoto jídla je ještě zapotřebí ulity jistého mořského plže. Tento plž jednou do roka opouští v noci moře, aby se vysvlékl z dvanáctiměsíční ulity a současně aby v této nahotě slavil svůj milostný rituál. Stovky plžů vylézají na břeh a na písčité pláni u dolního města se řadí do tvaru pravidelné hvězdičky se šestnácti paprsky. Když plži zaujmou svá místa, vysoukají se z ulit a jejich měkká tělíčka začnou světélkovat modravým světlem.

Rituál jejich námluv spočívá ve hře barevných světél a geometrických obrazců. Tuto hru bylo úchvatné pozorovat z horního města. Paprsky velké hvězdičky dole na pláni se nejprve pomalu esovitě prohýbaly, přitom se modré světlo lichých paprsků proměňovalo v zelené a pak ve žluté, zatímco modrá barva sudých paprsků se měnila ve fialovou a posléze v červenou. V příštím okamžiku jednotlivé zvlněné paprsky začaly měnit barvu ze žluté v červenou a naopak takovým způsobem, že to seshora vypadalo, jako by se paprsky

hvězdice rychle otáčely kolem středu. Vlnité paprsky se rozpadly, jejich fragmenty se znovu spojily a vytvořily osm soustředných kružnic; rozehrála se nová hra světél, tentokrát zdánlivý pohyb vycházel od středu, směřoval k okraji a zase se vracel zpět.

Potom se kruhy proměnily v hvězdu s osmi paprsky, která se vzápětí změnila v rovnoramenný kříž; kříž svítil fialově a jeho ramena se stáčela ke středu, až se proměnila ve čtyři spirály. Ty se pak propletly a začaly vytvářet složitější pohyblivé ornamenty. Jejich pohyb byl výsledkem splétání skutečného pohybu plžů a iluzivního pohybu, jenž se rodil z dokonale sladěných proměn barev (představte si reklamní tabuli, kde vznikají pohyblivé obrazy nejen rozsvěcením jednotlivých bodů, jak je to běžné, ale také skutečným pohybem těchto bodů).

Po těchto hrách, jež trvají celou noc, se plži zase vrací do moře, kde jim začíná růst nová ulita. Zanechávají na pláni tolik starých ulit, že jejich zásoba vydrží zase až do příštích plžích námluv. Je ale třeba sebrat ulity ještě za světelné slavnosti a hned je naložit do bylinného láku, později ztvrdnou a není možné už s nimi nic dělat. Proto se obyvatelé ostrova opatrně pohybují mezi tančícími plži, našlapují na špičky chodidel a sbírají svlečené ulity, jako by k plžímu baletu přidávali svůj vlastní tanec. Vzpomínám si, jak jsem se při první slavnosti plžů, které jsem byl svědkem, seznámil s Karael. Bylo to měsíc po mém příjezdu, nikoho na ostrově jsem neznal a bydlel jsem v prázdném domě na samém okraji dolního města, v domě, v jehož všech oknech byla vidět písečná pláň. Když se jedné noci na temné pláni rozzářil pohyblivý ornament světél, mezi jehož proměňujícími se obrazci tančily na špičkách černé stíny, netušil jsem, co se děje. Stál jsem u okna a díval se na tance světél a stínů. Když se v jedné chvíli narovnal zkroucený paprsky světelné hvězdice, dosáhl jeden z nich až ke zdi mého domu a já s údivem hleděl na svítící zvíře pod svým oknem. Plž zářil zeleným světlem, které mi připomnělo pražské neony; a v tomto světle

jsem poprvé spatřil Karael, která se vydala s ostatními ostrovany na sběr ulit. Po návratu z ostrova obrazy Karael v mé paměti jeden po druhém pohasínaly, stejně jako jsem zapomínal její další jména, a tak nakonec zůstal jako jediný její první obraz; kdykoliv o Karael píšu, vynoří se ze tmy tvář zalitá zeleným světlem.

Hostina, na níž se podává sépiový inkoust a ulity, se rozvíjí podle rituálu, který patřil k tomu, co se během mého pobytu na ostrově nejméně měnilo. Když jsem po třech letech odjížděl z ostrova, změnila se polovina písmen a v jazyce se objevil nový pád, ale nadívaná ulita se připravovala – až na nepatrné odchytky – stále stejným způsobem. Nejprve se ulita naplní zeleným rosolem, který se připravuje z listů popínavé rostliny, jež se plazí po zdech vnitřních dvorů v dolním městě a proniká okny do bytů. Její květy se pro noční motýly rozpukají jeden za druhým uprostřed noci a vydávají přitom tichý zvuk, jako když prst zavadí o strunu; tyto tóny různé výšky, hvězdy v říši zvuků, se měkce noří do šumění moře. Listy popínavé rostliny se zalijí vodou a nechají několik týdnů zrát ve spížích.

Ulita, naplněná směsí z listů a plodů a zalepená pryskyřicí, se položí doprostřed stolu. Teď si každý z hostů vybere jednu připravenou inkoustovou houbu a zvláštní lžící z ní vydlabe vnitřek; tak vzniknou jakési měkké, pružné misky, které hosté drží v ruce a které připomínají bílý gumový míč rozříznutý na polovinu. Pak už se jen čeká, až bude jídlo hotové; během čekání si hosté krátí čas tím, že jeden z nich vypráví nějaký příběh. Zelený rosol s ovocem uvnitř ulity kvasí a působí na svou schránku tak, že po chvíli začne ulita měknout a podobat se vrásčité kůži. Z jejího vnitřku se ozývá tlumené pobublávání. Asi po hodině se dění uvnitř ulity dostává do bouřlivé fáze; bublavé zvuky sílí a zkožovatělá ulita se nafukuje; její povrch je přitom tak napjatý, že jsem měl obavu, že tlak, který ulitu zevnitř rozpíná, ji rozerve nebo že vymrští víko ze ztvrdlé pryskyřice, které by mohlo zranit některého z hostů; ale stěny ulity

i smolné víko byly podivuhodně pevné. Za nějaký čas se v napjatém povrchu ulity přece jen začaly objevovat drobné otvory, kterými se syčením unikala růžová pára. Sloupky z růžové páry připomínaly ostny dikobraza, a podle tohoto okamžiku svého vývoje dostalo jídlo své jméno.

Plyn unikající z ulity má mírně omamné účinky, které se často projevovaly tím, že příběh, který některý z hostů vyprávěl, začal postupně nabývat fantastických rysů. Vzpomínám si, že obzvláště Karael uměla při takových hostinách vymýšlet pěkné příběhy. S oblibou je sestavovala z dějů knih, které jsem jí vyprávěl. Tak například jednou vymyslela bláznivý příběh, který upletla z Hledání ztraceného času, Zámku a Dvaceti tisíc mil pod mořem. Hrdina příběhu, mladý Pařížan Marcel, plul na palubě zaoceánského parníku, parník zasáhlo torpédo tajemné ponorky, potopil se, ale Marcelovi se podařilo doplatit k podmořskému plavidlu a dostat se dovnitř. V rozlehlých vnitřních prostorách ponorky, která se jmenovala Nautilus, žili námořníci a námořní důstojníci i se svými rodinami. Posádce velel vévoda de Guermantes, zvaný kapitán Nemo. Marcel usiloval o to, aby pronikl do důstojnického kroužku kolem kapitána a jeho manželky. Plavčík Barnabáš, který měl zajišťovat spojení mezi vyššími důstojníky a novým pasažérem, nebyl schopen mu pomoci. Dobrou vůli měl také kapitánův synovec Saint-Loup, který se s Marcelem spřátelil, ale ani jemu se nedařilo o mnoho lépe než Barnabášovi; společnost okolo kapitána a jeho manželky byla dost uzavřená. Vytrvalý zájem o Marcela zato projevoval kapitánův bratr, baron de Charlus, který jej s sebou bral na projížďky svou miniponorkou a nabízel mu při nich vstup do exkluzivního mořského spolku, jehož členy jsou nejslavnější kapitáni ponorek a vysocí důstojníci.

Marcel se zamiloval do Albertiny, dcery strojníka na Nautilu, ta kvůli němu opustila Klamma, jednoho z vyšších důstojníků, jehož byla milenkou. Pouto, které ji spojovalo s Klammem, však bylo

pořád silné, a Marcel jí proto nedůvěřoval, neustále ji podezíral a nechal ji sledovat, až ji nakonec uvěznil ve své kabině... Když začal působit omamný plyn, příběh se stal ještě potřeštěnějším, Karael podrobně popisovala Elstirovy mozaiky podmořských krajin, které skládal z různobarevných úlomků lastur, a dramatický Swannův zápas se žralokem; pak už se děj zcela odpoutal od všech tří knih, z nichž se zrodil, zabydly se v něm mořské příšery s ostrými hroty na hřbetě a povislými laloky, povlávajícími v mořských proudech, a nakonec se přenesl do rozlehlých podmořských měst, obývaných ospalými lhotejnými démony.

Poté co z ulity unikne plyn, ulita znovu splaskne, skuliny opět zarostou a asi dvě hodiny se na povrchu nic neděje, jen někdy se ulita zachvěje a jindy se zase z jejího nitra ozve tiché kručení a vzdychání. Pak se začne ulita znovu mocně nadouvat; v tu chvíli vypravěč umlká a hosté obestoupí stůl s připravenými nádobami z tuhého bílého inkoustu. Najednou se znovu otevřou otvory v ulitě a začnou z nich stříkat rumělkové gejzíry šťávy, hosté ji chytají do nádob, a když vodotrysk ustane, popíjejí lahodnou tekutinu, v jejíž chuti je možné vysledovat kromě desítek jiných tónů chuť manga, uzeného lososa, zázvoru, fíků, humra, ananasu a kopru; k tomu hosté přikusují okraje inkoustových nádob. Na závěr hostiny se rozřeže splasklá ulita, v níž jsou zbytky rosolu a ovoce, a každý z hostů dostane jeden kousek, který vypadá trochu jako jablečný závin.

26. KAPITOLA

Mlha

Také já jsem vyprávěl příběhy v době, kdy hosté čekali, až z nadouvající se ulity vytryskne první červený gejzír. Nemusel jsem si moc lámat hlavu s tím, co budu říkat, ostrované byli vděčným obecnstvem a pozorně poslouchali, ať jsem jim vyprávěl obsah Tří mušketýrů, nebo třeba knížky *From Moscow with Love* od lana Fleminga či *Fiakru noci* od Souvestra a Allaina, ať jsem vykládal řecké báje, vzpomínal na letní putování po Šumavě nebo líčil sen z minulé noci. Myslím, že by naslouchali se zájmem, i kdybych jim převyprávěl pražský telefonní seznam; nacházeli by ve zvuku jmen zárodky poutavých příběhů a v duchu by je rozvíjeli, posuzovali by jednotlivá telefonní čísla podle povahy a kompozice číslic a prohlíželi by si je v duchu se stejným potěšením, s jakým se lidé dívají na řady nerostů ve vitrínách muzea. Většinou jsem ovšem vymýšlel různé fantastické příběhy, bylo to snadnější než vzpomínat na děj skutečných událostí nebo si vybavovat obsah knih, neboť omamné růžové výpary, které se šířily místností, pronikaly do nitra slov a uvolňovaly z každého vysloveného slova hrozny dalších slov, obrazů a dějů.

Vzpomínám si třeba na jedno odpoledne v Karaelině pokoji v horním městě, kdy jsem seděl nad ševelící, bublající a chvějící se ulitou a vyprávěl. Nevzpomněl jsem si na žádnou knížku, o které bych ještě nemluvil, a nechtělo se mi nic vymýšlet, a tak jsem se v duchu vrátil do Prahy, představil jsem si ji za sychravého podzimního dne a jen jsem popisoval, jak se procházím ulicemi, v nichž leží mlha. Líčil jsem, jak vystupuji po klikatých petřínských cestičkách mezi skvrnami holých stromů, vpíjejícími se do lehce šedavé látky, rozmazaná Laputa strahovského kláštera vyplula nad mou hlavou

a zase tiše zmizela, pak jsem scházel dolů Úvozem nad zálivem bílého moře, ve který se proměnila Seminářská zahrada, v Nerudově ulici vystupovala z mlhy a zase se ztrácela průčelí paláců, čarovné kresby nakreslené na bílém listu tajným inkoustem. Při vyprávění jsem si se smutkem uvědomoval, jak na Prahu zapomínám, má ochablá paměť zpřeházela domy, kamenní Mauři z portálu Morzinského paláce se klidně zjevili nad Jánským vrškem, kostel svatého Kajetána se přesunul na protější stranu ulice a na jeho místo sjel dům U zlatého kola. A ještě ke všemu zapomenutí nechávalo všude v ulicích prázdné parcely, kde se převalovala jen bílá mlha. Byla to jedna z chvil, kdy jsem si sliboval, že z ostrova co nejdřív odjedu.

Když jsem došel na Malostranské náměstí, byla už ulita dost napjatá, když jsem se blížil ke Kampě, z prasklin začala unikat pára a ulita se proměnila v růžového dikobraza. Za chvíli jsem začal pociťovat působení omamných výparů. Nejprve se projevilo tak, že obrazy, které vyplouvaly, byly přetížené podezřelým kontrabandem jasných detailů, jež nemohly patřit vzpomínce, za kterou se každý obraz bezostyšně vydával. Viděl jsem třeba nad vchodem jednoho domu na Kampě domovní znamení, malbu znázorňující rytíře, který vráží kopí do chřtánu draka, zatímco vedle stojí dívka v bílých šatech, připoutaná okovy ke skále. Líčil jsem ostrovanům olejově duhový lesk na dračích šupinách, odlesky zapadajícího slunce na brnění rytíře, dlouho jsem popisoval vlny dlouhých zlatých vlasů princezny – to byly obrazy, jaké měli ostrované nejráději, jistě by vydrželi poslouchat, kdybych celé odpoledne mluvil jen o kresbě záhybů na princezniných šatech a o síťoví jemných prasklin na malbě.

Ale já už cítil, že se v mlze jako v záhadném vejci začínají hýbat zárodky zcela nových obrazů, že už se dobývají ven. Vyprávěl jsem ostrovanům, jak jsem zahrnul k řece a uviděl na plovoucím molu, u kterého přistávají parníky, skupinu asi deseti lidí. Stáli mlčky a nehybně, dívali se do mlhy nad hladinou řeky. Za chvíli se v mlze

objevila dvě světla nad sebou, svislá čárka a nad ní bod jako osamělé písmenko i, světla rostla a kolem nich začaly mlhou prosakovat šedivé skvrny, za chvíli se spojily a vytvořily obrys lodi. Vypadala jako technický člun říční správy; nad vchodem do podpalubí svítla lampa, jež se odrážela na hladině. Lod' přirazila k molu, které se jemně otřásl, několik pasažérů vystoupilo na břeh, pak lidé z mola začali spořádaně vstupovat na palubu.

Zmlkl jsem na okamžik a přemýšlel, jestli mám jít za nimi, anebo nechat lod' odplout do mlhy a pátrat, s čím se setkám na Kampě. Řekl jsem si, že vstoupím na lod', jestli se ulita do tří vteřin pohne. Ostrované nehybně seděli a naslouchali, Karael zamyšleně cosi psala ukazovátkem do vodní stěny, ulita vzdychla a zachvěla se. „Chvíli jsem váhal, a pak jsem se připojil k lidem, kteří vstupovali na palubu,“ pokračoval jsem ve vyprávění, aniž jsem v té chvíli věděl, co mě na lodi čeká. Noví pasažéři vcházeli jeden po druhém do dveří pod lampou, většina z nich přitom musela sklonit hlavu. Šel jsem za nimi, po kovovém schodišti, které začínalo hned za dveřmi, jsem sestoupil do podpalubí, octl jsem se v nevelké potmělé místnosti, kde před osvětleným jevištěm loutkového divadla stály řady křesel. Křesla byla většinou prázdná a jejich sedadla sklopená; nově přichozí si sedali na volná místa, ozývalo se vrzání, jak se ztuhlá křesla neochotně rozvírala, a šepot vyrudlého plyše, ale i potom zůstalo hodně křesel neobsazených. Posadil jsem se na kraj jedné řady; ovanula mě ostrá vůně parfému, nebylo mi to příjemné, ale připadalo mi hloupé zase vstávat a přeseďat si. Zahlédl jsem koutkem oka profil nalíčené mladé ženy, na obnaženém krku v přítmí bleďe zasvítil perlový náhrdelník.

Pak jsem se přestal svou sousedkou zabývat a prohlédl si pořádně jeviště. Asi metr dlouhá a tři čtvrtě metru vysoká scéna dost realisticky znázorňovala obyčejný obývací pokoj, s čalouněnými křesly a zasklenou vitrínou, plnou váziček, hrníčků a fotografií, v okně byla vidět tmavá večerní obloha a pod ní řada paneláků, jejichž okna se

pomocí nějakého zařízení rozsvěcovala a zase zhasínala. Za oknem se bez ustání s tichým šustěním sunula průhledná fólie, na níž byly namalované bílé tečky, které měly představovat padající sněhové vločky. Uprostřed místnosti stál stůl, na něm jsem viděl dva hrníčky, porcelánovou konvici na kávu a alpakový táč s polovinou bábovky. U stolu seděly dřevěné loutky muže a ženy, podle rysů obličejů (které nebyly příliš dovedně vyřezány) se zdálo, že oběma je asi padesát let. Muž byl oblečený do vytahaných modrých tepláků a bílého nátělníku, žena měla na sobě světlé silonové kombiné. Od hlav, rukou a nohou loutek stoupaly provázky, jež se ztrácely nahoře nad jevištěm, odkud se také ozývaly hlasy herců, kteří za loutky mluvili.

Loutka muže vzdychla a pak řekla: „Ráno jsem si šel koupit noviny a zjistil jsem, že je zase vytiskli v nějaké neznámé řeči... Ale jsem rád, že jsem po dlouhé době alespoň mohl poslouchat příjemné šustění novinového papíru, že jsem zase mohl číst slova, i když nedávala žádný smysl a zněla temně a hrozivě, v poslední době mi obvykle místo novin dali králíčí kožky, neuměle sešité na jedné straně. Dívám se vždycky na trafikantku, jestli mi k tomu něco řekne, jestli mi něco nevysvětlí, ale ona mlčí, snad je to tak v pořádku, třeba králíčí kožky nahradily papír podle nějakého nového zákona, o němž jsem se nedoslechl. Možná že všichni ostatní vědí, jak zacházet s kožkovými novinami, jen já to nevím, snažím se v kožkách zoufale najít nějakou zprávu, aspoň jednu, převracím je, přejíždím prsty po hladkých králíčích chlupech, ale nevím, jak je mám číst, nikdo mi neporadí, i když sami nacházejí v kožkách nádherné a poučné příběhy, smějí se přitom a pak zase pláčou dojetím. Jak jim závidím. Jednou mi dokonce trafikantka místo novin dala živého králíka, vlastně už moc živý nebyl, ale nějakou dobu ještě dýchal...“

Na jakém představení jsem se to octl, pomyslel jsem si rozmrzele. Nezajímaly mě problémy, které se asi na jevišti budou řešit, neštěstí člověka, který místo novin dostává králíčí kožky, mě nedojímalo.

Ale byl jsem na lodi a nemohl jsem odejít, bůhví, říkal jsem si, jak dlouho bude trvat, než loď zakotví v přístavu, co všechno budu ještě muset vyslechnout, kolik dřevěných postav ještě vstoupí na jeviště. Jediné, co mě trochu smiřovalo s nedobrovolným uměleckým zážitkem, bylo to, že drama hrály loutky a že jsem se nemusel dívat do tváří herců, které by jistě byly tupé a nepříjemné a rozčilovaly by mě.

Rezignovaně jsem se zabořil do plyše sedadla.

27. KAPITOLA

Čekání na knížete

Hlava druhé loutky, která celou dobu hleděla strnule před sebe, se teď prudce otočila k loutce muže; její tělo zůstalo nehybné. „Hlu-páku,“ řekla žena rozzlobeně, „proč nepřineseš králíčí kožky domů, mohli bychom je schovávat a po čase bych si z nich ušila kožich, když je teď pořád taková zima, když už tolik měsíců zuří strašná vánice.“

„Nemohu je přinést, vždycky o ně přijdu, nechtějí mě s kožkami pustit do kavárny, musím je odevzdat v šatně, a když odcházím, vždycky mi místo nich dají něco jiného, dostávám nějaké divné přístroje, tlusté německé knihy z 19. století pojednávající o ekonomii, sádrové odlitky hlav římských státníků nebo vycpané ptáky, tvrdí, že je to moje, všichni kolem to potvrzují, vždycky se najde aspoň deset svědků, kteří mě viděli, jak si do šatny dávám pojednání o rozvoji železnic ve Štýrsku anebo vycpanou sovou. Co mi zbývá? Vezmu si sovou a jdu sněhovou vánicí domů; často se neubráním tomu, abych se rozplakal, a tak jdu a vzlykám a mé slzy se mění v led.“

„Pořád ti říkám, že nemáš chodit do kavárny, jen tam utrácíš peníze, a já nemám co na sebe. V kavárnách se šíří strašné nemoci, v rádiu každou chvíli říkají, že v kavárně někdo zešílel a zpíval tesknou, táhlou píseň o konci tradiční matematiky ve zlé záři nových říší, číšníci jsou většinou heretici a mnoho z nich jsou bývalí nebo budoucí vrazi žen. Kvůli vycpané sově pláčeš, ale na mne vůbec nemyslíš, vysedáváš celé dny v kavárnách s kamarády, a já sedím sama doma a dívám se do zdi.“

„Musím chodit do kaváren, nijak zvlášť mě to tam netáhne, vlastně kavárny nenávidím, máš pravdu, rodí se v nich temné epidemie, číšníci bijí hosty a svlékají je donaha, obzvláště ženy tím

trpí, jsou prý i takové, které dokonce uvažují o tom, že kavárnu přestanou navštěvovat. Mnohem raději bych byl doma s tebou, obzvláště když je takové počasí, když je pořád tma a sněží a sněhovými víry s hvízdotem prolétávají meteory, ale nedá se nic dělat, musím chodit do kavárny, musím tam vyčkávat, jestli se neobjeví posel od knížete, být v každé chvíli připraven, musím stále čekat na jeho zprávy a pokyny.“

„A kolik takových zpráv už jsi dostal, pitomče?“

„Zatím žádnou, nepřátelé omámili posly, nenápadně, písmenko po písmenku přepisovali zprávy tak dlouho, až se nakonec proměnily v něco úplně jiného, v návod na používání mikrovlnné trouby nebo v reklamní leták autobazaru, ale i v nich dokážu rozpoznat vzdálené stopy hlasu svého pána, slyším, jak volá o pomoc, vím, že tažení do Města čistého světla uvázlo, že kníže dlouho bloudil v bažinách, zajaly ho zlé ženy a ubližují mu, proměnily ho také v ženu a teď musí tančit v bílé sukénce v baletu, v jakémsi nečistém Lžipetrohradu, který se zrodil na pláních z kalného zoufalství jistých rozbřesků, ve městě, které bude proketo a v jehož zdech se nikdy nenarodí žádný spasitel. Jak strašně musí kníže trpět, hned bych všeho nechal a vydal se na cestu za ním, určitě na mne čeká, určitě se ptá, proč tak dlouho nepřicházím, ale všechny zprávy se ke mně dostanou tak porušené, že nemohu určit, kde se nachází, znamení jsou tak mnohoznačná, jednou jsem si skoro jist, že je to na poušti Gobi, chystám se na cestu a učím se mongolsky, ale pak se zase ukazuje, že je spíš držen v zajetí v jistém bytě v Karlíně. Prorok, kterého jsem žádalo radu, dlouho přemýšlel, a pak řekl: ‚Poušť Gobi a Karlín jedno jest.‘ Cítím, že tento svatý muž má pravdu, ale bohužel nejsem tak vzdělaný, abych dokázal pochopit jeho hluboká slova.“

„Nevěřím, že ten tvůj kníže vůbec existuje, určitě sis ho vymyslel, abys měl čím omluvit své věčné vysedávání po kavárnách, nebo se ti o něm jen zdálo, nanejvýš je to jen nějaký démon, který je celý jen z malých kousků roztrhaného papíru.“

Ted' mužská loutka vyskočila, pobíhala s hlasitým dupáním po jevišti a mávala rukama jako Kašpárek. „Jak můžeš něco takového vůbec vyslovit! Kníže že neexistuje! Kníže je skutečnější než my všichni, bez něho by náš život ztratil řád a smysl, naše písmena by se opět rozpadla do tříště malých písmenek, z nichž jsou slepena, a ta by se pozvolna seskupila do Evangelia Kovového Tygra, jehož obnovení nám hrozí už pět tisíc let. Nemohli bychom už nic říkat, protože žádný podmět by se nemohl spojit s žádným přísudkem, do prostoru mezi nimi by pronikly bílé larvy a ledové příšery. Bez knížete bychom se rozpadli na tenounké plátky, z nichž jsou, jak známo, složena naše těla, plátky jsou naskládány na sobě a drží pohromadě jen díky jeho dobrotě, jen díky tomu, že se za nás neustále přimlouvá u bohů, svých rodičů, i ted', i v této pro něho tak těžké chvíli na nás myslí, nezapomíná na nás ani jako sólistka baletu ve falešném Petrohradu. Nejpádnejším důkazem toho je, že se pořád nerozpadáme – i když myslím, že nedávno na nás přece jen trochu pozapomněl, viděl jsem totiž, jak se těla začínají třepit jako ohmatané okraje knih, ale k tomu jistě došlo jen ve chvílce slabosti, nemůžeme to mít knížeti za zlé, my bychom na jeho místě dávno rezignovali a mysleli jen na baletní kariéru, na opojná světla ramp a na veselé večírky v zákulisí s kaviárem a šampaňským. Můj velkodušný kníže! To díky němu je na světě Řád, mohl by způsobit, aby se skvrny na starých zdech svíjely, aby nám zvířata opět celé dny spílala, jak tomu už jednou bylo v temných dobách předtím, než knížete jeho božská matka zrodila. Vždyť se na to jistě pamatuješ – copak bys chtěla, aby se naše utrpení těch let znovu vrátilo? Copak si nevzpomínáš, jak to bylo nepříjemné, když nás ráno probouzely hlasy holubů, kteří chodili po okenní římse a vykládali o nás hnusné oplzlosti, a pak je opakovali i při obědě před našimi dětmi a nedali se zahnat. I naše děti si nás přestaly vážit, spikly se proti nám se zvířaty a šikanovaly nás. A i když se nám pak zvířata před svým odletem z planety omluvila, naše děti se k nim odmítly připojit,

napsaly nám, že si opatřily pero s odporně páchnoucím zeleným inkoustem, připomínajícím hnis, a že tímto perem budou vždy psát slova ‚otec‘ a ‚matka‘.“

„Nevzpomínám si na nic takového, jistě si zase něco vymýšlíš,“ řekla nevrle žena. Ale zdálo se, že muž ji vůbec neslyší, že jeho mysl je cele zaujata knížetem, jeho pánem. Loutka toporně chodila kolem stolu, zvedala a zase spouštěla ruce a volala: „Kníže! Kníže! Jaké to byly úžasné chvíle, když začínala Reconquista, když se vydával na cestu k Městu čistého světla, když jsme se s ním, naplnění nekonečnou vděčností a nezměrnou nadějí, že zlatý věk se opět vrátí, loučili u kiosku, svítícího do tmy, na konečné zastávce tramvaje, kde jsme spolu naposledy vypili kávu z kelímku z umělé hmoty, který zůstane na věky věků znakem našeho bratrstva!“

„Jestli kníže opravdu žije a jestli to není jen papírkový démon nebo tvoje halucinace, je to určitě stejné budižkničemu jako ty, jistě je to stejný kavárenský povaleč a žvanil. Pořád se na něj vymlouváš, pořád něco breptáš o nějakém Městu čistého světla a o zprávách od knížete, ale já jen vidím, že celé dny vysedáváš s kamarády v kavárně, kde popíjíte sladké likéry, měli byste si dát do erbu spíš skleničku meruňkovice, a když přijdeš domů, s ničím mi nepomůžeš, hned se zavřeš do svého pokoje, říkáš, že máš práci, že musíš vyřezávat lupenkovou pilkou zvířátka z překližky, ale já dobře vím, že se tam bavíš se svými milenkami. Nejsem tak hloupá, jak si myslíš, mne jen tak neoklameš, opatřil jsi jim šaty, které mají stejný vzorek jako tapety v tvém pokoji, nasadil jsi jim na tvář masky polepené tapetami a myslíš si, že si jich nevšimnu, já ale vím o tvých milenkách už léta, prozradil je jejich smích, jejich brilantové zuby, které jsi jim koupil. Dobře je vidím a mluvím s nimi; když odejdeš do kavárny, hned za nimi přicházím a bavíme se o tobě, nenávidí tě ještě víc než já, vyprávějí mi o tobě, vysmívají se ti a parodují tě, všechny se ti smějeme a jejich brilantové zuby září ve světle lampy a vrhají světelné odlesky po celé místnosti.“

„Ničemu nerozumíš, tapety, obleky i masky jsou ze skvostné látky, z níž byly zhotoveny závěsy na zámku v Městě čistého světla v době jeho slávy, předtím, než do jeho ulic vjely proradné byzantské tanky. Podařilo se mi při evakuaci města kus této látky zachránit, aby mi stále připomínala šťastné dny, které mi bylo dopřáno strávit v tajném hlavním městě galaxie, a udělal jsem z ní tapety a šaty pro své dávné přítelkyně a spolubojovnice, které spolu se mnou musely uprchnout před byzantskou krutovládou.“

Muž se odmlčel a ani žena nic neříkala; náhle se prudce z obou stran zatáhla opona a současně seshora sjela na dvou provázcích cedule s nápisem „Přestávka 10 minut“. Ozvalo se šoupání nohou a kašlání. „Nuda, co?“ uslyšel jsem nezvykle hluboký ženský hlas; žena, která seděla vedle me, se ke mně otočila. „Dnešní představení za nic nestojí, je to den ode dne horší, myslím, že už do lodního divadla přestanu chodit,“ povzdechla si. Pak se mě najednou zeptala, jestli nerozumím starým hodinám. Překvapeně jsem odpověděl, že spravování starých hodin je opravdu mým dávným koníčkem a že esoterickým slastem hodinářství věnuji skoro všechny své volné večery.

„Napadlo mě to, když jsem viděla vaše krásné prsty,“ řekla žena. „Dívala jsem se na ně a představovala si, jak se pohybují v labyrintu ozubených koleček. Musíte být úžasně obratný a jemný.“ Žena nasměle hladila mé prsty, jako by se nemohla nabažit jejich doteku; pak se ke mně naklonila a šeptala: „Mám teď velké trápení a myslím, že byste mi mohl pomoci. Jde o to, že mé vzácné starobylé hodiny se před měsícem najednou zastavily. Víím, jak je váš čas asi vzácný, ale nebyl byste přesto tak laskav a nešel se se mnou na ně podívat, když je dnes hra tak nevydařená, když nám nabízí tak málo velkých myšlenek, tak málo vznešených příkladů hodných následování? Poté co ustal tikot hodin, je v bytě takové ticho, zejména v noci, slyším v polospánku sténání domu a šelesty, kterých se zmocňuji vzpomínky a modelují z jejich látky zlé věty, pronesené před

mnoha lety. Tak zní každé noci dům dávnými urážkami a krutým výsměchem. Za chvíli bude další zastávka lodi a já bydlím kousek od přístavu, budeme tam dřív, než si na břehu protáhnete nohy. Byla bych tak šťastná, kdybyste si hodiny prohlédl, třeba mi řeknete, co jim schází, pro vás to bude určitě hračka, a mně bude stačit, když jen uslyším váš názor. Můžeme přitom pít vzácná vína, která mi vozí mí přátelé z bordeauxských vinic.“

Trochu jsem se bál ženina hlubokého hlasu, nebylo mi dobře, když jsem si představil pokoje, z jejichž prostoru se tento hlas asi zrodil a jež se v něm stále chvěly (naleštěný starožitný nábytek, moderní lampy, japonská elektronika s neklidnými zelenými světélky), chtěl jsem se vymluvit, ale byl jsem příliš líný na to, abych si něco vymýšlel, také mě lákala představa, že se probírám vnitřkem vzácných starých hodin a popíjím přitom dobré francouzské víno, a tak jsem ženě řekl, že k ní na krátkou chvíli zajdu. Hned nato se divadelní sál otřásl, jak loď přirazila ke břehu, ze sedadel se spolu s námi zvedlo několik dalších diváků. Když jsem vyšel na palubu, viděl jsem, že se mlha trochu rozptýlila a že loď kotví mezi železničním mostem a mostem Palackého; na navigaci čekali noví diváci.

28. KAPITOLA

Zločin a trest

Už asi byl nejvyšší čas tuto historku nějak skončit, ale ulita byla toho dne nějak tuhá; i když už byla napjatá k prasknutí, pořád z ní ještě nevytryskla červená šťáva. Nezbyvalo než pokračovat ve vymýšlení příběhu, a tak jsem se znovu vrhl do vln dlouhých vět, o nichž jsem nevěděl, kam mě donesou. Žena mě vedla do širokých tichých ulic v Podskalí, její mnohomluvnost, která mi tak vadila na lodi, náhle zmizela, šli jsme mlčky, a tak, abych přerušil trapné ticho, mluvil jsem o tom, jak se mi hra na lodi nelíbila, jak jsem rád, že už nemusím poslouchat nesmyslné dialogy loutek, ze kterých jsem ničemu nerozuměl. Žena vůbec neodpovídala, můj neklid vzrostl a hledal jsem záminku, jak se vyhnout slíbené návštěvě, ale vtom se už má průvodkyně zastavila u jedněch domovních dveří a odemykala je. Vystoupili jsme po slabě osvětleném schodišti, a když jsme vešli do bytu – který celkem odpovídal mému tušení –, zavedla mě žena hned k empírové komodě, na které stály, opřeny o zeď, krásné sloupkové hodiny se soškami andělíčků. Opatrně jsem je otevřel a vsunul pravou ruku do soukolí desítek ozubených koleček.

„Myslím, že závada je někde hlouběji,“ řekla žena, která stála těsně za mnou. „Asi praskla malá pružinka až úplně vzadu, až u zadní stěny hodin, musíte proniknout dál do mechanismu, je nezvykle hluboký, ale vy to jistě dokážete, máte takové jemné, štíhlé ruce,“ slyšel jsem za sebou, ale tentokrát se mi zdálo, že se v ženě lichocením ozývá výsměšný tón. Také jsem byl mrzutý, že se zatím vůbec nemluvílo o francouzském vínu. Neměl bych se raději vyprostit z porouchaných hodin a co nejrychleji zmizet ze snobského bytu a nevládného Podskalí? Ale byl jsem také zvědavý na vnitřek přístroje, který jako by se rozestupoval, aby uvolnil cestu

pro mou ruku, takže už vězela v hodinách po loket, po rameno, a pořád jsem se nedotýkal dna. Stal jsem se obětí nějakého kouzla? Konečně strach zvítězil nad zvědavostí a hodinářskou vášní, raději jsem začal ruku ze zakletých hodin vytahovat, opatrně, abych nepoškodil jemná kolečka a abych se nezranil o jejich zuby, ale ve chvíli, kdy jsem ještě vězel v hodinovém stroji po loket, se ozval hrčivý zvuk, kolečka se začala rychle otáčet, kmitat a přesunovat, a než jsem stačil ruku vytáhnout, jejich ostré zoubky mi roztrhaly košili a zakously se mi do kůže, kolečka pevně sevřela mé zápěstí a nepouštěla mě. Cítil jsem, jak z mnoha drobných ranek kape do vnitřku hodin krev. Volal jsem na ženu, aby mi pomohla, ale žena se nehýbala, stála za mnou a mlčela.

„Tak konečně jsme tě dostali,“ řekla po chvíli tiše. „Má lest se zdařila, královna mě pochválí, celé měsíce jsem vyřezávala loutky ze dřeva, celé roky jsem psala loutkovou hru, vyplýtvala jsem na ni celý svůj talent, chvíle nejčistší inspirace, ale teď toho nelituji. Zaplatila jsem nejlepší loutkoherce, najala loď a nechala vyškolit posádku na námořní škole v Hamburku, vycvičila jsem pečlivě kompars, který hrál obecenstvo, ano, všechno to byla jen komedie pořádaná kvůli tobě, byla to součást honu na tebe, který už několik desetiletí probíhá na všech kontinentech, ale stálo to za to, královna bude nadšená, bude plakat štěstím, ta dobrá, vznešená duše. Spravedlnosti bylo konečně učiněno zadost, i když to trvalo tak dlouho. Prokázalo se, že za všechno se musí pykat. Teď budeš konečně potrestán, hvězdy, které se rděly studem, budou zase zářit tak čistě jako dřív. Jistě sis myslel, že se ti podařilo zničit všechny důkazy své viny, ale přepočítal ses, všechno bylo uschováno, uschováno pro tuto chvíli.“

Sundala se zdi obraz s potemnělou krajinkou, za ním se objevila kovová dvířka sejfu. Odemkla trezor a opatrně zevnitř vytáhla jakousi knihu, chvíli v ní listovala a pak mi ji otevřenou dala před oči. Uviděl jsem nějaké geometrické obrazce a vzorce, na bílém okraji

stránky byl tužkou nakreslený neumělý obrázek bitevní lodi. Všechno mi to bylo nějak povědomé; a pak jsem si vzpomněl: „To je má učebnice geometrie z páté nebo šesté třídy, to já jsem při vyučování nakreslil na okraj stránky křížník,“ řekl jsem udiveně.

„Přiznal se!“ zvolala žena vítězoslavně. „Ani jsem netušila, že to půjde tak hladce. To je ale jen část obžaloby, i když jistě sama o sobě dost závažná. Kdo pokreslí bílý papír, může zbořit chrám a rozbít jeho mramorové sochy, může rozervat struny klavíru a nechat je drnčet ve večerním větru nesmyslné písně o městech zarostlých džunglí, může popřít existenci hvězd i velkých krásných zvířat, která žízní po plameni, přibíhají k požárům a koupou se v ohni. Už tento zločin by sám o sobě stačil, abys byl odsouzen k životu na chladných domovních schodištích, vroubených zábradlím z kovových květů, aby byl o tobě napsán tisícistránkový román, v němž budeš trávit své osamělé dny v bytě u trati, kde za noci v nitru kredence tiše chrastí příbory, když kolem projíždí vlak, tvá vina stačí k tomu, aby se přejmenovaly všechny ostrovy v ledovém moři, které po tobě byly pojmenovány, nebo aby se alespoň v jejich jménech změnila některé hlásky, takže obyvatelé ostrovů si je nebudou schopni zapamatovat a vyslovit je, budou tě proklínat a budou hrozit rukama v kožešinách směrem k místu, kde ses narodil, budou tvým jménem posměšně nazývat zlé mrože, takže se tvé jméno postupně stane přírodopisným názvem pro mrože, názvem, jenž se uchová ještě ve vzdálené šťastné době, kdy lidé zapomenou na tvé zločiny, kdy zapomenou, že jsi existoval. Nepřiměje tě tato téměř jistá budoucnost k tomu, aby ses zamyslel nad svými mrzkými činy? Snad ještě nejsi tak dočista zkažený. Ale už jsem ti naznačila, že toho o tobě víme víc. Nestačilo ti, že jsi kreslil na okraje stránek křížníky a Indiány. ‚S jídlem roste chuť,‘ jak nedávno prozradil jeden z vysokých zasvěcenců, neboť nadešla doba, kdy byly sňaty pečeti ležící po staletí na tajných naukách Východu. Uvidíme, co řekneš na tohle.“

A chvíli zase listovala v učebnici a pak mi ji opět dala před oči, tentokrát otevřenou na straně, kde bylo vytištěno geometrické znázornění Thalétovy věty, kružnice s pravouhlým trojúhelníkem vepsaným nad průměrem; vedle něho jsem uviděl dětsky neumělý obrázek medvěda s mašlí na krku, asi jsem byl autorem i této kresby, ale už jsem se na to nepamatoval.

„Chtěli jsme královnu ušetřit pohledu na tuto blasfémii,“ pokračovala má věznilka, „ale je to statečná žena, řekla, že jako matka svého lidu se nesmí vyhýbat ani takovým zkouškám. Můj bože, jak jsi jen mohl něco takového udělat. Musel jsi přece vědět, že to byla ona, kdo Thalétovi pomohl větu objevit, když v zahradách svého paláce v Asii v kruhovém bazénu napjala mezi krásnými koupajícími se dívkami strunu, na které byly navlečeny perly, strunu, která procházela středem bazénu a na třech místech se dotýkala jeho okraje. Okamžik, kdy Thalétovi mlčky ukázala na veliký smaragd, jenž se v ranním slunci oslnivě blyštěl mezi perlami v bodě, kde struna vytvořila pravý úhel, je zachycen na mnoha obrazech a freskách, obrazy Ukázání, mnohdy dojemně neumělé, visí na zdech i v těch nejchudobnějších chaloupkách, hned vedle obrazu Zlatého Hada, a pastýři zpívají večer u ohňů písně o této světlé chvíli našich dějin. Na co jsi ale myslel ty, když jsi uviděl posvátný obrazec? Myslel jsi na věhlas královského ústavu geometrie a jeho představených, na čest národa, na slávu dynastie, na utrpení dlouhých bolestných dějin? Ne. Myslel jsi na medvěda s mašlí.“

A žena se tiše sesunula na koberec, opřela se o komodu a dlouho se otrásala neztišitelným pláčem. Nakonec se přece jen vzpamatovala, otřela si oči a vstala. „Když královna uviděla tvůj obrázek medvěda, zavřela se na mnoho týdnů do svých komnat a nikoho k sobě nepouštěla, jejím jediným společníkem byl její psík, který však těžce onemocněl, když viděl, jak jeho paní trpí, a zanedlouho zemřel. Tenkrát ti lid dal jméno Vrah psů. Na skromném psím hrobě v zámeckém parku z jeho těla, zachváceného strašnými nemoce-

mi, vyrostla rostlina s jedovatým žlutým květem, jeho dech zabíjel ptáky, kteří nad ním proletěli, zahubil i zahradníka, který se nad ním sklonil, teď se prý zahradníkův duch zjevuje v nočních továrních halách mezi spícími stroji. Žlutý květ rozleptá a oslepí zrcadla, v nichž se odráží, a když na něj někdo myslí, probíhají podráždění neuronů v jeho mozku takovým způsobem, že obvykle nastane zkrat a mozek začne hořet. Tento jev, který byl nazván syndrom hořícího mozku, popsal a vysvětlil královnin dvorní fyziolog, můj milenec, a jeho vědecký výkon bylo to obdivuhodnější, že po celou dobu bádání si žlutý květ nesměl představit, protože by se mu mozek vzňal také. Nakonec za svou studii dostal Nobelovu cenu, původně měl dostat Nobelovu cenu za lékařství, ale komise švédské královské Akademie, skupina snědých, elegantních mladých mužů s jemnými rukama, rozhodla, že dostane Nobelovu cenu míru, protože vnesl klid do mnoha nepokojných duší, dokonce i přízrak zabitého zahradníka nepobíhá nočními halami továren tak zuřivě. Tehdy došlo ke vzpouře generálů, kteří nesouhlasili s tím, že královna přenechala zámožské državy, o nichž nikdy nebylo jasné, nejsou-li pouze snem, skupinám božských génů, které v té době táhly krajem. Když spiklenci za noci pronikli do paláce, aby královnu zavraždili, vzpomněl si jeden z nich náhle na jedovatý žlutý květ a vzplanul mu mozek. Když ostatní spiklenci viděli, že mu z očí a uší šlehají plameny, které ozařovaly chodby spícího paláce a odrážely se donekonečna ve velkých zrcadlech, lekli se a utekli. A tak jen díky tobě zločinné spiknutí generálů ztroskotalo, to ty jsi zachránil královnin drahocenný život. Nikdy ti to nezapomene, musela jsem jí slíbit, že tě budu hledat po celém světě, aby ti mohla vyjádřit svou nekonečnou vděčnost a bohatě tě obdarovat. Zve tě k sobě, dá ti svou krásnou sestru, pro niž umírali nejvznešenější velmoži, za manželku, budete bydlet v paláci, který královna nechá vystavět naproti svému paláci a který bude jeho přesným zrcadlovým obrazem..." V tu chvíli se kolečka v mém hodinovém vězení začala

zнову s tichým drnčením točit, uvolňovala pevné sevření a zdálo se mi, že mě přátelsky šimrají, stále jsem slyšel ženin vzrušený hlas, „... ráno bude panenská královna snídat na balkoně a ty s její sestrou na protějším balkoně vašeho paláce, královna na vás bude mávat pravou rukou a vy na ni levou, ptáci budou zpívat, bude to krásné, už se nemohu dočkat, až budeš přijíždět, v celém městě budou vlát na tvou počest prapory...“

V tom okamžiku našťěstí z nafouklé ulity konečně vystříkl první červený gejzír, hbitá Karael přiskočila a jako první zachytila šťávu do inkoustové houby, ulita pukala i na jiných místech, stříkaly z ní proudy šťávy a hosté je chytali do nádob, i já jsem přestal myslet na hodiny s andělíčky, na jedovatý květ a na královnu, nachytil si do své nádoby lahodnou šťávu, popíjel ji a ukusoval k tomu okraje nádoby. Slunce se blížilo k hladině moře a vodní stěna vzplála ne-skutečnou rudou září – končil jeden z mých dnů na ostrově.

29. KAPITOLA

Setkání s knihou

Myslím, že mé vyprávění na hostině už bylo trochu ovlivněno ostrovní Knihou, třebaže mi tento spletenec dobrodružných, pohádkových a mytologických příběhů o králích, knížatech a princeznách, plný nekonečných popisů, vsuvek a odboček, nepravděpodobností a anachronismů, dlouho připadal nesnesitelný a nalézt v něm jakési zalíbení mi zabralo mnohem víc času než zvyknout si na ostrovní kuchyni a na stolní hry bez pravidel. Už je asi na čase, abych o Knize, o níž jsem se několikrát zmínil, řekl něco více. Přiznávám se, že se mi do vyprávění o Knize moc nechtělo a pořád jsem je odsouval, ale teď, když už jsem probral deskové hry i jídlo a nic jiného, o čem bych mohl mluvit, mě už nenapadá, budu se muset do Knihy pustit.

Vyhýbal jsem se psaní o Knize hlavně proto, že jsem se bál, že už nebudu mít dost sil, abych znovu bloudil jejím labyrintem, který se ještě rozrostl od té doby, co se přemístil z ostrova do mého mozku. Kniha byla dost spletitá, ještě když jsem ji četl na ostrově, a to jsem ji nepoznal celou, je dokonce pravděpodobné, že jsem neznal ani její tehdejší hlavní části. Teď se stala ještě nepřehlednější, neboť se proměnila v hybridní věc, ve které spolu sousedí stránky utkané z jemných vláken paměti a stránky zrozené v říši snu; když na Knihu myslím, její dlouhé vsuvky, jež se vynořují z rozteklé krajiny vzpomínek, se protahují donekonečna tím, že obrůstají chvějícími se obrazy fantazie. Milý čtenáři, myslím, že jsem ti řekl v první kapitole tohoto cestopisu, že se těším na dobrodružné putování fantomatickou říší, v níž svorně vládne triumvirát Paměti, Snu a Touhy, ale teď, když už jsem se dostal k dvacáté deváté kapitole, cítím se přece jen dost unavený. Nevěděl jsem, že brodit se močálem paměti je tak namáhavé.

Jak už jsem řekl, ostrované se nevěnovali příliš umění. Poté co stavitelství Evropanů v dolním městě skončilo apoteózou Skvrn, už na ostrově žádná architektura neexistovala. Ostrované nepotřebovali ani chrámy, ani sídla úřadů, a tak jen občas postavili jednoduchý dům na kamenném ostrůvku horního města, anebo spíše opravili starý příbytek, protože obyvatel ostrova ubývalo a žádných nových domů nebylo zapotřebí. Ostrované neměli žádné malířství a sochařství (třebaže toto umění hrálo kupodivu velkou roli v ději Knihy), spokojili se s tím, že pozorovali tvary skvrn, pohybující se stíny listů na zdi, proměnlivé bílé obrazce, které kreslí pěna mořských vln. Neměli žádnou hudbu, protože jim stačilo naslouchat ostrovním šelestům; na ostrově nebyla v tkanivu zvuků žádná trhlinka, kudy by mohla hudba proniknout.

Dlouho jsem si myslel, že ostrované nepěstují vůbec žádné umění. Ale jednoho rána jsem se probudil v Karaelině domě, ležel jsem se zavřenýma očima a poslouchal šumění a crčení vody a najednou jsem si uvědomil, že čas od času se ozývají zvuky, které nedokážu zařadit do žádné ze známých skupin ostrovních hlasů. Chvillemi jsem slyšel cosi, co připomínalo zvuk, jaký se ozývá při otvírání suchého zipu anebo při rozkousnutí sušenky, potom obvykle následoval zvuk, který mohl doprovázet nějakou látku třepetající se ve větru anebo rychlé mávání ptačích křídel, třetím zvukem bylo lehké šustění anebo snad tiché vzdechy. Pokoušel jsem se uhodnout, co vydává tyto zvuky, ale dospěl jsem pouze k nepravděpodobné představě melancholického ptáka, který bolestně vzdychá, jednou za čas rozlouskne zobákem keks a zamává křídly. Vstal jsem a prošel vodní stěnou na skalní terasu. Tam jsem uviděl něco, co mě překvapilo ještě víc, než kdybych se tu setkal se smutným ptákem pojídajícím sušenky: na terase seděla Karael a četla si ve velké knize, která ležela na kamenném stole.

Posadil jsem se vedle ní a pozoroval ji. Všiml jsem si, že listy knihy nejsou sešité ani slepené ve hřbetu, stránky tvořily archy var-

hánkovitého leporela, popsaného jen po jedné straně. Na různých místech stránek byly připevněné jakési papírové kapsy, připomínající uši nebo houby: na určitém místě textu byl přilepený tenký papírový pás, který se po dvou nebo třech centimetrech rozšiřoval a zesiloval, takže vytvořil jakýsi ovál (klobouček houby), jehož osa byla k papírovému pásu (k nožičce houby) kolmá; horní strana oválu byla po celé délce prostřižená a zalepená. Některých kapes si Karael nevšímal, jiné otvírala (to byl zvuk, který připomínal suchý zip nebo chroupání sušenky) a vytahovala z nich malá leporela z tenkého papíru; i k nim byly na některých místech přilepeny podobné, ale o něco menší uši a také některé z těchto uší Karael otvírala a vytahovala z nich další papírové varhánky s ušima. Udiveně jsem se snažil spočítat, kolik takových rovin kniha má; napočítal jsem jich šest, ale i na šesté rovině ještě ze stránek čněla malá ouška, a nevěděl jsem, kolik dalších leporel s ušima se v nich skrývá.

V některých okamžicích byly všechny varhánky složeny uvnitř kapes, jindy se zase stávalo, že Karael otevřela současně několik kapes a rozložila nejen všechna leporela, která v nich byla skryta, ale i leporela z kapes, které vyrůstaly na různých místech těchto rozvinutých leporel. Když zafoukal vítr, všechny varhánky se zvedly a třepaly se ve vzduchu, takže jsem si vzpomněl na někdejší prvomájová mávátka (to byl zvuk ptačích křídel). Když se vítr zmírnil, ležely roztažené varhánky zplihle na stole, přepadaly přes jeho hranu a chvěly se (zvuk šelestivého šepotu a vzdychání).

Když po chvíli Karael pečlivě složila všechny varhánky do kapes a zavřela knihu, zůstal v knize stále její neklid, a dokonce byl teď, když se knihy nedotýkala Karaelina ruka, ještě nápadnější. Uši uvnitř knihy tvořily bouli, která byla nejvyšší ve středu knihy, a tak se horní deska, která nebyla spojena se spodní deskou žádným hřbetem, pouze největší harmonikou listů (jedinou, jež se už nenacházela v žádné kapse), nepřestávala na této oblině kolébat ze strany na stranu. Měl jsem obavu, že deska přepadne, až se to

skutečně stalo, deska se pomalu překloupila a padla vedle knihy na zem, přitom se rozvinula harmonika listů do oblouku, jenž se ještě dlouho pohupoval a z něhož čněly obnažené uši tak necudně, že jsem mimoděk odvrátil zrak.

Karael mi řekla, že je to ostrovní Kniha. Budu ji psát s velkým písmenem, protože ostrované mají knihu jen jednu. Překvapilo mě, že na ostrově přece jen existuje nějaké umění, a podivil jsem se, že to je zrovna literatura. Proč si ostrované, kteří tak milovali beztvárost, vybrali právě ten druh umění, který pracuje se slovy, jež jsou přece životu beztvarého nepřátelštější než barvy, linie nebo tóny? Ale když jsem se s Knihou a jejími dějinami seznámil, pochopil jsem, že tomu nemohlo být jinak. V kapitole o fonetice ostrovních šelestů a hlásek jsem se už zmínil o tom, že víření beztvarého, které obyvatelé ostrova se zálibou pozorovali, bylo ve skutečnosti životem mnoha zborcených a rodících se obrazů a tvarů a že šumy, kterým naslouchali, byly hlasem tisíců slitých příběhů. Ostrované slyšeli v šumech výzvu, aby beztvaré ochránili před ponižujícím pádem do tvaru, ale slyšeli v něm také jinou výzvu: aby stvrdili a oslavili bohatství beztvarého tím, že vyloví z jeho hlubin některé z pokladů, které tam jsou skryty, a předvedou je světu. Myslím, že ostrovanům se zdálo, že se v beztvarém ozývá tichá prosba, aby rozvinuli alespoň některé obrazy, probleskující jeho vířením, aby uvolnili alespoň několik příběhů a dějů, z jejichž vyprávění je utkán šum ticha. Výzva k mlčení a výzva k vyprávění se splétaly, vyjevovala se v nich jediná touha beztvarého, touha po tom, aby se z něho rozvinulo monstrózní a omamné kroužení, jehož bylo odedávna součástí a výtvořem, kroužení, v němž život beztvarého sní o tvarech a nechává ze sebe vyrůstat složitou architekturu, která se zase rozpadá, drolí se a bortí do beztvarého, aby celý děj mohl začít znovu.

K návratu ale může dojít až na samém konci tvarování, až tam, kde se – jistěže klamně – zdá, že byla vyhlazena poslední stopa

beztvarého. Tento dávný kruhový pohyb nemohly udržovat v chodu tóny a barvy, protože jejich krajiny nedosahují až k tomu nejvzdálenějšímu mysu na kontinentu tvarů; tóny a barvy nemohou přinést slavné znovuzkříšení beztvarého, protože je nedokáží dokonale zabít. K tomu bylo zapotřebí slov, vět a příběhů. Ostrovní šumy a mihotavé tvary nesnily o obrazech, sochách a tónech, z šumů ostrova se nemohlo zrodit nic jiného než Kniha. Řekl jsem už, že ostrované milovali území hranice; a život na ostrově se odehrával ve dvou hraničních pásmech, ve světě beztvarých šumů a vírů a ve světě babylonské architektury Knihy. Oba prostory na sebe působily, rodily se jeden z druhého a kupodivu si byly podobné: monotónnost šumů a vírů byla ve skutečnosti složitou spleť mnoha tvarů, obrazů a dějů, a ve spletitosti knižní stavby nebylo těžké vysledovat jednotvárný princip, kterým bylo nekonečné vkládání jednoho do druhého.

30. KAPITOLA

Dějiny knihy

Obyvatelé ostrova, kteří byli tak lhostejní k umění, tedy měli literaturu, a jejich literaturu tvořila Kniha. Kniha existovala v jediném exempláři, který si ostrované půjčovali. Nebylo žádné pravidlo, které by určovalo, jak dlouho čtenář může Knihu podržet, a nikdo nikoho neupomínal, stejně jako nebylo stanoveno, komu má čtenář Knihu předat. Kniha obvykle přicházela nečekaně, a kdo Knihu dostal, mohl ji hned odevzdat dál, nebo si ji mohl ponechat. Obvykle zůstávala Kniha u jednoho čtenáře několik dnů nebo týdnů. Myslím, že se nikdo nepokoušel přečíst Knihu od začátku do konce, čtenář si spíš vybral některou z krajin Knihy a toulal se v ní. Ani já jsem Knihu nepřečetl celou, i když jsem ji měl půjčenou mnohokrát. Ještě když jsem se do Knihy díval v den svého odjezdu z ostrova, nahlédl jsem do jejích zcela neznámých končin, do míst, která už nikdy blíž nepoznám.

Obyvatel ostrova, který dostal Knihu a ponechal si ji, si tedy přečetl některé pasáže Knihy; někdy ji odevzdal dál v té podobě, v jaké ji dostal, častěji však text nějak pozměnil. Přepisování bylo na ostrově pokládáno za samozřejmou součást četby; případy, kdy čtenář do textu nezasahoval, byly chápány jako výjimky, jako fáze nekonečné metamorfózy Knihy, v nichž se soustřeďovaly síly proměny a pod povrchem uzrávaly nové tvary. Karael stejně jako ostatní ostrované věděla, že v Evropě se knihy obvykle čtou, aniž by se přepisovaly, ale tento evropský zvyk ji udivoval, dělalo jí potíže si takovou četbu vůbec představit. Připadala jí stejně absurdní a výstřední jako sledování filmu, který by měl na všech políčkách stejný záběr; ostrované na naše knihy zírali s podobným zmateným údivem, jaký asi prožívá neznalý divák, který se octl na promítání

Warholova filmu, v němž je několik hodin na plátně vidět jen pohled na newyorský mrakodrap.

Čtenář tedy většinou odevzdával dalšímu čtenáři jinou knihu, než jakou dostal; jak Kniha kolovala, další ostrované přepisovali přepsané, a tak, když se čtenář s Knihou po čase opět setkal, bylo to už jiné dílo, než jaké měl v ruce naposledy; zjistil, že se v postavách, které uvedl do děje, zrodily ctnosti a neřesti, o nichž neměl tušení, že vyšly najevo temné události z jejich minulého života. A tak celou Knihu nikdo neznal především z toho důvodu, že Kniha byla v každém okamžiku pouze fragmentem.

Kniha se měnila trojím způsobem: vsuvkami, vlastním prepisováním textu a vymazáváním. Nejdůležitější a nejčastější proměnou Knihy bylo vkládání vsuvek; to souviselo s tím, že sama Kniha byla jakousi vsuvkou, jakousi kapsou, která se rozevřela ve skutečnosti světa. Pravděpodobně se Kniha zrodila v okamžiku, kdy se první z jejích autorů stal svědkem toho, jak se hukot moře nebo šelest listů rozpukl a začaly se z něho řinout obrazy a slova podobně, jako se derou ven pruhy papíru z knižních kapes. Neustálé bujení vsuvek tak tvořilo hlavní děj nekonečné metamorfózy, již byl život Knihy, Kniha se proměňovala především tak, že se rozrůstala neustálými vsuvkami a vsuvkami, které se vkládaly do vsuvek na mnoha úrovních.

O dějinách Knihy něco vím z ní samé – v jedné z jejích vsuvek jsem našel vyprávění o vzniku a osudech Knihy –, zbytek jsem si domyslel a dosnil. Text Knihy se zřejmě proměňoval už od samého počátku. Zdá se, že v dávných dobách se Kniha podobala našim knihám a vsuvky se vpisovaly do mezer mezi řádky a na volné okraje stránek, ale protože se vsuvky neustále prodlužovaly a byly do nich vkládány další vsuvky, bylo stále obtížnější hledat pro nový text volné místo, písmena se stávala menší a menší, věty se proplétaly mezi řádky původního textu i jiných vsuvek, na konci řádek se obracely vzhůru nohama a vracely se, aby se pak zase prudce otočily

a pokračovaly v původním směru, a když někde v rohu stránky našly kus nepopsané plochy, stáčely se tu do spirály. Takový text postupně přestával být čitelný, stával se spíše obrazem, fantastickou kresbou vytvořenou ze slov. Pak přišla chvíle, kdy už nebylo pro nová slova vůbec žádné místo, kdy bylo třeba stránku vytrhnout a přepsat všechno to, co se z ní dalo přečíst, na nové čisté listy; ty se pak vlepily do Knihy a zpočátku úhledný text se na nich opět začal pozvolna proměňovat v neprostopnou džungli písmen.

Pak asi nějakého čtenáře, který marně hledal mezi řádky kousek místa, kam by vepsal svou vsuvku, a kterému se nechtělo přepisovat celou stránku, napadlo napsat svůj text na nový list a ten pomocí úzkého proužku papíru přilepit k tomu slovu nebo větě původního textu, k němuž se vsuvka vztahovala. Tak se začaly vsuvky do Knihy vlepovat, do těchto vlepovaných papírů se vlepovaly další papíry a do těch opět další. Myslím na to, jak v těchto dobách Kniha asi vypadala, a vidím rozvírající se desky jako puklý krunýř zraněného kraba, z nich se derou ven pruhy papíru, na jejichž různých místech jsou přilepeny další pruhy papíru a na nich opět další; všechny papíry buď zplihle leží na stole, anebo vlají ve větru a šustí, a čas od času se je někdo zoufale pokouší nacpat do desek jako kupy prádla do příliš malého kufru.

Z těchto začátků se po staletích vyvinulo dnešní jednoduché a pohodlné používání Knihy. Kniha má tvar leporela a tento tvar se opakuje na všech jejích rovinách. Když někdo chce přidat do Knihy vsuvku, nevpisuje ji do původního textu, ani nepřepisuje stránku, ale napíše nový text na libovolně dlouhý pruh papíru a složí jej do tvaru harmoniky. Když by chtěl vsuvku prodloužit, je snadné na konec tohoto pruhu nalepit další složený pás papíru. Když čtenář-autor vsuvku dokončí, vsune ji do kapsy ve tvaru ucha, kterou zalepí pomocí šťávy z plodů jednoho ostrovního stromu, a tuto kapsu stejnou látkou přilepí k původnímu textu nad výrazem, k němuž se vsuvka vztahuje a jehož skrytý obsah její text rozvíjí. (Jenže skrytým

obsahem každé věci je celý zbytek vesmíru, zauzlený ve věci; a tak Kniha smazávala rozdíl mezi vysvětlivkou a odbočkou, anebo ještě spíše vyjevovala, že tento rozdíl je vždy iluzorní. A jistěže skrytým obsahem každé části takové vsuvky-vysvětlivky-odbočky je opět celý vesmír, a tak na místě toho, co se zdálo být nejmenším, je tu něco velmi velikého.) Vsuvkové ucho tedy tvoří jakousi trojrozměrnou závorku. Kapsa se dá snadno rozlepit, a tak když chce jiný čtenář-autor vepsat vsuvku do této vsuvky, opakuje celý postup a vlepí nové, menší ucho na příslušné místo v první vsuvce.

Tento způsob vnitřního bobtnání Knihy je umožněn tím, že Kniha je udělána z obzvláště jemného, tenkého, a přitom pevného papíru, který se vyrábí z rákosí, jež roste na březích dolního toku řeky. Výrobou tohoto papíru se zabývají ostrované v obdobích, kdy žijí v dolním městě. Jejich cesta do práce tu obvykle není o nic delší než v jejich sídlech v horním městě, kde mají ve zvyku se zastavit v rodinném dole cestou z ložnice do spíže. O rákosí není v dolním městě nouze, rákosí pohltilo sochy a obelisky na nábřežích a jako mocné a trpělivé vojsko postupuje ulicemi od řeky k okrajům města, už teď proniká do vnitřních dvorů paláců, do chodeb domů a do předsíní bytů; a viděl jsem byty, v nichž se setkávalo rákosí, šířící se od řeky, s pískem, který od okrajů města pronikal do jeho středu. Výrobci papíru také nemají nouzi o odbyt; o jemný a pevný papír je velký zájem mezi evropskými bibliofily, a tak papír tvoří vedle drahokamů a ovocných rosolů třetí vývozní artikl ostrova (já sám jsem v jednom amsterdamském knihkupectví objevil kritické vydání Nietzscheho sebraných spisů, vytištěné na ostrovním papíru; vešly se do jediného svazku, třebaže obsahovaly i všechny dopisy, náčrty a poznámky z pozůstalosti, včetně těch o zapomenutém deštníku, a také rozsáhlé komentáře vydavatelů).

Vzhledem k mimořádné tenkosti papíru je možné vkládat do Knihy vsuvky na mnoha úrovních. Každá řada vsuvek sahala do jiné hloubky, a nevím, které roviny dosáhla nejhlubší z těchto

řad, protože jsem neotevřel všechny kapsy Knihy a v těch, které jsem otevřel, jsem často nepronikl až na samé dno. Podle tloušťky kapes se počet úrovní vsuvkové kaskády rozpoznat nedal, protože mnohé nadouvající se kapsy obsahovaly jen jednu nebo dvě roviny s dlouhým příběhem. Nejhlouběji jsem pronikl v kapse, jejíž poslední vsuvka ležela na jedenácté rovině; možná to nebylo nejnižší patro vsouvání, ale v každém případě ostrovní Kniha překonala Nové africké dojmy Raymonda Roussele, ve kterých Michel Foucault na jednom místě napočítal devět rovin vsuvek.

31. KAPITOLA

Život stránek

Vsuvkové kapsy jsou tedy velmi praktickým zařízením, ale jejich hlavní význam spočívá v něčem jiném, totiž v tom, že umožňují číst Knihu mnoha různými způsoby, takže kniha v každém okamžiku vlastně představuje množství různých knih. Čtenář si nemusí vůbec kapes všímat (děj, do něhož jsou vloženy, zůstává celistvý i bez nich), může prozkoumávat obsah jedné kapsy a pronikat do jejích hlubin, může některé kapsy míjet a jiné rozvíjet, může číst jen texty na první – nebo třeba na čtvrté – rovině vsuvek, může stanovovat počet vnitřních kapes, jejichž obsahy bude číst, podle nějakého předem zvoleného číselného klíče.

Při čtení se obvykle všechny tyto způsoby střídaly a kombinovaly. Čtení se tak stávalo bludnou cestou, která sledovala různé směry, otáčela se a vracela zpět, anebo se dlouho rozvíjela jediným směrem, aby vzápětí začala prudce klesat do nekonečné hlubiny, do posledního patra sklepení, které jako žertovný protest nechal vystavět babylonský král poté, co byla zakázána stavba věže; pak cesta zase stoupala vzhůru jako fantaskní schodiště. Také se neustále měnila povaha energií, jež tyto cesty rozvíjely, čtení bylo jednou úprkem vpřed a jindy zuřivým zahrabáváním se, bylo systematickým podzemním průzkumem a zase jen roztržitým padáním do děr vsuvek a zmateným vylézáním ven, lehkým bruslením po hladkém povrchu, nerozhodným přešlapováním na místě, opatrným pohybem na praskajícím ledu, malátným kroužením, panickým zavrtáváním se do písku, připomínajícím pohyby hysterického hraboše, potácením se sem a tam. Četba tak vždy byla jakýmsi baletem, který přinášel radost a trýzeň.

Všechny tyto rytmy a taneční figury čtení se rodily z napětí mezi dvěma základními silami a dvojí touhou, jež těmto silám odpovídala. Ve svém čistém stavu se obě touhy stávaly chorobnou posedlostí; věděl jsem to lépe než ostrované, kteří uměli lehce plavat ve vírech četby, jež vznikaly ze srážky těchto dvou proudů, zatímco já byl stále strháván k prameni jednoho nebo druhého z nich. Byla tu touha proniknout na dno všech vsuvek, sestoupit do nejnižšího podlaží Knihy, touha vlézt do všech rozvětvených knižních nor, prozkoumat spleť sklepení Knihy a najít v něm poklad – protože čtenář měl pocit, že tak složitý labyrint přece musí nějaký poklad skrývat. A pak tu byla druhá touha, touha lehce míjet všechny kapsy, nenechat se svést jejich lákavým dechem, jejich přísliby, že se v jejich hlubině setkáme se svými nejslastnějšími sny, touha neupadnout do hříchu vyslovování, který zakaluje záři jednoduchého, touha nezradit magické příběhy, které se chvějí v šepotu prázdna, příběhy plné barevných drahokamů svítících ve tmě, tanců na terasách a nočních zahrad u moře.

Obě tyto touhy vedly, když byly ponechány samy sobě, k ztroskotání četby a k zborcení Knihy. Kdo začal pronikat do vsuvek, nedostal se nikdy až na konec, už prvním pohledem se upsal ďáblu hloubky a byl ztracen, protože důkladný a lstivý ďábel jej lákal stále hlouběji, uvěznil jej v pekle vsuvek, v temném a krutém podzemí textu, ze kterého nebylo úniku, chechtal se, když čtenáře zachvátila horečka při nekonečném hledání přeludného dna.

Čtenář se nemohl nikde zastavit, nezachránil jej ani konec textu ukrytého v nejnitnější kapse, protože na všech místech tohoto textu už pučely nové a nové vsuvky, které byly dosud neviditelné, dosud se nevtělily do písmen, ale už se ohlašovaly, už se jako přízračné květy nad papírem kolébaly fantomy dosud neexistujících vsuvkových kapes, už bylo možné zahlédnout některá z jejich slov; už byl dokonce slyšet šum ještě vzdálenějších, ještě přízračnějších vsuvek (i strašidla mají své přízraky, které je chodí

strašit, fantomy druhého stupně), šum textů, jež se už teď chystají utvořit vsuvky v dosud neexistujících vsuvkách. Nešťastný čtenář chtěl pokračovat v četbě, další slovo textu bylo tak blízko, na dosah ruky; mohlo jej zachránit, chvělo se jako blažený břeh – a přitom k němu nemohl proniknout, unikalo mu jako želva Achilleovi, protože mezi tímto slovem a slovem předchozím se rozevírala bezedná propast skutečných a imaginárních vsuvek. Kniha se zhroutila do sebe, stala se mokvajícím ranou, v níž se jako červi rojila a svíjela viditelná a neviditelná slova. A nebylo možné zachránit se před tímto pádem tím, že bychom prostě přerušili četbu. Víme, že Kniha sama byla jakousi vsuvkou, a proto se toto temné propadání nedalo na vnitřní prostor Knihy omezit; jakmile se v Knize otevřela rána vsuvek, zachvěla se souhvězdí a do této mokvavé hlubiny se začal propadat celý kosmos.

Druhá touha, touha přeskakovat všechny vsuvky, sice uchránila čtenáře před peklem podzemních prostor textu, ale nakonec vedla stejně jistě ke zhroucení četby a ke zmizení Knihy a světa. Toto puzení se nemohlo spokojit s tím, že četba přeskakovala všechny vsuvky, s tím, že čtenář nechával všechny kapsy nerozlepené. Jak už jsem řekl, celý text Knihy byl vsuvkou, zrodil se, když se šum ticha rozpukl a začala se z něho řínout slova, celá Kniha byla uzavřena v neviditelné kapse. Čtenář cítil touhu tuto imaginární kapsu proměnit ve skutečnou kapsu z ostrovního papíru a zalepit do ní celou Knihu, aby zakryl obscénnost a hanbu slov. Tak by Kniha zmizela, ale ani to by neuspokojilo touhu po jednoduchosti nerozložené záře. Kdo se setkal s Knihou jako se vsuvkou, už si uvědomil, že sama skutečnost, do které byla Kniha vložena, je také jen vsuvkou, vloženou do jiných vsuvek, a že je tedy podezřelým textem, v němž věci zamlouvají to podstatné, totiž skvělou prázdnotu.

Takovému čtenáři světa by nyní barvy, do nichž se rozložil bílý paprsek, působily stejnou trýzeň jako předtím slova, do kterých se rozpadla pravda šumu, hleděl by na pláň barev jako na povlak

z odporných stříkanců a splašek, poskvřňující bílou září prázdna, toužil by odstranit hanbu barev a vrátit se k původní bělobě. Všechny tvary by mu připadaly jako upovídáné a dost banální interpretace několika základních geometrických obrazců, ale jakmile by tyto obrazce ve světě vnímání obnovil, ihned by ucítil znovu nespokojenost: uvědomil by si, že vznikly tak, že rovná čára podlelehla pokušení naplnit různé směry, jejichž možnosti se v ní chvějí. Poté co by nespokojený čtenář všechny obrazce sklapl do přímky, nastalo by poslední dějství: čtenáři by došlo, že sama přímka pořád ještě nepřípustně vynáší na světlo dva směry, které mají zůstat zavinuté uvnitř, v blažené a všeobsahující bezrozměrnosti, a zakončil by svou práci, která začala odporem proti obsahu knižních kapes, tím, že by přímku, do níž se ztenčil celý svět tvarů, stlačil zpět do bezrozměrného bodu.

Kniha se také měnila přepisováním. Text neustále na čtenáře působil jako palimpsest, skrývající jiný text, a neustále vyvolával nutkání tento pratext, někde silněji, někde slaběji prosvítající mezi písmeny, obnovit. I já jsem tak Knihu po čase začal vnímat, a už jsem se nikdy takového způsobu četby nedokázal zbavit – dodnes, když čtu nějakou knihu, vynořuje se z ní jiný příběh, jiná kniha, jejíž průsvitné stránky se lehce zvedají nad rozevřené stránky skutečné knihy a zase jimi klesají jako křídla velkého fantomatického motýla. Tak docházelo k vymazávání slov a vět a jejich nahrazování jinými slovy a větami. Písmena, napsaná ovocnou šťávou, bylo snadné s rákosového papíru smýt a nahradit jinými. Bylo to dokonce až příliš snadné; v horním městě, kde všude odněkud tekla voda a kde občas někdo s Knihou v ruce prošel vodní stěnou, často docházelo k rozmýváním celých pasáží.

Ostrované pokládali slova rozteklá do skvrn stále ještě za text, který se dá číst, a tak od rozmýváním odlišovali poslední způsob proměny Knihy: vymazávání, při němž text mizel, aniž jej něco nahradilo. Vymazávání se opět mohlo dít trojím způsobem, buď se

vytrhla stránka či více stránek a porušené leporelo se zase slepilo, nebo se odstraňovaly kapsy se vsuvkami, anebo se napsaná slova smývala, aniž by je vystřídala nová slova či alespoň obrazce. Vzpomínám, že byla období, kdy čtenáři procházeli Knihou jako houbaři lesem a vytrhávali z ní skoro všechny vsuvky. Tehdy se Kniha měnila v tenký svazeček a zdálo se, že se rozplyne úplně, hrozilo, že z ní zbude jediná věta, jedno slovo, poslední písmeno na útržku papíru a ten že odnese ostrovní vítr (ale tato papírová vložka se také mohla stát zárodkem, z něhož by vyrostla nová Kniha, ve které by se obsah minulé Knihy vrátil jako sen).

Byla také období, kdy stránky a kapsy zůstávaly v Knize, ale mizela z nich slova, někdy se smazalo několik slov nebo věta a na stránce zbylo prázdné místo, jindy se ztrácel text z celých stránek. V těchto obdobích mizela Kniha jiným způsobem než v dobách vytrhávání, neztencovala se, ale po jejích stránkách se rozlévala běloba a hrozilo, že čtenář bude po nějakém čase listovat jen bílými stránkami, že bude donekonečna otvírat knižní kapsy a v nich nacházet jen další prázdné stránky. Tak Kniha žila bohatým životem v důsledku toho, že několikerým způsobem směřovala k nicotě.

32. KAPITOLA

Hledání začátku

Nějakou dobu jsem se snažil najít původní vrstvu Knihy, nejstarší úsek textu, z něhož Kniha postupně vyrostla vsouváním, přepisováním a vymazáváním. Možná nebyl takový podnik neuskutečnitelný, ale byl tak obtížný, že jsem jej nakonec vzdal. Určit nejstarší vrstvu podle obsahu nebylo možné; při neustálém pozměňování textu se mohlo docela dobře stát, že nejstarší pasáže byly ty, ve kterých se psalo o nejnovějších technických vynálezech, o nichž ostrovanům vyprávěli námořníci. Nejprve jsem si myslel, že by se stáří částí textu dalo určit podle toho, na jaké rovině vsuvek se nacházejí. Skutečnost, že se Kniha rozrůstala především vsuvkami, by mohla vést k domněnce, že text vytváří jakousi obrácenou Tróju, kde se nejstarší vrstvy nalézají u povrchu, v největším leporelu Knihy, a ty, které byly napsány a vlepeny do Knihy včera, v nejnižších patrech vsuvek. Pak by úkolem textového archeologa bylo pozorovat bedlivě povrch a nenechat se zlákat do podzemí.

Záhy jsem si ale uvědomil, že tato domněnka je mylná. Vkládání vsuvek sice bylo hlavním pohybem Knihy, ale nezaručovalo jednotlivým úsekům textu stálé místo, pasáže putovaly po hierarchii rovin, klesaly do hlubin vsuvek a pak zase stoupaly nahoru na jakémisi ruském kole, jež se v textu stále točilo. Často nějaká pasáž mizela, objevovala se v pozměněné podobě jako vsuvka na druhé, páté, šesté rovině, zdálo se, že se ztratila beze stopy v podzemí Knihy a pak se vynořila na bílých stránkách první roviny, z nichž zmizel text v některém z období, kdy vládla nenávist ke slovům. Zdánlivá hierarchie Knihy byla ve skutečnosti cyklickým útvarom, byla šílenou stavbou, jejíž základy spočívaly na její střeše. Bylo pravděpodobné, že se začátek Knihy dávno ztratil ve vlnobití proměn, ale

bylo také možné, že zůstal skryt na dně nejhlubší kapsy, které bylo tak vzdálené, že už k němu nedosahoval pohyb neustálých změn a že k cestě za ním scházela trpělivost i tomu nejvytrvalejšímu vsuvkovému speleologovi.

Když si cizinec jako já zvykl na toto otáčející se kolo Knihy a trochu se uklidnil, začaly jej přivádět k šílenství jiné rozmazy Knihy, s nimiž se teď setkával. Kniha neustále porušovala zdánlivě samozřejmé pravidlo, že počtu pater, o něž příběh sestoupil níž, musí odpovídat, má-li se děj vrátit na původní rovinu, stejný počet pater při výstupu. Kupříkladu se stávalo, že v příběhu A vystupovala postava, která vyprávěla příběh B, v němž vystupovala postava vyprávějící příběh C – avšak po skončení příběhu C se děj nevrátil na rovinu B, jak by se slušelo, za vlepenou vsuvkou kupodivu pokračoval příběh A, příběh B spolu s celým svým světem jakoby nějakým zlým kouzlem z Knihy zcela zmizel – nebo se také, když už jsme jej oželeli, vynořilo najednou jeho pokračování na zcela nepatřičné rovině F nebo G. Anebo postava na rovině A psala román Stříbrný oblak, jehož děj se odehrával na rovině B, a po čase postava z roviny B najednou vstoupila do baru, který se nacházel v rovině A, a dala se tam do řeči se sestřenicí autora Stříbrného oblaku. Nevěděl jsem, jestli k takovým prohřeškům proti logice docházelo z nedbalosti, nebo úmyslně, ale zpočátku mě tak rozčilovaly, že jsem měl chuť běžet jejich autorovi nafackovat. Naštěstí autoři jednotlivých částí byli zcela anonymní a zjistit jejich jména nebylo možné; vypytovat se na autorství jednotlivých částí Knihy bylo pokládáno za velký společenský prohřešek. Myslím, že tento stud měl něco společného se studem, jež pociťovali králové ostrova, kteří by nejraději zůstali stejně anonymní jako autoři Knihy.

To ale nebylo všechno. V některých místech Knihy se děj podivným způsobem zakusoval do vlastního ocasu, takže vlastně ani nebylo dobře možné určit, na jaké rovině se v přítomné chvíli jakákoliv pasáž textu nachází (roviny se mohly začít odpočítávat

odkudkoliv). Například v příběhu A vystupovala postava, která vyprávěla příběh B, jehož součástí byla postava vyprávějící příběh C – a jakási postava z tohoto příběhu najednou začala vypravovat namísto očekávaného příběhu D příběh A. (Stejným způsobem je do sebe zavinuta Escherova litografie Galerie grafiky (má však jednodušší formu A (A) (návštěvník se v galerii dívá na grafický list, na němž je město, ve kterém se nachází galerie, kde tento návštěvník stojí (úkol pro čtenáře: jak by vypadala tato litografie, kdyby měla – podobně jako příběh z Knihy – formu A (B (C (A)))?))).) (Kdyby předchozí větu napsal některý z autorů Knihy, je docela možné, že bys v ní, milý čtenáři, napočítal tři levé a třináct pravých závorek.)

Mluvil jsem o tomto zavinování Knihy do sebe s Karael na molu v dolním městě; koupali jsme se v přístavu a Knihu jsme si vzali s sebou (už jsem vám vysvětlil, že s Knihou nebylo třeba zacházet nijak zvlášť ohleduplně; rozmazaná písmena i skvrny byly chápány jako něco, co patří k proměnám Knihy). Namítal jsem Karael, že v tomto případě neodpovídá forma Knihy uspořádání jejího obsahu a že je porušováno pravidlo, podle něhož musí vsuvka na nižší rovině být ve vnitřní kapse, a hned jsem navrhoval, jak to napravit. Bylo by třeba v kapse, jež je nalepena do největšího leporela A a v níž se nachází text B, a v kapse, jež je do ní vložena a v níž je text C, vyříznout otvor, k textu C přilepit na příslušném místě kapsu, jejíž úzká část by byla prodloužena a procházela by oběma otvory, a teprve až by vyšla ven z Knihy, začala by se rozšiřovat; tato kapsa by musela být tak velká, že by se mohla obrátit zpátky k rovině A a uzavřít ji – a spolu s ní celou Knihu v sobě. Přitom by se i do této kapsy musel vystříhnout otvor, kterým by z ní mohl vyjít její počátek, vinoucí se z kapsy C v jejím nitru.

Karael můj trochu zmatený výklad kupodivu pochopila; docela se jí představa Knihy pohlcující sebe samu líbila, ale hned namítala, že by se dodržování jednoho pravidla dosáhlo za cenu porušení jiného, totiž toho, podle něhož se nic, co začíná uvnitř kapsy, nesmí

dostat ven. Zasmáli jsme se tomu, ještě chvíli jsme vymýšleli různé fantastické podoby Knihy, vsuvky, které by tvořily jakési visuté mosty, jaké známe z dobrodružných filmů, a které by spojovaly pasáže na různých stránkách Knihy, anebo vsuvky, které by se provrťovaly stránkami Knihy jako tajné chodby, vsuvky-oddenky, které by vylézaly z Knihy a stávaly se zárodkem nových knih, až jsme toho raději nechali a skočili do vody; když jsme se za chvíli podívali na břeh, viděli jsme, jak Kniha na molu mává rozvinutými pásy stránek ve větru jako nešťastná bílá medúza, kterou příliv vyplavil na břeh.

Jak už jsem řekl, nečetl jsem Knihu celou, celou Knihu neznal asi nikdo (a nemá ani smysl mluvit o celku, když Kniha zůstávala neustále nedopsaná) a nikdo také nevěděl – s výjimkou krátkých období, kdy se ztenčila na několik stránek –, jak je Kniha vlastně dlouhá; papír, který se používal na nejnuitnější vsuvky, byl tak tenký, že v hlubinách kapes se mohly skrývat neobjevené eposy, rozsáhlejší než ta část Knihy, kterou jsem poznal, mohla tu odpovídat, nikým nečtená, nějaká ostrovní Mahábhárata, delší než celý zbytek Knihy, který ji v jedné ze svých kapes obsahoval. Přečíst Knihu od začátku do konce bylo také nemožné z toho důvodu, že nebylo jasné, co je začátek a co konec, systém vsuvek byl tak složitý a jeho cesty byly natolik vrostlé do sebe, že za začátek Knihy určitě nemohla být pokládána první slova na první stránce největšího leporela.

Ve vsuvkách jsem se setkával se vším možným, po nějakém čase mě už nepřekvapovalo, když jsem ze vsuvkové kapsy vytáhl kuchářskou knihu nebo průvodce po nějakém zřejmě neexistujícím městě, k němuž byl připojen podrobný plán, nekonečně dlouhé popisy západu slunce, bizarně pokroucené příběhy z evropských dějin, popisy skutečných i neexistujících živočichů. Všiml jsem si, že mnoha literárním kritikům vadí míšení žánrů, a někteří jsou dokonce tak útlocitní, že jim působí utrpení i taková maličkost, jako je spojení příběhu s teoretickou pasáží, v níž autor používá

pojmu (jako by byl nějaký podstatný rozdíl mezi příběhy lidí, zvířat, rostlin a věcí a příběhy pojmů; pojmy jsou také věcmi) – jaká muka by asi prožívali při četbě ostrovní Knihy, v níž lyrická pasáž běžně přecházela v mnohostránkové líčení nějakého děje pomocí chemických vzorců!

Ale v Knize přece jen převažovala mytologická, pohádková a dobrodružná vyprávění, v nichž vystupovali králové, princové a princezny, černokněžníci, draci a démoni... Toto obsazení příběhů mi připadalo zvláštní, dlouho jsem nechápal, proč ostrované pořád píšou o všemocných mázích, když sami po moci vůbec netoužili, proč píšou o králích, knížatech, princích a princeznách, když na ostrově žádná aristokracie neexistovala, král byl jen nebohousměšnou bezmocnou figurou a nezdálo se, že by ostrované trpěli nějakou romantickou feudální nostalgií. A stejně mi bylo divné, že mnoho příběhů Knihy pojednávalo o prudkých vášních, když ostrované patrně žádné vášně a touhy neznali.

Po čase mi došlo, že řešení všech těchto záhad není tak složité. Nezapomínejme, že Kniha byla vsuvkou, která vypučela v beztvarem, byla výkladem beztvareho, interpretací tichých šumů a jemných vírů – ale výkladem beztvareho nemůže být opět něco, co je beztvaré, co je rozmazané a změkklé, mohou jím být jen tvary, vyřezávající své ostré obrysy do pozadí; interpretací slabých vírů skutečnosti, čeřených prvotním chvěním toho, z čeho později uděláme čas, nemůže být slabé víření malátné vůle, ale příběh, rozvíjený touhou a vášní, která se sráží s jinými touhami a vášněmi. Aby se uzavřel kruh mezi beztvarem a tvarem, který Kniha neustále opisovala, bylo zapotřebí výrazných gest, obrazů a příběhů, a rodící se příběhy zase přivolávaly postavy, které měly ve svrchované míře moc umožňující jednat, ovládat a působit: postavy králů, vojevůdců a mágů. A tak aristokratické obsazení vůbec nebylo výrazem vědomé nebo nevědomé touhy ostrovanů po hierarchické společnosti, ale prostředkem umožňujícím krouživý pohyb Knihy. Takové po-

stavy a motivy ovšem autoři v ostrovní zkušenosti nenacházeli. Proto je hledali ve zprávách o našem světě, ve vyprávění návštěvníků ostrova. Kniha nepojednávala o světě ostrovanů, jejím tématem byl náš svět, byla nekonečným proměnlivým snem ostrovanů o našem světě.

Když jsem se v Knize setkal s pohádkovými postavami, prostory a situacemi, těšil jsem se na magické obrazy a poetické hry fantazie, ale byl jsem zklamán. Jednotlivé příběhy ovládala jakási podivná, na odiv vystavená mechanika; zápletky děje často spočívaly v tom, že bylo třeba vyřešit nějaký úkol, a to se dělo tak, že se postavy buď pokoušely sestavit vhodný mechanismus, anebo najít zvláštní přírodní úkaz, nějaké zvíře, rostlinu nebo nerost. Přes pohádkové scenerie a magické rekvizity se tak příběhy spíše podobaly řešení matematické rovnice anebo sestavování složitých přístrojů. A protože, jak víme, byly příběhy vsunuté v mnoha vrstvách do sebe, působila Kniha na toho, kdo pronikl hlouběji do jejího nitra, jako obludný bezúčelný stroj s mnoha rovinami ozubených kol a převodů.

33. KAPITOLA

Na vršovickém nádraží

Měl bych ti teď, milý čtenáři, asi vyprávět na ukázkou nějaký příběh z Knihy. Pořád se mi do toho moc nechce; a musím se přiznat, že včera, poté co jsem dopsal minulou kapitolu, jsem celé odpoledne chodil ulicemi Pankráce, Michle a Vršovic, v jarním mrholení, které bylo tak jemné, že se takřka nedalo odlišit od pouhé předtuchy deště, ale které vyvolávalo ze všech koutů stovky různých zápachů a také několik vůní (píšu tyto kapitoly na konci dubna), a rozhodoval se, jestli se mám pustit do nejmarnějšího podniku ze všech, které jsem během psaní vzpomínek na ostrov započal. Lákala mě představa, že bych uzavřel svou zprávu o ostrově na tomto místě a ponechal příběhy z Knihy tvé představivosti, obzvláště když jsem si uvědomoval, že si děj Knihy příliš nepamatuji a musel bych ti buď vyprávět jen nesouvislé zlomky, anebo si vymýšlet nová spojení mezi fragmenty, které se zachovaly v mé paměti. Ale nepřipadalo mi poctivé vyhnout se tomuto úkolu, a kromě toho proměny textu patřily k životu Knihy, a tak vyprávění přetvořené zapomnětlivostí a vyspravené fantazií by vlastně bylo věrnější Knize než přesná kopie paměti, jež by Knihu uchovala v tom stavu, v jakém jsem ji na ostrově četl.

Ještě více jsem se obával nebezpečného sklonu k nezvladatelnému bujení a bobtnání, který je textu Knihy vlastní. Znal jsem Knihu natolik dobře, že jsem věděl, že ani dlouhá doba, kdy odpočívala v odlehlé sekci paměti, ji pravděpodobně nestačila dezaktivovat. Věděl jsem, že jestli začnu vynášet části Knihy na světlo, budu s nimi muset zacházet s opatrností zkušeného pyrotechnika, neboť každá z nich může v každém okamžiku explodovat a vymrštit do prostoru svůj skrytý obsah – neopatrný vypravěč, který si lehkomyšlně řekl,

že bude vyprávět jednu kapitolku z Knihy, se pak octne v centru výbuchu a odevšad se na něj budou valit stovky stran.

Ale najednou mi všechna nebezpečí Knihy začala připadat jako lákavá výzva k dobrodružné hře, a řekl jsem si, že by bylo zbabělé tuto výzvu nepřijmout. Mám přece s Knihou své zkušenosti, znám její lsti a její nebezpečná místa, rozumím jejím znamením a vím, kdy je třeba dávat si na ni pozor. Když jsem dospěl k tomuto rozhodnutí, procházel jsem zrovna kolem vršovického nádraží, které mám rád, a tak jsem vešel dovnitř, koupil si kávu v kelímku a posadil se na lavičku na prvním peróně, opřenou o zeď nádražní budovy. Díval jsem se na přijíždějící a odjíždějící vlaky, představil jsem si tě, milý čtenáři, jak si čteš v mém cestopise, a přemýšlel jsem, jakou část Knihy bych ti měl vyprávět. Jak už jsem řekl, z kapes Knihy se tlačily ven texty, které patřily k nejrůznějším žánrům. Napadlo mě nejdříve, že bych ti mohl převyprávět některý z oddílů, které podle mého názoru byly tím neoriginálnějším, co kniha obsahovala. Byly to texty, které představovaly jakousi literární obdobu abstraktního malířství. Šlo o dlouhé pasáže, v nichž nejen že nevystupovali žádní lidé, ale ani žádná zvířata, rostliny a věci, hrdiny těchto pasáží byly různé druhy skvrn, o kterých jsem v jedné z kapitol už mluvil a pro které měli ostrované zvláštní jména. Je pravda, že tyto texty nebyly zrovna pro knihu charakteristické; hlavním pohybem Knihy bylo rozmáchlé kroužení mezi tvarem a beztvarym, příběhy skvrn se však vzepjaly jen k malému kolečku, v němž zrod tvarů nedosáhl ani k světu věcí.

Tyto pasáže podrobně líčily proměny tvaru skvrn, proměny jejich umístění v jakémsi abstraktním dvojrozměrném prostoru a proměny vzájemných vztahů mezi těmito skvrnami. Například se tu na desítkách stran popisovalo, jak na dolní straně skvrny puo vyrůstají dva výčnělky nest (řekl jsem ti, že jména měly nejen skvrny, ale dokonce i jejich části?) a jak se po čase jejich konce k sobě začínají stáčet; v této době tedy vše nasvědčovalo tomu, že

se oba výčnělky spojí a způsobí tak zrod vzácné skvrny, uvnitř níž je ostrůvek neskvrnitého, ale když konce výčnělků dospěly do těsné blízkosti, znehybněly a zůstaly oddělené. Současně se čas od času, jen jakoby mimochodem, jenom kvůli kontrastu popisovala drobná skvrnka, která se nacházela v blízkosti jednoho z výčnělků, ale zase ne tak blízko, aby se dalo předpokládat, že v budoucnu dojde k nějakému vzájemnému ovlivnění obou skvrn. K jakému tvaru tedy vlastně hlavní skvrna směřuje? Pro ostrovany bylo takové čtení nesmírně napínavé a hltali tyto texty jako detektivku. Myslím, že kdyby na ostrově existovalo televizní vysílání, sledovali by každý den jako svůj Dallas nebo Dynastii nekonečné seriály o proměnách skvrn.

Po čase se zdálo, že všechno svědčí pro to, že vyprávění směřuje k proměně původní skvrny puo ve skvrnu zjud. Ale současně zkušený a podezřívavý čtenář věřil lest, měl podezření, že jde o falešnou stopu, že známky svědčící o budoucí proměně puo jsou příliš jednoznačné a příliš dovedně naaranžovány, že jsou sice skryté, ale takovým způsobem, aby je pozorný čtenář nepřehlédl. A tak si čtenář začal myslet, že tyto zjevně falešné stopy, poukazující k budoucímu příchodu zjud, jsou v díle rozesety proto, aby odvedly jeho pozornost od skutečného, třebaže skrytého ohniska děje, kterým musela být podezřele nenápadná malá skvrnka v blízkosti výčnělků nest, a byl si stále více jist tím, že skvrnka v jednom okamžiku vstoupí do hry, začne se zvětšovat, až pohltí velkou skvrnu a vytvoří spolu skvrnu mue.

Ale nakonec se překvapenému čtenáři ukázalo, že byl oklamán, že jeho rafinovanost a protřelost byla ve skutečnosti naivností, že autor počítal s jeho nedůvěrou a lstivě ji využil. Čtenář přehlédl, že stopy byly falešné dvakrát, že odhalení prvního klamu mu zabránilo v rozpoznání druhého a že tato dvojí lež dala dohromady pravdu. Malá skvrnka totiž do děje přece jen vůbec nezasáhla, její ostentativní bezvýznamnost jen zakrývala její skutečnou nicotnost;

v průběhu děje nastal okamžik, kdy se skvrnka roztřepila a zmizela, a když se zmatený čtenář vrátil k velké skvrně (jejíchž nenápadných proměn v levé části si příliš nevšímal, protože byl zaujat sledováním domnělé autorovy lsti, a považoval tyto děje pouze za záležitost epické šíře), uvědomil si, že těmito nenápadnými proměnami se původní skvrna nakonec přece jen proměnila ve skvrnu zrudlou, že se tedy uskutečnilo řešení, s nímž počítal ze všeho nejméně.

Krásu takových příběhů ovšem nevynikne, když ti je líčím odděleně; aby sis o těchto pasážích udělal nějakou představu, musel bych ti vyprávět celé eposy a symfonie skvrn s desítkami hrdinů, spleťtými sítěmi vztahů a nečekanými zvraty. Jenže pokládám za dost pravděpodobné, že by tě to nebavilo, vím, že tě nebavil ani příběh skvrny puo, který jsem ti vyprávěl, mám dokonce podezření, že jsi po několika řádkách celou pasáž přeskočil, ale nemusíš se za to stydět, mně trvalo také dlouho, než jsem si na tento literární žánr zvykl.

Kdybych ti chtěl převyprávět některý z románů skvrn, vložených do Knihy, vznikl by velký problém s překladem. Také o tom jsem přemýšlel na nádraží. Jak už víš, ostrované měli pro různé skvrny jména, pro něž neexistují žádné české protějšky, musel bych tato jména uvádět v originále a připojovat k nim dlouhé vysvětlující poznámky pod čarou, ve kterých bych popsal tvar skvrny, její vztahy k jiným skvrnám, míru její stálosti nebo proměnlivosti, její sklonky k různým způsobům proměňování a povahu působení těchto proměn na proměny jiných, blízkých nebo vzdálených skvrn. Ale všechna jména skvrn se potřebují k vysvětlení navzájem, a tak by se text nakonec stal sítí vzájemně na sebe odkazujících poznámek pod čarou, sítí, která by do sebe vtáhla i sám komentovaný text, jenž by se stal komentářem ke svým komentářům, vysvětlivkou ke svým vysvětlivkám.

A tak jsem se nakonec rozhodl, že ti převyprávím jednu poměrně uzavřenou epizodu z té části Knihy, jejíž neznámý autor na mnoha

stranách – ze kterých jako žampiony na louce vyrůstaly desítky bílých kapes se vsuvkami – líčil boj mezi dvěma královskými rody, odehrávající se na bájném souostroví, boj, který se táhl po mnoho generací; zločiny otců vyvolávaly pomstu synů, která byla jen novým zločinem, volajícím po odplatě, a krátká období smíru byla ztichlým časem, kdy na dně srdcí dozrávaly vzpomínky na křivdu do nového zlého činu a kdy se neklidné ruce tápavě blížily k dýce.

34. KAPITOLA

Nemoc královny

Text o bojích zneřátelených rodů se nacházel na papírovém pásu, který sám byl složený do jedné z knižních kapes; tato kapsa byla vlepena do jiného příběhu, do vyprávění o dobrodružstvích ostrovního knížete, postavy připomínající Odyssea i Sindibáda. Zlý džin mu unesl milovanou ženu z noční ložnice a kníže strávil dvacet let života tím, že se plavil po mořích na rychlé lodi, kterou nazval Temné zoufalství, a hledal svou ženu na zlověstných ostrovech a neslýchaných pobřežích. Konec této rozsáhlé části byl poněkud zvláštní i podle měřítek Knihy. Kníže po dvaceti letech putování ženu najde na vzdáleném skalnatém ostrově; žena tu už dlouho žije sama v prázdném paláci na mořském břehu, protože džin, který žil s každou ženou jen jeden rok, ji dávno opustil.

Ženě se zpočátku zoufale stýskalo po manželovi a rodné zemi, ale za léta, kdy žila na ostrově v osamění, si zamilovala samotou a dlouhé hodiny, které trávila pozorováním hladiny moře, měnící se v každém okamžiku dne, zdálo se jí, že rozumí písmu mořské hladiny, nejkrásnějším literám na světě, a úžasným sdělením, která jí jsou psána, sdělením, jež se jí nikdy neomrzelo číst. Tak trávila své dny na mořském břehu v radostné extázi. Byla mrzutá, když se najednou objevil její manžel a když po paláci, po cestičkách v zahradě i po mořském břehu pořád pobíhali nějací hluční lidé, kteří ji rušili v jejích myšlenkách a v jejím nekonečném rozhovoru s oceánem. Rozmrzele se připravovala na odjezd, ale když mělo Temné zoufalství odplout, řekla knížeti, že zůstane na ostrově; a kníže byl její netečností a podivinstvím, které musel snášet během několika dní svého pobytu na džinově ostrově, už tak rozladěný, že ji nepřemlouval; uvědomil si, že je vlastně rád, že odjíždí sám. Tak skončila jeho dvacetiletá pouť.

A tak tato část Knihy se uzavírá tím, že loď mizí na obzoru, kníže se zřejmě nadobro ztrácí z děje Knihy, žena stojí na břehu, po několika dnech nepříjemných zmatků a nepohodlí je šťastná, že opět může pročitat velký pergamen mořské hladiny, a tiše šeptá slib věrnosti moři, vyznání lásky k němu, lauréatamontovskou ódu na oceán, v níž zpívá o tom, jak bude krásné, až bude jednou umírat sama, bez muže, dětí a přátel na vlhkém břehu za šumění vln (snad tu ostatně šlo o přímý vliv, i když nevím, v jakém směru; Isidore Ducasse se při svých několika plavbách mezi Uruguayí a Francií mohl docela dobře na ostrov dostat). Asociálním a samotářským ostrovanům ovšem tento konec nepřipadal zdaleka tak skandální jako nám.

V době, do níž je zasazeno vyprávění o bojujících rodech, byl však tento podivný konec putování ještě daleko, knížeti se pořád ještě v noci zdály sny o setkání s milovanou ženou, stále ještě dychtivě hleděl na všechna pobřeží, která se objevovala před přídí jeho lodi. Ostrovy, na nichž kníže na své cestě přistával, byly většinou obydleny nestvůrami, lidožrouty nebo kráčejičími stroji s kovovými plášti rozpálenými sluncem, jen jednou se setkal s pokojným lidem a s přívětivým palácem, v jehož stinných pokojích si mohl na čas odpočinout. V této době oddechu vyprávěl vládci ostrova a jeho rodině – asi jako Odysseus u Fajáků nebo Aeneas v Karthágu – o své rodné zemi i o svých cestách. Kníže byl potomkem jednoho ze zneprátelených rodů, a tak součástí vyprávění byla i historie jejich bojů. V Knize stálo: „Tři dny a tři noci vyprávěl králi a královně dlouhou a smutnou historii bojujících rodů.“ Pro toho, kdo neotevřel tlustou kapsu, která se nad touto větou kývala, tím vše končilo, čtenář strávil s hrdinou dva týdny na pohostinném ostrově a pak jej sledoval při jeho dalších dobrodružstvích až k jejich rozpačitému konci. Kdo však kapsu otevřel – jak jsem to udělal já –, mohl si přečíst historii bojů zneprátelených rodů na archipelagu. Její součástí je i epizoda, kterou ti chci, milý čtenáři, vyprávět.

Na ostrově Illim vládl král Tana, na ostrově Devel král Taal z nepřátelských rodů. Když Tana a Taal ještě byli dětmi, jejich otce už omrzely stále stejné námořní bitvy za chladných úsvitů, invaze na písčiny plážích, které splývaly v paměti v jediný snový boj, trestné výpravy do vlhké horské džungle proti guerillám, podněcovaným nepřátelskou stranou, a sjednali unavený a malátný mír. Únava a rezignace se časem změnily v jakousi toleranci a úctu, a tak Taal s Tanou dokonce prožili společně mládí na dvoře galského krále a stali se přáteli. Stará zášť však zřejmě dřímala v krvi, a probudilo ji to, co bylo v každé době její nejmilejší a nejvydatnější potravou: láska k ženě a pocity žárlivosti a ponížení, s nimiž se splétala. A možná že se nenávist probudila sama, vyhlédla si tvář ženy a zinscenovala drama, v němž se opět ujala vlády, opět radostně vytryskla do gest a slov a proudila v těle všech myšlenek a činů. Tana i Taal se zamilovali do galské princezny Nau, ta nějaký čas váhala, ale pak dala přednost Tanovi. Tana si ji odvezl na Illim; za nějaký čas zemřel jeho otec, Tana se stal vládcem ostrova a Nau královnou.

Taal se vrátil na Devel a po čase se oženil s krásnou Uddo, kterou znal také z Galie a o které se šeptalo, že byla už jako čtrnáctiletá zapletena do travičské aféry. Stručnost takové charakteristiky nespadá na vrub mého převyprávění; neznámý autor této části Knihy neřekl o Uddo nic víc, zato však ve scénách, v nichž se objevovala, dlouze popisoval vzor a látku jejích šatů a její šperky, a na těchto popisech ještě ležel stín kapes, jejichž texty líčily historii zemí, kde byla látka šatů utkána, a osudy umělců, kteří vytepali šperky. (Neboj se, milý čtenáři, budu tyto popisy ve svém převyprávění vynechávat.) Všechny postavy v Knize měly tváře zastřené mlhou; a kolem tohoto prázdna vlály látky, šířily se vůně a třpytily šperky. Přemýšlel jsem, jestli bych neměl postavám, o kterých budu mluvit, namalovat nějaké obličejy, ale pak jsem si řekl, že jim nebudu vnucovat žádné masky a zakrývat prázdnotu, na kterou si zvykly.

Uddo nenáviděla Nau a zlý vliv, jaký měla na zahořklého Taala, během let stále sílil. Na Develu dobře placení dvorní básníci opěvovali Uddinu učenost; když triadvacetiletá, oslnivě krásná manželka krále byla jmenována předsedkyní develské Akademie, toho shromáždění úctyhodných starců, kteří své životy zasvětili vědě, na celém archipelagu se o tom vtipkovalo. Ale vtipálci nebyli v právu, Uddo měla rozsáhlé vědomosti z chemie, proměny kovů, luštění magických písem, ptakopravectví, archeologie, metafyziky, geometrie, architektury, statiky, nauky o stavbě lodí a labyrintů, démonologie, astronomie a haruspicia, vědomosti, kterými akademiky daleko předčila (získala je na temných školách, o nichž se raději mlčelo; ozývaly se jen pověsti, které možná byly jen vzpomínkami na sen, vyprávění o nočních přednáškách, vyslovovaných šepem v tmavých pokojích, kde se povalovaly hory polštářů a polštářků, na nichž polehávali dřímající a probouzející se studenti i učitelé). Uddo si ve skutečnosti místo v čele Akademie bezpochyby zasloužila, avšak proměnila tuto instituci za pár let v jakousi tajnou společnost; Akademie se pod jejím vedením stala něčím mezi alchymistickou dílnou a Cosa Nostrou.

V době, kdy začíná náš příběh, Tana a Nau neviděli Taala s Uddo pětadvacet let. Za tu dobu na Illimu čas od času dopadli vyzvědače, štváče a různé temné hosty z Develu, ale ostražitý mír mezi oběma ostrovy nikdy nebyl narušen otevřeným bojem. Jednoho dne dostal Tana od Taala dopis, ve kterém jeho přítel z mládí psal o tom, že by se s Uddo rádi po letech smířili s Tanou a Nau. Tana hned odpověděl dlouhým listem, v němž zval Taala a Uddo na Illim. Od doby, kdy se rozešli s Taalem, vlastně neměl žádné přátele a často večer nad sklenicí vína vzpomínal na veselé galské časy. Měl takovou radost z Taalova dopisu, že nemyslel na různé zvěsti, které se šířily archipelagem a které mluvily o Uddině vražedné chemii a o Taalových ponurých sonátách moci, v nichž nejtemnější tóny obstarávaly paravojenské gardy. V té době bylo Tanovu synovi Gatovi dvacet

čtyři let a studoval v Galii, kde bydlel u rodičů matky; Fo, syn Taala a Uddo, který se narodil ve stejném roce jako Gato, zemřel před čtyřmi lety, jeho sestře Hios bylo sedmnáct let. Jména obou princů a princezny byla v textu zmíněna jen jakoby mimochodem, Gato a Hios byli daleko od Illimu a Fo byl mrtev, a tak nikdo z nich nemohl zatím zasáhnout do děje, ale dalo se tušit, že v příběhu zaujmou důležité místo, až se ti, kdo jsou vzdálení, setkají a až se jeden z laloků příběhu ohne zpět a protáhne se do doby, kdy mrtvých ještě žil.

Zakrátko Tana s Nau uvítali v přístavu galéru z Develu, objali se s Taalem a Uddo a pak je hostili po mnoho dní ve svém paláci. Každý večer seděli všichni čtyři na balkoně nad korunami stromů v zahradě, vzpomínali na Galii a vyprávěli o svých ostrovech. Zdálo se, že za těchto večerů se rozplynul zbytek starých křivd a záští. V té době začala Nau sužovat zvláštní nemoc. Královna si jednoho rána všimla, že kůže na její pravé ruce tvrdne, stává se necitlivou a probouzí se v ní modravý nádech, v příštích dnech s obavami pozorovala, že tyto proměny pokračují. Za dva týdny se z kůže stal hladký šedomodrý krunýř, který královnu uvěznil, Nau byla zazděna ve svém těle. Proměnila se ve vlastní sochu, nemohla se už hýbat, nemohla mluvit ani jíst. Vnitřních orgánů se tvrdnutí naštěstí nedotklo, a tak mohla alespoň polykat rozmělněnou potravu, kterou jí opatrně nalávali do úst. Jediné, co na povrchu těla nezešedlo a co se nepřestalo pohybovat, byly její oči, dvě zděšeně se cukající larvy na nehybném těžkém kovu, v nějž se její kůže změnila. Když ji Tana přenášel v náručí, viděl, jak po hladké ploše tohoto nového kovu kloužou pokřivené tvary paláce jako po vypouklém zrcadle, prohnuté sloupy, nafouklé rámy oken, změkklé sítě šachovnicových dlaždic na chodbách, a když král přiblížil svou tvář k Nauině, uviděl v jejích lesklých oblinách a prohlubních groteskní karikaturu vlastního obličeje.

Tana se o ztvrdlou Nau pečlivě staral, oblékal ji jako velkou loutku, nosil ji do zahrady a každý večer ji omýval a ukládal vedle

sebe ke spánku. Povolal nejslavnější lékaře; každý z nich radil něco jiného, jeden natíral ztvrdlou kůži růžovým olejem, druhý ji poléval oslím mlékem, jiný vykuřoval místnost dýmem ze dřeva stromu rostoucího na vzdálené Formose; lékaři přicházeli a odcházeli, ale královna ani trochu nezměkla. Taal s Uddo projevovali velkou účast, Taal pozval svého dvorního lékaře, který několik týdnů potíral tělo Nau odvary z develských bylin; ale Tanovi připadalo, že po všech kúrách je Nauino tělo ještě tvrdší než dřív.

35. KAPITOLA

Světelné písmo

Královský palác měl čtvercový půdorys, do pokojů v sedmi patrech se vstupovalo ze sedmi arkádových ochozů, spojených schodišti; ochozy obepínaly vnitřní dvůr, na jehož dně nepřetržitě tryskala voda ve fontáně, obklopené palmami; koruny palem dosahovaly do výšky třetího ochozu. Jedné teplé noci, kdy na obloze svítil úplněk, se Tanovi nechtělo spát a z pohybu Nauiných očí poznal, že ani ona nemůže usnout. Vynesl tedy ztvrdlou královnu jako vzácnou sochu opatrně z pokoje, který se nacházel v nejvyšším, sedmém patře paláce, a na tmavém ochozu ji opřel o zeď, aby se mohla nadýchat vůní letní noci; sám si sedl vedle ní na kamennou lavici a pozoroval dalekohledem měsíc, který osvětloval štíhlé sloupky arkád a probouzel odlesky na kovových sochách v hloubce galerií. Na protější straně ochozu se v kulatém akváriu, jež stálo ve výklenku vedle pokoje Taala a Uddo, vlnila a svítila modravým světlem medúza, kterou kdysi dostala Nau darem od vyslance čínského císaře a kterou chovala jako živý šperk; až na odlesky měsíce a slabé modré světlo medúzy, připomínající plamen plynového hořáku v průvanu, se spící palác nořil do tmy. (To, že se v Knize psalo v jediném příběhu o Galii, galériách a dalekohledu, o alchymii i chemii, patří k anachronismům, jaké byly pro Knihu ve všech jejích částech charakteristické. Autoři Knihy nepoužívali anachronismy s nějakým obzvlášť rafinovaným záměrem, nestavěli je na odiv, nekouzlili s nimi jako Jünger nebo Gracq, jejich užívání bylo spíše bezstarostné, někdy také naivní, a často nebylo jisté, jestli jde o ledabylost, hravost, nebo o pouhou neznalost historie.)

Najednou Tana uslyšel tlumený hovor, na protější galerii se objevily dva stíny, chvílku se pohybovaly sem a tam a pak se zastavily

vedle akvária s medúzou. Tana poznal hlasy Taala a Uddo; hosté z Develu však byli příliš daleko, a tak nerozuměl, o čem spolu mluví, slyšel jen, že v jejich hlasech zní zlé veselí, které pravidelně přecházelo v tichý smích. Tana byl překvapen, pobouřilo ho, že slyší smích v době, kdy byly v paláci všechny hlasy zastřené smutkem. Zrodilo se v něm podezření, že návštěva Taala a Uddo na Illimu je ve skutečnosti zlou misí, zákeřnou akcí počínající nové války. Neměl však naději, že by mohl hosty uslyšet; kdyby se k nim pokusil příkrást tmavým ochozem, prozradilo by ho měsíční světlo a křik ptáků v klecích, které visely v obloucích arkád.

Naštěstí si uvědomil, že je přece jen možnost, jak zjistit, o čem ti dva spolu mluví. Když kdysi s Nau a Gatem obdivovali v potemnělém pokoji krásné světelné tance medúzy, všimli si, že medúza odpovídá na každý zvuk zvláštním pohybem; dokázala zřejmě rozeznávat vlnové kmitočty zvuků a z nějakého důvodu na stejné vlny reagovala stejnými pohyby (tady z textu vyrůstala jedna ze „zoologických“ kapes, jaké byly ke stránkám přilepené pokaždé, když se v Knize objevil nějaký nový druh zvířete; v těchto kapsách byly vsuvky, v nichž se popisovala anatomie zvířete, jeho chování, místa, kde se vyskytuje, případně způsob, jak se loví, a někdy se tu také uváděly recepty jídel, která se ze zvířete připravují). Tana, Nau a Gato často hráli hru, která spočívala v tom, že jeden z nich stál u akvária a něco šeptal a úkolem ostatních bylo poznat jeho slova z pohybů medúzy. A tak Tana namířil dalekohled na akvárium na druhé straně ochozu a začal číst modré světelné písmo, jímž medúza v temné galerii neúnavně a pečlivě, bez jediného přepsání stenografovala rozmluvu Taala a Uddo.

Hned po prvních slovech se zděsil. Poznail, že přívětivost Taala a Uddo byla jen přetvářkou; zlí hosté tajně nasypali Nau do sklenice vína prášek z Uddiny čarodějnické kuchyně, který způsobil, že se Nau proměnila v šedomodrou lesklou sochu. Zdálo se, že celý plán vymyslela Uddo, která stále nenáviděla Nau, a přemluvila k jeho uskutečnění váhavého Taala. Taal se na galerii ptal Uddo, jestli by se jednoho

dne přece jen nemohl na Illimu objevit lékař, který by dokázal Nau vyléčit, ale Uddo ho se smíchem ubezpečovala, že to je nemožné. Recept na lék, který by Nau vrátil její starou podobu, zná jen ona; skládá se ze čtyřiceti čtyř ingrediencí, a když jediná z nich chybí, lék je neúčinný. A pak mu začala složky léku vyjmenovávat. Tana si rychle sundal z ruky prsten, levou rukou držel u oka dalekohled a pravou vyrýval diamantem, který byl do prstenu zasazený, jména látek do jedné z mramorových desek, kterými byly obloženy zdi.

Když se pak Taal s Uddo začali vysmívat Nauině krúnýři a mluvili o královně jako o illimské želvě, přemohla Tanu zlost a rozběhl se k nim temným ochozem, vrhl se na Taala a srazil ho k zemi, začal ho škrtit a přitom volal, že jejich ďábelský plán nevyjde, protože si zaznamenal na mramor zdi všechny složky léku. Medúza zběsile zapisovala do tmy světelným písmem jeho výkřiky, ale její zprávu nikdo nečetl. Uddo chvíli stála nad oběma králi, kteří se rvali na podlaze, a pozorovala je, potom sundala se zdi jeden z mosazných štítů, které nepříliš vynalézavý zámecký dekoratér rozvěsil po všech chodbách, a uhodila jím vší silou Tanu do hlavy.

Omráčený Tana padl na tvář; v tu dobu už se palác probouzel, rozléhal se křik ptáků, na nižších ochozech se u pat dveří objevovaly světelné pruhy a zase mizely, ozývaly se hlasy a dupot nohou na schodištích. Taala se zmocnila panika, když viděl, že zezdola přibíhají po schodech strážce, ale Uddo, pro kterou byl zločin vždy předmětem exaktní vědy, si zachovala chladnou hlavu. Za chvíli se na ochozu objevili vojáci; Uddo jim řekla, že do paláce pronikli lupiči, zranili Tanu, který je překvapil, a teď se asi skrývají v některém pokoji v nižším patře. Když stráž opět odběhla, vzala Uddo do rukou akvárium se svítící medúzou jako lucernu a šla s ním na protější stranu galerie. Prohlížela v neklidném modrém světle své zvláštní lampy zdi; přitom uviděla Nau, která byla stále opřená o stěnu jako kus trámu, pozvedla akvárium k její tváři a chvíli spokojeně pozorovala dvě zděšené oči, které kmitaly sem a tam v zohýbaném,

modře zářícím zrcadle; pak Uddo pokračovala v prohlídce zdí a za krátko objevila nápis vyrytý do mramoru.

Uddo nosila neustále za pasem bílý váček; o jeho obsahu kolovaly nejrůznější dohady a pověsti; ve skutečnosti se uvnitř váčku nacházely prostředky první pomoci při potížích, do kterých by se Uddo mohla dostat v běžných životních situacích – ale běžné životní situace pro ni byly zrada, intrika, vydírání, travičství a zákeřný boj. Ve váčku se skrývalo pět sáčků z jemného papíru, jímž prosvítaly prášky různých barev. Byl mezi nimi i bílý prášek, který způsobil Nauinu nemoc, ale Uddo teď vytáhla sáček s červeným práškem. Vylovila z akvária medúzu a hodila ji na dlažbu – medúza se chvíli žalostně svíjela a pak zhasla –, nasypala prášek do vody a obsah akvária vychrstla na mramorovou desku.

Červená tekutina pomalu stékala po mramoru a zakrývala recept zapsaný Tanou, červený povlak rychle tuhl, až nakonec zůstalo na ostrůvcích šedého mramoru v červené záplavě jen třináct osamělých písmenek. Uddo je mohla také lehce zamazat, ale nechala je ze zlomyslnosti nezakryté: představovala si, jak Tana nad třinácti vyrytými písmeny zoufale přemýšlí a hledá vhodná slova, do nichž by písmenka vrostla. Chvíli se se zálibou dívala na své dílo, nenávisťnou báseň ze třinácti ztracených písmen, pak se vrátila k Nau, opřela se o ni a povalila ji na zem; královna se zaduněním upadla na dlaždice podlahy, valila se po chodbě, s rachotem se kutálela po prvním, po druhém schodišti a stále nabírala rychlost, jako kuželky porážela mramorové a bronzové sochy stojící v galeriích, takže ji za chvíli pronásledovalo dunivé stádo valících se soch, až ji poslední schodiště vymrštilo ke kašně, zarazila se o její kovový podstavec, který se rozezvučel, a vzápětí ji dostihly a zasypaly všechny sochy.

Na místě, kde se psalo o Uddině váčku, se nacházela nezvykle tlustá kapsa. Když jsem ji otvíral, byl jsem si jist, že uvnitř najdu popis jednotlivých přípravků, které se uvnitř váčku skrývaly, a vyprávění o jejich přípravě, o zemích, ze kterých pocházejí, o che-

micích, kteří je připravili. S překvapením jsem zjistil, že tloušťka kapsy má jinou příčinu. Autor si na tomto místě ztropil ze čtenářů žert, a místo aby popisoval obsah váčku, názorně jej ve zmenšeném měřítku předvedl, vložil totiž do kapsy – a všechny knižní kapsy měly stejnou barvu a přibližně stejný tvar jako Uddin váček – pět sáčků, jež připomínaly sáčky s porcovaným čajem a jimiž prosvítaly prášky pěti různých barev. Když Karael četla tuto pasáž, rozhodla se, že ji pozmění (nahradila ji dobrodružnější a efektnější verzí, v níž se zápasu zúčastnili ochočení gepardi, které Tana v paláci choval). Při přepisování Karael vytrhla i kapsu představující miniaturu Uddina váčku; vzal jsem si ji tenkrát na památku a mám ji někde schovanou dodnes.

Dokud byl Tana ještě v bezvědomí, opustili Taal s Uddo palác (ve zmatku, který nastal, se o ně nikdo příliš nestaral) a odpluli na Devel. Tana se brzy probral; spolu s ostatními celou noc zoufale hledal Nau, až ji konečně objevil pod hromadou soch u kašny. Ukázalo se, že neexistuje nástroj tak ostrý, aby jím bylo možné červený povlak s mramoru seškrábat, ani ředidlo, které by povlak rozpustilo. Tana teď zase vypisoval odměny pro toho, kdo jedno nebo druhé dokáže, a současně se snažil vzpomenout si na ingredience, které zapsala světelným písmem medúza; postupně si vybavil třicet látek, to ale k přípravě léku nestačilo. Chodil palácem a zdálo se, že nic nevnímá; před očima mu kroužilo třináct písmen, která přivolávala roje dalších písmen, bez ustání spolu s nimi vytvářela tisíce existujících i neexistujících slov a zase se rozpadala. Jednoho dne se na Illimu objevil akademik, který uprchl z Develu a který byl trochu zasměšený do Uddiny vražedné chemie, a prozradil Tanovi složení roztoku, jímž bylo zaručeně možné červený povlak rozpustit. Látky, kterých bylo k výrobě roztoku zapotřebí, se daly celkem snadno opatřit, ale kapalina se stala účinnou pouze tehdy, když se do ní na několik dní ponořil jistý rudý drahokam. Ví se však jen o jediném drahokamu tohoto druhu, a ten má bohužel ve své pokladnici právě Taal.

36. KAPITOLA

Stříbrná koule

Milý čtenáři, vracím se k psaní zprávy o ostrově a jeho Knize po dvou dnech. Jestli nejsi příliš netrpělivý, mohu ti vyprávět, co se mi mezitím přihodilo. Ale možná se nemůžeš dočkat, až se dozvíš, podaří-li se Tanovi setřít červený povlak s mramoru, možná nesnášíš odbočky a jsou ti protivné knihy, které se v jediném odstavci přenesou z pražského bytu do rákosové chýše v tropech nebo z poklidné současnosti na barvitý dvůr starověkého despoty a v dalším odstavci se zase vracejí zpět, jako by se nic nestalo. V tom případě tě ujišťuji, že tě k ničemu nenutím a nezdržuji tě, můžeš následující stránky klidně přeskočit, nebudu se na tebe proto zlobit; představ si, že jsou napsány na leporelu z tenkého rákosového papíru a zalepené do bílé knižní kapsy, a prostě tuto imaginární kapsu nerozlepuj, dávám ti čestné slovo, že v další illimské kapitole se opět setkáš s Tanou a Taalem, dokonce se v ní objeví Gato, dočteš se o dobrodružné výpravě na Devel a nepřečtené stránky ti nebudou k pochopení děje nijak scházet.

A tobě, rozvážný čtenáři, který nikam nespěcháš, který jsi zůstal, když ti netrpěliví šli napřed a teď už jsou na vzdáleném Illimu, tobě prozradím, když jsme zůstali sami a zbavili se protivných nedočkavců, že to nejdůležitější v každém ději se skrývá v odbočkách, které s ním zdánlivě nijak nesouvisejí. To je jedna z věcí, které jsem se naučil na ostrově, a myslím, že toto pravidlo neplatí jen pro literaturu. Můžeš si to ověřit pokusem: jestli usiluješ o nějaký cíl nebo se snažíš rozluštit nějakou velkou nebo malou záhadu, zkus se nechat svést první cestou, jež odbočuje z trasy, kterou sis stanovil, a uvidíš, že se na této nesmyslné, zbytečné a neomluvitelné odbočce zanedlouho setkáš s prvními paprsky tajemství, které ti stále unikalo,

že zahlédneš první setřená písmena nápisu prozrazujícího, kde se skrývá cíl tvé touhy; jen v zázračných obydlích vroubících odbočky, jež nikam nevedou, cesty rezignace, zvědavosti a dobrodružství, najdeš komnaty spočinutí, knihy tajného učení a ženu z trýznivého nočního snu.

A tak se pohodlně usad' v křesle, budu ti beze spěchu vyprávět o tom, co se mi přihodilo v Michli, na příběh z ostrovů bude ještě času dost. Jestli mi na vyličení michelských událostí nepostačí jedna kapitola, jistě se nebudeš zlobit, když přidám ještě další, třeba z michelské vsuvky vyroste celý trs kapitol, kniha v knize – a třeba mě také vyprávění omrzí už na konci tohoto odstavce a vrátím se zase na Illim, kdo ví. Ale o to se teď nestarejme, konec odstavce je ještě daleko, užívejme si oba svobodnou atmosféru odboček, dýchejme její vůně, čistý vzduch neznečištěný výpary smyslu a záměru, ovzduší, v němž se chvěje možnost setkání s čímkoliv, s nestvůrami i světelnými bytostmi (a obě setkání jsou stejně krásná). Možná že se teď v tobě znovu ozývají pochybnosti, říkali ti vždycky, že umělecké dílo musí být celkem, a ty se teď ptáš, jak může být celkem text, kde každá část divoce bují bez ohledu na ostatní. Na to ti odpovím slovy, jež v jednom oddílu Knihy vyslovuje novoplatonský král Asa v okamžiku, kdy mu jeho rádci vytkli, že nechal postavit svůj královský palác podle nákresu, který vytvořilo třináct architektů z celého světa metodou „le cadavre exquis“ (každý z architektů znal z díla druhého jen vyústění zdí, na které musel navázat): „Vztahy, jež vytvářejí skutečný celek, mí příliš pečliví ministři, jsou ty, které spolu navazují konce divoce rozbujelých částí, jen souzvuk jemného chvění posledních výhonků odboček dokáže nastolit rytmus celku, skvělou jednotu. Copak nevidíte, že můj palác je nejcelistvějším dílem, jaký architektura zná?“

Když jsem předevčírem ráno psal o nočním zápase v illimském paláci, vzpomněl jsem si na knižní kapsu, která napodobovala Uddin váček a která od doby mého návratu z ostrova ležela na dně

jedné ze zásuvek psacího stolu. Vyhledal jsem ji a prohlížel jsem si sáčky s barevnými prášky, které do ní byly vloženy. Voněly těžkou vůní, ze které mě brzy rozbolela hlava. Řekl jsem si, že kapsu raději vyhodím, a dal jsem si ji do tašky. Před polednem jsem šel ven; vzpomněl jsem si na kapsu, když jsem zrovna v Michli přecházel most přes Botič, a hodil jsem ji do potoka. Ozvalo se syčení, po hladině se rozběhly roztočené soustředné kruhy, stříbrné a fialové, soustava kruhů plula několik desítek metrů po proudu, pak jsem viděl, jak se kruhy stáhly do jediného bodu, a z tohoto bodu začal stoupat proužek světlého dýmu, z něhož se vytvořila stříbřitá koule o průměru asi jednoho metru. Koule se leskla, jako by byla z kovu, přesto zvolna vystoupila asi do výše druhého poschodí, zastavila se na několik okamžiků a pak znovu pomalu stoupala podél pankrácké stráně, zarostlé křovím, až zmizela na obloze.

Nevěděl jsem, co si o létající kovové kouli mám myslet. Zmocnil se mě divný pocit, že jsem za celou dobu svého pobytu na ostrově nic nepochopil. Domníval jsem se, že nejpodivnějším rysem ostrova bylo to, že neměl vůbec žádné tajemství, že nic neskrýval, že záhadou ostrova byla naprostá nepřítomnost jakékoliv záhady. Teď jsem ale myslel na to, jestli přede mnou ostrov přece jen po celou dobu mého pobytu netajil svá tajemství, jestli zdánlivá nepřítomnost tajemství ve skutečnosti nebyla jeho promyšlenou a důkladnou skrytostí. Zářící kouli nebylo možné zařadit k ničemu, co jsem z ostrova znal. Když jsem stál ve zmatku na michelském mostě, připadalo mi pravděpodobné, že jsem narazil na stopu ostrovní magie, jejíž existenci se ostrovanům podařilo přede mnou dokonale ukrýt. Vzpomněl jsem si na teorie o atlantském původu ostrovní kultury, s kterými jsem se několikrát setkal v obrázkových časopisech a kterým jsem se vždycky smál; teď jsem si říkal, jestli nebylo v těchto senzačních člancích a knihách o dědictví Atlantidy nakonec víc pravdy o ostrově než v mé střízlivé zprávě, vycházející jen z holých faktů.

Měl ostrov, kde se vše odehrávalo na povrchu, kde ani zrcadla a průhledné vodní stěny neodkazovaly k žádným hloubkám a kde ještě tak nejtajemnějším prostorem byly mělké jeskyně s drahokamy v přítmí za pootevřenými dveřmi, přece jen nějaké neviditelné hlubiny? Na ostrově jsem cítil: kdyby se tu objevil jediný skrytý prostor, mohlo by jich být bezpočet. Nestala se však tato fantaskní možnost nyní skutečností? Kapsa s práškem proměňujícím se v záhadné létaující koule byla takovou skrytou dutinou, a tak mohl být celý ostrov podobnými prostory proděravělý jako sýr, mohl skrývat podzemní chrámy neznámého kultu, kde se ostrované tajně scházeli za nocí, komnaty vytesané do skály, které ukrývaly mumie dávných králů či staré kroniky popisující barvitě dějiny ostrova.

Zdálo se mi teď, že se mnou ostrované hráli po celou dobu mého pobytu klamnou hru a za zády se mi vysmívali. A cítil jsem ostrou bolest, když jsem myslel na to, že i Karael se podílela na této hře, že i ona se s ostatními smála mé nevědomosti a naivitě, že tiše odcházela z ložnice, zatímco jsem spal, a účastnila se ostrovních mystérií. Všechny zážitky z ostrova dostávaly jiný význam, ve všem jsem nacházel stopy klamu a výsměchu a bylo mi teď nepochopitelné, že jsem tak zřejmé skutečnosti neviděl. Najednou mi připadlo, že všechno, co jsem do této chvíle napsal o ostrově, je velkým omylem. V zoufalství jsem vyhledal v adresáři počítače soubor s vyprávěním o ostrově, zmáčkl klávesu Delete a už jsem sahal na Enter – ale pak jsem si přece jen řekl, že si vše do příštího dne ještě rozmyslím.

37. KAPITOLA

Achilleus a Bríseovna

Večer se o záhadné zářící kouli dokonce mluvilo v televizních zprávách. Reportér rozmlouval s několika obyvateli Michle a Pankráce, kteří kouli viděli a vzrušeně líčili do televizních kamer svůj zážitek (všichni zvedali ruce do výšky nosu a pak jimi opisovali ve vzduchu dvě polokružnice, až se jejich prsty zase setkaly nad koleny), a s předsedou jakéhosi spolku sledujícího výskyt UFO. Kromě toho vysílala televize podivný videozáznam, který natočili obyvatelé jednoho z domů na břehu Botiče a na kterém byla stříbrná koule vidět, třebaže jen jako odraz v zrcadle. Strávil jsem neklidnou noc, myslel jsem na skrytou tvář ostrova, v krátkých snech jsem se pak stával tajným svědkem nočních shromáždění ostrovanů, na kterých se oddávali orgiastickému ostrovnímu voodoo, a probouzel jsem se děsem ve chvíli, kdy mě ostrované objevili a kdy se začal ze všech stran ozývat jásavý křik: „Zabijte vetřelce!“, doprovázený nedočkavým máváním mačet.

A tak jsem se hned dopoledne vypravil do michelského domu, v jehož bytě vznikly záběry s létající koulí, abych se pokusil něco vypátrat. Dívka, kterou jsem viděl předešlého dne v televizi, mě zavedla do pokoje, kde byl videozáznam natočen, ale moc mi toho neřekla. Viděla stříbrnou, chvějící se kouli, která se na několik vteřin zastavila před oknem pokoje, jako by do něho nahlížela, a potom zase ulétla. Řekla, že za chvíli budou v televizi polední zprávy, a nabídla mi, abychom se podívali, jestli se o kouli něco nového nezjistilo.

Ve zprávách se skutečně ke kouli vrátili. Redakci se ozval jakýsi podnikatel a z toho, co říkal, jsme se dozvěděli, že jeho firma dováží z Číny zábavní pyrotechniku a že její součástí je i prášek, který při

dotyku s vodou uvolňuje plyn vytvářející ve vzduchu koule, jejichž zářící povrch vyvolává iluzi kovu; předvedl při té příležitosti na zahradě své vily několik vzorků svého zboží: na obrazovce byly vidět stříbrné, zelené, fialové a modré koule, válce a kužele, stoupající zvolna vzduchem. Všechno bylo najednou jasné. Autor této části Knihy získal pyrotechnické prášky od námořníka z nějaké lodi, která kotvila na ostrově, a napadlo ho použít je k vytvoření žertovné kapsy v ostrovní Knize. Skalní chrámy, mágové a tajná bratrstva ostrovanů existovali jen v mé fantazii.

Teď, když se vše vysvětlilo, bychom se mohli opět vrátit na Illim k Tanovi a Nau, ale když už jsem udělal odbočku z bájného archipelagu do Michle a když jsme si vyjasnili, že odbočky jsou tím lepší, čím jsou delší, povím ti, milý čtenáři, ještě něco o videozáznamu, který jsem viděl v televizních zprávách. Vlastně byl zajímavější než celá záležitost s údajnou záhadou ostrova, která mi teď připadá nicotná a trochu trapná. Řekl jsem, že videozáznam natočený v Michli byl divný. Byl na něm vidět pokoj, do kterého mě příštího dne zavedla dívka. Na naleštěných parketách leželo tiché světlo, na zdi viselo velké zrcadlo, v němž se odráželo okno a protější stráž, zarostlá křovím, pod zrcadlem seděl na světlé kožené pohovce mladý, pečlivě učený muž ve sněhobílé košili a vlněném obleku, zřejmě dost drahém, a pomalými pohyby se beze slova laskal s mladou dívkou v hedvábném spodním prádle, dívka měla nakrátko ostříhané černé vlasy s modravým odstínem a nehybný bledý obličej se rty namalovanými tmavofialovou rtěnkou, fialové líčení očí přecházelo na okrajích do tyrkysové a zelené (když jsem příštího dne uviděl její odlíčenou tvář s kruhy pod očima, nemohl jsem ji hned poznat).

Vedle pohovky stál stojan s tabulí, na níž byl jakýsi geometrický náskres, na zdi viselo několik rytin zobrazujících prázdná náměstí zřejmě někde v Itálii. V přední části pokoje bylo vidět velký stůl, který tvořila skleněná deska položená na ohnuté chromované trubky; na stole stála láhev bourbonu, za stolem seděl druhý mla-

dý muž, také v elegantním obleku a kravatě, a zamyšleně upíjel ze sklenice se zlatavým alkoholem, po jejímž dně klouzaly ledové kostky. Ozývala se tichá tříšť elektronických zvuků jako zpěněný lem hudby. Z toho, co jsem viděl, jsem měl dojem, že se dívám na začátek nějaké reklamy na kosmetiku.

Pak se na videozáznamu ozvalo zaťukání. Všechny tři osoby se na sebe podívaly, žena se přivinula blíž ke svému partnerovi, ale ten se jemně vymanil z jejího objetí a odešel z pokoje. V tom okamžiku se v zrcadle nad hlavou dívky objevila stříbrná svítící koule a zastavila se. Kouli v zrcadle mohl vidět z lidí v místnosti pouze fantomatický kameraman, jehož tělo bylo přítomné jen v pohybech obrazu, který se teď trochu zachvěl; z takřka nepostřehnutelného zdvižení obočí se dalo soudit, že dívka na pohovce kouli zahlédla v okně. Mladý muž s bourbonem zřejmě uviděl odraz koule na skleněné desce stolu a překvapeně sebou trhl. Všichni se však zachovali jako profesionálové a nepřerušili natáčení. Mezitím bylo slyšet, jak muž v předsíni odmyká dveře, a za chvíli se ozval jeho hlas, v němž zaznívala trpkost a pocit urážky. Říkal: „Vítání buďte u mne, mužové hlásní, vy poslové Dia a lidí. Přistupte blíž! Ne vy, leč Agamemnón je vinen, který vás posílá ke mně stran půvabné Brísovy dcery.“ Nebyla to tedy reklama na kosmetiku, ale modernistická filmová adaptace Iliady (když Odysseus může bloudit Dublinem...).

Po chvíli se muž představující Achillea vrátil do pokoje; když zahlédl svítící stříbrnou kouli v zrcadle, zarazil se, podíval se z okna, kde musel uvidět kouli visící ve vzduchu před pankráckou plání, a nakonec jeho pohled spočinul na třetí verzi koule, na bílém odlesku na vodorovné desce stolu. To všechno trvalo jen zlomek vteřiny, i on nepředvídanou situaci dobře zvládl, otočil se k muži, který seděl u stolu, a oslovil jej jménem, které jsem očekával: „Patrokle z jasného rodu, nuž vyveď tu dívku a jim ji vydej, ať odvedou ji.“ Pak zavolal do předsíňe k Agamemnónovým poslům, kteří stále zůstávali mimo záběr: „Vy dva však buďte mi svědky, před bla-

ženými bohy i před smrtelnými lidmi, před králem surovým též, až jednou zas bude mu nutně potřebí pomoci mé, abych odvrátil od všeho mužstva potupný zánik...“ Během jeho slov se zářící koule dala znovu do pohybu, její obraz tiše klouzal po zrcadle, až v něm byla vidět zase jen tmavá pankrácká stráž. Homérské video možná ještě pokračovalo dál, ale záznam, který vysílala televize, v tomto okamžiku končil.

Když se vysvětlila záhada stříbrné koule, zeptal jsem se samozřejmě dívky, co měl videozáznam vlastně znamenat. Řekla, že s přáteli točí film, který je adaptací Iliady a odehrává se celý uvnitř michelských domů, pokoje bytů představují řecké stany i komnaty Priamova paláce, bitvy se odehrávají na zešeřelých schodištích a chodbách, válečná shromáždění Achájů se konají ve vestibulech domů a na dvorcích. Řekl jsem jí, že jsem si zpočátku myslel, že jde o reklamu, a dívku to zjevně potěšilo; prohlásila, že třemi hlavními inspiracemi pro film byly reklamy na dámskou kosmetiku, obrazy Giorgia de Chirica a Plóťinovy *Enneady*.

Michelská Ilias byla zřejmě především jejím dílem. Dívka mi řekla, že podnětem k filmu byl sen, ve kterém viděla, jak Achilles a Hektór bojují těžkými meči v obývacím pokoji, na perském koberci, který tlumil jejich kroky, před knihovnou z tmavého leštěného dřeva, v jejíž sklech se odrážela novorenesanční fasáda protějšího domu se zaprášenými maskarony. Když se probudila, leželo v pokoji na věcech tiché světlo rána; zdálo se jí, že postavy z jejího snu a tiché světlo spolu začaly rozmlouvat, a během této rozmluvy jejich hlasy splynuly v jediný. Zrodila se vize Iliady zfilmované pokud možno od prvního verše po poslední, od Chrysova příchodu za Agamemnónem až po tryznu nad Hektórem, ve stylu televizních reklam, v místnostech, kde by se prázdnota jednoduchého moderního luxusu rozestírajícího světlo po velkých plochách, nezakrytých věcmi ani výzdobou, prostoupila s prázdňem Chiricových prostorů, osídleným přízraky minulosti a budoucnosti, a s prázdnotou

Plótnova prostoru, utvořeného ze světla, jež dosud nepotemnělo tvarem a nezhmotnilo se do věcí. V její vizi všechny tyto prázdnoty naplněné světlem splynuly, trojí světlo se stalo jedinou bílou září bez žáru.

A dívka věděla, že chce v této záři vidět Achillea a Hektóra, Agamemnóna a Odyssea, postavy, pro něž svět řízený rozmary bohů byl zdrojem prudké bolesti a ještě silnější slasti: slasti velké Hry, k níž patřilo přitakání nevědomosti o tom, padne-li na kostce černá nebo bílá strana, přitakání každému hodu kostky. Nešťastný vrh kostky, který vyjevoval nepřátelství boha, přinášel bezpochyby bolest, ale tato bolest byla součástí ještě větší radosti, radosti ze hry. Dívce připadalo, že tento svět volá po tichém světle, v němž by rozvíjel své tvary, a že tiché světlo, které se jí zjevilo nejprve ve snu a potom na zdech a podlaze jejího pokoje, touží po tělech a věcech ze světa velké Hry.

38. KAPITOLA

Hlas za zdi

Dívka byla studentka a její vize Iliady se v ní zrodila na počátku letních prázdnin, a tak mohla celé dny sedět doma, dívat se z okna na pankráckou stráž nebo pozorovat hry světla na nábytku a představovat si jednu za druhou scény ze svého filmu. Nikomu se ale o svých představách nezmínila, věřila, že by se jí každý vysmál, a vlastně i jí samé připadal takový film směšný a nesmyslný – a přesto na něj musela pořád myslet. A ještě ke všemu neměla žádné zkušenosti s natáčením filmů a s nikým z tohoto oboru se neznala.

Její zasněné povalování v michelském bytě jí kupodivu přineslo setkání, díky němuž našla odvahu začít světelný homérský film natáčet; zážitek tohoto setkání v ní dokonce probudil schopnost sehnat zkušené a nadšené spolupracovníky. V bytě po celý den a celou noc vládlo ticho; zvuky z poměrně rušné Michelské ulice tu nebyly slyšet, protože všechna okna bytu se obracela k Botiči, k jednomu z těch území, která se prostírají kolem městských potoků či železničních tratí a která jako by nepatřila do světa města...

„Bylo takové ticho, že jsem slyšela za všemi zdmi, nad stropem a pod podlahou tichoucké hlasy a takřka neslyšnou hudbu ze sousedních bytů,“ vyprávěla dívka, a když se na chvíli odmlčela, uslyšel jsem i já tříšť tichých hlasů jako jemný písek na dně pomalu tekoucího času. Dívka mluvila o tom, jak se za zdi v obývacím pokoji od rána do pozdního odpoledne ozýval monotónní mužský hlas, který často dělal krátké přestávky; připadalo jí, že hlas někomu diktuje nějaký dlouhý text, někdy se jí zdálo, že slyší za zdi tiché chřestění kláves počítače. Byla zvědavá na tento nekonečný diktát; když přitiskla ucho ke zdi, slyšela sice trochu lépe, ale pořád vnímala spíše jen melodii hlasu. Soustředila se a začala poznávat

některá ze slov, vlastně ani tato slova neslyšela celá, rozeznávala jen nejasně jejich fragmenty a náznaky, ze kterých si slova domýšlela, pak tato pravděpodobná slova ještě zkusmo zasazovala do možných vět a doplňovala do vět slova, která nezaslechla vůbec; z tohoto namáhavého úsilí se zjevovaly věty a zlomky dějů. Trvalo jí dlouho, než se procvičila v tomto napjatém odposlouchávání. Pak se začal rýsovat podivuhodný příběh, který muž za zdí diktoval.

Příběh, který slyšela, ji šokoval. Zahlédla několikrát na chodbě spisovatele i jeho písáčku – hubeného světlomasého mladíka v bílém roláku, saku a mokasínách, který s sebou neustále nosil černý kufřík, a pečlivě upravenou starší dámu v kostýmu – a žasla nad tím, že tito dva lidé, kteří jako by vystoupili z novinového inzerátu nějaké banky, se mohou denně vyvalovat v chuchvalcích chorobných obrazů a vět, jež k ní proudily přes zeď. Netušila, že taková literatura vůbec existuje. Četla Zpěvy Maldororovy a Sto dvacet dnů Sodomy, ale sousedův text jí připadal fantastičtější, krutější a perverznější. Byl to román o osudech Amélie, marnotratné dcery. Na počátku Amélie poslouchala rodiče a chtěla být dobrou dcerou, ale rodiče jí pořád vyčítali, že je nemá dost ráda, pořád vzdychali, že zklamala jejich velkou lásku a provinila se na nich. Jednoho dne jí řekli, že už nemohou déle nečinně přihlížet její zvrhlosti a že – jakkoliv jim to působí velkou bolest – ji udali policii.

Byla to zvláštní policie, jejíž členové na zavolání vystupovali ze vzorků tapet na zdi a po splnění svého úkolu v nich zase mizeli. Policisté spolu s rodiči odvedli Amélii za město, do míst, kde nad páchnoucí jímkou trčela roura, jež vedla z nedaleké továrny a z jejíhož ústí vytékal tenký fialový pramínek, tam nebohou dívku svlékli a přivázali ke kůlu u jeskyně, ve které spal obrovský netvor. Jeho tlama vyčnívala z jeskyně; zuby, které v ní bylo vidět, byly samostatné kruté bytosti. Vysmívaly se Amélii, líčily jí, jak se budou pomalu zarývat do její kůže a do vnitřností, jak ji budou labužnický rozžvýkávat. Ze zapáchající vlhké hloubky za nimi se

ozýval jazyk, který extaticky vykřikoval své obscénní vize o tom, jak se bude laskat s krvavým masem rozžvýkávané dívky, a už teď se snažil prodrat mezi zuby a dotknout se svou neklidnou špičkou jejího těla. Policisté museli odejít, protože už se pomalu začínali proměňovat v tapety, ale otec a matka u jeskyně zůstali a bavili se se zuby a s jazykem o tom, jak velké neštěstí je, když mají rodiče nehodné děti, zuby jim vyslovovaly soustrast a litovaly je a jazyk se dojetím nad jejich osudem dokonce rozplakal. Amélie se třásla strachy a prosila rodiče o milost, ale ti jí jen říkali, že teď už je na pláč pozdě, a zuby prohlásily, že to, co ji čeká, by se mělo stát všem neposlušným dcerám.

Amélie uslyšela pravidelné údery, stále silnější, jako by nějaké kladivo tlouklo do tovární roury a stále se přibližovalo. A pak najednou z ústí roury vyskočil kovový robot, mechanický pes, pohybující se po zadních nohách, skočil na matku a zakousl se jí do tepny na krku, a než stačil zděšený otec vykřiknout, padl i on s prokousnutým krkem k zemi. Kovový pes přehryzal řetězy, kterými byla Amélie spoutána, a odvedl ji. Zuby zuřily, křičely a snažily se probudit draka, ale ten tvrdě spal. Jazyk ve svém tmavém úkrytu poletoval sem a tam a snažil se od zubů vyzvědět, co se děje. Mechanický pes se pak stal Améliiným guru, kniha, kterou diktoval hlas za zdí, líčila, jak spolu putují různými zeměmi a pes ji přitom zasvěcuje do své anarchistické a imorální životní filosofie. Nebylo jasné, jestli v něm někdo tyto myšlenky naprogramoval, anebo jestli se utvořily samy uvnitř elektronických obvodů. Když pak v psovi došly baterie a zastavil se náhle uprostřed jednoho ze svých aforismů na chodníku bulváru, chodila Amélie sama krajinami a městy, text se proměnil v pikarský román, který líčil její fantastická a erotická dobrodružství...

Dívku z Michle výstřední fantazie, krutost a amorálnost spisovatele pobuřovaly, ale současně také temně přitahovaly. A jak poslouchala nové a nové příběhy nemravné hrdinky, stále více záviděla autorovi jeho fantazii, věrnost vizi a odvahu neohlížet se na názory

druhých, a toto setkání nakonec probudilo neočekávanou odvahu i v ní samé, našla sílu pustit se do své vlastní Iliady, bez ohledu na to, bude-li ostatním k smíchu nebo budou-li jí pohrdat. Když soused byl natolik statečný, že napsal román, který rozbíjí všechny estetické a etické normy, říkala si, jak zbabělá bych byla, kdybych opustila svou tichou světelnou Iliadu. A odvaha, která z ní teď zářila, osvětila i jiné, nemusela nikoho hledat, najednou se všude objevovali správní lidé, a ti, o nichž si myslela, že se jejím představám budou smát, sami prosili, aby se mohli na jejím filmu podílet.

Když začala natáčet svou Iliadu, neměla už tolik času naslouchat románu za zdi, ale přesto každý den aspoň na chvíli přikládala ucho ke zdi, aby se dozvěděla něco o nových skandálních dobrodružstvích jeho hrdinky.

„Tak jsem před měsícem poslouchala novou epizodu o bílých hadech, kteří se rodí z pohybů vlnících se záclon, děj byl jako vždy fantastický a nechutný a jako vždy jsem nemohla odtrhnout ucho od zdi; musela jsem ale odejít na pracovní schůzku kvůli natáčení. Když jsem vyšla z bytu, uviděla jsem na chodbě dva muže v montérkách, kteří natahovali do susedova bytu nějaký kabel, asi si pořídil kabelovou televizi. Dveře do jeho předsíně byly otevřené a já slyšela, tentokrát zcela zřetelně, hlas se známou intonací, doprovázený tichým klapotem počítačové klávesnice. Připadala jsem si jako ve snu, když jsem zjistila, že soused nemluví česky, ale nějakým skandinávským jazykem, kterému jsem nerozuměla. Nemluvil nikdy česky, slova, o nichž jsem se domnívala, že je slyším, byly fragmenty švédských nebo norských slov, které jsem si dosnila a pospojovala, děj, který mě pobuřoval a fascinoval, jsem skládala ve své hlavě já sama. O pár dní později jsem se u poštovních schránek dala do řeči s písáčkou a ta mi řekla, že můj soused, u kterého je zaměstnaná, je pražským zástupcem švédské softwarové společnosti, neumí vůbec náš jazyk a většinu dne tráví tím, že jí diktuje zprávy pro uppsalské ústředí ve švédštině.“

Vzpomněl jsem si na „řeč vody“, na věty rodící se z šumů, ale nechtělo se mi dívce vyprávět o ostrově. Řekl jsem: „Bylo mi nápadné, jak se román za zdí podobá vaší Iliadě. Zdálo se mi, že motiv marnotratné dcery byl přítomný i ve snění o vašem filmu. Vaše Ilias nebyla jen o bojích Achájů s Trójany, byla také o dívce, která se odvrátila od Otce a zapadla do špatné společnosti nemorálních bohů. Nenapíšete román, který jste vymyslela s uchem na zdi?“

„Nevím, možná že někdy ano. Ve stejném okamžiku, kdy jsem poznala, že jsem autorkou románu o marnotratné dceři, toho strašného obscénního snu, jsem si také uvědomila, že je ve mně pramen nekonečného množství příběhů. Zdá se mi, že takový pramen příběhů je v každém člověku, ale zůstává většinou zakrytý; ve mně jej probudily fragmenty švédských slov, šum jazyka a roztržitých obrazů, do něhož byly ponořeny. Zpočátku mě to vyděsilo, připadalo mi, že mám povinnost zapsat všechny příběhy, které z tohoto pramene tryskaly, a že to za celý život nemohu stihnout. Pak mi ale došlo, že každý příběh v sobě nějak zahrnuje všechny ostatní. Sám jste říkal, že má Ilias je vlastně týmž příběhem jako můj román o Amélii. A tak jsem se zase uklidnila, není třeba pospíchat, stačí vždy vyprávět jediný příběh, natáčet jeden film, malovat jediný obraz, a všechny ostatní obrazy a příběhy budou v tomto díle přítomny.“

39. KAPITOLA

Cesta za drahokamem

Za tři týdny po útěku Taala a Uddo se na Illim vrátil z Evropy Gato. Nau v době, kdy ještě mohla trochu hýbat tuhnoucími rty, prosila Tanu, aby Gatovi o její nemoci nepsal, nechtěla, aby její syn viděl, jak se proměňuje v žalostnou lesklou želvu. Za nějaký čas se ale zprávy o nemoci královny přes všechny Tanovy pokusy o cenzuru přece jen donesly až do Galie, a Gato okamžitě odplul na rodný ostrov. Když se dozvěděl o skrytém nápisu a o drahokamu na Taalově zámku, hned prohlásil, že se na Devel vypraví a drahokam přiveze. Tana ho pak viděl, jak se dlouho do noci prochází po pěšinkách parku, vysypaných jemným pískem, a ještě ve chvílích, kdy se probouzel z neklidného spánku, slyšel pravidelné skřípání písku pod okny. Během probdělé noci Gato vymyslel plán, jak proniknout na zámek Taala a Uddo.

Jeho plán byl založen na tom, že na Taalově dvoře nikdo neznal jeho podobu, a na zvláštním umění, kterému se naučil v zemi, k jejímuž pobřeží kdysi bouře zahnal jeho loď na cestě do Galie. U jména této země byla tlustá kapsa, jedna z těch, kterým jsem říkal „geograficko-historické“; obsahovala popis území a jeho dějiny, jež se proplétaly, jak tomu bylo v Knize často, s rodinnou psychopatií vládců, která se zase prostupovala s mytickými obrazy: spiknutí, eroticky motivované pomsty, incest, námořní bitvy, intriky a vzpoury, ostré dýky pod polštářem, nevěry žen s nepřitelem rodu, draci v noční zahradě paláce, rozmluvy o politice v ložnici, katalogy jedů protékajících uzavřeným světem rodiny, nápisy neznámým písmem na zdech, lesk vycházejícího slunce na čepelích zbraní. To ale pro náš příběh není nijak důležité, a tak nechme tuto kapsu zavřenou.

Země, na jejíž břeh Gato vystoupil, byla proslavená nádherou svých koberců, které předčily nejkrásnější perská a bucharská díla. Její obyvatelé vážali koberce z jemných a pevných vláken, která soukal zvláštní druh pavouků, obývající horské lesy a lovcí do svých sítí velké motýly. Pavučiny vábily motýly jednak opojnými vůněmi, které se z nich linuly, jednak tím, že za svítání, kdy motýli vylétali, v jejich vláknech sluneční paprsky začaly uvádět do chodu jisté chemické reakce, v jejichž důsledku se pavučiny zbarvovaly zářivými barvami. Každý pavouk přitom soukal vlákna jiné barvy, protože barvy pavučin současně sloužily jako znak vymezující teritorium. Jemnost a pevnost vláken umožňovaly zobrazovat na kobercích ty nejkřehčí detaily, obyvatelé této země vážali koberce s vedutami měst, na kterých se daly spočítat drahokamy v náramcích žen procházejících se po ulicích, koberce s panoramaty bitev, na nichž bylo možné vidět zuby v rozšklebených ústech válečníků, či koberce s obrazy džunglí, kde byla pečlivě rozlišena jednotlivá stébla trávy a barevná pírka papoušků.

Oblíbeným žánrem byl tzv. „ztracený portrét“. Klient si u mistra koberců objednal svou podobiznu a po čase dostal koberec, který znázorňoval kupříkladu rozlehlé město s tisíci postavami na ulicích a v oknech domů. Jedna z postav představovala klientův portrét, tuto postavu bylo třeba najít, a čím déle takové hledání trvalo – a mohlo jít o měsíce a roky –, tím výše bylo dílo ceněno. Vazači koberců se přitom dopouštěli různých lstí. Jednou našel majitel koberec po několika letech usilovného hledání svou tvář matně se odrážející na víku čísi tabatěrky, jindy zase namalovanou na zmuchlaném obalu od čokolády, který ležel na smetišti. Proslulým se také stal koberec, který k ukrytí portrétu využil principu Poeova Ztraceného dopisu: koberec znázorňoval malíře, jenž své přítelkyni ukazoval obraz města, který stál na malířském stojanu; město se vyznačovalo obzvláštní spletností a nevidaným počtem postav v ulicích, na náměstích, v parcích a na mostech; klient dlouhá léta

prohlížel postavy na obraze a prozkoumával zákoutí města – až si jednoho rána všiml, že jeho portrétem je velká tvář malíře v popředí.

Avšak hlavní kouzlo těchto koberců spočívalo v jejich podivuhodné každodenní metamorfóze: vlákna si zachovávala všechny vlastnosti pavučin, a tak koberec byly celou noc a po většinu dne sněhově bílé, a za svítání, v okamžiku, kdy se projasnilo kalné světlo rána a zasvítily první paprsky slunce, se nejprve prudce rozvoněly a pak z bílé plochy začaly vystupovat zázračné obrazy. Nejdříve se na bílé tkanině objevily rudé a zelené skvrny, pak se zvolna vynořovaly ostatní barvy. Obraz zářil asi hodinu, potom se barvy zase postupně vytrácely, koberec opět zbělal a zůstal bílý až do příštího rána. Domorodci tato díla nazývali poeticky „sníci koberci“, neboť jim připadalo, že kobercům se k ránu nakrátko zdají barevné sny a pak zase upadají do tupého bezesného spánku věcí.

Gato tyto koberec okouzlili a zůstal kvůli nim v cizí zemi celý rok, vstoupil do učení do nejslavnější vazačské dílny a vyučil se tu všem jemnostem tohoto umění. Když odjížděl, odvázel si s sebou své tovaryšské dílo – obraz zámku na vrcholu vysoké strmé skály, tyčící se uprostřed jezera, zámek byl srostlicí mnoha věží a věžiček, které vyrůstaly jedna z druhé a které byly navzájem spojeny klenutými můstky (na jednom z těchto můstků zobrazil Gato sám sebe jako postavu stojící u zábradlí a zamyšleně pozorující bizarní tvary vzdálených oblaků).

Gato nastoupil v převleku na loď plující na Devel, v jedné ruce držel cestovní vak, v němž byl skládací tkalcovský stav a klubka s pavoučími vlákny, druhou rukou si přidržoval srolovaný koberec, který měl přehozený přes rameno a v jehož bílém tkanivu se tajil obraz snového zámku. Loď vplula do develského přístavu za večerního šera, Gato stál u zábradlí na přídi a díval se na šedivé nepřátelské město, na strmé klikaté uličky, jež stoupaly od přístavu a pod zdí královských zahrad se ohýbaly zpět, až na jedinou,

které se podařilo vymotat ze zauzlené spleti a proniknout k bráně rozlehlého zasmušilého paláce nad posledními domy města. Gato přespal na molu a ráno se ještě za tmy vypravil do paláce. V paláci se vstávalo brzy, a Gato stihl rozvinout před jedním z komoří koberec několik okamžiků předtím, než na něm začaly vyvstávat červené vlajky na věžičkách zámku a na stožárech lodí plujících po jezeře, velké rudé květy a smaragdově zelené listí stromů na břehu jezera.

Komoří s úžasem sledoval zrod magického zámku, a ještě než se objevily poslední barevné skvrny, běžel ukázat tento div Taalovi. Král si dal Gata předvést a koberec od něho hned koupil. Když se po hodině začal zámek i s jezerem rozplývat, byl už Gato Taalovým dvorním vazačem koberců a sluha v livreji ho odváděl dlouhou chodbou k jeho pokoji, kde měl pracovat na první zakázce: Taal si přál, aby Gato utkal pro jeho dceru Hios koberec, na němž by byla zobrazena rajska zahrada s fontánami, umělými vodopády, pěšinkami, letohrádky, s pestrými ptáky a přívětivými zvířaty. Když Gato osaměl v rozlehlém světlém pokoji, přistoupil k oknu; viděl pod sebou koruny stromů zámecké zahrady, pod nimi strmé šedivé střechy domů v ulicích, svažujících se k přístavu, a daleko vzadu světlý pruh mořské hladiny.

40. KAPITOLA

Kalifovo bloudění

Další část Knihy líčila Gatův pobyt na Taalově zámku. Dozvědět se, kde se skrývá drahokam, nedalo Gatovi příliš práce; každý na zámku věděl, že je spolu s ostatními klenoty uložen v královské pokladnici na chodbě vedoucí k hlavnímu sálu. Když Gato stál přede dveřmi pokladnice, byl překvapen, jednak tím, že u nich neviděl žádnou stráž, jednak kovovou deskou, která byla připevněna ke dveřím a do které byl vyryt složitý čtvercový labyrint, skládající se ze schematicky znázorněných chodeb, jež se křížily v pravých úhlech a jež ústily do prázdného centrálního prostoru. Do labyrintu vedl jediný vchod, v němž byl umístěn hrací kámen, byl to patrně kus magnetu; a zdálo se, že čeká na to, až ho něčí ruka začne posunovat spletitými chodbami.

Souvisí nějak cesta labyrintem s přístupem do pokladnice? ptal se v duchu Gato. Dotkl se kamene a chtěl jím zkusit táhnout, když se za ním ozval zděšený výkřik. Otočil se a uviděl jednu z dvorních dam, která k němu běžela po prázdné chodbě. Odvedla Gata pryč, a na chodbách paláce mu vyprávěla o pokladnici. Princ se dozvěděl, že každý má právo pokusit se dveře otevřít; komu se to podaří, může si z pokladnice cokoliv odnést; dveře se otevřou, když se kámen dostane třicátým šestým tahem do středu labyrintu; zatím se to nikomu nepodařilo; při prvním špatném tahu se otevře propadliště v podlaze, a ten, kdo stojí přede dveřmi, se zřítí do průrvy ve skále, na níž zámek stojí, do ledových vod podzemní řeky, která protéká pod palácem; správné tahy znají po smrti prince Foa jedině Taal, Uddo a Hios.

Gato měl pořád před očima smutný obraz ztvrdlé matky, ale nechtěl nic pokazit netrpělivostí; obkreslil si labyrint a snažil se najít

třicet šest tahů, které vedou do jeho středu. Měl na to dost času; musel sice tkát rajskou zahradu a Taal je často navštěvoval, aby zjistil, jak práce pokračuje, Gato ale mohl pracovat jen ráno, kdy byla pavoučí vlákna barevná, a tak po zbytek dne se mohl ve svém pokoji věnovat labyrintu. Vycházel z pokoje jen málo, ale stačil si všimnout, že všechny chodby na jedné straně paláce končí zamčenými dveřmi. Když potkal dvorní dámu, která mu vysvětlila tajemství pokladnice, zeptal se jí, co je za těmito dveřmi; přitáhla si ho k sobě a řekla tiše: „Zámek duchů, zaprášený Foland. Palác mrtvého prince.“

Také princezna Hios si zvykla chodit každé ráno do Gatova pokoje, aby viděla, jak pokračuje práce. Vázání snících koberců mělo jednu zvláštnost: jemnost používaného materiálu, umožňující podrobné propracování sebemenších částí, sváděla k neustálým vzpourám částí proti celku, k vytváření motivů – často nepostřehnutelných pro nepozorný pohled –, které nesouvisely s celkem, anebo jej dokonce nějakým zábavným nebo podivínským způsobem podvracely; barevná vlákna podněcovala hravost a miniaturistickou skurilnost, a tato ironie, která žila v kobercích, byla s vázáním natolik spjata, natolik už sídlila v Gatových prstech, že jeho ruce, probírající se vlákna, i přes jeho smutek, neklid a úzkost kouzlili v kobercové zahradě nečekané groteskní scénky.

Kdo se kupříkladu podíval pozorně na skupinu opiček dovádějících v korunách stromu, uviděl, že jedna z nich se neúčastní hry, usadila se pohodlně opodál na větvi, čte si Aristotelovu Metafyziku a dokonce na prázdný okraj stránky připsala tužkou poznámku „Absurdní!"; anebo pozorný divák zaznamenal, že se na klidné hladině jezírka odráží domek, na jehož terase sedí v houpacím křesle vysloužilý námořní kapitán, třebaže nad jezerem ani nikde jinde v zahradě žádná podobná stavba nestojí. Taal si takových věcí vůbec nevšiml, ale Hios je objevila hned a dělaly jí radost, každé ráno se těšila, co nového její pohled najde v křoví zahrady nebo v přítmí některého altánu.

A začínala si všímat i jiných věcí, zdálo se jí, že linie rozložitých větví a kroutících se lián jsou jakoby stopami, zanechanými tíživým a smutným proudem, jenž protékal kobercem od tvaru k tvaru, na jednom místě rozezvučel šedomodrou plochu jezírka tónem tiché bolesti, na jiném se ve víru stříbřitého listí oživeného vánkem ozval hudbou, která neměla daleko k šílenství. A Hios se ptala, kdo tento cizinec vlastně je, kdo může být člověk, který v reliéfním ornamentálním pásu na římse letohrádku stodvanáctkrát opakuje složitý oválný motiv s tupou zarytostí, jakou se vyznačují melancholici v obdobích těžké deprese, aby jej pak na jediném místě nahradil reliéfem podobného tvaru, který však zobrazoval vyjevenou tvář králíka v brýlích a s dýmku v ústech. Princezna měla něžnou přítelkyni Aru; a Ara si v té době začala s bolestí uvědomovat, že Hios se ve chvílích, které spolu trávily, vrací do magické zahrady, že Hiosiny dotyky už nejsou vrcholem chvějící se vlny obtékající její tělo, že prsty už jen roztržitě a mechanicky putují po starých cestách, anebo – a to bylo ještě více pokořující – jejich dráhy podezřele připomínají spleť cestiček, které Gato tkal do koberce.

Gato si brzy všiml rozjasněného Hiosina pohledu, poznal, že Hios vidí úplně jiný koberec než Taal; začal pak tkát scénky s bláznivými zvířátky a oživlými věcmi jako dárky pro ni, a tato ranní rozmluva obrázků a pohledů, která se po mnoho dní uskutečňovala bez jediného slova, znamenala pro Gata jedinou radost v nepřátelském paláci, kde byl kvůli úkolu, na jehož splnění neměl takřka žádnou naději, a kde mu neustále hrozilo prozrazení a smrt. Také Hios bavilo spiklenecké němé dorozumívání, které se dělo Taalovi před očima, aniž král něco tušil. A obrázky, které Gato pro Hios každý den připravoval, se stávaly stále osobnější a něžnější...

Milý čtenáři, nebudu se zesměšňovat tím, že bych tě pozvolna přiváděl k události, kterou bych pak vydával za překvapivý obrat děje, když už jsi určitě uhodl, oč půjde, stejně jako jsem to uhodl já, když jsem četl tyto pasáže Knihy (Kniha nebyla moc silná v psycho-

logii); samozřejmě že se Hios zamiluje do Gata, a bude tak v příběhu hrát poněkud otřepanou roli Ariadny (dokonce v pravém, nesymbolickém, třebaže miniaturním labyrintu). A tak po několika stránkách, na nichž neznámý autor líčil, jak motivy, které Gato vkládal do koberce jako vzkazy pro Hios, nabývaly stále erotičtějšího rázu, aniž by někdy byla odpovědí zloba a udání, konečně nadešla očekávaná chvíle, kdy se princezna a Gato objali; Hios pak chodila každou noc do Gatova pokoje a opouštěla jej ráno, několikrát se musela schovat za palmu v kořenáči ve výklenku na chodbě, aby se nesečkala s Taalem, který se šel podívat, co nového se zrodilo v zahradě na koberci. Nešťastná a uražená Ara odjela z Develu a zmizela nadlouho z Knihy; už jsem myslel, že se na jejích stránkách nikdy neobjeví, ale vynořila se nečekaně po mnoha záhybech knižních varhánků z podzemí textu, aby zazářila v krvavém finále delevských událostí.

Také té noci, kdy Gato koberec dokončil, byla Hios v jeho pokoji. Po dusném dni se po půlnoci ochladilo a ozval se tichý šum, jak na listí stromů v královské zahradě začal padat déšť; princezna si kolem ramen přehodila příkrývku a sedla si na obrubeň okna, Gato se posadil vedle ní, dívali se dolů na město, obloha beze hvězd splynula s mořem a zemí, v celistvé temné mase byly vidět jen rozeklané štěrbinu ulic, ozářené světlem lamp, a vzdálený oheň majáku v přístavu. Gato se otočil k Hios a řekl jí, kdo ve skutečnosti je a proč na zámek přišel. Hios po něm jen chtěla, aby jí slíbil, že ji s sebou vezme, až bude palác opouštět, a pak mu prozradila, že rudý drahokam leží v pokladně na nejvyšší polici ve vykládané dóze ze dřeva řečíku terebintového s obrazem baziliška na víku, a poradila mu, co má dělat, aby ho dostal.

„Nesnaž se získat drahokam nenápadně,“ řekla. „Myslíš si možná, že chodba přede dveřmi pokladnice je prázdná, ale ve skutečnosti ji z mnoha škvír střeží mnoho neviditelných očí, dívej se na kliky zavřených dveří na chodbě a uvidíš, že se všechny chvějí, protože je z druhé strany nedočkavě tisknou číhající ruce, dobře poslouchej

a uslyšíš šepot tajných rozkazů, které se za tenkými zdmi a za záhyby závěsů nesou od úst k ústům. Chodby paláce jsou dlouhé a nebyl bys první, kdo na nich beze stopy zmizí. V přítmí koutů a v prázdných chodbách zahyneš, musíš jednat v záři lustrů ve velkých sálech. Zítra otec pořádá v hlavním sále slavnost. Řekneš mu přede všemi, že se chceš pokusit vyřešit úlohu na dveřích pokladnice. Tak o tom bude každý vědět, je dokonce pravděpodobné, že tě budou zvědaví dvořané sledovat, budeš pod dohledem, a to je dobré, jejich pohledy tě ochrání před dýkou nebo střelou.

Až budeš pohybovat kamenem v labyrintu, nebude samozřejmě možné, aby ses díval na papír. Musíš všech třicet šest tahů znát nazpaměť. Na šestatřiceti rozcestích se budeš muset rozhodnout, jestli potáhneš doprava nebo doleva. Naučím tě teď příběh o bagdánském kalifovi, který si lehce zapamatuješ, protože všechny události na sebe navazují. Kalif, převlečený za obchodníka, prochází Bagdádem a zažije šestatřicet setkání, která odpovídají šestatřiceti tahům. Budeš táhnout kamenem, a přitom si v duchu vyprávět příběh. Když kalif potká muže, potáhneš napravo, když se setká s ženou, znamená to, že správný tah je nalevo.“

A princezna začala v okně nad spícím městem vyprávět příběh o kalifovi, který za teplé noci vyklouzl postranní brankou ze svého paláce a prochází úzkými uličkami, nad nimiž svítí hvězdy a jasný měsíc, prožívá setkání s mudrcem, lupičem, s kouzelníci, s převozníkem, s prodavačem fíků, s ženou s tváří skrytou za rouškou, žena mizí a objevuje se znovu v mnoha různých převlecích, až se s ní nakonec kalif setkává po návratu do paláce ve své komnatě, protože tajemná žena je dcerou jeho vezíra; kalif se s ní objímá, šťasten, že našel přízrak, který mu unikal bagdáskou nocí, hráč na posledním rozcestí táhne kamenem doleva, kámen ještě putuje dlouhým meandrem chodby a najednou je ve středu labyrintu a skrytý mechanismus otvírá dveře. Hios učila celou noc Gata příběh o kalifovi, vykradla se z jeho pokoje až za svítání, až když ucítili ranní vůni koberce.

41. KAPITOLA

Královská pokladnice

Vyprávím příběh v té podobě, v jaké jsem jej na ostrově četl, i když dnes už z něho moc nezbylo. Nejprve se začalo měnit jeho prostředí. Vzpomínám si, že mi několik měsíců po mém odjezdu z ostrova volala Karael; tehdy jsme si psali a telefonovali ještě dost často. Tenkrát mobilní telefon zazvonil, zrovna když jsem bloudil pod pošmournou oblohou mezi paneláky v zabláceném Jižním městě, kde jsem hledal jakousi opravnu elektrických přístrojů. Zeptal jsem se také na Knihu a Karael mi vyprávěla o jejích posledních proměnách, dozvěděl jsem se, že sídelní město Devel se při několikerém přepisování postupně zplošťovalo, až se z něho nakonec stalo město nízkých stavení roztroušených v bažinaté deltě řeky, zkamenělý tábor nomádů, který se zastavil na cestě, když dorazil k moři; uvázl v bažinách kolem ústí mělké hnědé řeky, kde se stany s nechutí a nedokonale proměnily v domy. A rozhovor, v němž Hios radila Gatovi, jak projít labyrintem, se v této verzi neodehrával nad městem, ale na jeho okraji, princezna a její milenec seděli v přízemním okně, odkud byla vidět noční step, osvětlená až k vzdálenému obzoru měsícem. Já ale nejsem schopen myslet na města v nekonečných proměnách, na neustále se měnící tváře, jak to umí ostrované, musím si pro své vzpomínky z řady metamorfóz vybrat jednu tvář a jedno město, a tak jsem se tenkrát na Jižním městě, mezi jehož bloky foukal vítr, který mi připomněl ostrov, rozhodl, že na město v deltě zapomenou a uchovám v paměti develské hlavní město v té podobě, v jaké jsem jej poznal v Knize.

Příští den ráno Gato odevzdal Taalovi koberec s obrazem zahrady. Odpoledne se konala ve velkém sále slavnost; brzy po jejím zahájení Gato přistoupil ke královi a oznámil mu, že by se rád pokusil projít

labyrintem na dveřích pokladnice. Zpráva o tom, jaké přání cizinec vyslovil, se nesla šeptem všemi směry do vzdálených koutů sálu a cestou zhasínala rozhovory, až bylo slyšet jen ševelení zvědavosti, údivu a děsu. Taal se zamračil; řekl jen, že každý má právo pokusit se zdolat labyrint, a připomněl Gatovi propadliště a podzemní řeku. Gato hned nato odešel ze sálu, šel chodbou, která mu připadala nekonečná; sledoval ho průvod mlčících dvořanů, kteří šli po špičkách za ním, opatrně našlapovali, pokaždé, když se Gato otočil, postavy v průvodu, který se táhl až k ohbí chodby, strnuly uprostřed kroku, mnoho z nich s předkloněným tělem a zdviženou nohou, jejíž natažené chodidlo se špičkou dotýkalo lesklé parkety. Gato kdesi četl, že duše po smrti hledí na poslední obrazy, které viděla za života, a řekl si: „Pane bože, na jakou podivnou pantomimu se budu dívat v zásvětí, jestli spletu některý z tahů!“ Když stál přede dveřmi do pokladnice, už se neobracel, vzal do ruky magnetický kámen a začal si v duchu přeříkávat příběh o kalifovi.

Neopouštěla ho úzkost, v jednu chvíli, kdy se mu zdálo, že se kámen podezřele vzdaluje od středu labyrintu a dostává se do míst, kde na něj nevyhnutelně čeká slepá ulička, ho napadlo, že jej Hios zradila, že dala přednost rodině před cizincem, myslel na to, že její noční návštěvy byly součástí plánu, který vymyslela Hios s Uddo a s Taalem, začal si vzpomínat na různé Hiosiny výroky, které mu teď připadaly dvojznačné a znepokojivé, představoval si, jak Hios odchází z jeho pokoje rovnou k otci a jak se mu smějí, stejně krutě, jako se Taal s Uddo smáli nemocné Nau a Tanovu zoufalství. Když se kalif dírou ve zdi dostal do zahrady cizího domu, kde na něj ze tmy altánu promluvil starý perský obchodník, připadalo Gatovi, že Hios schválně změnila příběh, že by bylo logičtější, kdyby se kalif v noční zahradě setkal s ženou než s mužem, a zažil trýznivá muka, když uvažoval, jestli nemá táhnout kamenem raději doleva, ale nakonec přece jen poslechl Hios, táhl doprava, a podlaha pod jeho nohama zůstala pevná.

Ale kalif se měl té zázračné noci setkat ještě s mnoha muži a ženami, a na Gata čekalo ještě mnoho rozcestí a mnoho rozhodnutí. Po každém tahu očekával, že se pod ním rozevře podlaha a že se zřítí do podzemní řeky, cítil vždy dokonce jakési zklamání, že už se to nestalo, že bude muset nadále setrvávat v nesnesitelné úzkosti. Už nadešel třicátý tah a Gato pořád stál na naleštěných parketách, ale vůbec ho to neuklidnilo, vzpomněl si na Taalovu lstivost a začínal si být jist, že se Hios a Taal domluvili, že se Gato dozví pětaticet správných tahů a teprve poslední, šestatřicátý, otevře propadliště, že se propast rozevře pod Gatem v okamžiku, kdy si bude myslet, že zvítězil.

Když nadešla chvíle posledního tahu, když se kalif vrátil do paláce a blížil se ke své komnatě, zatímco nad Bagdádem bledly hvězdy a jasnilo se nebe, Gato držel v ruce kámen, myslel na to, že postava očekávající kalifa na lůžku za poloprůhlednými závoji možná vůbec není půvabná vezírova dcera, že ve správném příběhu, který mu Hios zatajila, kalif poté, co odhrne závěs, uvidí tvář zloděje, který pronikl v noci do paláce a čeká na něj s ostrou dýkou v ruce. Gato dlouho uvažoval, jak má táhnout, ale nakonec prudce posunul kámen nalevo, jak mu poradila Hios, a zavřel oči. Ozvalo se zaskřípání, Gato se snažil zachytit nízkého reliéfu na dveřích, i když věděl, že jej nezachrání před pádem do hlubiny, jeho ruce sklouzávaly po hladkých oblých plochách, se zavřenýma očima padal dolů, cítil chlad jeskyní a slyšel šumění podzemní řeky.

42. KAPITOLA

Fouův palác

Milý čtenáři, tento předěl mezi kapitolami nepochází z ostrovní Knihy; kniha nebyla rozdělena na kapitoly ani na odstavce, jediné členění Knihy obstarávaly kapsy, které třídily úseky textu do různých rovin, ale také tyto hranice neustále zpochybňovaly, a tak to, co bylo odděleno, zase splétaly do fantasticky zamotaného uzlu. Zastavil jsem na chvíli Gata padajícího dlouhou větou do neznáma, abych tě trochu napjal. A tak jej zase pustíme – a vidíme, že si Gato právě uvědomuje, že nepadá do propasti, ale do místnosti za dveřmi, že skřípání není hlasem mechanismu propadliště, ale že je to zvuk otvírajících se dveří, že chlad, který cítí, vane z pokladnice a šum jsou vzdechy užaslých dvořanů. Gato ve své úzkosti Hios křivdil. Taal ani Uddo netušili, že se jejich dcera a cizinec stali milenci, a Hios ho nezradila, stála po celou dobu jeho cesty labyrintem se zatajeným dechem mezi dvořany a modlila se, aby Gato žádný z tahů nespletl.

V pokladnici se ve slabém světle lampy blyštěly drahokamy, perly a klenoty ze zlata. Gato po chvíli na horní polici našel dózu s baziliškem na víku. Když vyšel z pokladnice, uviděl strnule stojící zástup, a jeho pohled našel usmívající se tvář Hios. Taal s Uddo stáli opodál; a Gato viděl, že Uddiny rty se rychle pohybují těsně u Taalova ucha. Když Uddo uviděla Gata s drahokamem v ruce, v jediné vteřině pochopila, kdo je tento cizinec, i to, kdo mu prozradil, jak se dostat do pokladnice. A také okamžitě vymyslela jeden ze svých temných plánů, který teď šeptala Taalovi. Než Gato ke královskému páru došel, Uddiny rty se zastavily a tvář se spokojeně odtáhla od Taalovy skloněné hlavy. Taal se usmíval, blahopřál Gatovi k jeho dovednosti, poklepal mu přátelsky na rameno a řekl, že nemusel

být tak skromný a měl si z pokladnice odnést více drahocenností. Gato mu oznámil, že příštího dne by chtěl opustit palác a ostrov a Taal jen kývl hlavou, pak se ke Gatovi naklonil a pošeptal mu: „Chci vám před odjezdem ještě něco ukázat. Odpoledne se u vás staví komoří a zavede vás za mnou.“

Po obědě skutečně přišel komoří a Gato jej mlčky sledoval. Na konci chodby komoří nezahnul jako jindy, ale vytáhl svazek velkých klíčů a odemkl jedny ze dveří, které zůstávaly vždy zamčené. Gato poprvé vstoupil do paláce mrtvého prince Foa. Šel dlouhou, rovnou a světlou chodbou, v tichu cinkaly jen klíče za pasem komořího, vítr, který pronikal rozbitými vysokými okny, zvedal bílé záclony, jež se před Gatem svíjely jako snové písmo a přejížděly mu po tváři, Gato přitom vdechoval zteřelou vůni a prach. Na druhé straně chodby stály ve výklencích sochy z bílého mramoru; představovaly zápasy héroů s obludami, tance démonů a ženy měnící se v keře a v divokou zvěř; většina soch však nebyla dokončena, na mnoha podstavcích ležely jen kusy mramoru, z nichž na některých místech vystupovaly lidské tváře a ruce, křídla velkých ptáků, ostré zobáky, drápy šelem a šupinaté ocasy nestvůr. Na konci chodby byly skleněné dveře; když vítr před nimi rozhrnul záclonu, Gato uviděl, že vedou na malý balkon; o kamenné zábradlí balkonu se opíral Taal a díval se dolů na uzavřené nádvoří.

Přivítal Gata s přehnanou srdečností, která v princovi vzbudila nejhorší obavy. „Neukázal jsem vám ještě nejkrásnější umělecké dílo v paláci,“ řekl, „bylo by škoda, kdybyste odjel a neviděl je.“

Gato přistoupil k zábradlí a uviděl dole na nádvoří nejpodivnější sousoší, s jakým se v životě setkal. Zobrazovalo břeh moře, z něhož se vynořovala hlava obrovské krakatice, která zaútočila deseti strašnými chapadly na skupinu lidí sedících na břehu kolem podlouhlého stolu; nešťastníci, kolem jejichž těl se už chapadla ovinula, se z posledních sil marně snažili vyprostit ze strašného objetí, druzí bodali do těla mořské nestvůry meči a noži. Na stole

ležely talíře se zbytky jídel; Gato si všiml, že na jednom talíři je jakási soška, která v drobném měřítku a s některými změnami opakuje celou scénu zápasu s krakaticí. Ale ještě více než námět sochy Gata udivil materiál, ze kterého byla udělána. Myslel si zpočátku, že je to tmavozelené kalné sklo, ale když v jednu chvíli zafoukal vítr, celé sousoší se jemně otrásl; a když vítr zesílil, postavy se dokonce rozkývaly. Sousoší musí být uděláno z nějakého gelu nebo aspiku, pomyslel si Gato udiveně. Zelenavý gel byl napůl průhledný, a Gato si povšiml, že uvnitř sousoší se pohybují drobné, protáhlé černé stíny.

„Nádherné sousoší!“ ozval se za ním Taalův hlas. „Těm nevzdělančům u dvora je vůbec neukazuji, nedokázali by je ocenit, ale věděl jsem, že vy jako umělec pochopíte hloubku a krásu tohoto díla. Můžete si je prohlížet, jak dlouho chcete, počkám tu s vámi.“

„Jste laskavý, králi, socha je opravdu úžasná a jsem vděčný, že jste mi ji ukázal,“ řekl upřímně Gato, „ale nechci vás zdržovat, raději už půjdu, musím se chystat na cestu.“

„Jen se neostýchejte, určitě si chcete sochu podrobně prohlédnout. A víte co? Jistě máte u sebe drahokam z pokladnice, rád bych se na něj ještě naposledy podíval, zatímco budete studovat sochu. Je to kámen, který jsem kdysi dostal od své ženy, a přiznávám, že se mi po něm bude stýskat. Doufám, že mě nepodezíráte, že vám jej chci vzít?“

A Gatovi nezbývalo nic jiného, než Taala ujistit, že takové podezření mu ani nepřišlo na mysl, a podat mu drahokam. Taal kámen obracel ze všech stran, zvedal jej proti slunci, a v jedné chvíli – nenažil se ani příliš předstírat, že to nebylo úmyslně – mu kámen vyklouzl z ruky, padal dolů s balkonu, Gato vykřikl a pak už jen viděl, jak se drahokam noří do měkké sochy, jak padá do hlavy krakatice a gel se za ním zase zavírá. Taal se hned začal Gatovi omlouvat za svou nešikovnost a říkal, že se vlastně nic nestalo, Gato si kdykoliv může pro drahokam do sochy dojít, gelem se prochází snadno,

a jestli přitom snad nějak sochu poškodí, nebude se Taal na něj zlobit, zřízenci ji zase uvedou do původního stavu.

Gato řekl, že v tom případě pro drahokam půjde hned, a seběhl po schodech na nádvoří. Když se ocitl vedle sochy, třesoucí se ve větru, zarazil se. Ponořil dlaň do jedné z postav, ruka skutečně pronikala měkkým chladným gelem lehce, projít sochou k hlavě krakatice pro drahokam jistě bude snadné, zdálo se Gatovi. Už se chystal vkročit do sochy, když si všiml, že se kolem jeho ruky shlukují tmavé stíny, které se vynořovaly z hlubin sousoší. Zneklidněl a zůstal stát, a náhle ucítil ostrou bolest v prstu, vykřikl a prudce vytáhl ruku ze sochy. Na jejím konci viselo malé tělo, Gato je i s kusem masa serval z ruky a odhodil na dláždění. Na žulové desce se vztekle mrskala ryba, zvuky pleskajícího se těla se rozléhaly prázdným nádvořím. Gato s odporem pozoroval zlé kulaté oči a rozvírající se a zase svírající tlamu, plnou ostrých, jasně bílých zubů. Za chvíli se rybě podařilo domrskat k soše a vklouznout dovnitř, ještě jednou vystrčila ze sochy hlavu, vycenila na Gata zuby a pak zmizela. „Nic si z toho nedělejte,“ ozvalo se nad ním, „zkusíte to jindy.“ Taal se nakláněl z balkonu, jeho hlas už neskrýval výsměch a pocit triumfu. „Bohužel nemohu čekat déle než tři dny.“ A Taalova hlava zmizela za kamennou balustrádou.

Gato si řekl, že se toho dne už nebude pokoušet proniknout do sochy, že si vše dobře promyslí a poradí se s Hios. Když jí v noci vyprávěl o drahokamu a soše, Hios se zděsila a řekla mu, že měl velké štěstí. Ryby žijící v gelu jsou nesmírně dravé, živí se tím, že pod povrchem sochy číhají na ptáky, a když některý letí nízko nad sochou, vymrští se z gelu, zahryznou se mu do křídla a strhnou jej do sochy. Hios říkala, že jednou její matka hodila ze vzteku do sochy z balkonu kočku a že ze zvířete zbyla za několik minut jen bílá kostra. Existuje jediný prostředek, který umožňuje dostat se do sochy. Zřízenci každý rok procházejí sousoším a čistí jej od koster ptáků, uhynulých ryb a různého smetí, které do něho napadalo. Aby jim

ryby neublížily, natírají si zřízenci zátylek, zápěstí a kotníky tukem z jistého druhu divoké kachny, jehož pach ryby nesnášejí (u slova označujícího kachnu byla opět kapsa s podrobným pojednáním o způsobu života tohoto ptáka, o zemi, v níž žije, o dějinách a náboženství této země). Hios slíbila Gatovi, že příští noci navštíví pod nějakou záminkou hospodářské křídlo zámku a přinese odtud dózu s kachním tukem.

43. KAPITOLA

Zrození světa

Nad větou, kde se neznámý ostrovní autor poprvé zmiňoval o sousoší, byla tlustá kapsa; neotvíral jsem ji, protože jsem byl zvědavý, jak výstup na nádvoří dopadne, ale když jsem dočetl stránku, na níž autor popsal rozmluvu Gata a Hios o rybách a kachním tuku, vrátil jsem se k této kapse. Jak jsem předpokládal, text na pásu papíru, který jsem z ní vytáhl, líčil vznik sochy. Sousoší z gelu bylo vytvořeno před čtyřmi lety, poté co zemřel princ Fo, syn Taala a Uddo. Toho roku mu mělo být dvacet let, a Taal se rozhodl, že jako dar k narozeninám pro něj nechá vystavět nové skvostné křídlo paláce. Povolal na Devel nejlepší architekty, malíře a sochaře z celého archipelagu.

Když už byla hrubá stavba hotova, odplul Taal do sousedního ostrovního království Kass kvůli jednání o vleklém územním sporu, který v té době znovu vzplanul šarvátkami v přístavech a drobnými přestřelkami mezi loděmi, jež pluly v úžině oddělující oba ostrovy. Na zámku kasského knížete nadchly Taala nádherné sochy, které stály na všech chodbách v pravidelných rozestupech podél zdí. Když mu kníže řekl, že všechny sochy jsou dílem jediného člověka, kasského dvorního sochaře, Taal mu bez rozmýšlení slíbil, že stáhne hned nazítří vojenské posádky ze všech sporných ostrůvků v úžině a zaručí se za svobodnou plavbu kasských lodí, pokud mu kníže dvorního sochaře na dva roky půjčí. Kníže přikývl a s úsměvem podotkl, že Taal bude možná překvapen.

Za dva týdny se v develském přístavu objevila loď. Taal byl opravdu překvapen, protože poté co dělníci a pomocníci snesli na molo bedny s náradím, vystoupila na břeh drobná mladá žena. Jmenovala se Mii: to ona vytesala z mramoru všechny sochy na kasském

dvoře. Přivítala nabídku na výzdobu Foova paláce s nadšením. Mii neuměla vytvořit jen jedinou sochu; když chtěla udělat sochu, musela vytvořit celý vesmír, jehož byla socha součástí. Mii pracovala tak, že nejdříve procházela palácem nebo parkem, do něhož měla umístit sochy, naslouchala hlasu jednotlivých prostorů tak dlouho, až v nich začala vnímat jejich pulsace a energie, přílivy a odlivy jejich sil, a z tohoto dění počaly zvolna krystalizovat tvary; bylo to, jako by jí prostory vyprávěly o svých úzkostech, snech a mýtech, o svých bozích a démonech, mluvily o tajné zvěři, která je obývá, o dramatech, jejichž jsou scénou, o pekle, které žhne v jejich koutech, a o ráji, jehož hudba zní za zdmi, o moři, jehož příliv k nim dosahuje, a o galériách snu, které kotví na jejich vzdáleném konci. A Mii začala ztvárňovat tuto neviditelnou flóru a faunu prostorů, zaznamenávat jejich mytologii a démonologii, rozvíjet jejich drama a sny, proměňovat jejich rytmy v tvary. Většinou Mii nejprve zahlédla ve výklenku ruku sahající po prstenu, záhyb ženského šatu nebo vztyčující se tělo hada, aniž věděla, čeho jsou součástí, a tyto fragmenty postupně dorostly do sousoší.

Mii si vždy vymíňovala, že si vybere prostory, kam umístí sochy. Její výběr byl pro mnoho lidí nepochopitelný. Sochy se vynořovaly v sálech ozářených světlem lustrů a v temných zaprášených zákoutích, na honosných portálech a ve skrytých výklencích, které bylo obtížné objevit, v místnostech, kde socha panovačně ovládala prostor, a vysoko na fasádě, kde rysy sochy nikdo nemohl rozpoznat, dokonce v podkroví, kam sotva kdo zavítal, a ve sklepení, kde stály ponořeny do tmy. Stávalo se, že ten, kdo si u Mii objednal výzdobu svého paláce, až po letech s údivem objevil sochu ukrytou v hustém houští u zdi zámeckého parku nebo pod kalnou hladinou jezírka.

Spolu s tvary postav se rodily i jejich osudy, vznikal nový svět s vlastními dějinami, vlastními bohy a mytologií, s vlastní morálkou a právem. Mii věděla o spletitém podhoubí vztahů a událostí, které vyústily do gesta sochy, vlily se do špice dýky vznášející se nad hru-

dí nepřítele nebo do konečků prstů ruky natahující se k smíření, znala tisíce propletených obrazů a příběhů ze světa soch, jež nebyly zobrazeny a jen se chvěly v strnulých gestech těl, ale nikdy necítila potřebu o tomto světě někomu vyprávět, ani jej nějakým způsobem zobrazovat, nechávala jej jen zářit z hrotu dýky a z prstů natažené ruky.

Mii vždy pracovala celé dny a celé noci takřka bez přestávky. A pokaždé, když dokončila stvoření světa, pocítila nesmírnou únavu, spala několik dnů a pak týdny ležela otupěle v posteli; v té době se vesmír, který vytvořila a ve kterém žila, pozvolna vzdaloval, až zmizel, Mii na něj dokonale zapoměla, a tak když dostala novou zakázku, procházela opět neznámým domem s prázdným vědomím a naslouchala novému šepotu neznámých prostorů, přecházejícímu do rytmu rodícího se světa.

Taal ukázal Mii náčrtky, ve kterých vyjádřil své představy o tom, jak by měla sochařská výzdoba paláce vypadat, ale sochařka se na ně ani nepodívala, požádala krále, aby ji do Foova křídla zavedl, a pak celý měsíc jen procházela prázdnými chodbami, sály a schodišti. Pozvolna začaly z žilkování mramorového obložení a z vlnění záclon, z šera chodeb i jasného světla sálů vystávat tváře nových bohů, démonů a héroů, postavy lidí, zvířat a oblud, schodiště se proměnilo v kaskády vodopádu, který začal ožívat nymfami a říčními božstvy, na chodbě se objevilo vojsko fantomů, které vytáhlo na výpravu proti světu lidí. Mii nejprve nechala umístit bloky mramoru na místa, která určila, a pak pracovala na mnoha sochách současně; užaslý Taal sledoval, jak sochařka odbíhá od úst sochy na zábradlí balkonu k šupinám Tritóna v kašně.

V kapse, která se v těchto místech Knihy nacházela, byl podrobný katalog všech sousoší, která Mii ve Foově paláci vytvořila. Docela rád bych si jej přečetl, ale bohužel právě text této kapsy byl tak rozmazaný, že byl takřka nečitelný. Někdo patrně s rozloženým textem prošel vodní stěnou, říkal jsem si, anebo tyto listy na mořském

břehu zmáčela vyšší vlna. A tak jsem se s lítostí díval na bílé stránky plné rozpitých inkoustových skvrn a čmouh; připadalo mi, že se na těchto stránkách tvary soch opět vrátily do říše beztvarych proudů, z níž kdysi vykrytalizovaly.

Fo se chodil dívat na zrod nového světa, jako o čtyři roky později Hios. Mii to zpočátku nevadilo, protože stejně skoro nevnímala bytosti, které do světa, jež vytvářela, nepatřily. A tak Fo sledoval, jak se v jeho paláci usídlují neznámé bytosti, které jej spolu s ním měly obývat. Jeho obdiv k Mii se brzy změnil v lásku. Ale Mii teď žila ve světě svých soch, prožívala incestní lásky s postavami, jejichž byla matkou, a Fo byl pro ni jen nesrozumitelným a stále obtížnějším přízrakem, který přicházel z jiného světa.

Nevíme, jestli by se Mii mohla zamilovat do Foa, kdyby princ počkal, až sochařka výzdobu paláce dokončí, až začne zapomínat na tváře a osudy svých lásek z mizícího světa a vracet se do země lidí. Ale Fo byl jako všichni z jeho rodu netrpělivý a vznětlivý; když viděl, že jej Mii vůbec nebere na vědomí, že jedinou její odpovědí na jeho vyznání je mlčení, že jediný pocit, který Mii projevuje v jeho přítomnosti, je rozmrzelost, že ji někdo ruší při práci, zmizel z paláce a toulal se po ostrově, přespával v jeskyních a pod stromy v lese nebo na písku pobřeží.

44. KAPITOLA

V lesním srubu

Část Knihy, která líčila bloudění nešťastného prince Fo, byla nesmírně dlouhá, i když skoro nic z toho, o čem se v ní psalo, se hlavního děje nijak zvlášť nedotýkalo, autor rozvláčně popisoval Foova setkání s venkovany, kteří nevěděli, kdo je poutník, s nímž mluví, četl jsem tu podrobná líčení krajin, kterými Fo procházel; pokaždé, když se Fo octl v novém kraji, vyrostly v Knize kapsy, v nichž se autor rozepisoval o flóře a fauně tohoto území anebo vyprávěl různé zajímavé a nudné místní pověsti. Ale ostrované hlavní a vedlejší děj nerozlišovali; když jsem se jednou bavil s Karael o nekonečných odbočkách, na které byli ostrované vždy ochotni se vydat, řekla mi cosi jako aforismus: „Hlavní je to, co je vedlejší“ (jiným jejím aforismem bylo: „Chceš-li se setkat s něčím, co je úplně stejné, jdi někam úplně jinam“). Tyto labyrintické vsuvky a odbočky mi dlouho připadaly nesnesitelné, ale jak už jsi, milý čtenáři, poznal, za čas jsem sám propadl kouzlům nesmyslných setkání na vedlejších cestách a zmatených návratů do světa, který se za dobu mé nepřítomnosti stal cizím. Při těchto setkáních se nejniternější a nejdůležitější cíle našeho života náhle samy stávají odbočkami, odvádějícími od jakési neznámé, monstrózní a nekonečně lákavé cesty, jež je upředena jen z toho, co jsme do té chvíle nazývali odbočkou, cesty, na jejímž konci září nejvyšší slastný Cíl, který je trestí všeho, co nás do té chvíle rušilo a rozptylovalo.

Jednoho odpoledne zastihl Foa v lese déšť, princ se schoulil pod větvě stromu a pozoroval keře, chvějící se v proudech vody, Pak si všiml, že mezi listím prosvítá jakési stavení. Byl to malý srub, který snad kdysi postavili lesní dělníci, a když odešli, přespávali v něm zřejmě různí tuláci. Srub měl místo oken a dveří jen prázdné otvory,

v rohu místnosti ležel slamník, z jehož děr se drala ven shnilá sláma, na podlaze se černaly uhlíky ohniště, jehož kouř mohl vycházet ven očazenou dírou ve střeše. Fo si lehl na slamník, díval se otvorem dveří na tmavnoucí les a poslouchal krásný tichý zpěv listů v dešti. Brzy usnul; za úsvitu se probudil zimou a šel nasbírat kletí, aby mohl rozdělat oheň. Když pokládal větve, zvlhlé deštěm, na ohniště, všiml si, že mezi zuhelnatělými poleny leží zčernalý kus papíru, ohořelá stránka z nějaké knihy; Fo si přečetl jedinou větu, která zbyla na bílém ostrůvku v černé drolící se hmotě (byla to věta „Král dlouho zamyšleně pozoroval ředkev“). Rozhlédl se, jestli najde v místnosti něco, čím by mohl podpálit oheň. V koutě místnosti ležela hromada papírů, které byly z jedné strany popsány záznamy o pokácených stromech, Fo zmuchlal několik listů, vsunul je pod větve a zapálil.

Pak si přitáhl slamník blíž k ohni, lehl si, díval se otvorem dveří na mlhu převalující se nad kořeny stromů, poslouchal praskání plamenů. Očekával, že se mu v mysli objeví obraz Mii, a skutečně jeho vnitřní zrak hned uviděl její tvář a její ruce dotýkající se kamene, ale tentokrát se obrazy nerozvíjely v obvyklém rituálu, zasekly se, vsuňovala se mezi ně jakási překážka. Fo si s překvapením a nelibostí uvědomil, že je to věta, kterou před chvílí četl na kousku ohořelého papíru. Agresivní věta po chvíli úplně zastavila bolestně slastný film, na který se těšil, obrazy Mii vybledly a zbortily se. Fo měl vztek, že něco tak nicotného jako banální slova o zelenině může rušit jeho velký cit, ale nemohl si pomoci, pořád na krále a ředkev musel myslet, v jeho hlavě se jedna za druhou rojily otázky, kterých se nemohl zbavit. Jaký může být důvod toho, že nějaký král dlouho zamyšleně pozoruje ředkev? Jistě by na ní mohl spočinout pohledem, kdyby to byl třeba nějaký obzvláště pěkný kus, ale proč by ji měl dlouho pozorovat? Neměl dost starostí se státnickými záležitostmi? Snad to byla nějaká skvělá odrůda a ukázali mu ji na zemědělské výstavě, kterou král navštívil, řekl si Fo. Ale tato odpověď ho neuspokojila,

ani na nejúžasnějším kusu zeleniny toho nebylo mnoho k dlouhému pozorování a přemýšlení, obzvláště ne pro vladaře. Fo nejasně tušil, že význam ředkve musel nějakým způsobem odpovídat místu krále ve společnosti, ředkev musela být spjata s osudem státu nebo s životem a smrtí krále anebo někoho, kdo je mu blízký.

Fo se šel projít do lesa, natrhal nějaké červené lesní plody a vrátil se, cestou trochu doufal, že nenajde zpáteční cestu do srubu, kde jej tak trapným způsobem sužoval přízrak ředkve, ale když už se s ulehčením domníval, že se ztratil, zadní strana srubu se před ním náhle vynořila z křoví, a tak do svého nového obydlí s povzdechem vstoupil a lehl si zase na slamník. Řekl si, že slova z ohořelého papíru jsou tak dotěrná proto, že nedávají žádný smysl; když bude o králi a ředkvi hodinku důkladně přemýšlet, jistě najde nějakou smysluplnou souvislost této věty, a tak ji zneškodní, zbaví se jí a bude se moci zase věnovat svému blaženému milostnému utrpení.

Posadil se na slamník a začal rozebírat situaci, kterou věta popisovala. Král nemůže jen tak mařit svůj čas pozorováním ředkvi, musí vládnout, a když zrovna nevládne, jistě má jiné možnosti rozptýlení než se dívat na ředkev. Ne, v ředkvi muselo být něco důležitého, nějaká nanejvýš významná zpráva. Ale kdyby byla skryta v ředkvi, král by ji nezjistil ani sebedelším pozorováním a přemýšlením. Ledaže by zpráva byla na povrchu ředkve, třeba byla na ředkvi napsaná, nebo ji do ředkve někdo vyryl. Ale ani to nedávalo příliš smysl; jestli byla napsaná písmem a jazykem, které král znal, nemusel ji dlouho zamýšleně pozorovat, a jestli byla zpráva v neznámém jazyce nebo písmu, sebedelší pozorování nápisu by králi nijak nepomohlo, k rozluštění zprávy by bylo zapotřebí dělat jiné věci. Kromě toho, proč by někdo důležitou zprávu, týkající se království nebo života krále, vyrýval zrovna do povrchu ředkve? Bylo dost obtížné představit si situaci, v níž by někdo musel psát králi na ředkvi místo na papíru.

Ale možná nebyla zpráva do ředkve vyrytá, možná byla zprávou, nad jejímž významem král přemýšlel, barva ředkve nebo její tvar. Nemusela to být přirozená barva a tvar, ředkev mohla být obarvená a tvar nějak pozměněn, třeba bylo z ředkve něco vyřezáno. V tu chvíli už ředkev a dotěrné otázky, které přinášela a které se čile rodily jedna z druhé, zcela zahnlaly z Foovy mysli obraz Mii. Mohlo by to být tak, říkal si teď Fo, že zprávu nebylo možné rozluštit složitým hledáním jejího kódu, ale jedině tím způsobem, že by se náhle, v jednom okamžiku vyjevily její souvislosti. Pak by mělo jakýsi smysl, aby král dlouho pozoroval ředkev a snažil se najít takové souvislosti, které by ředkev zasadily do nějakého smysluplného celku.

Kontury stromů se začaly rozplývat v šeru, výřez lesa, který byl vidět v otvoru dveří, vypadal jako zašlá tapiserie pověšená na zdi. Fo si uvědomil, že oheň už dávno vyhasl a že strávil celý den přemýšlením o ředkvi a králi. Už nikam nespěchal a čas pro něj neměl žádnou cenu, ale přece jen byl rozmrzelý z toho, že věnoval celý den takové nicotnosti, říkal si, že hned ráno opustí zakletý srub a vydá se zase na cestu; v nových krajinách určitě na protivnou ředkev a podivínského krále brzy zapomene. A jak na chvíli povolilo napjaté soustředění, logické konstrukce, které celý den pracně budoval a které přesto nebyly s to se spojit do nějaké završené stavby, se tiše sesunuly a uvolnily místo vizi, která, jak si teď uvědomoval, se už dlouho nenápadně formovala na dně jeho otázek a odpovědí a tiše se hlásila ke slovu.

Fo uviděl v duchu krále, jemuž se zdá, že po dlouhém pozorování ředkve pochopil zprávu, kterou mu přináší (ale pochopil ji správně? – Fo vidí v jeho interpretaci osudnou chybu, která změní dějiny království); i pro Foa vrostl obraz krále přemýšlejšího nad ředkvi do sítě souvislostí, jako by náhle našel k osamocenému kousku puzzle zbytek skládačky s otvorem stejného obrysu. Jako když tvary a barvy krajiny vystupují z mlhy, která se rychle rozptyluje,

vynořovala se místa a postavy, Fo viděl moře a lesklé skály, prudké slunce, palác nad mořem, krále v bílých šatech, jeho ruku dotýkající se ruky dívky, viděl chladné mramorové chodby paláce, lodě plující s tajným posláním, zrady, intriky, schůzky spiklenců v místnostech se staženými žaluziemi, slyšel zlověstný šepot za závěsem, cítil vůni ranních a večerních pokojů, sláný mořský vítr a kameny vonící sluncem. Ještě před chvílí se král s ředkví nehodili do žádného příběhu, prostírala se kolem nich prázdnota, a teď z obrazu krále přemýšlejícího nad ředkví proudily stovky dalších obrazů a z jejich tryskání se hned ustavovalo neporušitelné tkanivo celistvého světa.

Tento velký zrod lidí, věcí a krajin už se nedal zastavit, Fo mu jen překvapeně přihlížel. Jeho vědomím bleskla myšlenka, že kdysi znal někoho, kdo mu o takovém rození světa jednou vyprávěl a komu tenkrát vůbec nerozuměl, ale teď v jeho mysli už nebylo místo pro žádné vzpomínky, protože byla celá zaplněna tímto velkým zrodem, chvílemi bolestným a tápavým, chvílemi lehkým a překotným, ale v každém okamžiku se tlačícím k tvaru s neuvěřitelnou silou, silou, které nebylo možné se stavět na odpor a která rozmetala všechny jeho myšlenky a vzpomínky.

Bujení nového světa nebyla s to zabránit ani myšlenka na to, že nemá žádný smysl, cíl ani ideu, že nepřináší žádné poznání a je zcela nepotřebný, není ani symbolem nebo archetypem, není ani zajímavější, ani nudnější než jiné světy – tato nesmyslnost mu naopak přinášela slast, jakou ještě nikdy v životě nepoznal. Celou noc ležel Fo na slamníku a sledoval zrod tohoto světa, někdy musel namáhavě uvolňovat cestu jeho obrazům, jindy jen pozoroval, jak se bez jeho pomoci vynořují. Když začalo svítat, vzal si jeden list z hromady papírů a začal na jeho prázdnotu stranu psát zprávu o novém světě.

45. KAPITOLA

Spiklenci ve vauzu

Knihy se nezmiňovala o tom, jestli měl Fo s sebou tužku, nebo jestli ji našel také ve sruhu. Papíru na psaní bylo ve sruhu dost na to, aby Fo mohl vše pečlivě a podrobně zapsat. A nepochyboval jsem o tom, že to skutečně udělal, že popsal svůj svět s pedanterií, jež se vyrovnala pedanterii všech imaginárních autorů, kteří vyprávěli své příběhy a příběhy v příbězích na všech rovinách Knihy, kteří donekonečna popisovali vzorky šatů princezen a ornamenty na zdech paláců: v tomto místě textu byla vlepená kapsa, jež jistě obsahovala Foův text ze sruhu, a tato kapsa byla tak přeplněná, že se pootevírala, rozpukávala se jako přezrálý lusk a papír, který v ní byl složený, se dral ven; když jsem kapsu rozlepil, její vnitřek se nedočkavě vyvalil, stlačené varhánky se roztáhly a vymrštily pás papíru, papír padal na zem a přitom se rozvínoval, a pak se ještě chvíli houpal jako girlanda na maškarním plese.

A už jsem viděl jednotlivá slova, která na papíru byla napsána, slova o mořských obludách a o palácích na planetě ve vzdálené galaxii, slova, která mě lákala, abych se do čtení této vsuvky ponořil. Rozhodl jsem se ale, že se nebudu zdržovat nějakým nekonečným románem o ředkvi, že se nenechám lstivou Knihou zlákat do bezútešného labyrintu vsuvek. Dočtu vsuvku, v níž se vypráví o vzniku gelové sochy, řekl jsem si, a pak se spořádaně vrátím ke Gatovi, Hios a nešťastné ztvrdlé Nau, abych se konečně dozvěděl, jestli se Gatovi podaří vynést drahokam ze sochy a jestli se jeho matka uzdraví. A tak jsem začal cpát vyhřezlý papír zase nazpátek do kapsy, ale když už se jeho konec, pohupující se ve vzduchu, blížil k desce stolu, cítil jsem, že nemám dost síly, abych přemohl svou zvědavost, prokletá ředkev mě omámila stejně jako Foa. Obával jsem se, že

kdybych si nepřečetl, proč ji král zamyšleně pozoroval, terorizoval by obraz ředkve mé myšlení stejně jako Foovo a nedokázal bych se soustředit nejen na další čtení, ale ani na nic jiného.

Měl jsem strach, že ještě po návratu z ostrova domů by se mi ředkev zjevovala za bezesných nocí, a když bych usnul, oživila by, proměnila by se v příšeru a pronásledovala mě nekonečným bludištěm. Už bych se nikdy neosvobodil z její moci, protože bych si už nemohl přecíst, jak to s ní a s králem bylo, ani kdybych kvůli tomu znovu odjel na ostrov: v neustále se měnící Knize by z ředkve a z krále pravděpodobně už nic nezbylo. A tak jsem si povzdechl, vytáhl jsem z knižní kapsy opět pás papíru se vsuvkou a pustil se do čtení Foova díla. Pokusím se obnovit ve vzpomínce svou tehdejší četbu; můžeš mě na této cestě do hlubin Knihy sledovat, milý čtenáři, jako zkušeného vůdce speleologické výpravy. Víím, že ti sestup do spodních pater textu může připadat namáhavý (nechci tě strašit, ale patrně si neuvědomuješ, že tě čeká ještě nepříjemnější výstup); rád bych ti to nějak ulehčil, napadlo mi, že bych texty z každého patra Knihy nechal vytisknout jinou barvou, aby ses ve vyprávění lépe vyznal, ale to by bylo asi moc drahé. Ještě lepší a ještě méně uskutečnitelné by bylo, kdyby má kniha odlišovala různé roviny stejným způsobem, jakým ostrované určovali čas: kdyby text každé roviny byl vytištěn na papíru prosyceném jinou vůní. (Co je ale obtížné pro tiskárnu, nemusí být zvlášť složité pro tebe; pokud trpíš závratěmi ze střídání různých rovin obsahu, můžeš si takovou vonnou knihu celkem snadno sám vyrobit.)

Na ostrově Vauz na samém okraji archipelagu vládl král Dru; proslul jako mecenáš vědy a umění a sám se v mládí vědě věnoval – byl autorem několika knih o matematice a astronomii. To byla první věta, kterou Fo ve srubu napsal. Když mokvající rány skutečných a domnělých křivd, překryté etiketou, stará nenávist rodů, již nebylo možné léčit, protože její kořeny byly dávno zapomenuty, a změt' drobných záští a pocitů trpkosti, jaká vždy víří jako jemný prach

v ovzduší hierarchických společností, dozrály ke zradě, zrodilo se v královské radě spiknutí proti králi. Spiklenci toužili po králově smrti, zabít krále ale nebylo snadné, byl stále obklopen dobře ozbrojenou a spolehlivou gardou, jed také nebylo možné použít, protože všechna jídla předem ochutnával jeden ze členů stráže. Na straně spiklenců stála jen část velení armády, a spiklenci věděli, že proti oddílům věrným králi by mohli udeřit až ve zmatku, který by vyvolala králova smrt. Tehdy admirál královského loďstva vymyslel plán, který se zprvu zdál ostatním spiklencům výstřední a fantastický, ale nakonec museli uznat, že to je zřejmě jediný způsob, jak krále zabít. Plán se zakládal na skutečnosti, že král, jak bylo známo, měl slabé srdce a lékaři jej varovali, že každý prudký otřes myslí by pro něj mohl skončit smrtí. Admirál, který se celý život plavil po mořích, znal místo, kde v hlubokém podmořském příkopu žijí obrovské krakatice, a věděl, že tato zvířata je možné pachem jisté rostliny vylákat z hlubin a přimět, aby sledovala loď; věděl také, že krakatice se prudce vymršťuje nad hladinu, když slyší určitý zvuk.

Král Dru měl ve zvyku se svou mladou snoubenkou Isili, s přáteli, se stráží a s hudebníky každý den večeret na nevelké plošině, která byla vytesána v příkré hladké skále, na jejímž vrcholku se tyčil královský palác. Plošina se prostírala jen půl metru nad hladinou moře a z paláce k ní vedlo klikaté schodiště, jehož stupně byly také vysekány do skály. Strmá skalní stěna pokračovala i pod hladinou, takže mořské dno tu bylo tak hluboké, že se žádnému potápěči nepodařilo ho dosáhnout. Do této hlubiny chtěl admirál přilákat jednu z obřích krakatic; ve chvíli, kdy bude král sedět u večere, měl jeden z hudebníků zatroubit na trubku vydávající zvláštní hluboký zvuk; když krakatice uslyší tento zvuk, nedokáže jí nic zabránit v tom, aby se vynořila, a admirál spolu s ostatními spiklenci doufal, že v okamžiku, kdy se zjeví nad hladinou moře obrovská hlava netvora s očima, jejichž pohled přináší šilenství, dostane král srdeční záchvat a zemře. Výhodou tohoto plánu bylo také to, že nikdo patrně

nebude klást do souvislosti zjevení krakatice se zvukem trubky, a tak na spiklence nepadne žádné podezření ani v případě, kdyby plán ztroskotal a král zůstal naživu.

Zpočátku se vše dařilo, obrovská krakatice sledovala loď, u jejíhož kormidla byl zavěšen pytel s vonným kořením; admirál někdy z paluby zahlédl v hlubině obrovské kulaté oči. Loď zakotvila pod královským palácem, a krakatice v hlubinách jí zůstávala nablízku. Když nastal den chystaného atentátu, sešel navečer jako obvykle král se svou snoubenkou, s přáteli a stráží, s hudebníky a se svými dvěma velkými psy po skalním schodišti na terasu nad mořem. Posadili se ke stolu na svá obvyklá místa; všichni seděli po jedné straně stolu, aby se mohli dívat na hry barev, které na hladině probouzelo sestupující slunce. Ze zámku právě klesal koš s prvním chodem, neboť jídlo se na terasu spouštělo ze zámecké kuchyně podél skalní stěny. Psi pokojně odpočívali pod stolem, tiché světlo, které mělo dosud jen narudlý nádech, leželo na mísách s ovocem, od moře se zvedal jemný vítr.

46. KAPITOLA

Atentát

Nikdo ze spiklenců nepatřil ke kruhu blízkých přátel krále, a tak žádný z nich neměl k večerní tabuli přístup, ale králova vyběravost, s níž volil svou společnost, se v admirálově plánu změnila ve výhodu, protože všechny spiklence vylučovala z okruhu podezřelých – pokud by vůbec zjevení krakatice v někom nějaké podezření ze zrady vzbudilo. Trubku věnovali jednomu z hudebníků, který sám neměl tušení, co jeho hra může způsobit. Admirál s ceremoniářem, dalším ze spiklenců, v době osudné večere stáli na chodbě u kuchyně, pozorovali z okna společnost na terase hluboko dole a polohlasem probírali různé situace, které by mohly nastat poté, co se z moře vynoří krakatice. Najednou za sebou uslyšeli zašramocení; ukázalo se, že v tmavém výklenku jsou dveře do spíže a že ve spíži je zrovna kuchař, který musel slyšet všechno, o čem mluvili.

Spiklenci nemohli kuchaře zabít, protože by tím narušili hladký chod večere, a to by ohrozilo jejich plán. Spokojili se tedy tím, že ho odvedli zpátky do kuchyně a tam ho hlídali, aby neuprchl, nebo aby nevložil do některého z jídel, které chystal pro královu společnost na terase, zprávu o chystaném atentátu. A kuchař skutečně zoufale přemýšlel, jak by svého krále varoval. Napsat zprávu na kus papíru nepřicházelo vůbec v úvahu, spiklenci by si toho všimli, a kromě toho v kuchyni nebyl papír ani tužka. Kuchař byl proslulý tím, že při slavnostech modeloval z marcipánového těsta figurky a sestavoval z nich scénky, které zobrazovaly různé události ze života krále a jeho snoubenky; krále vždy bavilo hádat, co má scénka znázorňovat, a mnohokrát kuchaře za tato drobná kulinární díla odměnil. Kuchaře napadlo, že by mohl králi předat zprávu o nebezpečí, které mu hrozí, tím způsobem, že by vytvořil z marcipánu zobrazení

strašné scény, ke které mělo za chvíli dojít. Ale toho dne v kuchyni ani ve spíži žádný marcipán nebyl. Kuchař horečnatě přemýšlel, čím by mohl marcipán nahradit, až mu padl zrak na velkou ředkev, která před ním ležela na stole. Nebyl to ideální materiál pro miniaturní sošky, ale nic lepšího v kuchyni nebylo, a nenápadná ředkev alespoň měla tu výhodu, že jí spiklenci pravděpodobně nebudou vůbec věnovat pozornost. Kromě toho byla ředkev oblíbeným královým jídlem, a kuchař věděl, že talíř s jeho výtvořem postaví přímo před vladaře.

A tak vzal ředkev a začal do ní kuchyňským nožem vyřezávat scénku, kterou viděl v duchu až příliš živě, vyřezal hudebníka troubícího na trubku, hlavu krakatice, která se vynořuje nad hladinu a rozvíjí deset strašných chapadel, postavy vyskakující v hrůze od stolu a převracející židle, mezi nimi postavy krále a jeho snoubenky. Dílo se mu docela podařilo a admirál s ceremoniářem si naštěstí nevšimli, co s ředkví provedl, a tak byla ředkev spolu s ostatními pokrmy spuštěna na terasu a poté, co ji ochutnavač okusil, ji postavili před krále. Král si ředkev dlouho zamyšleně prohlížel. Díval se na drobné postavičky a přemýšlel, co má celá scénka znamenat. Dešifrování ředkve bylo naneštěstí ztíženo tím, že ochutnavač ukousl konce dvou charakteristických chapadel, podle kterých je možné krakatici poznat; tato chapadla jsou delší a tenčí než ostatních osm a na konci se rozšiřují v oválné misky, porostlé přísavkami. „Co si to na nás kuchař dnes vymyslel?“ říkal si Dru a převracel v ruce ředkev, která zrudla ve světle slunce, blížícího se k hladině. Nakonec poslal sluhu, aby se šel do kuchyně zeptat, co má ředkvové sousoší znamenat, ale když sluha došel k prvnímu ohbí schodiště, zavolal ho zpátky, protože se domníval, že pochopil smysl kuchařova díla.

Vzpomněl si, že jedna z básní, jež psal pro svou snoubenku a v nichž s oblibou používal různé astronomické metafory, obsahovala větu „Tvůj zpěv přivábí z nebes zasněné hvězdy a neklidné

komety“, a teď mu najednou připadalo jasné, že kuchař chtěl krále a jeho snoubenku potěšit tím, že tento obraz ztvárnil v ředkvi. „Jen se podívejte,“ ukazoval ředkev nadšeně spolustolovníkům, „tady kuchař zobrazil hudebníka doprovázejícího na trubku Isilin zpěv, tady nadšené posluchače a tady“ (ukazoval na hlavu krakatice) „kometu, kterou přilákal zpěv a teď se noří do vln moře.“ Král se dopustil osudné chyby, která změnila život království, když pokládal deset chapadel za ohon komety. Je pravda, že kuchař udělal krakatici obrovské kulaté oči, ale ty si král vyložil jako antropomorfizaci, kterou kuchař jeho obraz vylepšil, a jako vcelku logické rozvinutí jeho vlastní metafory; když kometa slyší zpěv, má něco jako uši – a proč by pak nemohla mít také oči? Najednou všichni viděli v ředkvi kometu, která přiletěla poslechnout si zpěv princezny Isili, divili se, že to nepochopili dřív, když je to přece tak zřejmé, a chválili kuchařovu dovednost i jeho oddanost králi. Isili se přitiskla ke králi, červené slunce se těsně přiblížilo k chvějícímu se červenému sloupku na hladině, král dal pokyn hudebníkům, aby začali hrát. Hudebníci sáhli po svých nástrojích, trumpetista přiložil k ústům trubku.

Když se ozval hluboký, smutný hlas trubky, děsivě potichu, přízračně pomalu se před stolovnicí vynořila z moře obrovská nestvůrná hlava s kulatýma očima a zakryla červené slunce, na pozadí rudé oblohy se zavlnily černé siluety chapadel, zdálo se, že chapadel jsou stovky, ale bylo jich jen deset, po vteřině tichého ustrnutí se ozvaly výkřiky, strážce začaly sekát do velkých vlnících se hadů mečem, psi vyskočili na stůl a zahryzli se do konců chapadel plazících se mezi mísami s jídlem, jedno ze dvou tenčích chapadel se vymrštilo jako laso a bleskurychle se omotalo odshora až dolů kolem útlého těla Isili, Dru stačil jen uchopit nůž, který ležel na talíři s pečením, a několikrát bodnout do smrtící liány, stahující se kolem jeho snoubenky, ale chapadlo se opět prudce svinulo a zmizelo i s Isili, pak se i ostatní chapadla odtáhla od stolu, naposledy se pomalu zavlnila ve vzduchu a klesla pod hladinu, nad tmavnoucím

mořem zůstaly jen obrovské oči, chvíli pozorovaly hosty u tabule, kteří opět zmlkli a strnuli, a pak se i oči ponořily pod hladinu; v následujícím okamžiku se rudé slunce dotklo svého odrazu a splynulo s ním.

Když se od moře ozval křik, běželi admirál s ceremoniářem k oknu; kuchař toho využil, vyklouzl z kuchyně a utíkal dolů po skalních schodech, aby pomohl králi, ale než seběhl k dvacátému schodu, zápas s obludou skončil. Král už v okamžiku, kdy se nad ním rozvinula chapadla krakatice, pochopil, jak špatně ředkvovou sochu interpretoval. Od té doby musel pořád myslet na to, že zavinil smrt Isili. Bohatě odměnil kuchaře za jeho věrnost, nechal uvěznit všechny spiklence, pak předal vládu mladšímu bratrovi a odplul do Evropy. Tam putoval ze země do země, bloudil po silnicích a pláních, sedával v prázdných venkovských hospodách, procházel velkými městy, jejichž ulice se mu ve snech i v paměti splétaly v labyrint jednoho nekonečného města, spal v studených hotelích a nepřívětivých penzionech. Fo při psaní své knihy úplně zapomněl na svou minulost, ale minulost se mu vracela v obrazech, které přicházely ze tmy; text na stránkách, na nichž líčil bloudění Drua, bývalého krále, Evropou, se jistě zformoval z jeho minulého zoufalství a neklidu, i když si na ně teď nevzpomínal; jediné zoufalství, které znal, v něm probouzely rozmazané obrazy, unikající vnitřnímu pohledu, jediný neklid, který jej pronásledoval, byl horečnatý spěch věty, vrhající se v každém okamžiku do vírů rozteklých obrazů, které čekají na slova a ustupují před nimi.

47. KAPITOLA

Okulár dalekohledu

Jednoho listopadového dne chodil Dru mnoho hodin po cestách a cestičkách v hlubokém lese a nemohl se z něho dostat ven; snesl se soumrak a Dru myslel, že bude muset přenocovat pod stromy, ale když vystoupil na vrcholek nízkého svahu, který se před ním zvedal, uviděl pod sebou roj chvějících se světél, přerušovaný tmavými kmeny. Seběhl dolů šustícími závějemi listí a octl se na okraji vilové čtvrti velkého města. Procházel ulicemi, kde nikoho nepotkával, kolem tmavých zahrad, odkud stoupal pach tlející trávy, díval se do rozsvícených oken vil. V jednom okně uviděl ženu, která pečlivě otírala prachovkou velký lesklý přístroj. Byl to hvězdářský dalekohled, složitější než všechny dalekohledy, s nimiž se Dru setkal v dobách, kdy se věnoval astronomii. Zvedl zrak a uviděl, že silueta vily se nahoře zaobluje do kupole, z níž šikmo vyčníval válec dalekohledu. Vzpomněl si na svou dávnou hvězdářskou vášeň, chvíli váhal, ale pak zazvonil u dveří. Přišla mu otevřít žena, kterou viděl v okně, bylo jí asi padesát let a Druovi připadalo, že už hodně dlouho nemluvila s nikým jiným než s prodávčem v obchůdku na rohu ulice, jehož osvětlenou výlohu před chvílí míjel, zdálo se mu, jako by se rysy její tváře za dlouhou dobu mlčení stáhly do pevného uzlu, který nic nepropouštěl zevnitř ven. Poprosil ženu, aby mu dovolila prohlédnout si dalekohled. Nejprve odmítla, ale když jí nabídl peníze, pustila ho dovnitř.

Dalekohled stál uprostřed pokoje, jehož zdi byly obloženy poliemi, na kterých stála pečlivě vyrovnaná astronomická pojednání. Optika přístroje byla ukryta pod kovovým pláštěm, ale jeho obrysy napovídaly, že je uvnitř nesmírně složitá soustava čoček a zrcadel. Dru přešel rukou po chladném povrchu, jako by hladil velké nehybné

zvíře. Pak se posadil na židli a podíval se do okuláru. Uviděl v něm širokou třídu rozlehlého města, na níž stály paláce z neznámého kovu, po ulici chodily bytosti, které byly podobné lidem, ale měly lesklé zlaté tváře, na vozovce ležel ultramarínový prach, po němž klouzaly zlaté sáně se štíhlými zahnutými špicemi, připomínajícími přídě vikingských lodí. Dru byl zmaten, přemýšlel, jestli opravdu vidí město na vzdálené planetě, anebo jestli je to nějaký trik a pohyblivý obraz se rodí v hlubinách přístroje.

Od ženy se toho moc nedozvěděl. Byla to vdova po astronomovi, který v mládí dosáhl velkého uznání ve vědeckém světě, ale jeho popudlivá a zřejmě dost podivínská povaha jej dovedla k tomu, že se postupně pohádal se všemi svými kolegy, zanevřel na ostatní vědce a uzavřel se v soukromé observatoři, kterou si sám vybudoval. Věnoval se pak až do smrti pozorování hvězd a zdokonalování svých přístrojů. S jinými astronomy se nestýkal, nepublikoval žádné studie a knihy a se svou ženou o své práci nikdy nemluvil. Jednou ráno jej našla nehybně ležícího na podlaze vedle dalekohledu. Pak žila ve vile sama, denně uklízela v manželově pracovně, jako to dělala za jeho života, denně leštila dalekohled prachovkou. Podívat se do okuláru ji nikdy nenapadlo.

Dru ženě nabídl zbytek peněz, které ještě měl, a dohodl se s ní, že se na rok ubytuje v jednom z pokojů vily a že bude mít kdykoliv přístup k dalekohledu. Žena váhala, ale už jí docházely peníze a uvědomila si, že jedinou jinou možností by bylo vilu i s dalekohledem prodat. A tak se Dru nastěhoval do vily a celé noci se díval do okuláru dalekohledu, který jeho tvůrce nastavil tak, aby sledoval cestu planety po obloze. Pořád se nemohl zbavit pochybností, jestli skutečně pozoruje život na planetě obíhající velké purpurové slunce ve vzdálené galaxii, a ne nějakou vnitřní projekci odvíjející se v přístroji, jestli se nestal obětí žertu, který připravil misantropický hvězdář pro některého ze svých kolegů. Jednou odšrouboval část pláště přístroje; když uvnitř uviděl jem-

ný skleněný labyrint s mnoha přeludnými obrazy a světly, nenašel odvahu dílo nerudného hvězdáře rozebírat. Ale jak se postupně nořil do života, který viděl v okuláru dalekohledu, přestal o jeho skutečnosti přemýšlet, i když mu ještě někdy – zejména za dnů, kdy bylo nebe zakryté mraky a on mrzutě ležel na pohovce ve svém pokoji – bleskla hlavou myšlenka, že svět, který se zvolna stával jeho domovem, je jen iluzí, jen vtipem mrtvého vědce.

Ten rok se ale vyznačoval jasnými nocemi, obloha se zatahovala jen málokdy. Dru začal žít s obyvateli vzdálené planety. Zpočátku jen pozoroval ruch na ulicích a v průplavech, život v domech, které měly naštěstí velká skleněná okna, jimiž bylo dobře vidět do příbytků mimozemšťanů. Dalekohled byl tak dokonalý, že bylo možné jej zaměřit na jakékoliv místo na viditelné straně planety a nastavit jeho čočky tak, že Dru mohl bez potíží přečíst neznámá zlatá písmena na rudých stránkách knih, jež drželi mimozemšťané v rukou. A Dru se naučil odezírat se rtů vyslovovaná slova a ze souvislostí situací, v nichž byla používána, postupně pochopil, co znamenají; za nějaký čas už mu připadalo, že slyší jejich rozhovory, i s melodií a barvou hlasu. Díval se okny do školních tříd a učil se s malými dětmi číst a psát a potom nahlížel přes rameno mnoha čtenářům a četl s nimi romány, eposy, filosofická a historická díla. Dozvěděl se, že planeta se jmenuje Umur, poznal dlouhé a dramatické dějiny jejích států, její náboženství a myšlenkové systémy.

Jeho bytná před něj třikrát denně beze slova postavila talíř s jídlem; když spal, položila talíř na noční stolek vedle jeho lůžka. Takřka spolu nemluvili. Dru jí nikdy neřekl, co vidí v dalekohledu, stejně jako jí to neřekl její manžel, a ji to zřejmě nezajímalo. Dru pozoroval, jak se rozvírají a zavírají veliké fantastické květy popínavých rostlin obrůstajících domy, sledoval zápasy v rozlehlých arénách, námořní bitvy i tance blankytných gejzírů tryskajících z podlah bytů a proměňujících se každé noci v sloupy čistého ledu, na nichž se odrážela světla měsíců a hvězd.

Věděl, že paprsku světla trvalo tisíce let, než doletěl k Zemi, a že všichni, na které se dívá, jsou dávno mrtvi, a přece mu připadalo, že žije mezi Umuřany, často odpovídal v jejich jazyce na otázky, které odezírál ze rtů, na otázky, které byly položeny někomu jinému a které byly vysloveny před mnoha a mnoha tisíci let, volal umursky na osamělého nočního chodce, aby si dal pozor, protože viděl, že se k němu zezadu plíží jeden z panterů, kteří obývali divoké sady na střechách domů a za nocí sestupovali svými cestičkami ve spletencích popínavých rostlin do ulic, i když věděl, že už tisíce let uplynulo od okamžiku, kdy se neopatrnému chodci panter zahryzl do zátylku. Vdova po hvězdáři byla často svědkem toho, jak se Dru dívá do dalekohledu a vykřikuje věty v jazyce, který se nepodobal žádnému z pozemských jazyků. Neřekla ani slovo, na nic se jej nezeptala. Mlčela, když si jí někdy všiml, když jí chtěl poděkovat za jídlo, ale z jeho úst vycházela podivná řeč a jen s velkou námahou se rozpomínal na pozemská slova. Snad se opakovalo něco, co zažila se svým manželem, snad i on na ni mluvil neznámým jazykem, který teď znovu poznávala, snad si myslela, že přístroj, u kterého oba muži celé noci seděli, je ďábelským vynálezem, který přináší šílenství a smrt, ale připadalo jí, že je to mužská záležitost, do které nemá právo se plést.

D ru ve dne spal, a když se odpoledne probudil, netrpělivě čekal na setmění, seděl v nízkém křesle ve svém pokojíku a díval se na kresbu holých větví v okně do zahrady, hleděl na bílé zdi pokoje, na kterých vyvstávaly obrazy přepychu vzdálené planety, jež patrně prožívala období pozdního zlatého věku, v němž už se však zjevovaly zřetelné rysy nastávajícího úpadku, někdy se do nich jako nesrozumitelný sen připletla tvář Isili, obrazy ze života na vauzském dvoře, obrazy hotelů a venkovských hospod z doby jeho bloudění. Už sám myslel v umurském jazyce, tvář bytné, jediná lidská tvář, kterou občas zahlédl, mu připadala obludná a vyvolávala v něm soucit, a když jednou pohlédl do zrcadla v předsíni, zděsil se toho, že i on

sám má namísto lesklé zlaté tváře přízračnou bílou masku. Zakryl pak zrcadlo kusem látky a jeho bytná to tak nechala být.

Dru zapomněl na Isili, zamiloval se do dívky z Umuru, do Nus s tváří z tmavého zlata, posázenou brilianty, seděl u dalekohledu, rozcuchaný, neholený a nemytý, a šeptal Nus v umurském jazyce slova lásky, sledoval ji na jejích cestách městem a cítil temné zoufalství, když se stala milenkou mladého lovce městských panterů, trýznil se tím, že nahlížel do její ložnice a pozoroval jejich noční hry lásky; chtělo se mu přitom zemřít, někdy mu zase připadalo, že o něm milenci vědí a vysmívají se mu, zdálo se mu, že se Nus několikrát vyzývavě a s úsměškem podívala směrem k vzdálenému dalekohledu na Zemi, k jehož okuláru kosmický voyeur Dru tiskl oko; potom zuřil, vztekle křičel a kopal do dalekohledu, proklínal umursky Nus a hrozil jí strašnou pomstou. Ale Nus už byla několik tisíc let mrtvá.

48. KAPITOLA

Foův návrat

Děj románu, který psal princ Fo v lesním srubu, se pozvolna přenesl na jinou planetu, Fo se zmiňoval o bývalém vauzském králi stále méně, popisoval už jen scény, které Dru viděl v dalekohledu, začínal líčit také události, které se odehrávaly v místech, jež nebyly přístupné Druovu pohledu a jež si musel domýšlet, i pocity a myšlenky mimozemšťanů, které Dru uměl stále lépe uhadovat z výrazu jejich tváře, z jejich gest a slov; a tak se styl mimozemských pasáží, které zpočátku trochu připomínaly francouzský nový román, postupně přibližoval tradiční vševědouce autorovi (ale právo na proniknutí do nitra prostorů a do myslí postav, o němž si autoři devatenáctého století mysleli, že jim bylo poskytnuto zadarmo, bylo v tomto případě vykoupeno Druovým trýznivým luštěním stop během bloudění jeho pohledu po němém, nikdy se neotevírajícím povrchu věcí a tváří).

A protože viditelné vyrůstá z neviditelných světů a přináší tyto skryté prostory s jejich tajemstvími v sobě, neboť přivrácený povrch vyzařuje hlubiny, zadní strany a vnitřky, měl svět, ve kterém Dru žil, od samého počátku svou hloubku a bylo v něm vlastně jen málo mezer. Tím víc byl Dru roztrpčenější, když na nějaké opravdu slepé místo narazil, například na náměstí hlavního města, kam z jedné strany přitékal proud mohutné řeky a pak mizel v místech zacloněných budovou radnice, na jejímž druhém konci už nebylo po řece ani stopy. Dru, jehož pohled už byl vycvičený v hledání stop skrytého, pečlivě sledoval odrazy míhající se na hladkých bocích saní vynořujících se za radnicí, ale sáně se pohybovaly příliš rychle a odrazy na jejich zprohýbaném povrchu byly příliš znetvořené. Jednou zahlédl jakýsi pulsující přírodní útvar nebo snad stroj

v zrcadle kovového podnosu, který držel v ruce číšník v restauraci vzadu na náměstí; pak sledoval číšníky z tohoto podniku několik nocí, ale jejich podnosy se už nikdy nesklonily do správného úhlu.

Už jen jedna věta na stovce stran připomněla čtenáři oko dívající se do okuláru na planetě kroužící ve vzdálené galaxii; teď už byli obyvatelé Země postavami z cizí planety. A pak toto oko zmizelo z textu úplně, Fo na ně ve srubu zapomněl, jeho román se stal umurskou ságou, jeho pohled se osvobodil od perspektivy okuláru a rozlil se po celém Umuru, zmizely všechny clony, nebyly už přední a zadní strany věcí, povrchy a vnitřky; pohled, který nikomu nepatřil, bloudil po planetě, pronikal do dutin a obíhal radostně věci jako pes, a jeho opilá cesta za sebou zanechávala nepřetržitou stopu slov, objevil na náměstí za radnicí cosi, co bylo napůl rostlinou a napůl horou a co pohlcovalo vody řeky a proměňovalo je ve svém nitru v průsvitné barevné krystaly, které se sunuly svažitou jeskyní do žhavých podzemních jezer, odkud je čas od času vymršťoval tlak plynů vysoko nad umurská města jako oslnivé ohňostroje. A pohled sledoval Nus i do nejnitra pokojů jejího domu, pronikal za všechny zdi a závěsy, procházel s ní rozsáhlá zlatá sklepení, o kterých Dru neměl tušení.

Vyprávění o Druově bloudění i líčení toho, jak zcela zapomněl ve svém novém světě na Isili, bylo jistě ozvěnou Foova vlastního osudu; Miina tvář už zcela zmizela z Foových myšlenek, ale vracela se, nepoznána, v maskách jeho postav, podobnost Foova příběhu a příběhu jeho hrdiny byla tak velká, že se neznámý autor této části knihy, anebo snad sám Fo ve srubu, několikrát spletl a napsal Mii místo Isili („Chceš-li najít něco úplně stejného, jdi někam úplně jinam“). Dalo by se očekávat, že takové promítnutí vlastních traumat do díla bude pro Foa terapií, jež mu umožní exorcizovat démony zoufalství a neklidu; myslel jsem, že poté co pro své běsy stvořil ve světě imaginace nová těla, získal Fo naději, že je vyžene z mysli, ale ve skutečnosti démoni jen dostali novou potravu a tím zesílili

a stali se ještě agresivnější. Ovládli svět jeho románu, stejně jako se předtím zmocnili skutečného světa, v němž Fo žil, sjednotili obě oblasti pod svou vládou a začali v této nové říši předvádět rituály své moci.

Fo ležel na břicho na slamníku a psal na listy, které pokládal na podlahu, stále drobnějším písmem, protože se bál, že mu nebude stačit zásoba papírů ve srubu; že nebude moci vylíčit všechno to, co se na Umuru dělo, slavné umurské dějiny, nádheru jeho dvorů, lesk slavností, krásu a velkolepost umurské přírody. Když popsal poslední papír ze srubu, obrátil celý stoh papírů, který se nakupil vedle slamníku, a začal psát na jejich rub, do mezer mezi řádky zaznamenávajícími počet pokácených stromů. Písmena začala být tak malá, že už je většinou nepřečetl ani sám Fo, ale stačilo mu, že ví, co je na listech napsáno. Už dávno začal Fo uvádět rozhovory z jiné planety v umurském originále a neobtěžoval se s překladem, a ještě ke všemu podobně jako Lev Nikolajevič Tolstoj ve Vojně a míru přecházel ve francouzských dialozích z azbuky na latinku – Fo zapisoval tyto rozhovory v umurském hieratickém písmu, to znamená v jakýchsi obludných literách, které si ve srubu vymyslel. Nakonec začal i zbytek textu psát hieratickým písmem, a snad také v umurštině, ale to nikdo nedokázal určit, a tak se na podlaze lesního stavení povalovaly stránky popsané droboučkými nesrozumitelnými písmeny, jejichž řady se vinuly mezi lesnickými záznamy.

V umurském písmu nebyla napsána jen Foova kniha; i ta část Knihy, která líčila Foovo dílo a kterou jsem četl na ostrově, citovala Foův román v originále. Věřím, že ostrované tyto stránky dokázali číst a mít dokonce z jejich četby potěšení, třebaže jim nerozuměli a neznali ani významy Foových písmen, ale já nebyl zase tak dobrý žák, abych dokázal jako oni mít radost ze znaků bez významu. Když jsem viděl, že poslední dvě třetiny z pásu papíru věnovaného Foově dílu jsou popsány pouze umurskými písmeny, pečlivě jsem papír složil, vsunul jej nazpátek do kapsy, z níž jsem ho vytáhl, a vrátil

se do Foova srubu. Stále jsem ještě neopustil vnitřek kapsy, která obsahovala text popisující zrod gelového sousoší, kapsy, která se nacházela, jak si snad, milý čtenáři, pamatuješ, v kapse, jež obsahovala mořeplavcovo vyprávění o boji dvou rodů na archipelagu a jež byla vložena do líčení jeho dvacetiletého putování po moři.

Foův propad do jiného světa byl asi důsledkem i příčinou nemoci, která zachvátila jeho vědomí i tělo po útrapách osamělých cest a drsného života ve srubu, poté co jeho mysl nejdřív vyhořela nešťastnou láskou a později vyčerpávajícím napětím a chorobnými extázemi psaní. Když Foa objevil jeden z oddílů, jež ho na Taalův příkaz hledaly po celém ostrově, korunní princ, který už popsal z obou stran všechny papíry, ležel ve srubu roztřesený horečkou a z posledních sil ryl do podlahy špičkou nože jakási podivná písmena. Zpráva o tom, že se princ našel, Foa v paláci předstihla, a tak král s Uddo, Hios a celým dvorem očekávali oddíl na nádvoří. Viděli, jak branou paláce nesou na nosítkách vyhublou a blouznící postavu, která je neviděla; rodiče a sestra pak seděli neustále u jeho lůžka, ale Fo je nepoznával. Přivedli před něj Mii v naději, že pohled na ženu, kterou miloval, projasní jeho vědomí, ale Fo chvílemi blábolil něco o tom, jak je šťastný, že se jí přece jen podařilo uniknout z chapadel krakatice, a chvílemi ji litoval, že asi musela prodělat nějakou hroznou nemoc, když se její krásná zlatá tvář, posetá brilianty, tak změnila. Pak už si jen něco pro sebe tiše šeptal v neznámém jazyce, uzavíral se do sebe, až se na úsvitu třetího dne úplně oddělil od světa.

49. KAPITOLA

Lesní divadlo

S touto epizodou Knihy je spojena příhoda, která se mi stala několik let po návratu z ostrova. Jednoho horkého dne uprostřed července jsem si udělal výlet, jel jsem autobusem do Mníšku a odtud jsem stoupal řídkým lesem, jímž protékaly potoky kouzelných a uspávajících vůní, které mi připomněly vůně, jež prudké slunce vytahovalo z vyprahlých ostrovních svahů. Na hřebenu se v průseku rozvinulo sametové údolí s třpytivým monogramem řeky na dolním okraji; scházel jsem po stezce, která se ze svého tichého soustředění čas od času rozlévala do mýtin s rozechvělými roji zářících lístků, jako by si už nedokázala nechat pro sebe své světelné sny, a pak se zase uzavírala do mlčení.

Doufám, milý čtenáři, že už ses stal natolik otužilým vůči odbočkám a vsuvkám, že ti nebude činit potíže rychle se přemístit z mytického archipelagu do Brd a sledovat mě po stezce zarostlé trávou, dýchat se mnou lesní vůně a zastavit se na chvíli na vyhlídce, odkud spolu můžeme pozorovat vzdálené domky, rozpouštějící se dole v malátném oparu jako kostky cukru na dně šálku. Dobře vím, že tě všechna chvála na vsuvky a odbočky, kterou jsi ode mne slyšel, nepřesvědčila, jsi nedůvěřivý a umíněný, milý čtenáři, zřejmě se chystáš, že tuto vsuvku, jež tak neurvale přerušila vyprávění o vzniku gelové sochy, přeskočíš, a říkáš si, že stejně nic nepoznám. Nebudu tě od ničeho odrazovat, nic ti doporučovat a nic dopředu napovídat; možná se v této vsuvce octneš uprostřed podzemního jezera pod Prahou, jehož břehy jsou vroubené stříbrnými paláci, a možná taky budeš jen svědkem nudných rozhovorů mezi chaťáři v řevnické nebo dobřichovické hospodě, kdo ví. Třeba o nic důležitého nepřijdeš, když tyto kapitoly přeskočíš, ale třeba se

mineš se setkáním, které by ti poskytlo klíč k celému textu. Musíš se rozhodnout sám, kterou cestu v labyrintu textu zvolíš, a nést všechna rizika.

Už se stmívalo, když mě lesní stezky konečně zavedly k hornímu okraji Řevnic. Míjel jsem lesní divadlo, na bráně visel plakát, který oznamoval, že se tu koná přehlídka amatérských divadelních souborů ze středních Čech; hra, která byla na programu toho dne, se jmenovala *V moři a na souši*, jméno jejího autora mi nic neříkalo. Přes drátěný plot jsem viděl, že na osvětleném jevišti pod tmavými stromy skutečně probíhá nějaké představení. Chvíli jsem se na ně ze zvědavosti díval; na scéně stál podlouhlý stůl, za ním sedělo zády k hledišti asi deset postav, na jedné straně jeviště stáli hudebníci. Když hudebníci začali hrát, vztyčila se za stolem konstrukce z drátů potažených šedivým plyšem, asi dva metry vysoká a připomínající velký ragbyový míč postavený na špičku, na její přední části byly našité dva velké kruhy z bílé látky a na ně ještě dva menší černé kruhy. Hned nato se nemotorně zvedlo od spodní části konstrukce deset vycpaných plyšových rour, jejichž konce byly připevněné k tenkým dřevěným latím, které zřejmě ovládali neviditelní herci skrytí za jevištěm; roury se kývaly ve vzduchu sem a tam a natahovaly se směrem k postavám, křičícím, předvádějícím různé postoje zděšení a bodajícím do plyšových rour noži – a mně došlo, že se dívám na zdramatizovanou scénu z ostrovní Knihy.

Koupil jsem si lístek, posadil se na lavici a sledoval zápas krále a jeho družiny s plyšovými chapadly. Rozhlédl jsem se kolem sebe, v hledišti nebylo moc diváků, na dlouhých lavicích sedělo několik skupinek mladých lidí, kteří popíjeli pivo; byli to asi přátelé a příbuzní herců. V řevnické verzi krakatice zabila krále i jeho snoubenku a snědla je; naturalismus, s jakým byla znázorněna scéna Druovy a Isiliny smrti, podivně kontrastoval s dětinským zpodoběním krakatice: plyšová chapadla stáhla krále a Isili pod hladinu; když zmizeli za jevištěm, byly slyšet strašné skřeky zaživa požírané

dvojice a stříkaly vysoké gejzíry červené barvy. Pak následovala přestávka; koupil jsem si také pivo v kelímku, pomalu jsem je upíjel a čekal, jak se představení vyvine.

Přestože jsme byli svědky strašné smrti krále a jeho snoubenky, obě postavy se znovu objevily v dalším dějství. Scéna představovala pokoj současného městského bytu. Dru a Isili, kteří žili v tomto pokoji ve stísněném podnájmu, se bavili o neurčitých ošklivých snech, které je oba pronásledovaly. Druhý pokoj obýval další podnájemník, protivný bankovní úředník, který vypadal jako komické postavy úředníků v předválečných filmových veselohrách; chodil neustále k Druovi a Isili a na něco si stěžoval (nevytřeli podlahu v koupelně, v noci poslouchali příliš hlasitě rádio atd.). Při jedné z jeho návštěv vyšlo náhodou najevo, že i jemu se stále vracejí podobné zlé sny. Všem třem podnájemníkům se zdálo o večeri na mořském břehu, o zápase, při kterém čepele dýk zářily červeným ohněm, vlnili se velcí hadi a mořská pěna se mísila s krví. Tak brzy začalo i podnapilým řevnickým divákům být jasné, že Dru a Isili jsou přece jen po smrti, že jsou obyvateli postmortálního města a jejich minulý život se jim vrací v nejasných snech, a za nějaký čas se na svou předsmrtnou existenci rozpomněly i postavy na scéně. Autor hry smíchal motivy z ostrovní Knihy s Ladislavem Klímou a Swedenborgem.

Pořád však nebylo zřejmé, jakou roli hrál ve vauzských událostech úředník. Všechny tři osoby dramatu se to společně snažily vypátrat, až v náhlém záblesku jasné vzpomínky vyšlo najevo, že postmortální úředník byl zaživa krakaticí. Úředník z toho dostal šok a rozplakal se, Dru a Isili se na něj vrhli, začali mu spílat a bít jej, jejich soused kňoural a prosil o milost. Dru s Isili se bývalé krakaticí ošklivým způsobem mstili, udělali si z úředníka sluhu a neustále ho ponižovali a týrali. Úředník, který býval krakaticí, snášel ná dávky a facky od obou se zbabělou pokorou, ale přitom nenápadně a obratně intrikoval, rozeštvával Drua a Isili, a podařilo se mu tak

dosáhnout toho, že se ti dva začali nenávidět. Aby Isili pokořila Drua, stala se milenkou úředníka, bývalé krakatice, a domluvili se spolu, že Drua zabijí. V noci, když Dru spal, odemkla Isili úředníkovi dveře, bývalá krakatice Drua držela a Isili jej několikrát bodla nožem do hrudníku. Při této ponuré scéně opět stříkaly na podlahu jeviště a do trávy pod ním proudy červené barvy. Podivná hra, říkal jsem si, ačkoliv jsem byl z ostrovní Knihy zvyklý na různé bizarnosti a myslel jsem si, že mě už žádná literární výstřednost nemůže překvapit.

Pak žila Isili s krakaticí, úředník se postupně rozpomínal na svůj život v hlubinách moře a vyprávěl o něm Isili každý den u večere, slibovali si, že se v příští reinkarnaci pokusí stát krakaticemi oba a budou spolu proplouvat hlubinami moří, mohutní, krásní a silní. Říkali, že se budou muset mít na pozoru před Druem, který se určitě bude chtít pomstít, ale doufali, že poté co zahynul v postmortálním světě násilnou smrtí, bloudí ve vzdáleném druhém zásvětí a bude trvat dlouho, než se mu zase podaří vrátit do našeho vesmíru.

Další dějství se odehrávalo pod hladinou moře; tento akt byl vlastně baletní vložkou. Iluzi podmořského světa měly vytvářet zelené filtry zasunuté před reflektory a dlouhé gázové závěsy vlnící se v řevnickém větru; z reproduktoru se ozývala jakási romantická hudební skladba, kterou jsem neznal. Na jeviště vběhly ze dvou stran dvě postavy v šedivých trikotech, byl to úředník a Isili, kteří se stali krakaticemi. Režisér v tomto případě opustil doslovnost předchozích jednání a dal přednost modernímu náznaku, takže k trikotům tanečnicků nebyly našity žádné plyšové choboty; dvacet chapadel znázorňovaly pouze pohyby čtyř rukou, bez ustání se vlnících jako ruce indických tanečnic, stoupajících vzhůru a vytahujících přitom těla až na špičky chodidel, pak zase klesajících v zemdlených sinusoidách k prknům řevnického jeviště, natahujících se do lákavých podmořských dálek a zase se vracejících nazpět, jako by si uvědomily, že ve skvělém podmořském životě je nejkrásnější místo vždy

tam, kde se krakatice právě nacházejí. A imaginární chapadla rodící se z pohybů rukou tanečníků se splétala do stále nových figur něhy a vášně. Balet tak měl zřejmě představovat svobodný a radostný život v hlubinách oceánu. Toto dějství končilo tím, že krakatice Isili ve vysokém věku pokojně zesnula a její druh ji oplakával, lomil chapadly, chvílemi kroužil v expresivním tanci zoufalství kolem mrtvého těla, ležícího na mořském dně – malátné vlnění baletčinych paží teď jen znázorňovalo mořské proudy, pohrávající si s ostatky krakatice –, chvílemi pohyby rukou tanečníka naznačovaly, že krakatice v neukonejšitelném smutku svou zesnulou družku objímá všemi chapadly.

50. KAPITOLA

Setkání nad Neckarem

V dalším dějství, které následovalo opět po přestávce, se znovu změnila scéna. Představovala teď prosklenou terasu vily, která zřejmě stála na vyvýšeném místě na stráni, neboť skleněnou stěnou byla vidět řeka tekoucí dole pod svahem, za řekou se pokojně rozkládalo starobylé město s úzkými uličkami, nad které vystupovaly kupole kostelů, u řeky se tyčily dvě mohutné mostní věže, hned za posledními domy města se zvedaly kopce, pokryté hustými lesy, na svahu jednoho z nich se jako obraz bez hloubky a tíže rozprostírala zřícenina rozlehlého zámku. (Pohled na město v údolí řeky byl ve skutečnosti barevný diapozitiv promítaný na plátno.) Město sevřené ze všech stran kopci mi bylo povědomé; za okamžik mi došlo, že na diapozitivu je pohled na Heidelberg v Bádensku-Württembersku. Vila tedy musela být jedním z domů stojících na svahu, který stoupá prudce vzhůru na pravém (severním) břehu Neckaru.

Za chvíli se ozval pronikavý hlas domácího zvonku. Na terasu odkudsi z domu přišel bělovlasý stařec a otevřel dveře. Za nimi stála mladá dívka; právě přijela do Heidelbergu, aby tu studovala na univerzitě, a v novinách si přečetla inzerát nabízející podnájem ve vile. A tak se dívka ubytovala ve vile nad Neckarem; postupně se s laskavým starým pánem, majitelem vily, spřátelila, každý den spolu sedávali u snídaně na terase a starý pán jí vyprávěl o svém životě, který nebyl nijak vzrušující, pracoval jako úředník na heidelbergské radnici; jeho děti s ním už dávno nebydlely; když před několika lety ovdověl, bylo mu v prázdném domě smutno, a tak začal pronajímat pokoje studentům.

Dívka studovala německou literaturu a jednou se starému pánovi svěřila, že se pokouší psát fantastickou novelu. Začala mu

u snídaně vyprávět její děj, a myslím, že nikoho v Řevnicích nepřekvapilo, že novela pojednávala o spiknutí dvořanů v přímořském království, protože všichni od začátku scény tušili, že studentka je reinkarnovaná Isili. Nebylo jen jasné, kdo je majitel vily, a slyšel jsem, že se kolem mne uzavírají sázky, jestli je to Dru, nebo krakatice. Studentka se domnívala, že její imaginace vytváří obrazy, které se ve skutečnosti vynořovaly z paměti. Děj novely ovšem nepřekvapil ani starého pána, a když ho jeho nájemnice, která se chtěla pochlubit svými fabulačními schopnostmi, vyzvala, aby se pokusil uhodnout, jaký způsob atentátu na krále spiklenci v její próze po mnoha úvahách zvolili, odpověděl, oťukávaje přitom lžičkou špičku vajíčka naměkko: „Řekl bych, že se rozhodli, že krále usmrtí pohled na obrovskou krakatici.“ Šokovaná dívka se snažila vyzvědět, jak může znát děj její novely, který neměla zatím ani napsaný na papíře a o kterém s nikým nemluvila; starý pán jen řekl, že teď se mu o tom nechce mluvit, ale že jí někdy později všechno vysvětlí. Když se ho reinkarnovaná Isili zeptala, kdy to bude, podíval se z okna a řekl s úsměvem: „Třeba... třeba až napadne první sníh.“

Jednoho rána dívka sešla ze svého pokoje na terasu a uviděla, že přes noc pokryl sníh střechy domů dole ve městě i stromy na kopcích (v diaprojektoru vyměnili obrázek). Starý pán už stál na terase a zamyšleně si prohlížel bílý obraz s jemnými šedými vrypy. Dívka se postavila vedle něho, dívali se spolu na zasněženou krajinu, na lanovku, která zvolna stoupala bílým průsmykem v lese na protějším svahu, dlouho mlčeli, až starý pán najednou začal vyprávět o královském dvoře ve Vauzu, o poslední večeři na břehu moře, o hanebné vraždě v postmortálním městě, o žhavých pouštích druhého zásvětí, v němž se ocitl, když ho Isili s krakaticí zabily. Byl to Dru. A jak vyprávěl, studentka-Isili se postupně na vše rozpomínala, opřela si čelo o chladné sklo okna, v němž svítil zasněžený Heidelberg nad Neckarem, z temné propasti stoupaly obrazy vzpomínek; pak jen tiše plakala a prosila Drua, aby jí odpustil.

„Odpustil jsem ti, už když jsem žil na poušti druhého zásvětí. Věděl jsem, že se tu objevíš, čekám tu na tebe celá ta léta, čekal jsem ještě dřív, než ses narodila, a věř mi, že to nebylo proto, abych se pomstil.“

„Jak jsi věděl, že přijdu?“

„Když jsem pobýval v druhém zásvětí, dostal jsem se až na jeho vzdálenou hranici, kde jsem objevil rozlehlý opuštěný palác, snad to byl palác některého boha, který odešel do jiného kosmu. Chodil jsem jeho chodbami a prohlížel si fresky z minulosti i budoucnosti vesmíru, kterými jsou vyzdobeny. Na jedné z nich jsem viděl, jak spolu sedíme u snídaně na této terase. V paláci jsem také poznal, že se tu nepotkáváme poprvé. Asi jsi slyšela o heidelberském člověku...“

„*Protanthropus heidelbergensis*, byl to vlastně opočlověk. Jeho čelist našli v Maueru nedaleko odtud v roce 1907,“ odříkala dívka věty z učebnice antropologie.

„Ta čelist patřila tobě. Už tehdy jsme spolu žili ve zdejších lesích, a nebyl to špatný život, myslím, že byl stejně krásný jako tvůj život v mořských hlubinách, který jsem si také prohlížel na freskách. Tušil jsem, že se v Heidelbergu setkám také s krakaticí. Dlouho jsem přemýšlel, kdo to je, jeden čas jsem se dokonce domníval, že krakaticí je profesor Gadamer z univerzity, ale když jsem jednou večer seděl ve vinárně U Floriana a do dveří vešel její majitel, hned jsem věděl, že je to on. I on mě okamžitě poznal, přisedl si k mému stolu, nechal přinést ze sklepa dobré víno. Pili jsme spolu až do rána, vyprávěl mi o vašem společném životě pod hladinou moře, smířili jsme se a stali se přáteli, chodíme spolu na procházky do lesů nad městem. Oba jsme tu na tebe čekali. Musíš ho navštívit, bude mít radost, že tě vidí. Neboj se, v příštích životech se budeme zase milovat, pronásledovat, nenávidět se, bojovat spolu a zabíjet se na obou stranách hranice smrti, ale teď tu spolu můžeme prožít několik let v poklidu. Hölderlin napsal, že Heidelberg je nejkrásnější z německých malých

měst, to už je dávno, ale podívej, jaký mír pořád leží v ulicích a na náměstích starého města, zdi vydechují tiché štěstí, štěstí je chodit po kopcích i sedět v univerzitní knihovně a studovat staré svazky, na jejichž stránky dopadá klidné světlo. Prožijeme tu svůj krátký zlatý věk, na který budeme vzpomínat v úzkosti a zoufalství příštích životů.“

Hra v Řevnicích ještě pokračovala, ale byl jsem už unavený, a tak jsem se na konci heidelberského jednání vytratil z hlediště a sešel dolů na nádraží. V prázdném nočním vagonu, v ostrém světle zářivek jsem přemýšlel o tom, jak je zvláštní, že v řevnické hře byla na motivy ostrovní Knihy naroubována reinkarnační a pesimistická filosofie, která byla ostrovnímu pohledu na svět tak vzdálená. Zapsal jsem si jméno souboru, který hru hrál; původně jsem chtěl herce vyhledat v jejich pražském sídle a zeptat se, kdo je autorem hry a kde ji objevili, ale pak jsem to nechal být. Věděl jsem, co by mi řekli; hru buď napsal někdo, kdo pobýval na ostrově, tam se setkal s Knihou a použil pro své drama její motivy, anebo naopak některý návštěvník ostrova o této hře vyprávěl domorodcům a někdo z ostrovanů pak část jeho vyprávění vtělil do Knihy. Kniha byla otevřená, vtahovala do sebe příběhy z jiných knih, dramát a filmů a přetvářela je – a zřejmě také ochotně uvolňovala své děje a obrazy, propouštěla je do literatur různých národů. Je docela možné, že mnoho motivů světových literárních děl má svůj počátek v Knize; to už však není možné zjistit, protože Kniha se mění tak rychle, že to, co z ní uniklo a co přetrvává na stránkách jiných knih anebo na jevištích divadel, se v Knize samé proměnilo a zaniklo.

51. KAPITOLA

Taalův úkol

Spolu s Foem přinesli do paláce i jeho knihu. Když Fo zemřel, nechal Taal jeho dílo vydat v obrovském nákladu a každý z obyvatel ostrova si je musel koupit. Kromě toho dal král ještě pořídit v několika exemplářích bibliofilské faksimile. Bylo uchováváno v koženém pouzdře, do něhož byly vsazeny červené, zelené a fialové drahokamy, a tvořily je listy vzácného ručního papíru, na nichž bylo věrně napodobeno Foovo písmo ve všech proměnách, kterými prošlo, na rubu listů se Foův text dokonce stejně jako na papírech ve srubu proplétal mezi řádkami lesnických záznamů. Tak faksimile líčilo nejen příběh nešťastného Drua, ale také příběh Foova písma, zprvu krasopisného a potom stále více zprohýbávaného horečkou; písmena se nakazila nemocí Foovy mysli, ale možná také tyto nemoci zpětně svým pronikavým pohledem, kterým upřeně sledovala Foa, rozněcovala; faksimile vyprávělo o osudech písmen stále více se podobajících démonům, kteří se stali pány textu, chvějících se, třepících, stále se scvrkávajících a nakonec se proměňujících v obludné umurské litery, které se somnambulně proplétaly mezi velkými neumělými písmeny lesních dělníků. Původní Foův rukopis ze srubu Taal vložil do skříňky ze zlata, kterou pro něj dal zhotovit, a uschoval jej v pokladnici, kterou střežil neproniknutelný a smrtící labyrint.

Králova bolest se záhy změnila v nenávist k ženě, o níž se domníval, že je vinna Foovou smrtí. Jednoho dne povolal Mii do audienčního sálu; Mii procházela rozlehlým potemnělým sálem, který jí připadal prázdný; až když byla skoro na konci, cosi se před ní pohnulo v přítmí a ozval se Taalův hlas; Taal se po smrti syna dlouhý čas vyhýbal světlu, zatahoval závěsy před okny a přehazoval

přes lampy přehozy. Unavený hlas, který přicházel z hnízda stínů, říkal, že chce, aby Mii uctila Foovu památku tím, že vytvoří sochu zobrazující některou scénu z jeho románu. Sochařka se tentokrát neodvážila nic namítnout. Tušila, že ji Taal chce zničit; kdyby králův příkaz odmítla, bylo by to pro Taala vítaným důvodem k jejímu uvěznění nebo popravě. Pak bylo dlouho ticho a ve tmě se nic nehýbalo, vypadalo to, že je audience u konce, a tak se Mii uklonila a vracela se dlouhým prázdným sálem zpět.

Znala však Taalovu lstivost a jeho zálibu v temných inscenacích se zlomyslnými zlomy děje, a tak ji neopouštěl neklid. A skutečně, ještě než došla ke dveřím, ozval se za ní znovu Taalův hlas: „Zapomněl jsem vám ještě něco důležitého říci. Přemýšlel jsem dlouho, z jakého materiálu by socha měla být...“ Mii se zastavila a otáčela se; teď se tedy dozví, jaký zlý plán Taal vymyslel. „Zavrhl jsem postupně všechny druhy kamene a všechny kovy, dlouho jsem přemýšlel o vzácných dřevech, ale i tyto materiály mi připadaly příliš hrubé pro sochu, jež by měla vyjádřit duši mého syna. A tak jsem se nakonec rozhodl, že socha bude z vody. Máte na její dokončení tři měsíce. Teď můžete odejít a pustit se do práce.“

„Mám udělat sochu z vody?“ zavolala zděšeně Mii do tmy, kde tušila vzdáleného Taala.

„Ano, tím samozřejmě nemyslím sníh nebo led, ani nepřipustím, aby byla voda v nějaké nádobě ve tvaru sochy,“ ozývalo se ze tmy. „Ale vlastně to nemusí být voda, může to být i jiná kapalina. Líbila by se mi třeba socha z vonného oleje, ale to nechám na vás. A jistě víte, že neuposlechnutí králova příkazu se u nás trestá smrtí.“

To Mii věděla, věděla také, že nemá smysl namítat králi, že není možné vytvořit sochu z vody ani z žádné jiné kapaliny, a tak se o to ani nepokoušela. Stála sama uprostřed sálu a horečnatě přemýšlela, co by měla udělat, ale připadalo jí, že se nedá dělat nic jiného než čekat v Taalově paláci tři měsíce na smrt. Náhle se jí v mysli ozvala vzpomínka a z ní se zrodil nápad, jak krále přelstít, zprvu jen mlha-

vý, ale pozvolna nabývající jasnějšího tvaru. Mii teď věděla, že musí dosáhnout toho, aby Taal pozměnil zadání, a přitom nepojal žádné podezření, že jde o lest, musí krále přimět, aby připustil drobný rozdíl v příkazu, který bude vypadat jako bezvýznamné upřesnění, a musí se to stát dřív, než opustí sál. Začala mluvit, ještě než si ujasnila, co vlastně řekne, její plán se rodil současně s jejími slovy. Vracela se sálem k Taalovi; měla slabý hlas, protože byla zvyklá spíše šeptat svá slova mramorovým sochám než rozmlouvat s lidmi, a tak musela zpočátku skoro křičet, král se naklonil, aby ji uslyšel, a jeho tvář vyplula z přítmí; jak se Mii k Taalovi blížila, její hlas se ztišoval a král se nořil zpět do křesla a do tmy.

„Dobrá, králi, pokusím se udělat sochu z nějaké kapaliny,“ říkala cestou. „Jen bych si chtěla předem upřesnit jednu věc. Existují husté kapaliny a existují také řídké pasty, chci říci, že hranice mezi kapalinou a pevnou látkou není jednoznačná, a nechci, abychom se museli, až bude socha hotova, dohadovat, jestli je skutečně z kapaliny nebo z pevné látky. Navrhuji, abychom předem určili, co budeme pokládat za kapalinu, pomocí nějakého jednoduchého a jasného kritéria, třeba...“ (Mii za chůze předstírala, že přemýšlí...) „třeba na základě toho, že v látce, z níž bude socha vytvořena, budou moci trvale žít ryby.“

Mii teď znovu stála před Taalovým křeslem, skrytým ve tmě; představa, jak uniknout smrti, se zacementovala a uzavřela spolu s posledním slovem a posledním krokem. Nedůvěřivý Taal o jejím návrhu přemýšlel, ale nenašel v tom, jak Mii upřesnila úkol, nic, co by mohlo ohrozit jeho záměry a učinit sochu uskutečnitelnější, spíše se mu zdálo, že si Mii v panice, které asi propadla, úkol ještě ztížila, a tak řekl: „Dobrá, vaším úkolem je tedy vytvořit sochu z látky, v níž mohou žít ryby.“ Přislíbil také Mii, že nikdo kromě jejích pomocníků neuvidí sochu dřív, než bude úplně hotová, a sochařku propustil.

Když stála před králem, vzpomněla si Mii na podivuhodné jezírko, skryté vysoko v horách na malém ostrově, kde strávila své

dětství. V tomto jezírku voda po tisíciletích pozvolného vysychání zhoustla v jakýsi gel. Jezírko obývaly dravé ryby, které se živily tím, že číhaly u hladiny, až se nějaký pták při svém letu přiblíží k hladině, pak se vymrštily, zakously se do něho a strhly jej do gelu, kde ptáka ohryzaly, až z něho zbyla jen kostra. Ryby měly během pomalého houstnutí vody dost času, aby se přizpůsobily měnícím se podmínkám. Dokonce ani nepřešly na vzdušný kyslík jako kupříkladu bahník africký (*Protopterus annectens*), který si vytvořil jakousi náhražku plic a který se ve vodě brzy utopí, nemůže-li se nadechnout vzduchu nad hladinou; ryby z jezírka stále dýchaly žábami, které se zcela adaptovaly na gel a dokázaly dokonale využít malé množství kyslíku, které gel obsahoval. Bylo také těžké rozhodnout, jestli čilý pohyb ryb v gelu je spíš plaváním nebo hloubením nor (tyto nory ovšem hned mizely, protože gel se za plovoucí-lezoucí rybou zase hned uzavíral; jestli si to neumíte představit, zkuste pohybovat lžičkou v pudinku). Mii věděla, že gel je natolik pevný, že je možné z něho vytvořit sochu, obyvatelé vesnic v blízkosti jezírka totiž třaslavé gelové sošky vyráběli a prodávali je na tržišti v hlavním městě.

52. KAPITOLA

Stan na nádvoří

Mii hned vyslala své pomocníky, aby přivezli v sudech gel z jezera i s rybami. Pak začala číst Foovu knihu. Byla snad jediným člověkem v království, který ji ještě nečetl, Mii nečetla vůbec žádné knihy, světy, ve kterých žila, byly tak přeplněné postavami a ději, že se do nich už nevešly žádné další tváře a těla, žádné další příběhy. Teď tedy chodila s knihou mrtvého prince chodbami rozestavěného paláce, který se začal zvolna uzavírat do sebe – obrysy nedokončených soch se už spřátelily s okolním prostorem a vrostly do něho –, a nořila se do vizí, jež se zrodily z Foovy samoty, nemoci a zoufalství.

A Mii byla knihou okouzlena, jako v matném kovovém zrcadle poznávala svou tvář v radostné dětské tváři Isili i ve vznešeném zlatem obličejí Nus, ozdobeném brilianty, poznávala Foovy rysy a gesta, které pro ni byly za jeho života jen rozmazaným pozadím rodících se soch, v mnoha postavách, zjevovaly se jí nejen v Druově bloudění a odpoutávání se od Země, ale i v ostražitých pohledech, šepotu a lehkém kroku vauzských spiklenců, a dokonce v hrozivě elegantním rozvinování a svinování chapadel krakatice, rozpoznávala rytmy jeho krve ve vlnění hladiny oceánu a v mlčenlivém kroužení hvězd kolem centra vzdálené galaxie; a tato mnohotvárná a jednotná pulsace, která prosákla až hluboko do těla vět a současně se sama vyživovala pohyby tohoto temného těla, jí připomněla něco, co věděla z vlastní zkušenosti: že námětem každého uměleckého díla jsou dvě věci, prolínající se a navzájem se vyslovující: tvář autora, jejíž rysy se sbírají z celého vesmíru, a vesmír, zjevující se v zrcadle tváře.

Připadalo jí, že všechny postavy, příběhy a krajiny dohromady vytvářejí obraz Foovy mysli, a že kdyby Fo nezačal psát, nikdy

by se nesetkal sám se sebou, že by se nesetkal ani se skutečným světem: Mii, která neustále slyšela v souvislosti se svým vlastním dílem mluvit o odtrženosti od skutečnosti, dobře věděla, že se skutečným hlasem světa se setkáme až na dně našich nejosobnějších mýtů, kterým sami nerozumíme, tam, kde se tyto mýty sytí šťávami proudícími v tkáni skutečných věcí a rozpomínajícími se na svá kosmická jména. Bylo jí vždy k smíchu, když po nastolení nového režimu v Kass četla o čekání na „velké společenské sousoší“, věděla, že hlas světa promlouvá jen těmito nesmyslnými mýty, že pouze jejich obrazy, které ze světa nic nepřijímají, jsou hieroglyfickým písmem, jímž svět píše svá tajemství, stejně jako je kupříkladu slovo „stůl“ možné napsat jen pomocí čtyř divných obrázků, které se stolu příliš nepodobají.

Pravou skutečností je zrod skutečnosti, a zrod skutečnosti je děj, jenž je upředen z mýtů a v němž se hemží přízraky. Svět uvidíme ve vypouklém zrcadle podivínských obsesí, které vlastně ani nepatří nám, ale monstru, jež prochází sály našeho vědomí; všechna rovná zrcadla jsou slepá. Fo byl Druem i krakaticí, admirálem, kuchařem, Nus a Isili, byl oceánem, jímž proplouvaly krakatice a do něhož kleslo Isilino tělo, a byl mnohotvárnou přírodou Umuru, jeho postava se sbírala z těchto obrazů, jak se vynořovaly a jak se s nimi postupně udivený Fo setkával. A Mii věděla, jaká nemoc zahubila Foa, že to byl děs a slast těchto setkání se sebou a se světem, setkání se všemi postavami, zvířaty, božstvy a příšerami, krajinami a hvězdami, kterými jsme, a také slast a děs rozplývání těchto tvarů v němé a monotónní pulsaci velké medúzy kosmu.

Mii teď věděla, že Taal ve své nenávisti rozhodl správně, princ Fo si zasloužil, aby byl oslaven zázračným a strašným sousoším z průhledné, chvějící se látky plné dravých bestii; kdyby po Mii král chtěl sochu z mramoru, sama by jej teď prosila, aby mohla své dílo vytvořit z gelu. Dosáhla sice lstí toho, že Taal pozměnil úkol, ale byla přesvědčena, že socha z gelu by byla zázračnější než sochy

z vody, i kdyby takové sochy bylo možné nějak vytvořit, že díla, které má být Foovou apoteózou, je hodna jedině látka, která nepatří k žádnému ze čtyř živlů, a která proto jako by ani neexistovala, a přitom je přítomna jako úzkostná i slastná možnost v nitru všech živlů – jako možnost jejich smrti a návratu k počátku, z něhož se zvedají proměny; beztvará kaše žije v pevných látkách jako sen o kosmickém hnití, v kapalinách jako pomalá melodie zakalování, v ohni jako ta část působnosti plamene, která nesměruje k očištění tvaru, ale k jeho zborcení, a připravuje tak látky k přijetí vlhkosti, ve vzduchu jako pozvolná proměna plynů a par v temnou usazeninu potahující povrchy věcí, a zacelující tak ránu po ostří, které věci vyřízlo ze světa.

Škoda, myslela si, že nemohu proměnit celou Foovu knihu v les soch, který by stál někde na pláni, anebo osadit sochami město, umístit gelové sochy do ulic a uliček, do průjezdů a na dvorky, na schodiště domů, do ložnic a předsíní, do chrámů a na tajemné páchnoucí záchodky. Mii si však musela vybrat jedinou scénu; a dlouho se nemohla rozhodnout, myslela na obrazy Druova bloudění Evropou, na Drua mrzutě ležícího za noci, kdy je zatažená obloha, ve svém pokoji ve hvězdářově vile, přemýšlela o tom, že zobrazí scénu ze života na jiné planetě, městské sáně se zahnutou špicí, v nichž by seděla krásná Druova mimozemská milenka, nějakou dobu uvažovala, že vytvoří sousoší, které by se vztahovalo ke stránkám psaným nesrozumitelným písmem z jiné planety, a dlouho se zabývala myšlenkou, že udělá sochu, která by byla ilustrací k některé z pozdních stránek, na nichž Foův text obtéká řádky lesnických záznamů, sochu, která by znázornila oba světy.

Nakonec se ale rozhodla, že vytvoří sousoší zobrazující scénu s krakaticí a že král Dru na něm bude mít Foovu tvář. Stále více si totiž byla jista tím, že okamžik, kdy král pohlédl do velkých očí obludy, je tajným jádrem Foova díla. Chtěla, aby její sousoší ukázalo, jak se hrdina setkal s tím, co pro něho bylo největším nebezpečím,

s nejstrašnějším nepřítelem, který bydlel na samém konci jeho strachu, v poslední komnatě labyrintu zlých snů, a chtěla, aby bylo také vidět, že v okamžiku, kdy Dru spatřil tvář svého nejstrašnějšího netvora, v něm poznal sám sebe, pochopil, že to, čeho se nejvíc bál, bylo současně tím, po čem nejvíc toužil, že to byl on sám a současně jakási děsivá postava, v níž má zahynout. Mii chtěla, aby její socha vyjádřila Druovu nenávist a lásku k nestvůře i k sobě samému, stejně jako jeho lásku a nenávist k Isili, neboť Mii se zdálo, že Dru musel milovanou snoubenku nenávidět za to, že jej jeho láska k ní zadržuje na jeho cestě na mořské dno, po němž tajně toužil, k obludám, které je obývají, k jeho bratřím a sestrám, jeho sladkým podmořským milenkám s hlubokými očima a krásnými vlníci se chapadly. Mii si také uvědomovala, že toto ironické jádro není tím, čím jádra knih obvykle bývají, nesoustřeďovalo smysl Foova díla a nevyjevovalo jej; setkání hrdiny s nestvůrou, rozbíjející jeho svět, spíše každý možný smysl a směr čtení ničilo a zasazovalo dílo do chvění, které smyslu předchází a které mu vždy uniká.

Za deset dní se v develském přístavu objevila loď, z níž Miini pomocníci vynášeli těžké sudy a odváželi je k zámku. Mii nechala na tom místě nádvoří, kde mělo stát sousoší, vztyčit velký stan. Sudy z lodi zmizely za jeho plachtou; od té chvíle trávila Mii všechny dny a noci ve stanu. Nikdo kromě pomocníků, kteří nepromluvili ani slovo, nevěděl, co se uvnitř děje. Taal chodil okolo stanu po nádvoří nebo stál na balkoně nad jeho střechou, večer se uvnitř rozsvěcela světla lamp, která hořela celou noc, na plátno stanu se promítaly podivné stíny, Taal v nich chvílemi rozeznával tvář Mii a pak zase, jak někdo přenášel lampu, přejel po plátně zelenavý stín obrovského Foova profilu a zase se rozplynul, ve světle pohybujících se lamp král nedokázal rozeznat, která tvář v tomto němém baletu stínů patří živému člověku a která soše, zdálo se mu, že vidí svého syna pohybovat rty a natahovat k němu ruce. Ze stanu nebyly slyšet skoro žádné zvuky, jen jakési tiché mlaskání a pleskání, ale stávalo se,

že se odtud za noci ozval pronikavý výkřik bolesti, který se rozléhal ve všech prostorech ztichlého paláce a zaryl se do spánku všech jeho obyvatel. Nikdo z nich netušil, že je to výkřik neopatrného ospalého pomocníka, kterého hryzla ryba; Hios si v době, kdy se Gato chystal vstoupit do sochy, vzpomínala na tyto noční skřeky a zmocňovala se jí úzkost.

Taal byl z toho všeho zmaten, myslel si zpočátku, že se Mii skryla ve stanu jen proto, aby co nejdéle zatajila, že není s to jeho úkol splnit, ale tmavé a zelené pohybující se stíny, strašidelné mlaskavé zvuky a noční výkřiky jej zneklidňovaly, král začínal chvílemi věřit, že Mii je kouzelnicí, která skutečně dokáže vytvářet sochy z vody, nebo že přivolala démony, kteří jí v jejím díle pomáhají, jindy si zase říkal, že barevné stíny jsou součástí klamných hry, že Mii chce s pomocí světél a zelených sklíčků vytvořit dojem, že skutečně plní Taalův úkol, a v příhodné chvíli se pokusit o útěk. Dal zesílit strážu u všech palácových bran, ale nic nenasvědčovalo tomu, že by se Mii chystala tajně opustit palác.

Předposledního dne třetího měsíce Mii oznámila, že nazítří večer odhalí sochu. Taal přišel následujícího dne před západem slunce na nádvoří, přišel sám, ačkoliv původně snil o tom, že sezve celý dvůr, aby byli všichni svědky Miiny porážky a pokoření; jejího pláče a proseb o milost, které očekával. (Kruté divadlo uspořádal na tomto místě až o čtyři roky později.) Ted' si nebyl jistý, co vlastně spatří, až bude stan stržen; myslel si pořád, že pod stanem bude asi jen žulová dlažba nádvoří a že Mii na ni poklekne a začne žadonit, aby jí daroval život, ale počítal i s tím, že možná uvidí sousoš z vody, která se nějakým zázrakem vzedme do tvarů lidských postav. A tak šel po prázdném nádvoří, na kterém leželo až do poloviny narudlé teplé světlo, pak vstoupil do stínu stanu, který se mu po hladké žule plazil vstříc.

Před stanem už stála sochařka a její pomocníci. Když se Taal několik kroků před nimi zastavil, Mii dala pokyn pomocníkům a ti

jediným šklubnutím lana strhli plachtu. Užaslý Taal se díval na sousoší, které se chvělo ve večerním vánku, na strašnou tvář krakatice s obrovskými očima, na chapadla plazící se po křehkém těle Isili, na Drua, který sahal po noži a který měl tvář jeho mrtvého syna. Byla stejná hodina, v jaké se odehrávala scéna, kterou sousoší zobrazovalo; když po chvíli slunce sestoupilo ještě níž, prosvítily rudé paprsky zelenavou hmotu sousoší. V zářících tělech jeho postav se objevily magické jiskry a pohybující se černé stíny ryb.

Mii splnila Taalův úkol, vytvořila sochu z látky, ve které mohou žít ryby. Krále její dílo tak okouzlo, že jeho nenávist uhasla, už pro ni nevymýšlel žádné další úkoly, odměnil ji za sousoší a propustil; Mii odjela z Devalu a už se na ostrov nikdy nevrátila. Taal dal uzamknout Foovo křídlo paláce, a dvořané zrychlovali krok, když procházeli kolem zavřených dveří, za kterými byly prázdné chodby, jejichž jedinými obyvateli byly bílé sochy, navždy zamrzlé v bílých blocích mramoru.

53. KAPITOLA

Zlé ryby

Složil jsem vsuvku s historií gelového sousoší a vsunul ji do knižní kapsy, ze které jsem ji vytáhl. Bylo to na terase Karaelina domu v horním městě; věděl jsem, že děj Knihy teď opět přeskočí čtyři roky a vrátí se k Hios a Gatovi, kteří ve chvíli, kdy jsem začal číst vyprávění o Foově lásce a smrti, jakoby nějakým pohádkovým kouzlem nadlouho zmrzli uprostřed slova a gesta, u otevřeného okna Gatova pokoje, v němž znehybněl rozeklaný blesk blížící se bouře. Necítil jsem se v těchto přechodech mezi různými rovinaми vyprávění tak dobře jako ostrované a prožíval jsem při nich podobnou nevolnost, jakou znají potápěči, kteří se vynoří příliš rychle nad hladinu. A tak jsem si udělal přestávku, pozoroval jsem řeku, lesknoucí se na planině a mezi domy dolního města jako kovový šperk; bylo horko, a tak jsem chvíli chodil bos po strmých ulicích a schodištích horního města, jimiž protékala voda, jiskřící ve slunci a dosud uchováající úžasný chlad horského jezera.

A pak jsem se vrátil ke Knize, vrátil jsem se do královského paláce na ostrově Devel, černá obloha roztržená bleskem se opět zacelila a strnulé postavy ožily. Hios se podařilo získat dózu s mastí, a tak Gato třetího dne ráno oznámil Taalovi, že se pokusí vstoupit do sochy a vylovit drahokam. Taal a Uddo ovšem předvídali, co Hios podnikne, a tak nahradili obsah dózy obyčejným vepřovým sádlem. Taal Gata vybídl, aby přišel na nádvoří k soše večer v šest hodin, a dodal, že se rád s rodinou a celým dvorem stane svědkem této události.

Když se blížila šestá hodina, namazal si Gato domnělým kachním sádlem zápěstí, kotníky a krk, jak mu radila Hios, vstoupil do Foova křídla dveřmi na konci chodby – toho dne byly všechny dokořán

otevřené – a sešel dolů na nádvoří. Uviděl na něm desítky židlí a křesel, které sluhové snesli z celého paláce a rozestavili do řad před zeleným sousoším. Na nich seděli neklidní dvořané, kteří se neodvážili odmítnout Taalovo pozvání; nevěděli, co uvidí, ale znali svého krále a nečekali nic dobrého. Gato přicházel k sousoší uličkou mezi židlemi, rozpačité obličej dvořanů se k němu otáčely a zase se hned odvracely, slyšel šum hlasů a šoupání židlí jako v divadle před začátkem představení. Když došel k soše, obrátil se a chvíli putoval pohledem po úzkostných tvářích nedobrovolných diváků, kteří klopiли oči, po tvářích, na nichž se chvěla neklidná zelenavá světla sochy, probouzená zapadajícím sluncem, z rozpaků se uklonil a hned se tomu musel usmát; přitom uviděl, že v první řadě sedí Taal, Uddo a Hios.

Ted' stál čelem k soše, ryby už si ho všimly a připlouvaly k němu ze všech koutů sousoší. Pohled na černý neklidný roj nebyl příjemný, ale Gato tentokrát věřil, že ho Hios nepodvedla, a vstoupil do sochy, přímo doprostřed rybího hejna. Ryby se nejprve prudce rozprchly do všech koutů sousoší. Gato se prodíral gelem, který mu u okraje sousoší sahal k pasu; brázda, kterou jeho tělo vyrývalo, se za ním zase zavírala, připadalo mu, že prochází velkou porcí huspeniny. Snažil se jít takovou cestou, aby sochu co nejméně poškodil. Za chvíli se dostal ke gelovému stolu, ten mu sahal až po krk, takže v okamžiku, kdy se na chvíli zastavil, aby si odpočinul, přihlížejícím dvořanům připadalo, že na stole mezi mísami s jídlem stojí jeho uříznutá hlava. Díval se na gelové zobrazení talíře se sýrem a krajícem chleba, který se nacházel v těsné blízkosti jeho obličej, a všiml si, že na sýru je otisk drobných Isilinyých zubů. Když otočil hlavu, uviděl proslulou vyřezávanou ředkev, miniaturu opakující celé sousoší. Pak pokračoval v cestě; drahokam zapadl do těla krakalice, které bylo až v samém středu sochy.

Gato viděl průsvitným gelem, jak se k němu ryby vracejí a krouží kolem něho. Když se mu první z nich zakousla do stehna, vykřikl

bolestí a pochopil, že se stal obětí zrady, ve stejném okamžiku se Taal i Uddo pokradmu podívali na Hios, která seděla mezi nimi; byli zklamaní, když viděli, že se Hios ani nepohnula a že se vůbec nezměnil výraz její tváře. Ve skutečnosti i Hios pochopila, co se stalo, a Gatův výkřik roztránil její svět, který se bezhlesně sesunul, ve stejném zlomku vteřiny prostor její mysli až do posledního koutu naplnila nenávist a touha po pomstě. Hiosin neúčastný a tvrdý výraz tváře se už nikdy nezměnil, nosila jej pyšně jako vzácnou masku.

Krev z rány prosakovala gelem a rozběsnila ryby kroužící kolem Gata; vrhly se na něj a zahryzávaly se mu radostně do celého těla, rvaly z něho kusy masa a hltavě je požíraly. Gato vrávoral sochou ověšen rybami, dvořané vstávali se židlí a s výkřiky hrůzy hleděli na hlavu s ústy křičícími bolestí, na obrysy těla obrostlého strašlivým hroznem ryb, na temný oblak krve šířící se zvolna sochou. Princ Gato by možná přežil, kdyby se obrátil a pokusil se dostat ven ze sochy. V jeho vědomí se však ještě ostřeji než tělesná bolest ozývala myšlenka na drahokam. V posledním úseku cesty k vytoženému kameni, který tvořily vzduché mořské vlny a tělo krakatice, bylo sousoší tak vysoké, že Gatovi sahal gel nad hlavu; Gato se nadechl a vrhl se do gelu s otevřenýma očima, drahokam před ním zazářil v paprsku slunce, který pronikl gelem, Gato se potácel za rudou jiskrou v zelenavém přítmí, jeho tělo se proměnilo v jediný plamen bolesti.

Teď se mu ostré zuby zahryzly i do tváře a krku, neubráníl se výkřiku, a přitom se mu gel dostal do úst; Gato se začal dusit, musel vyskočit, aby se nadechl, a dvořané uviděli, jak se vynořila zkrvavená hlava s trsy ryb zakousnutých do tváří a zase zmizela pod hladinou gelu, dokonce ani Uddo se neubráníla výkřiku děsu, jen Hios mlčela a nepohnula se. Drahokam se teď zablýskl docela blízko, Gato ho uchopil dlaní, rozhryzanou na kost, a prodíral se ven z krakatice. Mezi poslední vlnou a břehem tvořila mořská hladina nejnižší část sochy, a diváci viděli, jak se z vysoké gelové vlny

vynořuje krvavé tělo ověšené rybami, rudý a černý hrozen smrti. Princ se nadechl, udělal ještě pár kroků a ztratil vědomí, zhroutil se do gelových jídel na gelovém stole, padl do sochy, která se nad ním zavřela. Na nádvoří se rozhostilo ticho, bylo slyšet jen vzdálené hlasy ptáků kroužících na obloze vysoko nad palácem. Král, královna, Hios i dvořané mlčky hleděli na stín princova těla v gelu, viděli, jak je obalil černý chomáč, ještě se trochu pohybovalo, ale nebylo jasné, jsou-li to poslední pohyby odcházejícího života, anebo jestli tělem cloumají zuřivé ryby. Po chvíli se trs ryb rozplynul; na dně průsvitného gelu ležela bílá kostra s třpytícím se rudým drahokamem v ruce.

Představení skončilo, diváci se mlčky začali zvedat, znovu se ozvalo šoupání židlí po žule. Král i Uddo byli vcelku spokojeni, jen jim vadila Hiosina netečnost; představení bylo určeno především jí jako trest za zradu rodiny, a Taal s Uddo chtěli vidět její slzy a nářek. Ale když se Hios zvedala se židle, nenávist k rodičům už jí vypálila vědomí a nad popelem rozumu a citů žil jen přízrak pomsty. Hios se ve dnech, které následovaly, pořád chovala klidně, ale všichni z ní začali mít strach.

54. KAPITOLA

Puč

Po měsíci se Taalovi doneslo, že se Hios stala milenkou velitele pretoriánské palácové gardy. Rozzuřil se a při obědě ji začal vyslýchat, ale Hios se nic nesnažila zapírat. Poslouchala klidně otcův křik a jedla přitom broskve. Pak Taal náhle zmlkl, začal chroptět a padl tváří do talíře. Hios ukusovala pomalu broskve a přitom pozorovala svou matku, jak zmateně pobíhá kolem Taala; když Taal zmlkl, odhodila pecku na misku a odešla do svého pokoje. Když Uddo zjistila, že Taalovi už nemůže pomoci, běžela dlouhými chodbami paláce za Hios, ale u dveří pokoje její dcery jí zastoupili cestu pretoriáni. Křičela na ně, že je královna; gardisté mlčeli a nehýbali se. Utíkala do svého pokoje a tam našla šest gardistů, kteří místnost pečlivě prohledávali. Ani oni neodpovídali na její výhrůžky, a když odcházeli, odnášeli všechno zařízení její zlé kuchyně, všechny baňky a dózy s jedy, lektvary a drogami, nástroje její chemické moci, nad kterými byla zvyklá vysedávat celé hodiny a komponovat pro ně, jako by to byly jemné hudební nástroje, melancholické, patetické nebo zasněné koncerty, nokturna a preludia zločinu. Zdálo se, že puč probíhá podle podrobně připraveného plánu. Garda se zmocnila paláce a ve stejnou chvíli jiné její jednotky obsadily Akademii; to ale byl jen celkem zbytečný projev perfekcionismu pučistů, nevyžádaný malý dárek pretoriánů pro Hios anebo vyřizování starých účtů (mezi gardou a Akademií, dvěma centry skutečné moci na Develu, vždy panovalo určité napětí); jak na ostrově v posledních dvaceti letech postupně mizela střediska odporu proti vládě, Uddina Akademie usínala, přestávala být obávaným hnízdem temné vědy a násilí, a dokonce se chvílemi vracela k starému nevinnému výzkumu.

S velením armády kupodivu nebyly o mnoho větší problémy než s dávno ochablou Akademií. Taal před lety povýšil palácovou gardu na nejmocnější sílu ve státě a armádu jí ve skutečnosti podřídil. Organizace gardy nebyla hierarchická, měla povahu pružné a přitom pevné sítě, upředené z pout temných závazků, nečistého snění a sdílených starých vin, garda neměla ani řád, ani ideu, ani nějaký určitý účel ve státě, heslo v jejím erbů se skládalo z nesrozumitelných magických slov, která každý vykládal jinak. Garda byla ideálním prostředím pro šíření a naplňování rozhodnutí, která neměla být vyslovena příliš nahlas a příliš jednoznačnými slovy, rozhodnutí, která vyrůstala z temných kořenů a teprve tápavě hledala nejen prostředky uskutečnění, ale i své skutečné cíle. Garda se nedostávala k činu tak, že by zřetelný rozkaz sestupoval hierarchií, ale tím způsobem, že pokyny, které byly spíše temnými pohyby vědomí a citu, které byly vyslovované polohlasem v zamčených pokojích, na vysokých ochozech a na cestičkách v parku a ve kterých důležitější roli než slova hrála melodie hlasu a přízvuk, okamžitě pronikaly vlásečnicovou sítí do celého těla gardy; tam pak obíhaly, imaginace tohoto velkého těla zpracovávala a rozvíjela temná témata a současně, jakoby jediným pohybem, je toto tělo proměňovalo v čin. To byla Taalova chemie moci, která se v mnoha ohledech podobala komornějším skladbám jeho ženy, v nichž mízu dění tvořily jedy.

Teprve dodatečně, když už vše bylo v pohybu, se ustavoval záměr a plán, a i ty byly ve skutečnosti spíše halucinací. Tyto přízraky, kterých si garda příliš nevšíkala, však uváděly do chodu armádu, která neměla smyslový orgán, jímž by mohla vnímat spleť moci, touhy a chaosu, pableskující za těmito konstrukcemi, armádní velitelé nepostřehli, že rozkazy se zrodily z šepotů, křečí a snů a že se ve skutečnosti od nich nikdy příliš nevzdálily. Tak se puč pod vedením Hios a velitele pretoriánů nijak zvlášť nelišil od toho, jak věci probíhaly už dlouhá léta; i během převratu se ustálila jakási pravidelnost, která v armádním velení vzbudila pocit zákona

a řádu, Hios byla koneckonců dcerou zemřelého krále a velitel gardy byl vždy prostředníkem mezi palácem a armádou. A tak armáda, v jejíž zásah Uddo doufala, nic nepodnikala; systém moci, který Taal zavedl, se teď obrátil proti Uddo, a královna zjistila, že je zcela bezmocná.

Pověsti, že krále otrávila jeho dcera, se Hios nijak nesnažila vyvracet. Velitel gardy byl pro Hios ochoten udělat cokoliv, a spolu s ním jeho muži. Hiosina krása po Gatově a Taalově smrti prosákla všemi drahocennostmi pekel, její temná záře pretoriány oslňovala a všichni by se pro svou paní nechali s radostí mučit a zabít. Život na zámku se proměnil v podivný sen. Po chodbách paláce teď chodili gardisté, rozvalovali se ve vysokých jezdeckých botách na vzácném čalounění, bez pozvání procházeli sály a vstupovali do pokojů. Všichni jim uhýbali z cesty. Hios zářila ledovou smrtící krásou, komnatami paláce se šířil strach. Uddo se uchýlovala do stále vzdálenějších pokojů a čekala, kdy proti ní Hios udeří. Ta svou matku zatím nechávala na pokoji, ještě se nerozhodla, jak s ní naloží, ale když Uddo jedné noci sebrala své šperky a chtěla opustit postranní branou palác, mlčící gardisté odmítli zvednout závoru. Chvíli na ně křičela, chvíli vzlykala a nabízela jim šperky a peníze, ale nikdo z gardistů nepromluvil a nepohnul se, a tak se Uddo vrátila do svého pokoje.

Hios začala vládnout paláci i celému ostrovu. Odmítla titul královny, třebaže jí pretoriáni, kteří milovali lesk slavností a pestré barvy uniforem ve slunečním světle, neustále navrhovali uspořádání skvělé korunovace. Hios stačilo, že z ní mají všichni strach. Dala vylovit drahokam ze sochy a poslala jej Tanovi na Illim; s pomocí drahokamu se Tanovi podařilo smýt červený povlak z mramorové desky a připravit lék pro Nau; ta už po prvních kapkách začala měknout. Když ale Tana princeznu požádal o Gatovy pozůstatky, Hios odmítla kosti jeho syna vydat. Přikázala, že to, co zbylo z Gata, musí zůstat v soše, a každý večer, když klesající slunce prosvětlo

sousoší a zjevovala se v něm silueta Gatovy kostry jako loutka na javánském stínovém divadle, chodila na opuštěné nádvoří a seděla na žulových dlaždicích před sousoším, dokud se neponořilo do stínu a Gato nezmizel.

Jednoho odpoledne se náhle setmělo a nad mořem se objevil černý sloup, který se blížil k pobřeží. Pověřiví obyvatelé města, do jehož ulic se už začal zvolna rozlévat z paláce tichý děs, říkali, že pro Hios si přichází ďábel. Bylo to však jen tornádo; když ve svém vířivém tanci dospělo k městu, vytrhlo několik střech a pohazovalo si s nimi ve vzduchu, rozkývalo lodě v přístavu a na zámku jako obrovský šroub rozvrtalo gelovou sochu, vsálo ji do sebe, vyneslo do výše a pak vypustilo do ulic města gel, Gatovy kosti i dravé ryby; než lekly, stačily ryby ještě pokousat několik lidí, kteří se je pokoušeli sbírat ze země. Hios poručila shromáždit zbytky Gatovy kostry a uložila je do zlaté skříňky, z níž vyhodila rukopis bratrova románu; nenáviděla teď všechny, kdo měli stejnou krev jako ona, živé i mrtvé. Pak přikázala, aby vyhledali Mii a řekli jí, že má pro ni práci. Ale Mii, která prošla náboženskou krizí a začala cítit děs ze světů, jež se zrodily z jejích vizí, už v té době žila kdesi v severní Evropě, tvořila v tundře a v hlubokých lesích prchavé sochy z popela a pak pozorovala, jak je vítr dotváří tak dlouho, dokud zcela nezmizí. A tak Hiosini poslové přivezli na Devel sochaře Nubru, který pocházel z Kass. Nubra patřil k Miiným pomocníkům v době, kdy pracovala na výzdobě Foova paláce a na gelové soše, a po jejím odchodu po ní převzal dílnu.

55. KAPITOLA

Nový sochař

Hios se Nubry zeptala, jestli by dokázal vytvořit sochu ze zlata, která by zobrazovala okamžik, kdy se Gato, ověšený dravými rybami, naposledy na několik vteřin vynořil z gelu předtím, než padl do sousoší; zlaté postavy přitom měly mít stejnou velikost jako gelová i živá těla scény, která byla námětem zlatého sousoší. Sochař jí hned řekl, kolik zlata bude potřebovat; Hios mu přislíbila všechno zlato ze státního pokladu, a navíc zakrátko nařídila všem šlechticům a bohatým obchodníkům, že musí své zlato vyměnit za státní dluhopisy. V jejich splatnost nikdo nevěřil, ale nikdo se také nepokusil protestovat.

Sochař se hned pustil do náčrtů; byl také posedlý prací, ale jinak než Mii, nevytvářel velké vize, světy uzrávajících ze setkání pohledu a prostoru, z prázdnoty naplněné nekonečným obsahem. Soustředil se vždy na jedinou sochu a pracoval na ní, jako by luštil rébus nebo řešil složitou matematickou rovnici. Mii zpravidla všechny podmínky zadání odmítala (pokud jí za jejich nesplnění nehrozila smrt, jako v případě gelové sochy), její světy si postupně vytvářely vlastní témata a styl, zákony a pravidla, které předem neznala ani Mii. Zato její nástupce měl rád, když mu klient, který si sochu objednal, stanovil co nej přísnější pravidla; a když tomu tak nebylo, určoval si předem sám podmínky, které musel za každou cenu dodržet, třebaže často hraničily s nemožností a třebaže o nich nikdo kromě něho nevěděl.

Tak když měl kupříkladu vytvořit portrét rodiny kancléře jednoho z ostrovních království, začal svou práci tím, že si stanovil, že konečky prsteníků všech postav se budou nacházet na obvodu přesného pomyslného kruhu, jehož poloměr předem stanovil hodem kostky,

pak třikrát sáhl se zavřenýma očima do slovníku, a získal tak jména tří věcí nebo bytostí, které bude muset vkomponovat do sousoší. Byl to ananas, netopýr a hodinová rafije. Nubra je musel nějak uvést do vzájemné souvislosti i do vztahu ke členům kancléřovy rodiny, k jejich myšlenkám a osudům; tyto rodící se souvislosti vtahovaly do sousoší další věci a zvířata a rýsovaly situace, do nichž by mohly být vsazeny. Když byly sochy hotové, obvykle všichni nacházeli v jejich kompozici, v zobrazených předmětech a scénách symbolické významy a hluboké filosofické myšlenky. Kromě toho sochař rád experimentoval a vytvářel různá mechanická pohyblivá sousoší, někdy poháněná větrem nebo vodou, jindy pérem, které bylo skryté v nitru soch a které se natahovalo velkým klíčem, jenž trčel ze zadní strany podstavce. Je možné, že tyto experimenty měly svůj počátek v někdejší Nubrově účasti na tvorbě gelového sousoší.

Nubra ostatně později pocítoval velkou nespokojenost nad tím, jak Mii Taalův úkol vyřešila. Její sousoší sice přesně odpovídalo tomu, co develský král požadoval v definitivní, upravené verzi svého příkazu, ale právě drobná změna v zadání, jíž se Mii podařilo dosáhnout, podle Nubry znehodnotila čistotu jejího řešení a tím i celý její výkon: věřil, že počáteční podmínky se nesmí v žádném případě měnit – skutečnost, že šachista nedokáže ubránit svého krále, mu nedává právo žádat, aby se věž mohla pohybovat jako střelec. A tak se po letech Nubra rozhodl, že Miino dílo opraví a stvoří skutečnou sochu z vody. Její princip byl poměrně jednoduchý: pramínky vody stříkaly z husté sítě otvorů, vyvrtaných do vodorovné desky, do různých, předem určených výšek, a vytvářely tak reliéf. Tento systém měl ovšem jednu vadu, na kterou už jsi možná, milý čtenáři, sám přišel: nedovoľoval, aby vodní socha měla přečnívající tvary, její obrysy se mohly směrem vzhůru jen zužovat, a nebylo možné vytvořit dokonce ani něco tak jednoduchého a přitom důležitého jako lidský nos v jeho obvyklé poloze. Nubra si poradil i s tímto problémem – tak, že našel pro svou vodní sochu námět, který ne-

vyžadoval žádné tvary, jejichž vyšší části by byly širší než některá nižší část.

Pak se dal do práce, do desky o rozměrech třikrát čtyři metry, která měla sloužit jako podstavec sochy, se svými pomocníky vyvrtal 1 920 000 drobných otvorů, které tvořily pravidelnou síť, jež měla na délku 1600 a na šířku 1200 otvorů. Ke všem otvorům vedly zesponu trubičky; otvory rozdělil do dvou set skupin o různém počtu, trubičky otvorů patřících ke každé z těchto skupin pak spojil do jediné silnější trubice; tyto trubice vedly vodorovně pod podstavcem sochy a otvorem ve zdi vycházely ven z místnosti. Ve vedlejší místnosti k nim připojil další trubice, z nichž každá měla jiný průměr a stoupala vzhůru v jiném úhlu. Všechny trubice vedly k vodnímu rezervoáru, který byl umístěn na vrcholu kovové konstrukce v horní části místnosti; otvorem ve stropě k němu byla samospádem přiváděna voda z řeky nad vysokým vodopádem. V důsledku rozdílu v průřezu a sklonu trubic připojených k rezervoáru proudila voda ve vodorovných trubicích pod podstavcem různou silou a rychlostí, a když dospěla k otvoru v desce, stříkala různě vysoko. Nad desku tedy stoupaly gejzíry různé výšky, které Nubra sestavil tak, že dohromady vytvářely reliéf vodní sochy. Voda pak byla odváděna rýhami v podstavci do jakéhosi okapu, který jej lemoval, a další roura ji odváděla ven z místnosti a domu.

Socha zobrazovala mrtvé tělo královského geometra, ležícího na zádech v poušti, s dýkou zabodnutou v hrudi, je to teprve hodina, co byl zavražděn, a jeho tělo už je napůl zaváté pískem, vedle něho vyčnívá z písku několik věcí: zamčená truhla, baňatá láhev, zvon, horní strana pravidelného dvacetistěnu a kužel. V písku jsou stále ještě vidět setřené stopy geometrického obrazce, je to kružnice, do níž je vepsán lichoběžník, vedle tohoto obrazce můžeme číst slova, která vrah napsal prstem do písku: „Tance na stříbrném mostě ještě nezačaly“, nápis ještě pokračoval, ale další písmena už zavál písek, takřka neznatelné jsou už také stopy malých chodidel, patřící jistě

ženě, stopy, jež za krátkou dobu stejně jako zbytek nápisu, jako kružnice s lichoběžníkem, jako tělo nešťastného geometra a všechny věci kolem něho zmizí pod pískem.

Byla to scéna ze známé kasské legendy. Nubra tento obraz v duchu dlouho zkoumal a s uspokojením zjistil, že neobsahuje žádný přečnívající nebo převislý tvar, že v něm netrčí žádný výčnělek a nevisí žádný lalok. Asi bys byl rád, milý čtenáři, kdybych ti příběh královského geometra vyprávěl, aby sis odpočinul od ponurých poměrů, které zavládly na Develu (a přišel by sis na své, je to legenda s dlouhým a spleťtým dějem, jenž se rozvíjí v mnoha městech a v němž vystupují lstiví emisaři padišáha a tajemné krásné ženy), ale musíš mi odpustit, nemám teď vůbec náladu se do takového vyprávění pouštět. Víš, že jsem se ti snažil ve všem vyhovět, rozmazloval jsem tě, ale uznej, že se nemohu podřizovat každému tvému rozmaru. Navrhnu ti něco jiného: můžeš si příběh, do kterého by se hodila scéna na poušti, vymyslet sám. Poznáš přitom slasti fabulace, její ironii, uvědomíš si, že fabulace je i v tom nejpočestnějším a nejmorálnější příběhu podezřelou drogou, protože vždy rozleptává dobré úmysly a vznešené ideje, jež ji uvedly do chodu a jejichž měla být poslušným nástrojem; fabulace cokoliv promění ve vždy bezúčelný a vždy radostný kosmický tanec, řídící se pouze jakýmsi prastarými a zcela nedůvěryhodnými rytmy.

Fabulace je dobrodružstvím setkání i návratem domů, přivádí tě do krajiny, kde šumí proudy dosud neznámých příběhů, kde se rýsují postavy bez tváře a ve tmě se o tebe otírají těla neartikulovaných živočichů, velké larvy. Poznáš, že tato krajina je nejen rodnou zemí příběhů, ale že se z ní zvedají i tvá vlastní gesta, činy a myšlenky. Pouze v příbězích zrozených v této krajině se setkáš se sebou samým; vzpomeň si, jak Fo uviděl sám sebe až ve tvářích svých postav jako v tajemných písmenech, která zapsala jeho skutečné jméno. Dokonce poznáš, že tvůj život je podivným způsobem kopií příběhů, které v této krajině vyvstávají. A budeš se jen usmívat,

když ti budou vykládat o autenticitě deníkové literatury, budeš vědět, že se nesetkáš sám se sebou, dokud nevyjdeš ze sebe do světa magických příběhů, že i ta nejhlubší deníková literatura je povrchní, i ten nejupřímnější deník je trapný podvod, „já“ deníkové literatury je vždy žalostnou a fantastickou postavou, neskutečnější než všichni králové, princové a princezny ostrovní Knihy.

56. KAPITOLA

Představení

Sochař rád přijal Hiosin úkol, jednak ještě nikdy nedělal tak velkou sochu ze zlata, jednak jej zaujala myšlenka vytvořit sousoší, jehož největší část bude zobrazením jiného sousoší a jen jediné místo bude znázorňovat živé bytosti: Gata, jehož horní polovina těla se vynořila z gelu, a dravé ryby, zakousnuté do jeho masa. A tak za nějaký čas stálo na nádvoří na místě gelové sochy sousoší ze zlata, představující, jak se Gato s tváří zkřivenou bolestí, s tělem ověšeným dravými rybami vynořuje z Miiny gelové sochy, která se trochu naklání k jedné straně, neboť ji právě rozkýval večerní vítr. Hios teď od rána sedávala před zlatou sochou, po jejíchž záhybech přes den putoval palčivý lesk a vpaloval se princezně do očí, z jeho planutí se rodily ohnivé koule, které pak celou noc prolétávaly jako meteory temnotou vnitřního vesmíru za Hiosinými bolavými víčky.

Jedné noci měla Hios sen, v němž byla znovu svědkem posledních okamžiků Gatova života. Tentokrát se ale princovo umírání odehrávalo ve světě, kde bylo vše ze zlata, zlatá postava s Gatovou tváří na zlatem nádvoří vstoupila do zlatého sousoší, prodírala se jím ke zlaté hlavě krakatice, a když se znovu vynořila ze zlatého gelu, visely na ní zlaté ryby, nakonec Gato padl a zlatá hladina se nad ním zavřela. Když se Hios ve snu rozhlédla kolem sebe, viděla, že i zděšení dvořané jsou ze zlata, zdálo se jí, že její oči nevydrží tolik lesku; když si je chtěla zakrýt rukama, uslyšela jasné zazvonění, jak její dlaně ze zlata narazily na zlatou tvář, a probudila se.

Příštího dne vyprávěla svůj sen u oběda a posteskla si, že není možné, aby se zlatá socha hýbala. U stolu seděl kromě velitele pretoriánů také Nubra a slova o nemožné soše hned probudila jeho pozornost. Nubra, jak víme, miloval výzvy. Obrátil se k Hios a řekl, že

pro ni vytvoří pohyblivou sochu, která bude obrazem jejího zlatého snu. V okamžiku, kdy to říkal, neměl vůbec tušení, jak to provede. A tak příští týden vůbec nevycházel ze svého pokoje, ležel na posteli a přemýšlel, jak by splnil slib, který dal Hios, a úkol, který stanovil sám sobě; jeho pohled přitom bloudil po květinových motivech, nekonečně se opakujících na tapetách, jimiž byly pokryty zdi pokoje. Za tu dobu se v něm zrodilo mnoho nápadů, ale Nubra je postupně všechny zavrhl. V jednom okamžiku mu rychle sklouzl pohled ze stylizované kresby zavřeného lotosového květu na vedlejší kresbu lotosu, jehož okvětní lístky byly už rozvinuté, a Nubrovi se zdálo, že vidí, jak se květ rozevírá. V příští vteřině už znal řešení svého úkolu: sochař si uvědomil, že k tomu, aby divák viděl, jak umírá zlatý Gato a jak sebou mrskají zlaté ryby, není vůbec třeba, aby se sama socha hýbala. Teď už jen zbývalo sestrojít mechanismus, z jehož skutečných a neviditelných pohybů by vyvstalo zjevení viditelných, avšak imaginárních pohybů sochy.

Vyložil Hios svůj plán a ta mu slíbila, že dostane vše, co bude potřebovat. Nubra se bál, že jeho vize bude princezně připadat přehnaně velkorysá a nákladná, ale viděl, že ji Hios pokládá za příliš skromnou, nedůstojnou Gatovy památky i její bolesti a nenávisti. Netušil, že v okamžiku, kdy se Hios seznámila s jeho nápadem, už snila o tom, jak se pohyblivá socha stane zárodkem mnohem rozsáhlejšího díla, zlaté sochy, která bude zobrazovat vteřinu po vteřině celý Gatův pobyt v paláci: scénu, kdy ukazoval poprvé komořímu koberec s pohádkovým zámekem, jeho práci na koberci, který objednal Taal, noční milování s Hios, chvíli, kdy pln úzkosti stál před labyrintem na dveřích pokladnice. Prozatím Hios pověřila sochaře, aby vybudoval v zámecké zahradě amfiteátr, jehož bude pohyblivá socha součástí.

Monstrózní dílo, v němž se spojovalo a doplňovalo Hiosino rodící se šílenství a Nubrův chladný technický rozum, bylo dokončeno už za rok. Nubra vytvořil několik desítek soch, které představovaly

jednotlivé fáze Gatovy cesty sousoším, od chvíle, kdy se před ním objevil, do okamžiku, kdy padl do gelu. Součástí této řady byla i původní socha ze zlata; ostatní sochy musely být jen pozlacené, protože tolik zlata v zemi nebylo. Nubra dal postavit sochy na velkou točnu, kterou umístil v zámecké zahradě, před točnou vybudoval zeď, jež byla v místě, kde se k ní okraj točny přibližoval, přerušená. Před tímto otvorem se zvedal amfiteátr hlediště.

Otvor ve zdi bylo možné uzavírat a zase otevírat pomocí dvou křídel posuvných dveří, jež bleskurychle proti sobě vyjížděly, srazily se uprostřed (hluk nárazu tlumily plyšové pásy, přilepené k okrajům obou křídel) a zase se rychle zasouvaly do dutin ve zdi. Všechny pohyby mechanismu sjednocoval důmyslný systém převodů. Ve zlomku vteřiny, kdy byly dveře zavřené, se točna posunula, a za dveřmi se tak octla socha představující další fázi děje; když se – opět na zlomek vteřiny – dveře znovu otevřely, měli diváci uvidět tuto sochu a po ní sochy představující další fáze děje: rychle se střídající sochy vytvářely příšerný zlatý film o smrti prince Gata.

Když Nubra budoval amfiteátr, nechala Hios zámecký park uzavřít a přípravy Divadla Zlatých Soch přísně tajila. Zakázala dělníkům pod trestem smrti promluvit o díle, na kterém pracují; Nubrovi nebylo třeba nic zakazovat, neboť překvapení, jež vyvolávaly jeho vynálezy, bylo neodmyslitelnou součástí jeho děl a naprosté mlčením patřilo k jeho stylu práce. Dvůr se díval s úzkostí k zavřeným branám parku, kam neustále jezdily kryté vozy a odkud se celé dny a noci ozývaly rány. Pak hluk v parku utichl a vozy zmizely; zakrátko dostali všichni lidé od dvora pozvánku na představení do zámeckého parku. Pozvánku dostala i Uddo, a když viděla gardisty, kteří jí pozvánku přinesli, neodvážila se odmítnout. Představení mělo začít po setmění. Dvořané, naplnění obavami, se rozesadili do křesel v hledišti. Byly to skoro dva roky, co se museli účastnit jiného zlého představení na jiném místě zámku. Nevěděli, co uvidí nyní, nevěděli, jaké smrtící balety a jaké krvavé opery ještě budou

muset zhlédnout v budoucnosti. Uddo se skryla v poslední řadě, ale když k ní po chvíli přišel gardista a řekl jí, že se má posadit do první řady vedle Hios, nevzpouzela se a nechala se odvést k prázdnému křeslu před zavřenou šedou bránou ve zdi.

Když v hledišti zhasly lampy a brána se rozevřela, uviděli diváci zlatou sochu zobrazující gelové sousoší. Brána se bleskurychle zavírala a zase otvírala, točna se otáčela a socha se začala před očima překvapených diváků pohybovat, nejprve se jen takřka neznatelně kývala ve větru, v jednu chvíli vyskočila nad hladinu ryba a zase zmizela v gelu (ve skutečnosti byly sochy ryby v různých fázích skoku připraveny tenkými kovovými tyčkami k sochám gelového sousoší v odpovídajících fázích kývání ve větru). Pak z levé strany zdi přicházela zlatá postava; když došla k soše, obrátila se do hlediště a uklonila se, tak jak to přede dvěma lety udělal zmatený Gato, dvořané omámeně sledovali jako zlý zlatý sen dění, které už jednou viděli, zlatá socha Gata vstoupila do zlaté sochy Miina sousoší, zlatá postava se prodírala zlatou sochou, která se stále kývala v imaginárním větru, na čas v soše zmizela, znovu se vynořila, obrátila k publiku zmučenou tvář, zvedla ruce ověšené zlatými třásněmi ryb a pak padla do zlaté sochy, která představovala sochu znázorňující stůl na břehu moře pod vauzským královským palácem.

Zděšení dvořané si oddechli, že představení skončilo, ale točna se nezastavila, po chvíli se k zlatému sousoší znovu přiblížila zlatá postava, znovu vstoupila do sochy, zápasila se zlatými rybami a padla do zlata. Monotónní zlatý film trval pět hodin; potom Hios pokynula rukou kamsi do tmy, obě části dveří se naposledy srazily a už se té noci nerozevřely. Nikdo, ani Uddo, se neodvážil odejít před koncem představení, Hios seděla celou dobu vedle matky, ale ani jednou na ni nepohlédla. Když zlatý film skončil, postavila se Hios před zavřenou bránu a řekla, že diváci mohou jít spát a že další představení začne zítra ve stejnou dobu.

Tak začal úděsný seriál. Představení se konala každou noc, každou noc se dvořané museli dívat na zlatou Gatovu smrt, pořád a pořád se opakující, už z toho ztráceli rozum, Hios, která byla vždy také přítomná od začátku až do konce, pokaždé seděla vedle své matky a dívala se zamyšleně na jeviště, gardisté postávali v uličkách a bavili se pohledem na nešťastné dvořany. Nikdo nevěděl předem, jak dlouho bude představení trvat, nevěděla to ani Hios; rozhodovala se vždy až během představení, kdy je ukončí. Často trvalo až do rána, a gardisté před koncem nikoho nepouštěli ven, ani ty, kterým bylo zle anebo kteří potřebovali jít na záchod. Když někdo usnul, přišel k němu gardista a probudil ho. Úsvity v zámeckém parku se ještě dlouhá léta vracely dvořanům v tíživých snech. Když se v amfiteátru začínalo rozlévat kalné světlo dne, ozývaly se výkřiky, pláč a sténání, několik minut nepřetržitě zněl něčí hysterický vřískot a pak náhle zmlkl, byl cítit zápach potu, moči, výkalů a zvratků; později všechny tekutiny prosáklý sametem sedadel, směs jejich pachů se vznášela nad amfiteátretem a vítala každého večera nedobrovolné diváky, kteří přicházeli do hlediště, šířila se po celém paláci a zdálo se, že sestupuje dolů do města a plazí se jeho ulicemi.

57. KAPITOLA

Teror a invaze

Když Nubra dokončil zlaté divadlo, Hios, nořící se do noci šílenství, mu uložila další úkol. Snila stále o velkém zlatém dramatu zobrazujícím její a Gatovu lásku, ale předtím ještě bylo třeba potrestat matku. Hios předala Nubrovi své náčrtky pomníků, které měl postavit na všech náměstích hlavního města, pomníky měly zobrazovat katy, kteří mučili, znásilňovali a ponižovali Uddo těmi nejstrašnějšími způsoby, jež si princeznina zatmívající se mysl dokázala vymyslet. Nubra byl zděšen, takové zakázky se mu vůbec nelíbily, miloval hry a rébusy a opovrhoval Hiosinou ponurou a těžkopádnou nenávistí, z níž se pozvolna destilovalo čiré šílenství; mohl však tyto úkoly odmítnout stejně málo jako kdysi Mii tekutou sochu, kterou si objednal Taal. Když odporné pomníky stály na náměstích, Hios se vydávala každé ráno s matkou na okružní jízdy nenávisti, objížděly v kočáře všechny pomníky a před každým z nich stály aspoň hodinu. Hios už nikdy s matkou nepromluvila, ale když Uddo před pomníky zavírala oči, švihala ji bičíkem přes obličej a krk tak dlouho, dokud oči neotevřela. A z takové vyjížd'ky Hios matku odvážela rovnou na celonoční představení do zámeckého parku. Uddo se po nějaké době přestala bránit, přestala plakat a dívala se jen tupě na střídající se denní a noční představení soch.

Ale na zámku už byli všichni otupělí nebo nějakým způsobem šílení. Dvořané si zvykli na teror pretoriánů a na kalný pohled princezny, zvykli si na mnohahodinová představení zlaté smrti, na hrůzné pomníky, na ponížení a na zápach amfiteátru, dívali se lhostejně, jak unikají tělesné tekutiny a třísní oděvy a čalounění, nosili páchnoucí skvrny na oblecích jako temné šperky. A z paláce prosakovalo šílenství, zapáchající štávy a těžké sny do ulic města,

do celé země, do mořských vln. V obyvatelích města se strach z pořádkových hlídek gardistů, jejichž zásahy často připomínaly spíše lupičské nájezdy, mísil s radostí z anarchie; a zlo bylo obvykle tolerováno v případech, kdy nedosáhlo ke gardě a princezně, kdy zůstalo uzavřeno v domě nebo ve městě, anebo kdy svými jazyky proniklo do sídel šlechty. Nezištná a okázalá krutost princezny se dobře doplňovala s hrabivostí gard a jejich žízni po moci. Obyvatelé města se omámeně potáceli pod obscénními pomníky, v některých dnech se zavírali na petlice ve svých domech a s úzkostí naslouchali zvukům povozů a krokům za dveřmi, jindy se opile účastnili rabování, obíhali jako přízraky sídla, kde gardisté vykonávali nějaký exekuční příkaz, aby po jejich odchodu vtrhli rozlomenými dveřmi do ochromeného paláce.

Podobné kruté obrazy nebyly v Knize ničím výjimečným, setkával jsem se s nimi obvykle v hlubinách vsuvek, v nějaké kapse skryté uvnitř jiných kapes, jako bych sestupoval do sklepení stavby a nalézal v něm základy paláce dávného krutého despoty. Možná že jed ze vsuvek prosákne do vyšších pater Knihy, říkal jsem si, a celá Kniha se promění v krutý obscénní sen. A protože na ostrově byly hranice všech světů oslabené a hry ostrovanů se přes ně přelévaly, uvažoval jsem o tom, zda by se mohlo stát, že zlo z Knihy ovládne i tichý život na ostrově a ten se začne podobat období vlády Hios.

Dodnes přemýšlím o tom, jak je možné, že se tak temné obrazy rodily v myslích poklidných ostrovanů. Pomalá krystalizace tvarů a řádů v beztvarem, jejíž různé podoby tvořily hlavní zábavu ostrovanů, snad nebyla tak nevinná. Rozpad jazyka a řádu, k němuž dochází při setkání s labyrintickými tvary a při překračování hranice, uvolňoval hravou sílu, jež v nekonečném kaleidoskopu buduje a oživuje různé řády a jazyky, ale tato síla sama byla svazkem mnoha sil, jejichž tóny v ní zněly a jež se mohly osamostatnit; tak se zřejmě v tomto dění také destilovala síla, jež se zvedá nad látku a nachází svůj cíl a svou slast v drcení látky, aniž by roztříštěné fragmenty

použila k novým hrám; a tato síla začíná rozvíjet své tajné figury, psát hieroglyfy zla a ustavovat svůj strašný svět.

Připadá mi, že zárodky temných světů byly na ostrově přítomny v dechu všech věcí, zvuků a slov. Když jsem četl historii develského království, myslel jsem také na to, co vlastně kdysi tak zmámilo evropské dobyvatele, že ve třech generacích zapomněli na svůj domov, jaké hlasy ve skutečnosti slyšeli v ostrovních šumech a jaké tváře a postavy se jim zjevovaly v hrách pěny a listí. Přemohla je opravdu poklidná mírnost ostrovanů, anebo spíše jako odborníci na moc a násilí věřili zlo ukryté na dně této mírnosti a kapitulovali z obdivu k jeho velkému stylu? Ale křivdili bychom ostrovanům, kdybychom v jejich tiché a nenásilné povaze nacházeli jen zárodky krutosti. Už jsem řekl, že síla, která vládla v jejich světě, se splétala z mnoha dílčích sil a každá z nich se mohla oddělit z jejich svazku; ve světě ostrovanů bylo možné nalézt zárodky mnoha postojů a mnoha světů, nebeských i pekelných, a obrazy z těchto světů občas probleskly gesty obyvatel ostrova a melodií jejich hlasu. (Dokázal jsem si kupříkladu dobře představit, že z obdivuhodné přesnosti jejich pohledu, rozpoznávajícího a zaznamenávajícího nejjemnější záhyby tvarů, by se mohlo vyvinout brilantní analytické myšlení.)

Stále více rodin prchalo z Devalu; za nocí se na plážích ostrova ozývaly hlasy, blikaly světelné signály na moři. Mnozí z uprchlíků našli azyl na illimském dvoře. Tady se také zrodila myšlenka invaze na ostrov, jemuž vládla šílená princezna a její garda. Emigranti nejprve vyzvali Tanu, aby se stal vůdcem invazní flotily, ale Tana odmítl. Nechtěl, aby se obnovilo násilí mezi rody, které uhaslo s láskou Gata a Hios, a kromě toho byl Hios vděčný za drahokam, díky němuž teď Nau byla už zase skoro tak měkká jako dřív, jen na tváři jí ještě zůstávala ztvrdlá kůže jako lesklá kovová maska.

Rozhádané skupiny emigrantů, z nichž každá měla své kandidáty na velitele armády a zaručené plány invaze, kterých se za žádnou cenu nechtěla vzdát, se podařilo sjednotit až Aře, která se

náhle objevila na Illimu, a v textu Knihy, když už si čtenář myslel, že navždy zůstane v temném knižním Hádu, do něhož sestupují postavy z přečtených stránek, zjevila se nečekaně ve vedlejší větě na samém konci dlouhého souvětí, které pojednávalo o vůni starých zdí v illimském přístavu. Nad jejím jménem vyrůstala tlustá kapsa, která zřejmě obsahovala líčení Ařiných osudů v době po jejím odchodu z develského paláce; neotevřel jsem ji, protože jsem byl zvědavý, jak dopadne připravovaná invaze, a pak už jsem se ke kapse zapomněl vrátit. Je mi to líto, protože mi Karael jednou řekla, že Ařina dobrodružství patří k nejkrásnějším částem Knihy, a vyprávěla mi, že se Ara na svých cestách setkala s němými ptáky, kteří místo zpěvu hrají dlouhé hudební skladby tak, že tůčují zobáky do různě silných krápníků, jež rostou v ústí jeskyní ve svahu hory a jež vydávají tóny různé výšky. Snad emigranti tušili, že jejich strategické plány nestačí na Hiosinu moc, jež se v čarodějném kotli develského paláce uvařila z bolesti, krásy, krutosti, touhy, jemnosti a šílenství; myslím, že v Ařiných gestech a slovech rozpoznali sílu, která se zrodila z něhy, zlých nočních snů a němých výkřiků, a pochopili, že jen tento noční výtrysk odvahy a zla je s to čelit Hios a temné armádě, kterou ovládala.

A tak jedné noci všechny lodě invazního vojska odrazily od illimského mola a vypluly na moře, Ara stála na velitelské lodi a viděla, jak v noci beze hvězd na všech stranách blikají bílá, červená a modrá světla signálů, pak se tma začala měnit v šedivou mlhu, v níž se rýsovaly přízračné obrysy desítek plavidel. (Přemýšlel jsem, co vlastně Ara na přídi své lodi viděla. Představoval jsem si les stěžňů v různých odstínech šedi, ale Kniha byla tak časově neurčitá, tak odvážně nebo bezstarostně míchala rekvizity z nejrůznějších dob a její autoři věnovali tak málo slov líčení hlavních tvarů věcí – třebaže byli s to popisovat na desítkách stran ornamenty na fasádě domu nebo síť trhlin v omítce staré zdi –, že z mlhy se mohly za úsvitu také vynořit dýmající komíny parníků, anebo třeba po vlnách lehce

klouzaly lodě poháněné nějakým zázračným palivem, které v našem světě není známo, snad ve skleněném kotli magické strojovny bublalo mléko stříbrného horského tygra.) Před přídí mlha zhoustla v tmavošedou plochu, která stále rostla a protahovala se do stran, pak se rozpukla trhlinami rozeklaných ulic develského sídelního města. Ara se teď brodí chladnou vodou a všude kolem ní a za ní postupují šedé postavy, její nohy se boří do mokrého písku pláže, z mlhy se ozývá jasné zvonění kovu a výkřiky, stoupá s ostatními strmými přístavními uličkami, které od dětství dobře zná, a uličky se rozšiřují v náměstí, na nichž se z mlhy vynořují strašlivé pomníky, mlha je plná kovových hrotů a ostří, Ara je jako ve snu odráží dýkou a mečem.

Ještě před polednem invazní jednotky rozrazily bránu paláce. Hios se s dýkou v ruce zúčastnila bojů na chodbách zámku, zabila mnoho vojáků a byla mnohokrát zraněna. Když zahynul velitel pretoriánů a když už bylo jasné, že palác padne, odešla tajnou chodbou do zámeckého parku a uvedla do chodu zlaté divadlo. Představení se poprvé konalo před prázdným amfiteátre, kde seděla pouze develská princezna a naposledy se zamyšleně dívala na zlaté obrazy Gatova zániku. Ara sledovala Hios po krvavé stopě a brzy ji objevila v divadle. Pak neznámý autor líčil scény, které jako by patřily do nějakého filmu: Hios a Ara dlouho mlčky bojovaly svými dlouhými dýkami v prázdných uličkách amfiteátru, dvě štíhlá těla, která se kdysi laskala za nocí, tančila němý smrtící tanec před donekonečna se opakujícím zlatým kruhem Gatova zániku a znovuzrození, ocelové dýky se míhaly před zlatou pantomimou, zvonivé nárazy kovu se mísily s dunivými údery zavírajících se dveří a s tichým vrčením mechanismu, který pohyboval točnou. Na konci Hios padá do uličky mezi dvě řady sedadel, Ara otře dýku o její šaty a vrací se do paláce, kde už se chystá oslava vítězství, před prázdným hledištěm znovu a znovu umírá a ožívá Gato ve zlatém sousoší. Večer kdosi mechanismus divadla soch zastavil, ale Hios ještě několik dní ležela

mezi sedadly v kaluži zaschlé krve; o tom, jestli se v tu dobu její stín objímal v podsvětí s Gatovým stínem, nemáme žádné zprávy.

Ara se na čas stala develskou královnou, ale pak opustila Devel a vydala se na nové dobrodružné cesty po mnoha zemích, které popisuje další část Knihy. Na Develu a na Illimu mezitím už dospívali dva chlapci z vedlejších větví znepřátelených rodů, kteří jednoho dne rozpoutají nový boj mezi ostrovy...

58. KAPITOLA

Konec cesty

Tak skončil příběh Tany a Nau, Taala a Uddo, Foa a Mii, Gata, Hios a Ary, jedna z mnoha epizod proměnlivé a mizící Knihy, jediného uměleckého díla, které ostrované vytvořili, anebo snad souhvězdí tisíců uměleckých děl, v němž se čtenář setkával nejen s novými a novými knihami a s fragmenty starých zaniklých knih, ztracenějších v minulosti než křehké egyptské svitky, ale i se sonátami a symfoniemi pro strunné, větrné, vodní a ohňové hudební nástroje, s balety, v nichž tančili lidé, zvířata, přízraky a mechanické figuríny, se sochami z vody a gelu, s obrazy namalovanými na plátně, v písku a na vodě, s mozaikami z drahokamů, svítících brouků a halucinaturních světél.

Myslím, že v Knize už dnes neexistuje žádná z postav, o nichž jsem na ostrově četl, ani Tana, ani Dru, ani Gato a Hios, nahradily je jiné postavy, v jejichž osudech se možná jako ozvěna ozývají osudy hrdinů, které jsem znal já, a zcela jistě v jejich rysech uzrávají tváře nových hrdinů, kteří je za čas nahradí. Zmizela krakatice i gelová socha, možná se propadl do moře celý archipelagos a na stránkách Knihy vypluly nové ostrovy a pevniny, v galaxiích jejího vesmíru zazářily nové hvězdy a vynořily se nové planety, na nichž budou kvést a zhasínat neznámé civilizace a jež budou v tomto imaginárním vesmíru, zrozeném z takřka neznatelného dechu písmen, kroužit tak dlouho, než je Kniha zase pohltí. A protože ostrované se vyznačovali špatnou pamětí, hrdinové, města a ostrovy, planety a galaxie, které líčila Kniha v době, kdy jsem s ní sedával na terase Karaelina domu, už nežijí ani v ničích vzpomínkách.

Za svého pobytu na ostrově jsem se od jeho obyvatel naučil mnoha špatným a také několika dobrým věcem. Nikdy jsem však nedokázal přijímat s radostí proměny a zánik tak, jak to uměli oni.

Doufal jsem tajně, že mizící postavy z Knihy budou žít alespoň v mé zprávě o ostrově. Ale ani má paměť není nejlepší, tolikrát se mýlila, že se obávám, že postavy z mého vyprávění nemají s hrdiny, o kterých jsem četl na ostrově, a s jejich příhodami mnoho společného. Během psaní se mi stávalo, že jsem se dodatečně rozpomněl na původní text Knihy, chtěl jsem se vrátit k chybným pasážím a přepsat je, ale pak jsem se musel zasmát nad zbytečností a směšností takové námahy, uvědomil jsem si, jak nesmyslná je věrnost něčemu, co neustále mění tvar, co už nikdo nemůže potvrdit a co přežívá pouze v mé nejisté paměti, která už tolikrát selhala.

Karael už nepíše a netelefonuje, o dalších osudech Knihy nemám zprávy. Je možné, že už se její příběhy rozdrobily, zbyly osamělé věty a slova, je možné, že i ty nakonec smyla voda z horního města nebo vlny moře, že se vsáklely do bílých stránek, že si ostrované nyní předávají Knihu s bílými listy, které zaplňují pouze přeludy a na kterých se snad zvolna začínají rýsovat kontury nových tváří a těl a pulsovat rytmy nových příběhů.

Byla ale Kniha skutečně uměleckým dílem? Teď bych asi s odpovědí váhal. K umění patří stálost a neměnnost, ne snad proto, že by se povznášelo nad čas a přibližovalo světu věčných tvarů a hodnot; umění musí upadnout do stálosti, protože jen z propasti tohoto pádu, z bídy neproměnnosti může odpovídat na výzvy nekonečně se proměňujícího, po němž umění touží, jež miluje a o němž zpívá; jen nehybná socha, zarývající se do proudu času, může vyslovit vlnění proměn. A umělecké dílo také musí mít jediného autora, nemůže být sepsáno zástupem anonymních ostrovanů, ne proto, že by bylo výrazem a oslavou individuality a potvrzením jména, ale proto, že musí upadnout do chudoby jediného hlasu; jen z této chudoby může odpovídat na množství hlasů světa, v nichž by se chtělo rozplynout, jen ve své bídě a nemohoucnosti se může stát jejich nejistou ozvěnou; a všechny zvučící hlasy světa se mohou zjevit jen jako chvění smutku jediného hlasu nad svou nedostatečností.

Ostrovní kniha tak byla jako umělecké dílo od samého počátku ztroskotáním; je však téměř jisté, že právě o toto ztroskotání ostrované usilovali. Ínó s bílými kotníčky nemusela na ostrov zalétat, lidé, kteří tu žili, její vzkaz dobře znali, byl zapsán v jejich krvi. Teď si myslím, že kniha byla výsměchem umění, že byla parodií na umění; ostrované neměli rádi umění, protože jeho tvary zacláněly beztvaré víry a jeho zvuky přehlušovaly hudbu ticha. Zpočátku jsem si myslel, že Mii, Fo a všichni ostatní umělci, kteří se na stránkách knihy neustále vynořovali, snad jsou výrazem jakéhosi snu ostrovanů o skutečném umění, o trvalém a neměnném uměleckém díle, ale pak jsem si uvědomil, že jsou pro obyvatele ostrova směšnými nebo politováníhodnými postavami a že jejich často neblahý osud měl zřejmě ukázat, kam vede touha po tvaru. A uvědomuji si, že kniha nebyla jen parodií umění, ale parodií celého našeho světa, jehož fragmenty se na ostrově objevovaly s každou lodí.

Domněnka, že kniha je uměleckým dílem, byla také založena na názoru, že ostrovní literatura je odpovědí na výzvu beztvarych šumů a vírů, které touží po tom, aby se uvolnily obrazy, jež jsou v nich skryty. Poté co jsem se vrátil ke knize a znovu vyvolával z paměti její pasáže, už si nejsem jist ani tím, že v jejích kořenech byla skutečně tato touha beztvareho po tvaru, třeba jen jako součásti kroužení, jež tvar i beztvare zahrnuje a přesahuje. Nyní bych vznik příběhů knihy vysvětlil jednodušeji a přiměřeněji povaze ostrovanů: v nitru beztvareho žije slepý tlak k vylučování obrazů, kterému není možné se ubránit, takže za nějaký čas je čistota beztvareho zakalena sedlinou obrazů, jež se nacházejí v různých stádiích ztvárnění. Psaní a čtení knihy by pak bylo pročišťovací procedurou, která by beztvare zbavovala tohoto kalu, odváděla by z něho všechny tvary a obrazy, jež se v něm usadily, obnovovala jeho čirost, a umožňovala tak, aby se ostrované mohli stále koupat v čistém proudu beztvareho. Kniha nebyla cílem, ale jen vedlejším produktem, byla filtrem, na němž se zachycovala špína tvarů a obrazů.

Při svých cestách po Praze jsem stále ještě nezahlédl za žádnou výlohou turistické kanceláře barevné fotografie z ostrova, snad tedy dosud na jeho pobřeží nestojí žádný moderní hotel. Ale i kdyby k tomu někdy došlo, nemuselo by to nutně znamenat zánik ostrovní kultury. Vyprávěl jsem o tom, jak ostrované zatím vždy lstivě zvítězili nad evropskou kulturou. Možná by tomu tentokrát bylo jinak, možná by se za nějaký čas ulice dolního města zaplnily restauracemi, obchody se suvenýry a se zmrzlinou, možná by hlasitá hudba přehlušila ostrovní šumy a šelesty. Ale je také možné, že by setkání s Evropou vedlo jen k novému vítězství ostrovanů; a vzpomeňme si, že ostrované vždy vítězili tak snadno a mimovolně, jako dýchali. Víme, jak dopadla dávná evropská invaze, a je docela možné, že by se barevné emblémy nadnárodních korporací poté, co by pronikly do ulic dolního města, začaly proměňovat stejně jako geometrické nákresy a svaté obrazy dobyvatelů, že by zarůstaly skvrnami a síťovím prasklin, že by se do hudby znějící v ulicích stále více mísily šelesty a šumy, až by ji zarostly jako popínavé rostliny pyšnou stavbu. Tím by to nemuselo skončit, tyto proměny by se mohly šířit do Evropy a Ameriky, mohly by se proměňovat celé kontinenty a celá světová civilizace by mohla postupně napodobovat ostrovní život. Potom by se také má kniha stala zbytečnou, protože by pojednávala o banalitách, které každý zná.

Jsem rád, že se mi podařilo dokončit druhou, imaginární cestu na ostrov, aniž bych podlehl Sirénám smyslu, ideje či poučení. Každý má svou magickou knihovnu a v ní své vlastní bizarní eposy, jejichž stránky někdy problesknou ve tmě; dívka z Michle se setkala se světelnou Iliadou utkanou z reklamních klipů, má druhá cesta na ostrov se stala Odysseou, na jejímž počátku je přízračná Ógygia minulosti a na konci přeludná Aiaia řeči, stala se cestou od nymfy slastného zapomínání ke kouzelnici bezúčelné metamorfózy.

I když jsem se na počátku tohoto cestopisu holedbal svou otužilostí vůči nesmyslnosti, možná jsem tenkrát přece jen choval

naději, že se mi podaří zahlédnout nějaký smysl mého pobytu na ostrově. Nedokázal jsem se zcela zbavit pocitu, že cesty by měly přinést alespoň nějakou zkušenost. Má kniha mi ale potvrdila, že výsledkem mého pobytu na ostrově byla jen trhlina v síti zkušenosti, prázdné místo, které pulsuje, chvílemi se rozšiřuje a hrozí, že vše pohltí, a chvílemi znovu zarůstá starými souvislostmi. Prázdnota smazané tváře ostrovního krále, prázdnota centra ostrovní Knihy unikajícího ze stránky na stránku, prázdnota zanikajících kořenů slov, prázdnota nepopsaných stránek cestovních diářů.

Tato trhlina snad měla něco společného s prázdňem, ze kterého se vynořují slova a které stále tiše leží v mezerách mezi písmeny a v jejich dutinách tak jako chladivý a zrádný sníh navátý v nitru písmen neonového nápisu na střeše pařížského obchodního domu; prázdno této trhliny volalo po knize, po cestopisu – ne snad proto, aby se zacelilo slovy, ale proto, aby se mohlo zálibně zhlížet v zrcadle vět, aby se v jejich škvírách, trhlínách a jámách mohlo setkat samo se sebou, aby pomocí knihy uhájilo svou neustále ohrožovanou čistotu. Má kniha se tak stala odleskem ostrovní Knihy, do níž jsem poprvé nahlédl na skalní terase horního města a jež mě tak dlouho rozčilovala a nudila. Kniha, jež nic nechce říci a jejíž autor je tím posledním, kdo by něco věděl o jejím smyslu, je ve skutečnosti také jen prázdňím místem, jen zálivem prázdnoty ve světě plného, jedním z míst, kde se rozplétají zauzlení skutečnosti a kde se každý svět stává otázkou bez odpovědi.

Ale doufám, že nemáš z této prázdnoty strach, milý čtenáři – už tě oslovuji naposledy, přichází chvíle, kdy se budeme muset rozloučit –; snad jsi četl můj cestopis natolik pozorně, že jsi pochopil, že jsem tě v chladné prázdnotě neutopil, abych mohl zůstat se svými obrazy, že tato prázdnota neznamenaá lhostejnost, samotu a zánik rozhovoru. Naopak teprve z ní se mohou na čas vynořit tváře a zazníť slova, jež jsou dosud prostoupená vůněmi prázdna a v jejichž dechu se chvěje jakési staré a stále unikající sdělení; snad se v mém

hlase, sbírajícím se z proudů prázdna, které zvučí pod stránkami, zachovalo něco z tohoto chvění, jež nás všechny fascinuje, zatímco tvá neviditelná tvář – která se ke mně obrací kdesi ve tmě a ozývá se pouze dechem, jenž se ještě nestal ani látkou slov, ani součástí gest, jenž je zatím také jen chvěním prázdna – je pro mne zjevením světa živoucí nepřítomnosti, která probouzí na hladině jiné vířící prázdnoty čeření vět; tak chvějící se prázdnoty mezi sebou v nekonečné hře utvářejí hranici, v jejímž zohýbaném reliéfu se tvarují slova, myšlenky, sny a touhy a v němž se také objevují tváře hrdinů a bohů, obrazy zvířat a rostlin, paláců, měst a lodí na mořích.

Myslím, že na tomto místě už je třeba přestat, bezejmenný ostrov v cizích mořích je patrně hoden toho, aby na něj ten, kdo se vrátil, myslel za noci beze spánku a aby mu jednou věnoval knihu, v níž by zazpíval své variace na motivy ostrovního života, ale také si zaslouží, aby se o něm nepřemýšlelo příliš dlouho, aby byl po čase propuštěn do zapomnutí, aby se obrazy, jež se zrodily v jeho půdě, rozpadly v tříšť a aby se myšlenky na něj proměnily v anonymní hudbu, doprovázející nové myšlenky a nové cesty.

Ohlasy z USA a Francie

Zlatý věk vyniká neuvěřitelně elegantním stylem, rozmáchlou imaginací a řadou úchvatných obrazů, pro něž hledám v knihách, které jsem četl během roku 2010, jen stěží srovnání. Ajvaz nápaditě rozpracovává základní myšlenku jedinečné ostrovní kultury, udivuje sevřeností vyprávěcí linie a velkým množstvím detailů. Dozvídáme se vše o filosofii místních obyvatel, o jejich vnímání času a majetku, o jejich zvycích, způsobu života, jejich hospodářství... Jednotlivé postřehy se postupně skládají do logického celku a čtenář začíná chápat, co je smyslem této knihy: snaha prozkoumat podstatu a význam jazyka, poznat jeho zákonitosti a vztah k realitě, pochopit, kdo jsme a co tady děláme.

— SCOTT ESPOSITO
Conversational Reading

* * *

Zlatý věk je především dílo zcela odlišné. Udivuje vytříbeným stylem, složitostí a spoustou překvapení, která na čtenáře autor líčí. Chvilí máme pocit, jako bychom se vrátili ke snadné četbě ze středoškolských let, ale hned nato studujeme a pozorně pitváme složité ústrojí textu, který je již nyní součástí velké literatury. *Zlatý věk* vyniká komplexností a nejednoznačností. Přírozeně plyne a současně tíží a ohromuje. Podobná dvojznačnost je prakticky všudypřítomná: Ajvazovi ostrované jsou dokonale odhmotnění, nikdy jim do důsledků nerozumíte. Stěží otočíte jedinou stránku, aby na ní Ajvaz nezanechal mistrovsky rozeseté semínko pochybností. Nejistota

se vkrádá do slov, vzlíná větami. Ajvaz ovšem nechce čtenáře docela zmást, mluví s ním zpříma, hledí mu do očí... vede ho jako věrný přítel. Oč chudší je čtenář při hledání pevných záchytných bodů, o to víc se může opájet zvuky, obrazy, dojmy. A především skvělým textem, který je onou chybějící kotvou, na niž se můžeme spolehnout. Ajvaz oslňuje Knihou plnou záhad, patřící k ostrovním tajemstvím, která tak vzrušují našeho cestovatele, stejně jako odkazy na slavné autory. Nutí nás vzpomenout Homéra – pro jeho šíři záběru a hloubku vyprávění – i Tolkienu, kterému se Ajvaz vyrovná představitostí. Mytologický rozměr románu působí zcela přirozeně, současně ovšem vnímáme autorovu snahu stvořit nový svět, novou říši, která by obsáhla sumu našeho vědění. Ajvazův ostrov nemá dvojníka. Pojdme si ho prohlédnout...

— JULIEN CANAUX
Zone Littéraire

* * *

V Kafkově zemi nepůsobí román Michala Ajvaze jistě nijak překvapivě. Ve Francii ovšem vnímáme autorův smysl pro absurditu jako něco zcela originálního. Hlavní hrdina, milovník Perecův a člověk s hlubokým obdivem k výstřednímu Raymondovi Rousselovi, se vydává na smyšlený ostrov, který Ajvaz kreslí v mlžném oparu, pod nímž se ztrácí obrysy krajiny i vlny v bělostném písku. Monarchové jsou tu pouhé siluety, které mizí dřív, než se mohou oddat rozmarům moci. Nasloucháme šepotu řeči, která se ztrácí v šumění vln a zpěvu ptáků. Moudrá parodie se pomalu mění ve fantaskní vyprávění plné poezie, jež s povolenou uzdou stále zběsileji pádí k nicotě nebytí. Není divu, že Ajvaz jako autor filosoficky zaměřených básní staví román stejně pečlivě, jako se budují vědecké teorie. *Zlatý věk*

je dílo vpravdě metafyzické – oslava bizarnosti, skvělá lahůdka plná ironie a nádherného textu. Je to intelektuální román oslňující pozoruhodnou karikaturou a zvláštními konstrukcemi, které by mimo stránky knihy jistě mohly být nebezpečné. Pokud v nich ovšem zůstanou uzavřeny, působí jako omamný nápoj, kterého nikdy nemáme dost. *Zlatý věk* je dekadentní miniatura, nenapodobitelný odraz naší současnosti. Kamej rytá tahy surrealistů: prchavá ozdoba i kýč, k němuž nám zabloudí zrak při snění o nemožném.

— AGNÈS SÉVERIN
Le Figaro

Michal Ajvaz
Zlatý věk

Ilustrace na obálce Croisy/Shutterstock.com
Redakce Jaroslava Bednářová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 17. 10. 2020

ISBN 978-80-274-0752-1 (epub)
ISBN 978-80-274-0753-8 (pdf)
ISBN 978-80-274-0754-5 (prc)